El-Mürşidü'l-emîn ilâ Mev'izeti'l-Mü'minîn

Çeviren: Abdulkadîr Akçiçek

Bedir Yayınları

ESER HAKKINDA

İSLÂM KLASİKLERİ No: 2
Müellifi: İmam Gazali
TÜRKÇE tercümesini sunduğumuz bu eserin Arapça aslının ismi «ei-Mürşidü'l-emîn ilâ Mev'izeti'l-Mü'minîn» dir.
Müellifı İmamı Gazali hazretleridir. Arapça'da «imam» kelimesi, önder mânâ. sına gelir. Bu büyük âlim gerçekten, ümmet-i Muhainmed içinde yetişmiş büyük bîr önder, nurlu bir kılavuzdur. Asnnın müced-dididir. Ona haklı olarak «Hüccetülislâm, Zeynüddîn» (İslâm'ın delili, Dinin ziyneti) lakablan verilmiştir. Ölümünden bu yana bin yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen, bu ulu zat, eser¬leriyle Müslümanlara hâlâ hocalık yapmakta, insanları doğru yola sevk etmektedir. Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem efendimizin vekilleri ve halifeleri durumunda olan Rabbani Şe¬riat âlimleri ve kâmil mürşidler işte böyledir. Hocalıkları, reh¬berlikleri, irşadlan kabir-berzah âleminden de devam eder. On¬lar, bu hizmetleriyle ümmetimizin veliyy inime ileridir. Allah on¬lardan razı olsun!
Bu eser, esas itibariyle tasavvufî bir kitaptır. Tasavvuf demek. İslâm ahlâkı demektir. Tasavvuf yüce dinimizin boyutlarından biridir. Asıl olan Şeriattır; tasavvuf onun tamamlayıcısıdır, süsü, ziynetidir. Şeriatle tasavvuf arasında asla ve kata aykırılık yok¬tur. Zaten, Seriate uymayan tasavvuf gerçek tasavvuf değildir. Tarikat de öyledir; Şeriatsiz tarikat olamaz. ZAMANIMIZDA, bazı câhil ve bidatçi kişiler tasavvufa, turuk-i aliyyeye, tekaya ve zevayaya, zikrullaha, meşâyih-i kirama, sûfî-lere ve dervişlere cephe almışlardır. Bunlar modern haricîler, mutaassıp İbn Teymiy ye çiler, Vehhabîler ve diğer reformcu gü¬ruhudur. Bu aşın ve azgın fikirleriyle İslâm dünyasında büyük fitneye sebebiyet vermektedirler. Bunların piri olan İbn Teymiy-ye, ilim ve hikmetine munsif garplıların bile hayran olduğu Muh-yiddîn İbn Arabi hazretleri için «o Şeyh-İ Ekbcr değil şeyh-i ek¬lerdir (eti kâfır şeyhtin* diyecek kadar insafı ve edebi terk et¬miştir. Hiç şüphe yoktur ki. bu gibi gulüvve sapmış kafalardan ümmetimize hayır gelmez. Bu gibi aşırı fikirlere sahip kardeş¬lerimizin bir an evvel itilcadlanm tashih ile ehl-i sünnet ve ce¬maat İslâmlığına dönmelerini temenni ve niyaz ederiz. BEDİR Yayınevinin «İslim Klasikleri» serisinin 2'nci kitabı ola¬rak İmamı Gazali hazretlerinin bu eserini iftiharla sunuyoruz.

o, gerçek ehli ve onun arayıcısıdır. Sözleri birer hüküm ve ölçü olarak kullanılmaktadır. O bir hakikati ifade etmek isterken şöy-îe diyordu: Hiç kimse, içinde yaşamadığı, derinliğine eremedi-ği konuyu, mesele haline getirip üzerinde fikir yürütmeye yet¬kili değildir.
Gerçek düşünceleri ile o, bir şahsiyet olarak yaşadı. Şimdi değil, îâ o zaman ulemâ arasında HÜCCETÜ'L-İSLÂM lâkabı ile anılıyordu. Ama ne olursa olsun, bu hâli ona gurur vermiyordu. Çünkü o önderini bizzat görmüş, idarenin kimde olduğunu bil¬mişti... Ve tasavvuf yolunu tutmuştu... Hâl ehli olmuştu.
*
İmamı Gazali şeriatla tasavvufu kaynaştırmış; zahirle bâtını birleştirmiş; kuru bilgiye aşk, şevk ve muhabbetle revnak ver¬mişti.
Onun hayatında dönüm noktası, tasavvufu buluşu ve o yo¬lu seçişidir. Bundan Önce eski Gazali, bundan sonra yeni Gazali vardır. Mühim olan, büyük olan, örnek olan yeni Gazali'dir. Es¬kisinin, yenisiyle bağdaşmayacak fikir ve tenkidleri hükümsüz¬dür, mensuhtur...
Mürşidü'l-emin kitabında işlediği konular, verdiği bilgiler, bir bakıma yeni Gazali'nin bütün eserlerinde, çeşitli vecihlerden ? ve bazan kısa, bazan uzun olarak işlediği evrensel ve ölümsüz Şeriat ve tasavvuf temalarıdır. Mürşidü'1-emin, İmamı Gazali'nîn İhyâu Ulûmi'd-din adlı büyük şaheserinin, muhteşem din ve ta-savvuf âbidesinin bir Özeti mahiyetindedir. Bu bakımdan, ger¬çeği arayanların, Allah'ın rızasını kazanmak isteyenlerin, ResûT-ün yolunu seçenlerin el kitabıdır, kılavuzudur, rehberidir.

YAYINCININ NOTU: :

Mütercimin de belirttiği gibi î. Gazali Şafii mezhebindendir. Bu bakımdan eserdeki„ilmihal ve fıkıh bilgileri İmamı ŞâfÜ haz* retierinin görüşlerine, ictihadlarına göredir. Okuyucularımıza tav¬siyemiz, bu gibi bilgileri mensubu bulundukları mezhebe ait il¬mihal ve fıkıh kitaplarından öğrenmeleridir. Hanefî mezhebin¬den olan kardeşlerimize merhum Ömer Nasuhi Bilmenin «Bü¬yük İslâm İlmihali»ni, Hacı ZİhnÎ Efendi'nin «NÎmet-i îslârn»mı ve benzeri muteber kitapları okumalarını tavsiye ederiz. Zinhar, reformcu, mezhebsiz, ehlisünnet düşmanı, bid'atçi, selefi (Tey-miyyeci), telfikri mezahibçi ve benzeri bozuk fırkalara mensup ehliyetsiz kimselerin para kazanmak, Müslümanların kafasını ka¬rıştırmak için yazdıkları kitapları okumamalıdır.

İmamı Gazalî'nin hayat hikâyesine bir nebze daha temas ede¬lim:
linr
Babası, son demlerini yaşıyordu. Ölüm meleği gelmiş; seni ebedî istiraha-t âlemine götüreceğim, diyordu... O bu daveti can¬dan kabul etmiş, belki de sevinmişti... Çünkü bu fani âlemin ağır yükü onu ezmişti... Sonra imtihan alemindeki notlan da başa¬rılı idi, korkmaya hacet yoktu. Sonra.., evet sonra gitmemeye ça¬re mi vardı? O büyük zat, bunu biliyor, bildiği

için son vazife¬lerini yapmayı arzuluyordu... İlim adamlarını ve bilhassa sofiye zümresini pek severdi. 0 sevdiklerinden birini yanma davet etti
ve şöyle dedi:
— İlim ehlini çok severdim... Çocuklarımın onlardan olma¬sını isterdim. Fakat yetiştiremedim. Gidiyorum... Bir daha gel¬memek üzere. Yavrularım sana emanet, istediğin gibi yetiştir.
Allah'a emanet olun...
Sonra Allah'ın rahmetine kavuştu.
Bu sözleri söyleyen İmam Gazali hazretlerinin babasıydı... Oğlunun zekâsını, kabiliyetini sezmişti. Yetiştirecekti, ama Öm¬rü vefa etmedi. Her bakımdan itimad edebileceği ve oğlunun yetişmesini sağlayacak şahsı seçti ve emanet etti...
Gazali hazretlerinin emanet edildiği zat, sof iyedendi. İhtimal ki, tasavvuf sevgisini ondan almıştır. Ona göre, tasavvufla ta¬mamlanmayan ilim kıyl ü kaiden ibaret kalır; kısırdan içe¬riye nüfuz edemezdi.
Hal böyle ama bilhassa o zamanda, tasavvufu tam anlamak kolay mıydı?..
Elbette değildi. O lâfla olamazdı. Ondan Önce ya¬pılması gereken birçok işler vardı. Önce onların ikmâli gerekir¬di, îşte o emaneti üzerine alan zat, bunu biliyordu,.. Gazâlî'nin, her bakımdan asrın ilimleriyle mücehhez olmasını istiyordu. Bun¬ları elde etsin, ötesi kolay... Diyordu ki:
— Önce, zahirî bilgileri Öğrenmeli. İslâm Dini'nin esasım an¬lamalı... Bunlar birer âlettir. Bu âletlerle kabiliyetine göre, doğ¬ru yolunu bulur. Böyle yetişmesi için de en iyisi Cürcan ilidir. Ve düşündüklerini hemen yapacaktı... Onu Cürcan'a gönde¬recekti. Fakat orası, pek müptedüerîn yeri değildi. Bu zat, Ga-zalî'dcki zekâya hayran olmuştu. Bütün varını onun için feda et¬ti, tahsilinin ilk kısmını böylece kendisi okuttu. Artık onun ye¬tişmesine m-addî gücü yetmediği gibi, manevî gücünün de yet¬mesi mümkün değildi.
7

Cürcan ili bir ilim merkezi idi. Tahsil yapan hemen herkes oraya gidiyordu.
Gazâlî de oraya gitti. Bir medreseye girdi Za¬hiri bilgilerin hemen hepsini orada Öğrendi
Allah sevdiğini imtihan eder... Bu imtihanların yönü ve şek¬li belli olmaz. Sen imtihan olacaksın diye çağıran, kulağına fı¬sıldayan da olmaz. İnsan, her an bir imtihan içindedir, fakat bu¬nu bilen azdır... Allah'ın bildirdiği bilir. Gayrisi bilemez... İm¬tihandan sonra da bilemez.
Burası imtihan âlemidir. Kimdir o, imtihan edilmeden Hakk¬ın rızasını bulur. Kimdir o, imtihandan geçmeden oldum, der... Kimdir o, aşk ocağında yanmadan piştim der...
Allah onu seviyordu... İmtihan edip bir üst sınıfa alacaktı. Bunu o nereden bilsin. Kendisine güveni vardı. Âlim olmuştu... Notları çantasındaydı. Başı dik ve göğsü kabarıktı... Fakat ola¬cağı imtihan için, bunların hiçbiri yeter değildi. Gururu

kırıla¬caktı... Başı göğsüne inecek ve haddini bilecekti. Bu mutlaka olacaktı ve oldu...
Memleketine dönüyordu. Yolda sarıldılar. Herkes neyi varsa verdi. Gazâlî de verdi. Fakat arkadaşlarının altunu, gümüşü gi¬derken; onun çantasında yalnız notları vardı, o gidiyordu.
Uğruna yıllarca emek verdiği o notları, nasıl bırakırdı ora¬da... İçinden, aldı verdi. Son kararı şu oldu: Çete reisine çıkip çantasını isteyecekti. Çünkü içindekiler onların işine yaramazdı. Çetenin istediği silâhtır, paradır. İlim âletin.i neylesin, diyordu... Fakat onun yanma çıkmak kolay mıydı? Asardı, keserdi. Daha neler ederdi. Ama bunları düşünmüyordu. Ne bahasına olursa oî-sun, onunla görüşmek İstiyordu. İstediği oldu. Az sonra reisin karşısına çıkmıştı, içindeki ilim ve irfanın verdiği cesaretle şöy¬le diyordu:
— Adamlarınız, benim de bir çantamı aldılar. İçinde işinize yarayan bir şey olmasa gerek. Ben tahsilden dönüyorum. Bir¬çok emek sarfı İle hocalarımın verdiği derslerden not tuttum. O çantada bunlardan başkası yok. Aşağı yukarı bilgim de unlara bağlı...
Her şey, kâinatın bütün zerreleri, bir tek kuvvetin esiri... O'nun... Allah'ın... Bunu bilmek ve bunu sezmek gerek... Onun imtihanı ve hikmetli işleri Öyle yollardan dolanır, gelir ki, akıl

almaz; sır ermez... imanlı kulunu ayıktırmak için, kâfirin ağzın¬dan hikmet söyletir. Şeytanı biie o imanlı kuluna yardımcı kı¬lar. Yeter ki o, bir defa sevsin; kulum, desin..: Sonrası kolay... Kâfır bilir mi söylediğini, niçin söyler? Şeytan bilir mi yaptığı¬nı, kötülüğü niçin yapar? Bunlar kötülük ederken iman sahibi¬nin nuru artar. Taleb edeceği yol görünür. Dışta, reis konuşuyor, bilmeden Gazâlî'nin takip edeceği yolu gösteriyordu:
—   Yazık, demek öyle ha?.. Bütün bildiğin bu çantada... O,
halde nasıl ilim tahsil ettiğini iddia ediyorsun?.. Bunları elinden
alınca cahil kalacaksın... İlim böyle mi olur?..'
Bu sözler ne, çetenin mesleği ne?.. Bir başka yönden geliyor¬du bu sözler; oraya kulak vermek, orayı dinlemek gerekiyordu. Gazâlî bu sözlerle ürperdi. Cevap veremedi, zahirde sessizlik vardı; ama o içinden bazı sesler duyuyordu:
—   Kafan dik... Gururlusun... Âlimim, diye Övünürsün; ilmin
çantadan ibaret... O gidince elinde bir şey kalmadı, içini doldur-
san olmaz mıydı? Kalbini parlatsan daha iyi olmaz mıydı?..
Daha neler?.. O, bu sözleri içinden duyuyordu... Fakat rei¬sin yanında susmuş, duruyordu... İçinden geçenleri onun bilme¬sine de imkân yoktu. Çantası verildi. Gazâîî hazretleri bu imtihandan dersini almıştı. Şu cümle, onun bu hâdiseden aldığı dersi gayet güzel anlatır:
«O iş, Allah tarafından bana verilen bir imtihan yollu dersti.»
Onun imtihanı yalnız bu olmamıştır. Bu hâdiseden sonra yazdığı bütün notlan ezber ettiğini söyler, hattâ telif ettiği cüm¬le eseri ezberine aldığını da rivayet ederler. Fakat gün olmuş o büyük zat, geçirdiği ruhî haller içinde, bunu da yeter

bulma¬mış... Bildiğini, bilmediği kanısına varmış... îçini şüphe kurtlan yemeğe başlamış... Ve her şey o zaman bitmiş... Son ve büyük imtihana girmiş... Ne ilim, ne de kitap... Hiçbir şey içini rahata erdirememiş. Şüphesini giderememiş... O zamanın birçok ilim devlerini düşüncesi ve bilgisi ile yere sererken, şimdi kendi der¬dinin çaresini bulamaz olmuş... Bu halini biraz da kendisinden dinleyelim:
«Sonra Şam'a vardım. İki seneye yakın bir zaman orada kal¬dım. Orada kaldığım müddetçe sofiye kitaplarından Öğrendiğim veçhile, kalbimi zikrullah ile tasfiye etmek, ahlâkımı düzeltmek, nefsimi fena huylardan temizlemek için daima İnsanlardan ay¬rı yaşamayı, riyazet yapmayı ve ibâdetle meşgul olmayı tercih ettim. Bir müddet Şam'daki Emevî Camü'nde itikâfa girmiştim.

Her gün caminin minaresine, çıkar, kapıyı üzerime kilitlerdim.» Kısa bir hikâyesini anlatmakla Gazali hazretlerini biraz da¬ha tanıtmış olduk... Onun yaşadığı hayat, refah ve saadet için¬de geçmedi. Fakat, bugün refah içinde yaşayan ilim adamların¬dan daha köklü, daha derin eserier verdi... O maddi sıkıntı için¬de yazdığı eserleri, bugün Avrupa kendi diline çevirip, bir şey¬ler Öğrenmeye çalışıyor. Benliğini yitiren biz, Avrupa'nın müs¬veddelerini kopya ediyoruz... Niçin böyleyiz?.. Dokuz asır evvelin maddi imkânı kadar, imkânımız yok mu?.. Var... Hem de na¬sıl... Bir ilmin kaynağını bulmak için o zaman iki üç aylık, ya da.yıllık yol giderlerdi... Biz, onu saniyede buluyoruz... Bir tele-fonla... Eksiğimiz mânevidir, iman noksanlığı... Onlar, peygamber ve ashabı yolunda idi. Biz kimin yolundayız?.. Söylemeye hacet yok...
Maddî sözler bizi kurtaramaz. Burada bile kurtaramıyor. Kal¬dı ki, maddenin eridiği gün kurtarsın.
Size ikinci kısmım takdim ettiğimiz eser, bu mânâyı anla¬tır. Peygamber yolunu gösterir. Bu eserde her şey var. Edeb, ter¬biye... Kalb halleri... Çalışmak... Maddî tarafı da var, manevî tarafı da... Yeter ki okuyalım...
îmam Gazâlî tam Peygamber s.a. yolundadır. Biz de o yola girmeye çalışalım. Aksi halde bir gün iflâs fermanımız okunur¬sa, hiç şaşmayalım ve kimseye gücenmeyelim...
Zamanın çarkı hızla dönüyor. Ne acı ki, henüz kimin lehine döndüğü pek belli değil.-. Şüphesiz bunu, vakti gelince anlaya¬cağız,1 ama aynamıza ötelerden akseden durum, hiç de ferahlık verici değil... Ana ile kızı arasındaki fark... Baba ile oğlu ara¬sındaki ayrılık... Hep o İstikbalin bir yanıp, bir sönen akisleri-dir... Bu durumu sezenler, irkiliyor; bağrıp çağrıyor... Ve... ağ¬lıyor... sızlıyor... çırpmıyor. Buna karşılık İşin özünü göremeyen¬ler, maddenin verdiği mestlik içinde uyuyor...
Ortada kapalı olmayan bir durum var. O da maddenin şı¬marmış olmasıdır. Bu bir hakikattir... Bunu anlamak için, sa¬dece iman ve biraz izan sahibi olmak kâfı... Varsa, irfan gözlü¬ğünün ucuyla bakmak yeter... Bu feci hal, her gün biraz daha artmaktadır...

Neticede muhakkak, Hak Teâlâ'nın emri olacaktır... Ne var ki, bunun, ümmet-i Muhammed'in lehine olmasını temenni ve niyaz, hepimize düşen vazifedir... Bu da kuru lâfla olmaz, amel¬le olur... Başta Kuran ve Hadîs kaynaklarından alman,-şifa ve-

rici eserlere dalmamız ve onlara göre hareketlerimizi ayarlama¬mız gerekir... Allah'ın emri olmayan hiçbir işe, Peygamber s.a. efendimizin işareti bulunmayan hiçbir şeye dokunmamamız ge¬rekir. Her haram, her yasak bir ateştir... Manevî hayatımızı ya¬kar, kalbimizi öldürür... Bize maddî hayattan çok manevî ha¬yat lâzımdır. Çünkü biz, sonsuz âlemin yolcularıyız ve bitmeyen, tükenmeyen nimetlere ermeye namzediz... Bunlara, kalıbımızdan çok kalbimizle, özümüzle ereceğiz... Onu koruyalım, kurtara¬lım... İşte size takdim ettiğimiz bu eser, özümüzü kurtaracak bir eserdir... Aynı zamanda, maddî hayatımızı da tanzim edip, kâmil bir insan olmamıza yardımcı olur...
Daha önceki kısımlarda da arz ettiğimiz gibi bu eser, İmam Gazâlî hazretlerinin şaheseri thyau'l-Ulum'un özetidir. Bu özeti bizzat kendisi yapmış, Eİ-Mürşidü'1-emin adını vermiştir. Bu ese¬ri biz dörde böldük... İkisini çıkardık, biri de budur... Kalanını da Allanın izniyle çıkaracağız.
Her kısma bîr Önsöz koymak âdetimiz olduğu için. esere geç¬meden, bir şeyler yazmayı yerinde bulduk... Diğer kısımlarda olduğu gibi, burada da îmam Gazâlî hazretlerinin bir menkıbe¬sini anlatacağız...
îmam Gazâlî hazretlerinin hayli hikâyesi ve menakıbı vardır. Biz onların belki de binde birini ancak biliyoruz... Bildikleri¬mizin de yüzde birini ancak yazabiliyoruz... Bu zatların her hal¬leri, her sözleri ulvi bir hale İşarettir... Dünyaya gelişleri dahi, görüp bildiğimiz gibi değildir... Bunlar evliya zümresidir... Cenab-ı Hak bu zümreye bir başka istidad vermiştir... Bu istidadlan ezelî'dir, ebedî'dir.
Aşağıda anlatacağımız hikâyesi, onun ezelî istidadına işaret ceder ve sonsuz kabiliyetini gösterir...
İşte size takdim ettiğimiz eser, böyle bir zatın eseridir... Bu eser, o ezelî istidadın bir icabı olarak yazılmıştır. Her cüm¬lesi bir âyet-i kerimenin tefsiri ve bir hadîs-i şerifın şerhidir... Ve her bölümü manevî hastalıklarımıza birer şifa reçetesidir... Asıl önemli olan onları tatbik etmektir... Sadece okumak kâfı gelmez... Ama yine de okuyalım ve okutalım... Rabbımız diler¬se birgün tesirini halk eder...
Size İmam Gazalî'nin hayatından bahsediyoruz. Ama o bü¬yüklerin hayatlarını anlatabilmek kolay mıdır?

Onu nasıl anlatabiliriz ki?.. Birer parlak yıldız gibi, bize göz kırpan menkıbelerinden bir ikisine işaret etmekten gayrı...
Bu düşünce iledir ki, zahirî hayat hikâyesini, pek tafsil ci¬hetine hiç gitmiyoruz. Onu başkaları yapsın... Ve siz onun bu tarafını ansiklopedilerde okursunuz...

Kurtla kuşla da arkadaş olmuyordu. Sesten, sözden ve hele insanlardan o kadar kaçıyordu ki, zaman zaman minare şere¬felerinde gecelediği oluyordu.

Şekerin sözü edildiği yerde, ağzınıza ne de olsa onun ta. di gelir gibi olur. Şayet daha Önce şekeri tadmışsanız... Tadma-sanız da iyidir... Bir büyüğün dediği gibi:
— Şekeri yeınesek de, sözünü etmiş oluruz ya...
Ya şu cümlenin derin mânâsı:
— Salih kullar anıldığı zaman rahmet iner...
Allahü Teâlâ'nm, insanı ne zaman ve nerede hidayete erdireceği bilinmez. Bir büyüğün menakıbı anlatılır... İçinde, parlamaya ha¬zır birinin kandiline ondan bir kıvılcım sıçrar, iş olur... biter...
Olanlar hep böyle olmamış mı?.. Allah, hidayet dilediği bir kuluna bir söz, bir işaret kâfı gelir... Yine büyüklerimiz:
— Arife işaret yeter... dememişler mi?.,
O halde aç gönül gözünü, bak... Gönül kulağım ver, dinle...
Ola ki, o büyük insanın dalgalı hayatından aldığımız bir iki hikmet kırıntısı, bize bir umman kapısı açar...
O, müetehid derecesindeydİ... Fakat, hikâyesini anlattığımız sebepten Şafiî mezhebine tabi olmuştu.
İslâm âlemine yeni bir ruh aşılıyor... Ve yeni bir fıkir kapı¬sı açıyordu... Ortaya hakikati koyuyor, sonu safsata olan ve hiç¬bir netice vermeyen, felsefî düşünceleri, bid'atleri çürütüyordu.
Allah'ın izni ile parlak zekâsı, fazileti sayesinde bunları yap¬maya muktedirdi...
Onun bir iç âlemi vardı ki, pek parlak... Zahirdeki vazifesi hitam bulunca, Allah ona iç âleminin kapısını açtı...
Ve... ondan sıçrayan bir kıvılcım maddî şöhret dağlarını yak¬tı, kül etti...
İşte bundan sonra yıkıldı... Bir cezbe geldi, onu alıp götürdü...
Vebadan kaçar gibi şöhretten kaçıyordu...
îç âleminden gelen davete koşuyordu. Issız vadilerde dola-şiyordu... Dağlara çıkıyordu.

îşte böyle halktan kaçıp kurtulmak istediği bir devresi idi. Hayli gezdi... Şam'a geldi...
— Belki orada bilmezler, tanımazlar... diyordu...
Ama hiç böyle şey olur mu?..
Karşısına bir medrese çıkmış, ister istemez içeri girmişti... Dinledi... Dinledi...
Bir ara hoca efendi talebelerine:
— Bu hususta İmam Gazali hazretleri şöyle buyurmuştur,
dedi.

Bu cümleyi duyar duymaz... içi geçti... Korktuğu burada da başına gelmişti... Sanki tavan çöktü, altında kaldı... Müm¬kün olduğu kadar sezdirmemeye çalıştı... Başı döndü... Kendin¬de bir kuvvet bulur bulmaz, hemen çıkıp gitti... Gitti değil, kaçtı...
Endülüs'ün büyük müfessirlerinden Kadı Ebu Bekir'i din¬leyelim:
— imam Gazali'ye bir sahrada rasladım. Üzerine eski bir el¬bise giymişti... Elinde de ucu demirli bir asa vardı... Koltuğun¬da da bir su ibriği...
Halbuki onu daha önce Bagdad'ta görmüştüm... Derslerin¬de en az dört beş yüz ilim ve fazilet erbabı büyük zat bulunur, istifade ederlerdi.
Yanma yaklaştım... Selâm verdim ve şöyle dedim:
— Ya imam, senin için Bagdad'da ders vermek ve ilmî mu-baheseler yapmak, bu halinden daha hayırlı değil miydi?
Bunun üzerine bana yan gözle, biraz sertçe baktı ve şu şiiri okudu:
Ne vakit ki, irade semasında saadet ayı doğdu; Visal güneşi, vusul mağriplerine doğru yola koyuldu. Leylâ'nın da, Sada'nın da hevesini uzakta bıraktım; Artık tashihe doğru ilk menzile... ötekilerden bıktım. Şevkler hep birden bana nida edip dediler ki: — Dur, işte...

Buralar sevdiğin menzilleridir, in de ilerde iste. Onlar için ince iplik eğirmiştim, ama bulamadım; Eğirdiğime bir dokuyucu çıkmaz oldu; ben de iğimi kırdım.
Son iki mısraı ile, halinden anlayanın çıkmadığını, vaazına, dersine devam edenlerin boşuna geîip gittiklerini anlatmak is¬tiyordu.
İşte size böyle bir zatın eserini tercüme ettiğimiz için bah¬tiyarız... Allah nasip etti, tamamladık.., Bizden öncekiler gittiler, biz de gidiyoruz. Yeter kî, geride, rahmete vesile bir eser kalsın, bizleri hayırla andırsın.
Abdulkadir Akçiçek

Müslüman olmayan bir insana gereken ilk şey iman etmek¬tir. Kişi imanla Allah'ı bulmuş ve bilmiş olur ve O'nun gönder¬diği ilahî kanun ve düzeni öğrenerek itaat dairesine girer, ebedî •
saadeti kazanır.
Bu anlattığımız, henüz Müslüman olmamış bulunan bir in¬sana düşen ilk vazifedir. Ama imanla şereflenmiş; mümin ve müslim sıfatını kazanmış bir kimsenin ilk ve en Önemli vazifesi itikadım (inançlarını) tashih etmektir. Tashih, doğrultmak, dü¬zeltmek mânâsına gelir. Peygamberimiz bir hadîs-i şerifinde «Ümmetim yetmiş üç bölüğe ayrılacaktır. Biri dışında bunlar ce¬hennemliktir» buyuruyor; ve «Ya Resûlallah, kurtulacak olan bö¬lük hangisidir?» sorusuna da: «Benim ve ashabımın yolunda gi¬denler; onlar gibi inanıp, onlar gibi hareket edenler» cevabım

veriyor.
İşte bu kurtulacak olan bölük, ehl-i sünnet ve cemaat Müslü-ş mamandır. Bunlar inançta, amelde (işlenecek şeylerde), İslâm'ın dinî ve dünyevî hükümlerinde, ahlâkta Peygamber Efendimizin, ashab-ı kiramın ve sâlih seleflerimizin yolunda ve izindedirler.
Ehl-i sünnet ve cemaat Müslümanları ilahî ve nuranî bir hi¬yerarşi içinde yer almışlardır. Âlim olmayanlar hakiki âlimlere, gerçek din hocalarına, kâmil mürşidlere tâbi olurlar. O âlim ve mürşidleri de birtakım âlimler ve mürşidler yetiştirmiştir. BÖy-lece, bu bağlılık zinciri en büyük hoca olan (Hâce-i Kâinat) aley-hissalâtü vesselam Efendimize kadar ulaşır. O da, Allah'ın Re¬sulü olduğu için, silsile Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'a vanr. Zamanımızda bazı anarşist fikirli kişiler, ehl4 sünnet ve ce¬maat Müslümanları arasındaki bu ilahî ve nuranî hiyerarşiyi yık¬mak İçin şeytanî propagandalara girişmişlerdir. Böyleleri şu me¬alde propaganda yapıyorlar: «İslâm'ın iki ana kaynağı Kitab ve Sünnet'tir; herkes doğrudan doğruya bu ana kaynaklardan İs¬lâm'ı öğrensin; geçmiş asırlarda yaşamış din ulemâsının kitapla¬rına itibar edilmesin, zaten onlar ortalığı karıştırmıştır». Bu gibi propagandalar yapan kimseler ve çevreler ehl-i bid'attir; reform¬cu, mezhehsiz, fesatçı kişilerdir. Bunlar, müzminleri doğru yol¬dan uzaklaştırıp Râfızîlerin, Vehhabîlerin, İbn Teymiyye'çilerin, Haricîlerin yollarına sokmak istiyorlar. Bunlar ıslah perdesi al¬tında ortalığı ifsad ediyorlar.
Bu hususları kıymetli okuyucularımızın dikkat nazarlarına
BEDİR YAYINEVİ
arz ederiz. Vesselam.

EL-MÜRŞİDÜ'L-EMİN

Giriş
«Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, gönül¬lerde olan (dert)lere bir şifâ; müminler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.» (Yûnus, 57)
Verdiği bütün ni'metler için Allaha hamd olsun. Hattâ, hamd etmeğe muvaffak kıldığı için yine hamd olsun,
Allah'ın kulu ve resulü; bütün peygamberlerin, bütün insan¬lığın en üstünü ve efendisi olan Muhammed Mustafa'ya salât u selâm olsun. Âline, ashabına, kendinden sonra gelen halifelerine, yakınlarına, peşinden gidenlere de selâm olsun.
Besmele, hamdele ve salvele vazifesini ifâdan sonra:
Yaptığım seferlerde, gezdiğim yerlerde îhyâu ulûmi'd-din ad* lı eserimin büyük ilgi çektiğini gördüm. Ancak kitabın hacmi bü¬yük olduğu, konuların uzun tutulduğu ve derin bir şekilde ince¬lendiği için, birçok kimselerin ondan faydalanması zor oluyordu. Bu sebepten onu özetlemeğe karar verdim. Allahu

Teâla dan ba¬şarı dileyerek, bu işe koyuldum. Nihayet ikmali müyesser ol¬du, şimdi sizlere takdim ediyorum. Eser kırk bölümden müte¬şekkildir. Allahu Teâlâ doğruya başarı verir. Hamd olsun!
Ebû Hâmid Muhammed GAZALİ
(Hüccetü'l-îslam,   Zeynud-din)

BİRİNCİ BÖLÜM
BİLGİ VE BİLGİ SAHİBİ OLMANIN FAZİLETİNE DAİR

Bil ki, Kur'ân'da, ilmin üstünlüğünü belirten, fazile¬tini anlatan hayli delil vardır. O delillerden bir tanesi şu âyet-i kerimenin anlamında saklıdır: «AUahü Teâlâ, siz¬den iman edenleri yükseltir; ayrıca, ilim sahiplerinin de¬receleri vardır.» (Mücâdele, 11).
İbn Abbas, bilgi sahiplerini anlatırken, şöyle buyurur: «İlim sahiplerinin, diğer müminlere nazaran dereceleri yediyüz misli üstündür. Her iki derece arasındaki mesafe, beşyüz senelik yoldur.»
Allahu Teâlâ diğer bir âyetinde şöyle buyurur: «Söy¬le: Bilenlerle bilmeyenler eşit alabilir mi?» (Zümer, 9). Yine buyurur: «Allah'tan ancak, bilgi sahibi olan kullar korkar.» (Fâtır, 28). Yine buyurur: «Bu misâller ki, biz insanlara getiririz; onlara ancak âlim kullar akıl erdirebi-lir.» (Ankebut, 43).
İlim bahsinde şu hadîs-i şerifleri zikredebiliriz:
«İlim sahipleri peygamberlerin -vârisleridir.»
«İnsanların en değerlisi, o âlimdir ki, bir ihtiyaç kar¬şısında yanma gidildikte, faydası dokunur; maddî imkân¬ların yolu gösterildikte Özünü düşürmez, zengin tutar.»
«İman zatında üryandır; onun örtüsü takva, süsü ha¬ya, meyvesi de ilimdir.»
«Peygamberlerin makamına insanların en yakını; bil¬gi sahipleri olup, onları takiben, cihad ehli gelir. Bilgi sa¬hipleri, insanlara peygamberlerin getirdiğini gösterdi. Ci¬had ehli ise; çalışıp çabaladılar, peygamberlerin getirdiği¬ni kılıçları ile korudular.»

«İlim sahibi, yeryüzünde Allah'ın Emİni'dir.» «Kıyamet günü, şefaat hakkı önce peygamberlere, son¬ra âlimlere, daha sonra şehitlere tanınır.»
Fethü'l-Musüî bir gün arkadaşlarına şöyle konuştu ve sordu:
— Bir hasta yemekten, içmekten ve ilâçtan men olun¬duğu takdirde Ölür değil mi?
Hep birden, evet dediler.
Bunun üzerine şöyle buyurdu: îşte bunun gibi, bir kalb, üç gün ilimden, hikmetten mahrum bırakılırsa Ölür.
Doğru buyurmuş. Bu bedenin gıdası yemek, içmek olduğu gibi; kalbin gıdası da ilimdir, hikmettir; kalbin yaşaması onlarla devam eder.
Bir kimse ilimden mahrum olursa, onun kalbi has¬tadır. Ölümün eşiğine gelmiştir ama, o bunun farkına va¬ramaz. Çünkü dünya işleri, onun duygusunu iptal etmiş¬tir. Ölüm, o dünyalık işleri elinden aldığı gün, büyük, son¬suz bir hasret çeker. Derinden bir acı duyar. O acının ve hasretin sonu yoktur. Anlatmak istediğimiz durum, Pey¬gamberimizin şu hadîs-i şerifinde daha açık anlatılır: «İn¬sanlar uykudadır, ölünce uyanırlar.»
Bilgi edinmenin faziletine de dokunmak isteriz. Bunu da aşağıda zikredeceğimiz hadîs-i şeriflerin delâleti ile anlatmaya çalışacağız.
«Melekler, ilim tahsiline gidenin geçtiği yollara kanat serer; bu halleri ile ondan hoşnut olduklarını belirtmek isterler.»
«Erken kalkıp, ilim dalından bir bölüm öğrenmen, — nafile olarak— kılınan yüz rekât namazdan hayırlıdır.»
Ashaptan Ebû Derdâ r. a. ilim öğrenmenin değerini anlatmak için şöyle buyurur: Her kim, erken kalkıp, ilim tahsiline koşmanın bir cihad olmadığı görünüşünü savu¬nursa, onun görüşü kısa, aklı kısırdır.
Biraz da bildiğini belletenlerin faziletini anlatalım.
îlk başta şu âyet-i kerimeyi zikredelim: «Allahü Teâ-lâ, kendilerine kitap verilen kimselerden ahd aldı. Tâ ki, bildiklerini insanlara ö'ğreteler ve ondan bir şey gizleme-yeler.» (Âl-i İmran, 187).
Peygamberimiz s. a. yukarıda arz edilen âyet-i keri¬meyi okuyunca, şöyle buyurdu:
«Allahü Teâlâ ilmi verdiği âlîmden bir ahd almadan

vermedi. O ahd tıpkı peygamberlerinkine benzer. Kİ o, bildiğini saklamayacak, insanlara açıklayacak.»
Peygamberimiz s. a. Muaz'ı r. a. Yemen'e saldığı za¬man şöyle buyurdu: «Allah, senin elinle bir kimseyi hi¬dâyete erdirİrse; bu senin için dünya ive içindekilerin hep¬sinden hayırlıdır.»
Bu-konuda Hz. Ömer r, a. şöyle buyurur:
«Her kimin beyan ettiği bir hadîs-i şerifle amel edi¬lirse, yapılan her amel miktarı ecir alır.»
Muaz b. Cebel r. a. merfu (*) olarak şu hadîs-i şerifı rivayet eder:

«Allah için tahsil edilen ilim, bir güzelliktir. İlim ta¬lebi ibadet sayılır. Karşılıklı ders çalışmak Hakk'ı teşbihe benzer. İlmi anlatmak bir cihaddır. İlmi Öğretmek sadaka¬dır. İlmi, ehline vermek, yakınlıktır. İlim, yalnız halde ül¬fettir. Issız yerlerde arkadaştır. İlim, darlıkta, genişlikte Önderdir. İlim iyiler yanında vezir, arkadaş yokluğunda dosttur. İlim Cennet yolunun nurudur. Toplumu, Allah onunla yükseltir, hayra önder kılar; onlara bakar hidâ¬yete ererler. İlimle yaptıkları eserler anlatılır, ibret alınır. Onların ilim süsüne, melekler de hayran olur; kanatlan onları okşar. Her yaş ve kuru onları teşbih eder.
Denizin balıkları ve diğer hayvanı, karanın yırtıcı ve yumuşak başlı mahlûku, semâ ve yıldızları onların bağış¬lanmasını diler.
Çünkü, kalbler ilimle körlükten kurtulur, hayat bu¬lur. Gözler, onunla karanlıktan kurtulur, nura kavuşur. Cisimler ilimle zayıflıktan kurtulur, kuvvet bulur.
Bir kul, ilim sayesinde iyilerin rütbesini bulur, üstün makamlara çıkar.
İlmî tefekkür: —Farz olmayan— oruca karşılık; ders yapmak — farz olmayan — namaza bedeldir.
Allah'a ilimle itaat olunur ve onunla ibadet edilir. Tev-hid yoluna ilimle girilir. Kötülüklerden sakınmak ilimle olur. Akrabalar arasında bağ, ilimle temin edilir. O bir Öncüdür; âmel owa uyar, saadet defterine yazı-
(*) MERFU: Hadîs rivayeti usulünde kullanılan bir terim. dir. Hadîsi anlatan zatın, anlattığını bizzat peygamberden gör¬müş veya duymuş olduğu anlamına gelir. (Mütercim)

ilim ilhamla gelir. Şekavet defterinâe olanlar on-mahrum olur.»
İlmin değeri Kur'ân, hadîs ve büyüklerin sözlerine yukarıda anlatıldı. Onun bir de, akıl cihetiyle tetkiki
İlmin değeri, gizli bir şey olamaz. Çünkü Hakk'a vu-L^ onunla olur. Onun yakınlığına ,ve civarına ilimle varı-v Ebedî saadet, sonsuz tad ondadır; o tadın sonu olmaz.
azizliği, öbür âlemin saadeti ondadır. Dünya, âhiretin ekim yeridir; ilim sahibi Özü için, saadet tohumlarını burada eker. İlmin iktizası ah-lâifını güzelleştirir ve sonsuz saadet elde eder. Keza, bil¬eni diğerine Öğretmekle de sonsuz saadet tohumlarını \ Çünkü bilgisi İle, halkın huyunu güzelleştirir. Onla-Allahü Teâlâ'ya yakın kılan işlere davet eder. Allahü Teâlâ'nm şu emri onun can kulağındadır: «Rabbın yoluna hikmetle, güzel öğütlerle —halkı — cağır. Onlarla mücadeleyi en güzel şekilde yap.» (Nahl,
iz5»-.
ilim sahibi her işini, Hakk m emrinin icabına göre v^par. Havas seviyesindeki kulları hikmetle davet eder. 'Avam derecesindeki halka nasihatta bulunur. İnatçı kişi-jefi cidale çağırır. Mücadele eder. Hasılı gerek nefsini, ge-r^k başkalarını, ilim sahibi olan, kurtuluş yoluna çıkarır.
Anlaşılıyor ki, insanî olgunluğun sırrı ilimdir.

İLMİN SEVÎLENÎ — SEVİLMEYENİ
FARZ-I AYN VE FARZI KİFÂYENİN BEYANI (*)
Burada söze başlarken Peygamberimizin   şu hadîs-i ^rifini zikredelim:
(*) Bunlar dinî hükümlerin tarifinde kullanılan iki terim ^tup, anlamı şudur:
FARZ-I AYN: Herkesin tek tek bizzat yapmaya mecbur ol¬duğu bir iş.
FARZ-I KÎFÂYE: Birkaç kişinin yapması ile, diğer kimsele¬rin, yapmak zorunda olmadığı bir iş.

BÎLGt SAHİBİ OLMANIN FAZİLETİ
«İlme talib olmak; Müslüman olan her kadına ve her erkeğe farzdır.»
Bir Müslüman bulûğ çağma erince, ona ilk başta Ke-lime-i Şehadeti Öğrenmesi ve mânâsını anlaması farz oluj. O yaşta Kelime-i Şehadetin ahkâmı için, ondan delil ge¬tirmesi istenmez. Sadece seksiz, şüphesiz inanması icap eder. Kelime-i Şehadetin söylenişi, görgüye dayanan bir usulle dense dahi, hüküm aynıdır.
Peygamberimiz, yeni dine giren, sert tabiatlı Araplara, söylediğini tekrar etti¬rir; bir nevi taklid yolu ile Öğretirdi.
Kelime-i Şehadeti öğrendikten sonra, iman bakımın¬dan gelişmesi için, Allahü Teâîâ'nm emirlerini öğrenmek¬le meşgul olmak lâzımdır. Bu emirler meyanmda namazı başta sayabiliriz.
Bir kimse üzerine namaz farz olduğu anda, ona dair bilgi sahibi olması icap eder. Hattâ, farz olmadan önce, onun için hazırlık yapmak da icap eder. İmana girdikte elindeki mal zekâtı gerektiriyorsa, üzerinden bir yıl geç¬mişse, ona dair bilgiye de sahib olması farz olur.
Her Müslümanm, haccm gerekli bir ibadet olduğunu bilmesi gerekir. Fakat, ona dair olan ilim tahsiline koş¬ması gerekmez. Nasıl ki, derhal edası için de bir mecburi¬yet yoktur. Zamanın, zeminin ve halin müsait olması lâ¬zımdır.
Keza her Müslüman, yapmaması gereken kötü işleri bilmeli, herhangi bir hatanın gelişini beklemeden; onun yanlış olduğuna dair bilgiye sahip olmalı.
Günün birinde; iman, itikat bakımından bir şüpheye düşerse, derhal onu gidermeye, kalbindeki şüpheyi atmaya bakmalı. İlim yolu ile; o şüpheyi yok etmeye gayret et¬meli. Şüphesi zail oluncaya kadar çalışmalı. Tabiî bunlar, ilimle olur.
İnsanı; helâktan alacak, kurtuluşa aparacak işleri de bilmek, keza gereklidir. Bunlara dair bilginin elde edilme¬si Farz-ı Ayn'dır.
Buraya kadar, esas olarak sayılan ilim bölümleri Farz-ı Ayn'dır. Bunların dışında kalan Farz-ı Kifaye'-dir.
Aşağıda anlatılacak hususları bilmiş ol.
Bilgi sınıfını ayırd etmek için, elinde şu ölçü olsun:

Âhiret... Ona ne kadar yakın olursa, o kadar yüksek; ne kadar uzaksa, o kadar düşük...
Bir misal olarak şeriat ilmini verebiliriz. Şeriat ilmi, bilgi itibariyle hepsinden üstün fazilete sahiptir.
O ilim ki, şeriatın gerçeklerini anlatır; dış ahkâma nisbetle daha üstün olur. Bir fıkıh âlimi, zahirdeki bir işi ele alır, ondaki sıhhati ve fesadı belirtir. Ama, bunun öte¬sinde bir ilim vardır ki; onunla, yapılan ibadetin Hak ka¬tında kabul veya reddi bilinir. İşte bu ilim, tasavvuf eh¬line has olan bir ilimdir; ileride bunu da anlatacağız.
İnsanlar tarafından benimsenen ve yollarına girilen âlimler şeriat ilmi ile hakikatlere dair ilimleri Özlerinde
birleştirmiştir.
Onlar, zahirdeki fıkıh ilmi ile hakikatleri birleştirdiği gibi, amellerini de aynı şekilde ayar etmişlerdir.
Onların iyice anlaşılması için, hallerinin keşfı ve söz¬lerinin nakli gerekir. Anlatalım:
Onları burada beş şahıs olarak ele alacağız; Şafiî, İmam Malik, Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel ve Süfyan-ı Sevri... Allah onlara rahmet eylesin.
Onların her biri; zâhid, âbid ve aynı zamanda, tam bir âhiret bilgini idi; halkın iyiliği ile ilgili zahir ilmi iyi bilirdi. Onlar edindikleri bilgi ile tek şey arzu eder¬lerdi; o da Allahü Teâlâ'nm rızası...
Onların tutmuş olduğu yolun esası bir kökte toplan-. mış olup zahirde beşe ayrılır. O da, fıkıh ilminin neşri ve onun teferruatı üzerinde derinliğe ermek... Zamanın bü¬tün fıkıh âlimleri bunlara uymaktadır.
Anlatılan yollardan ilk dördü yalnız âhiret için ıslah eder, beşincisine gelince, hem dünyaya hem âhirete ya¬rar.
Aşağıda o büyüklerin ahvalinden bir nebze bahse¬derken, öbür âleme dair hallerini de anlatmaya çalışaca¬ğız. _
İmam Şafiî: Onun için verilecek umumi hüküm, âbid
bir insan oluşudur.
O günlerini üçe ayırmıştı. Bir günün üçte biri, ilim içindi, okurdu. İkinci kısmını, namaza ayırmıştı. Üçüncü kısmını da uykuya tahsis etmişti.
Rebi şöyle anlatıyor:

îmam Şafiî, Ramazan-ı Şerif ayında kıldığı namaz¬larda altmış defa Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okurdu. Allah ona rahmet eylesin.
Onun ashabından biri olan, Buveytî'yi de şöyle an¬latır:
O da hocasına uymuştu. Kur'ân-ı Kerim'i her gece
okur, bitirirdi.
Hüseyin Kerabisî, îmam Şafiî Hz. ile geçirdiği bir ge¬ceyi anlatır ve şöyle der:

Şafiî Hz. ile gecelemem bir defa değil, birçok defa¬dır. O, gecenin Üçte birine yakın zamanı namazla, geçi¬rirdi. Her defasında elli âyetten fazla okuduğunu görme¬dim. Artıracak   olursa,   yüz âyet okurdu. Okuduğu her rahmet âyetinde; kendisi ve müminler için dua ederdi. Her azap âyetinde ise, Allah'a sığınırdı; nefsinin ve mü¬minlerin necatını isterdi. Bu halinde elli âyet okuması, onun Kur'ân-ı Kerim'deki İlâhî sırlara karşı geniş düşün¬ceye sahip olduğuna ve mânâlarındaki derinliği anlama¬sına delâlet eder.
Şafiî Hz., midenin fazla doyuruîmaması kanaatmda-dır, bu kanaatini şöyle dile getirir:
Onaltı yıldır; midemi haddinden fazla doyurmadım. Çünkü fazla yemek; bedene ağırlık verir. Kalbi katüaştı-rır, anlayışı azaltır. Uyku getirir. Tok midenin sahibi, ibadet içinde zayıf düşer.
Şafiî Hz. nin yemin hakkındaki fikri: .Ben, ne doğ¬ruya, ne de yalan üzerine Allah'a yemin ettim.
Bir zat, şöyle anlattı:
Şafiî Hz. ne bir soru tevcih edildi; bir müddet sustu. Neden hemen cevap vermediğini sorana şöyle buyurdu: Bilmek istedim, fazilet, o şeye vereceğim cevapta mı, yoksa susmakta mı?..
Ahmed b. Yahya diyor ki:
Şafiî Hz. bir gün, şehrin Kanadil çarşısından geçiyor¬du. Biz de peşinden yürüyorduk. Bu arada adamm biri, ilim sahibi bir zat için, ulu-orta lâf ediyordu. Hazret bize döndü ve şöyle buyurdu:
«Siz, bu şekil yaramaz sözleri söylemekten dilinizi esirgediğiniz gibi kulağınızı da, aynı şeyi dinlemekten men ediniz. Bu gibi sözleri etmekten dilinizi, işitmekten de

kulağınızı temiz tutunuz. Çünkü dinleyen, diyenin orta¬ğıdır.
Şu katî olarak bilinmelidir ki, sefih kişi iç âlemine bakar, onda saklı en kötü şeyi görür. Onu, benliğinize bu¬laştırmak için hırsa kapılır.
O sefih kişinin dediği ters çevrilirse, kendi cezasını bulur; kabul etmeyen de kurtulur.»
Şafiî Hz. bir büyüğün; diğer büyük zata yazdığı mek¬tubun bir parçasını, şöyle anlatır:
Sana ilim verildi. İlmini; hataların getirdiği kara le¬kelere beleme. Sonra, ilim sahipleri, bilgilerinden hasıl olan nurla yola revan olurken, sen karanlıkta kalırsın.
Şafiî Hz. nin bir de zahidlik yönü vardı. Biraz da onun zühd halini anlatalım:
Şafiî Hz. şöyle buyurur:
Her kim, dünya sevgisi ile, yaratanın sevgisini,kal¬binde birleştirdiğini iddiaya kalkarsa, ona şu damgayı vu¬run: Yalancı...
Hazretin cömertliği; güneş kadar, malûm ve meşhur¬dur.
Kısa hikâyesi:

Bir gün Şafiî Hz. nin kamçısı elinden düştü. Biri yer¬den aldı, kendisine uzattı. Hazret bunu aldı. Mükâfat ola¬rak elli altın verdi.
Şu hadise, Şafiî Hz. nin Allah'a karşı olan korkusu¬nu ve gayretini bu maddî âlemin ötesindeki âleme har¬cadığına delildir.
Hadise şu:
Bir gün Süfyan b. Uyeyne Hz. leri mânâ itibariyle hayli incelik taşıyan bir hadîs-i şerif anlattı.
Hazret işitince, düşüp bayıldı.
Süfyan b. Uyeyne'ye, galiba Öldü, dediler.
Süfyan b. Uyeyne şu cevabı verdi-:
Eğer o ölürse, zamanın en büyük adamı ölmüş ola¬caktır.
Şafiî Hz. nin yanında, şu âyet-i kerime okundu: «Bu¬gün, konuşmaya imkân olmayan bir gündür. Onlara Özür dilemek için izin verilmez.» (Mürselât, 35).
Hazret dinledi; renginde bir değişiklik görüldü. Vü¬cudu diken diken oldu. Şiddetli bir sıkıntı bastı. Düşüp bayıldı.

25
BtLGÎ SAHİBİ OLMANIN FAZÎLETÎ
Uyandığı zaman şu duayı okuyordu:
«Allahım, yalancılara has makama çıkmaktan sana sı¬ğınırım. Gafillere has olan, kaçmalardan sana sığınırım. Allahım, irfan sahiplerinin kalbi.önünde serildi. Sana müş¬tak olanlar heybetin karşısında boyun eğdi.
Allahım, Cömert sıfatınla bana tecelli eyle. Seltar sı¬fatınla benî sayeban eyle. Tecelli yüzündeki kerem hür¬metine yardımcım ol; kusurumdan geç...»
İmam Şafiî Hz. nin kalblere dair malûmatı vardı. .Onların sırlarını da bilirdi. Riyaya dair bir soruya ceva¬bı onun bu husustaki bilgi derinliğine delildir.
Cevabı şu:
Riya bir fıtnedir ki, heva; onu ilim sahiplerinin kalb basiretine iplerle bağladı... Onlar, bu riya haline, nefis- -lerinin arzusu icabı uydular; dolay isiyle yaptıkları işler boşa çıktı. İyilikleri silindi...
Şafiî Hz. nin şu hükmü de, insanın kendini kontrol
edebilmesi için önemlidir.
Hüküm şu:
Uçup halinden korkuyorsan; bak,' kimin rızasını isti¬yorsun. Hangi cezadan korkuyorsun ve hangi afiyet hali¬ne teşekkür ediyorsun. Hangî belâyı anıyorsun?..
Şafiî Hz. gerek fıkıh Ümindeki çalışması, gerekse aç¬tığı münazara yolu ile yalnız, Allahü Teâlâ'nm tecelli yü¬zünü kasd etmektedir. Onun aşağıda arz edilecek kelâmı sözümüzü teyid eder.
Kelâm şu:
Bu ilimle istedim ki, halk faydalana ve bana nisbeti
olmaya...

Şu kesindir ki, o zat; halk arasında şöhret ve gurur
eşyası istemiyor.
Diyor ki: Karşımdakini şaşırtmak için, hiçbir müna¬zara yolunu tutmadım.
Diyor ki: İstedim ki, konuştuğumda herkesin başa¬rısı ola, doğruyu bula ve manen ona yardım gele...
İstedim ki, kelâm ettiğim herkese Hak tarafından yon tayin edeni, esirgenmesine memur biri ola...
Diyor ki: Her kiminle konuştumsa, istedim ki, Allahü Teâlâ, ya onun dilinden; ya benim dilimden gerçeği beyan
ede...
İmam Ahmed b. Hanbel şöyle buyurur:

Kırk yıldan beri kıldığım her namaz sonunda; mutla¬ka İmam Şafiî için dua ederim.
İmam Malik: Yukarıda sayılan; âlim, âbid, zâhid, fı¬kıh ilmine vâkıf, aynı zamanda bildiğini Allah yolunda harcayan vasfını taşıyanlardan biridir.
Onun ilmî değerine aşağıdaki sorunun cevabı bir de¬lildir.
Soru şu:
İlim tahsili hakkında ne buyurursunuz?
Cevabı da şu:
«İyidir, hoştur ama bak; akşamında, sabahında sana gereken ne? tşte onu bul ve bırakma..»
Şafiî Hz. anlatıyor:
İmam Mâlik'e kırk çeşid soru sorulduğunu gördüm; o bunlardan otuzikisi için bilemiyorum, dedi... Bu onun nefsine hâkimiyetini gösterir. Bilgisini maddî değerlerde kullanan kimse, bilemediğini insafa gelip bilemiyorum diyemez.
İmam Mâlik Hz. nin zühdü ve zühdden daha ileri olan vera' «—az şüphe korkusu olanı bırakmak— hali meş¬hurdur. O kadar meşhurdur ki, herkes bilir, tekrar anla¬tılmasına hacet kalmaz.
Ebu Hanife Hazretleri: Aşağıda anlatılacak hikâye¬ler onun her bakımdan üstünlüğünü ve faziletini anlatır.
Bir gün yoldan geçiyordu. Orada duranlardan biri diğerine eğildi, şöyle dedi: Bu zat var ya, her geceyi sa¬baha kadar ibadetle geçirir. Bunu Eba Hanife Hz. işitti.

Ve her geceyi sabaha kadar ibadetle geçirmeye başladı. Halbuki, bu hâdise oluncaya kadar gecenin yarısını iba¬detle geçirirdi.
Bu konuda sorulan suale cevabı şu oldu:
Bende olmayan bir şeyle anılmaktan utanırım.
Bir hikâye daha:
Kendisine kadılık teklif edildi. Yapamayacağım bil¬dirdi.
Sebebini şöyle izah etti:
Gerçek söylediğime kani iseniz, yapamam diyorum; yapamam. Yapabileceğim halde yapamam, diyorsam; yine yapamam, çünkü yalan söylemiş oluyorum. Her iki halde kadılık yapamam.
İmam Ahmed ve Süfyan-ı Sevri: Bu zatlar da her

I hallerinde öbür imamlar gibi, zühd ve vera' sahibi zat-' lardır. Halleri anlatılmaya hacet bırakmayacak kadar açıktır. İleride bu zatlar ve diğerleri hakkında anlatıla¬cak hikâyeler, bu fikrimizi teyid eder.
Onlar öyle idi. Bu zatların hallerini anladıktan sonra, onların yolunda olanlara bak... İddiaları doğru mu, yoksa değil mi?
SEVİLMEYEN İLİMLER
Sevilmeyen ilimlerden burada kasdımız; sihir, tılsım. nücum, felsefe ve benzerleridir.
Sihir ve tılsım, çeşitli zararlar getirir. Nücum ilmi ise, Peygamberimizin yasak kıldığı bir Şeydir.
Yasak emri şudur: «Nücum bahsi olunca kendinizi koruyunuz.»
Bu yasağın birçok hikmeti var. Biri şu ki; insanların sebeplere karşı meyli vardır. Hayalî bazı şeylere, duygu¬lardan doğan bazı işlere kanma temayülü onları sarmış¬tır. Bu ola ki, sebeplerin sahibini unutup, küçük hesapla-İ.ra dalalar.
Felsefe bahsine gelince; onu da eda için, dinin hilâ-|fma birçok işleri icra etmek tehlikesi vardır. ,' Hesap ilmi de felsefe bölümüne girer. Hesap ilmini ^ inkâr ve ona muhalif durmak mümkün değildir. Dikkat gerekir. İlerde açacağı zararlar için bir medhal teşkil edebilir. Bu sebepten, hesap ilmi ile lüzumu kadar meşgul olmalı. Pek ileri gitmemeli.
Keza, tabiat ilmini lüzumu kadar öğrenmek gerekir. Nücum ilmini daha çok mekân tâyinlerinde ve kıblenin tesbiti işinde kullanmalı.
HOCANIN VE TALEBENİN UYMASI GEREKEN NEZAKET KAİDELERİ
Talebenin vazife ve edepleri hayli çoktur. Biz burada; bütün kısımları ile yedi vazife olarak anlatacağız.
Birinci Vazife: îlk başta nefsi, kötü huylardan beri .almak icab eder. Ve temizlemek gerekir. Bu husus-

ta Peygamberimizin emri vardır: «Din temizlik üzerine kurulmuştur.» Bu temizlikten murat, yalnız elbise temiz¬liği değil, aynı zamanda kalp temizliğidir.

«Müşrikler aı* ak necistir,» (Tevbe, 23) âyet-i kerî¬mesi de işlemek istediğimiz konunun bir şahididir. Açık anlaşılıyor ki, temizlik giyme temizliği değil... İç, yani huy temizliği olmadıktan sonra, elde edilen ilim, dinen faydalı sayılmaz. Anlattığımız şeklin dışında elde edilen ilimle cehalet karanlığı aydmlatılamaz. İbn Mesud der ki, ilim; rivayet ezberi ile elde edile¬mez. O, bir nurdur, Allah tarafından kalbe yerleştirilir.
Hakikat ehlinden bazıları şöyle der: Biz ilmi Allah'ın gayrı için öğrendik. Ama ilim bu hususta bizi yalnız bı¬raktı, ancak Allah için olmak istedi. Bu demektir ki, biz ilmi, Allah'ın gayrı için öğrenmek isteyince o bizi ter-ketti. Gerçek yüzünü bize açmadı. Bizde, yalnr; dedi -kodusu kaldı.
İkinci Vazife: İlim tahsili yapan mümkün clduğu kadar dünyalık işlerden ilgisini azaltmalı.. Kolay olursa tahsil için bulunduğu ülkeyi terk etmeli. Ola ki, kalbi bilgi için boşala... Bu hususu işaret eden bir âyet-i keri¬meyi^ zikretmek dileriz. Âyet-i kerîme şöyle başlar: «Biz, bîr kişinin sine boş¬luğunda iki kalb yaratmadık.» (Ahzab, 4). Bu sebeple der¬ler ki, ilim yolunda bütün varlığını hare etmeden, ondan bir parça dahi elde etmen kabil olmaz.
Üçüncü Vazife: İlme büyüklük satmamak.,. Hoca¬ya emir verme tavrını takınmamak... Bu arada belki lâyık olan şudur: Bütün arzusunu ona bırakmak ve güç¬süz hasta gibi onun elinde tedaviye geçmek... Bu halde tahakküm etmeden ona teslim olmak ve hiçbir şekli ile ona üstünlük görmeden bağlanmak... Ona düşen, sadece ilim tedrisine devamdır. Ve hocanın emrine uymak, hiz¬metini görmektir. Bu şekil için en iyi misâl sahabede bu¬lunuyor. Onların arasında geçen bir hâdiseyi anlatalım...
Hâdise şu:
Birgün Zeyd b. Sabit cenaze namazı kıldırmıştı. Bin¬mesi için katır getirdiler. îbn Abbas öteden geldi. Bin¬mesi için yularını tuttu; yardım etmek istedi. Bunun üzerine Zeyd, ey Peygamberin amcası oğlu bırak, dedi. Pey-

gambere saygı için tutturmak istemedi. İbn Abbas bunun üzerine; ilim sahiplerine bu şekilde tazim için'emir aldık. Zeyd bunu duyunca eğildi, İbn Abbas'm elini öptü ve biz de Peygamberimizin ehl-i beytine bu şekilde bir tazim için emir aldık, dedi.
1 Peygamberimiz s.a. bir hadis-i şerifinde şöyle buyu¬rur: «Yaltaklanmak, kendini düşük göstermek mümin hu¬yu sayılmaz. Ancak bu hal, ilim tahsil edene mubah sa¬yılır.»
İlim bir harptir; büyüme iddiasında olanlar için;
Nasıl ki kabaran sel de bir harptir, yüce mekânlar için.
Dördüncü Vazife: İlme çalışan zat, ilim esnasın¬da bilhassa İlim sahipleri arasında mevcut İhtilâflara al-dırmamalı. Çeşitli ihtilâflara dalmak, ilme çalışan kim¬sede hayret ve dehşet verir... Çünkü insan; ilk anda, neye meyli varsa, onu elde edebilir. Bilhassa, ilim işinde tatil devresine meyil, tembellik ve bıkkınlık getirir.

Bundandır ki, ilim işinde müptedi sayılan kimseler, bu uğurda son hadde varan kimselere uyması caiz olmaz. Büyüklerden bazısı der ki: Bizi ilk halimizde ziyaret edenler sıddık olur; son halimizde ziyaret edenler de zın¬dık olur. Çünkü onların, duyguları son âlemde sükûnet bulmuş .ve yalnız farzı eda ile yetinme yolunu tutmuştur. Nafile olarak yaptıkları ibadet; şimdi kaîbî bir yolculuğa çev¬rilmiştir. Onlar aralıksız müşahede âlemine ermiştir. Ga¬fil kimse, onların bu haline bakar, tembel sanır. Şaşırır.
Zındık olur.
Onların, haline misâl olarak bir âyet-i kerîme zikre¬delim: «Dağlara bakar, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutlar gibi yürür.» (Nemi, 88).
Beşinci Vazife: İlim tahsilinde bulunan kimseye ge¬rekir ki, faydalı bilgilerin hiçbirini terketmeye ve de¬rinliğine dala... Tâ, maksudunu buluncaya kadar... Tabiî olarak Ömrün yeterliği, de göz Önünde tutulmalı. Hâl böy¬le olunca; en önemlisi hangisi ise onu almalıdır.
Bilgilerin en önemlisini bulmak için. bütün ilimlere usulüne göre vukuf peydah etmek gerekir.
Altıncı Vazife: İlim dalları arasında rnühim bölüm¬ler vardır. İlme çalışana gerektir ki, onlarm en önem-

lisine gayret sarfede; ki o, âhiret ilmidir.
Âhiret ilminden kastım; muamele ve mükâşefedir. Muamele; insanın iç âlemine dalarak ilâhî varlık için ça-. hşmasıdir. Bunun neticesi mükâşefeye varır.
Mükâşefeye gelince marifetullah olarak anlatabiliriz. Bu bir nurdur; Allahü Teâlâ temiz kalbe verir. Bu temizliğin, ibadet ve cihatla elde edilmesi mümkündür.
Anlatmak istediğimiz marifet, Hz. Ebû Bekir'in iman rütbesidir. Bu husus, Peygamberimizin s. a. bir hadîs-i şerifiyle teyîd edilmiştir.
Hadîs-i şerif şudur:
«Ebu Bekir'in İmanı ile, yeryüzündekilerin imanı tar¬tılacak olursa elbette onun imanı ağır gelir, bu, onun si¬nesine yerleştirilen ilâhî bir sırrın neticesidir.»
Onun imanı, ne delillere, ne de hüccetlere dayanır.
Hz. Peygamberden bu yüce kelâmını duyduktan son¬ra, gelişi güzel lâf edip, marifet; sofilerin uydurmasıdır, de-yip geçenlere hayret edilir. Sen, o sözleri dinleme. Onla-^ ra kulak vermek, iman sermayesini tüketmene eştir.
O sırrı anlamaya haris ol. Çünkü o, zahir âlimlerin ve kelâm hocalarının sermayesi dışında olan bir iştir. Seni marifete, ancak şiddetle araman götürebilir.
Şunu bil ki; ilmin en eşrefi ve ilmi tahsilden gaye marifet-i ilâhîdir. Bu, öyle bir denizdir ki, yüzücülük onun derinliğini, genişliğini bulamaz.
Marifet âlemi beşeriyetin yetişeceği en üstün makam¬dır ki, orası peygamberlerin, velîlerin ve onlara uyan büyüklerin makamıdır.
Zamanlarını ibadetle, marifetle geçiren iki büyük za¬tın halini anlatırken şöyle hikâye ederler: Onlar ölmüş, sonra gelenler onları temsilen birer suret yapmış,

ellerine birer yazı vermiş.
Birinde şu yazılıymış:
Sen, her şeye karşı iyilik ettinse, sanmayasm yaptık¬ların cümlesi iyilik olur; tâ Hakk'ı arif oluncaya kadar... ve sebepleri sebep kılan ve cümle eşyayı icad eden o ol¬duğunu anlayıncaya kadar.
Diğerinde ise şöyle yazılıymış:
Allahü Teâlâ'ya karşı irfan duygusuna sahip olma¬dan yerdim, içerdim. Ona karşı marifeti bulduktan son¬ra, içmeden susuzluğumu kandırdım.

Yedinci Vazife: îlme çalışana gerektir ki, kastı iç temizliği ola. Bu temizlik ile Allah'a vasıl olmayı uma. Ve en yüksek makam olan; Hakk'a yakın kimselerin de¬recesine çıkmayı düşüne. Tahsil ettiği ilimle baş olma¬yı, mal kazanmayı ve şöhret bulmayı istemeye.
MÜRŞİD SAYILAN HOCANIN VAZİFELERİ
Hocanın haline en güzel uyan, aşağıda meâlen bahse¬dilecek hadîsi- şeriftir.
Hadîs-i şerif şudur:
«Bir kimse öğrenir, âmel ederse öyle bir makama ka¬vuşur ki, gökyüzünde AZİM olarak ad verilir.»
Ona gerektir ki, iğne gibi olmaya, başkasına elbise dikip kendisi çıplak kalmaya. Lâmbanın fıtili gibi, kendisi yanıp başkasına ışık vermeye...
Bu konuda bir de şiir var:
Fitil oldum sanki, ona nasip olmuş Nasa ziya verir kendi yanar olmuş.
? Her kim hocalık vazifesini üzerine alırsa, büyük bir vazife yüklenmiş olur. Ona gerektir ki ilme yaraşan edep ve usûllere uya.
Hocanın uyması gereken dört vazifeyi anlatacağız.
İ
Birinci Vazife: Talebesine şefkat duygusu besle-\ meli ve ona karşı bir evlât muamelesi yapmalı. Çünkü '. hoca, talebesi için baba sayılır. Beki de hakikî peder ho-° ; çadır. Çünkü o, insana hakikî hayatın yolunu buldurur. Öbürü ise, bu hayata gelişe bir sebeptir. Bu hususta Pey¬gamberimizin bir hadîsi şerifı vardır. Zikredelim: «Bir baba yavrusu için ne ise, ben de si¬zin İçin oyum..» Bundandır ki, hocanın hakkı babadan ön¬ce gelir.
Sonra, dünyalık için ilim öğretmemek gerekir. Böyle bir işe düşen tam mânâsı ile helak içindedir; hem de na¬sıl helak!..
Hocaya gerekir ki, talebelerini tek can gibi, birbirine
sevdire.
Gerek hoca, gerekse talebeler hep birden hak yolcu-

larıdır. Ve ona gitmektedirler. Onlara gereken bağlılık ve sevgidir.

Dünyanın ayları yılları, birer durak sayılır. Yolcular bu duraklardan bir ülkeden öbürüne geçmektedirler. On¬lara gerekir ki, o uğurda sevgi ve şefkat duygusu taşıya-lar. Bu misâl dünya yolcuları içindir. Onlara böyle olmak düşünce Hak yolculuğu için neler gerekmez ki... Cennetin üstün derecelerine ermek bu yoldan olur. Âhiret işlerine darlık gerekmez.
İman sahipleri; birbirine darlık, zahmet vermemeli¬dir. Çünkü bir âyet-i kerimede onların kardeş olduğu bil¬dirilir.
Ayeti kerime... «İman sahipleri kardeştir.» (Hvıcii-rat, 10).
İkinci Vazife: Bu hususta, Peygamberi önder bilme¬li. Öğrettiği şeye karşılık, ücret talep etmemeli. Bu konuda bir âyeti zikredelim: «Bu iş için; sizden ne mükâfat, ne de şükür bekleriz.»
(însan, 9). Bu âyet-i kerime bir Peygamberin hikâyesi an¬latılırken zikredilmiştir. Bununla beraber talebelerin; hocaya karşı minnettar olmaları gerekir. Bu hâl, onların iyiliğinedir. Çünkü hoca Hak Teâlâ'ya bilgisi icabı daha yakındır. Bu yakınlıkla, onların kalbine ilim tohumunu eker ve iman aşılar.
Üçüncü Vazife: Hoca, bugün yapacağı nasihati yarı¬na atmamalı. Henüz hak etmedi, gerekçesi ile nasihati ertesi güne bırakmamalı. Sonra, ilmin inceliğiyle de meş¬gul olmalı; zahir ahkâmı anlatmadan önce, onların derin¬liğine inmeli. Talebeye bu bapta anlayış aşıiamalı.
Dördüncü Vazife: Hoca, talebeye öğüt vermeli; kötü. huylardan beri etmeli. Bunu yaparken hataları açık açık anlatmak doğru olmaz. Hatayı keskin dille belirtmek ge¬rekir. Çünkü, hataları açık anlatmak, heybet perdesini yırtar.
Hocaya gereken işlerden biri de, doğru olmaktır, son¬ra da bu doğruluğu talebelerden istemelidir. însan doğru olmayınca, nasihat fayda vermez. Derler ki, işlere uymak sözlere uymaktan daha iyidir.

BİLGİ SAHÎBÎ OLMANIN FAZİLETİ 33

İLMİN ÂFETLERİ

AYRICA, ÂHİRETE İNANAN BÜYÜK İLİM SAHİP¬LERİ İLE BUNLARIN DIŞINDA KALAN YARAMAZ ÂLİMLER BEYAN OLUNACAKTIR

Birkaç hadîs-i şerif zikredelim:
«Kıyamet günü; azabın en çetinine duçar olan o âlim¬dir ki, bilgisini kötüye kullandığı için Allah ona faydasını göstermedi.»
«O ki, ilmi artar, doğruyu bulamaz; haliyle Allah'ın zatından uzaklık kazanır.»
Bil ki, ilmin derinliğine dalan her bilgin, orada kurtu¬luşunu bulamazsa, selâmeti yitirmiş olur. İlme çalışan her zatın önünde iki yol vardır; ya sonsuz saadet, yahut ebedî helak...
Halil b. Ahmed, büyük bir dil ve din bilginidir. De¬rin görüşüyle insanları dört bölüme ayırır.
Der ki;
Bir kimse vardır, anlayış sahibidir; bu halini kendisi de bilir. İşte bu, ilim sahibidir; tâbi olunuz.

Bir kimse vardır anlayış sahibidir; fakat bu halini bil¬mez. Bu zatı ayıklarınız; uykudadır.
Bir kimse vardır dirayeti kıttır; bu halini bilir. Bu zat ise irşat talep etmektedir. Ona gideceği yolu anlatınız.
Bir başkası vardır; anlayışı yoktur, bilgisi kıttır; ama böyle olduğunu bilmez. Bu şahıs da cahildir; kendinizi ko¬ruyunuz.
Süfyan-ı Sevrî şöyle der: îlim, ameli çağırır; gelirse ne alâ, aksi halde gider.
Hazret, bu fikri şu âyet-i keri¬meden alır: «(Habibim) onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de, o bun¬lardan sıyrılıp çıkmıştı.» (Araf, 175).
Buraya kadar anlatılan İslâm dininde iyi sayılmayan âlimlerin vasfı idi. Üstün vasıflara haiz bilgin kişilere ge¬lince kısaca deriz ki:
Onlar dinlerini, âlet ederek, dünyalık alıp yemezler. Onlar, âhiret bilginidir; orayı dünyaya satmazlar. Çünkü öbür âlemin izzetini, dünyanın da zilletini bilirler.

Dünya ile âhiretin çatıştığı zıt bölümleri bilemeyen, keza dünyanın zararlı tarafım anlamayan, ulemâ zümre¬sinden sayılmaz. Bu iddiamızı inkâra kalkışan; Kur'ân'm, hadîs'in ve geçmiş peygamberlere inen mukaddes kitapla¬rın şehadet etmekte olduğu hükmü inkâr etmiş olur.
Her kim, anlatmak istediğimizi bilir, işlerini ona göre eylemezse, o şeytana esirdir. Keza şehvet onu helak et¬miş, kötü tarafı galip gelmiştir. Bu vasıfta olan âlime uyan, helak olur. Derecesi bu olan, ulemâ zümresine na¬sıl dahil olur?
Hak Teâlâ; münâcaat esnasında Davud a.s. Nebiye şöyle buyurdu:
Ey Davud, kötü isteklerini, sevgime tercih eden bil¬gini ne yaparım, bilir misİTi? Bana münâcaat etme ta¬dını ona haram kılarım.
Ey Davud, dünya tadına sarhoş olan âlime benden sorma; sonra sevgi yolumu sana kapar. Bu zümre; kulla¬rımın yol kesenidir.
Ey Davud, bana; candan talip olanı görürsen, hadimi ol.
Ey Davud, her kim maddî şeylerden bana kaçarsa; onu şehit defterime yazarım. Her kimi; şehit defterime yazarsam, ateş azabına hiç atmam.
Hasan r.h. şöyle der: Âlimler için büyük ceza, kalbin ölmesidir. Kalbin ölümü, âhiret işleriyle dünyayı talep; etmektir.

Hz. Ömer r.a. şöyle buyurur: İçini dünya sevgisi ile dolduran âlimi, gördüğünüzde saliki bulunduğunuz din uğ- ? runa, onu itham ediniz. Size, manevî faydası dokunmaz. Çünkü, her seven sevdiği şey uğruna can atar..
Yahya b. Muâz-ı Razî'nin dünya âlimlerine bir hitabı vardır. Onu zikredelim. Hitap şu;-
Ey bilgi sahipleri! Köşkleriniz kayserin köşküne ben¬zer. Evleriniz kisra evi gibi. Kapılarınız açık.
Calût gibi ayakkabı giymektesiniz. Binek işinde Ka¬run'a benzersiniz. Kaplarınız, Firavun kabı gibi. Hata iş¬lemekte cahillere benzersiniz. Tuttuğunuz yol şeytan ota¬ğına götürür. Haliniz bu olduğuna göre; büyük Peygam¬berin açtığı yolla ilginiz ne?

Yukarıya alman hitaptan sonra, şu şiiri söyledi:
Çobanın vasfıdır sürüyü korumak kurttan; Çoban Kurt olunca, onları kim korur kurttan.
Bahsimize yakışan bir başka şiir:
Ey âlimler, tuzsunuz; korursunuz şehri
bozulmaktan;
Ya tuz olunca fesat, onu kimler korur
bozulmaktan.
Bilinmesi zarurî olan bir iki şey daha zikredelim.
Din yolunu tutan ilim sahibine gerektir ki; yemede, giymede ve bilcümle dünyalık işlerde, orta hali takip ede... Dünyalık rahat ve nimetlere pek iltifat etmeye... Herhan¬gi bir şeyde zülîd duygusu yoksa o yana fazla düşkün olmaya...
İlim sahibi; mümkün olduğu kadar dünya sultanları¬na, dünyalık sahiplerine gitmekten kendini korumalı. On¬lara fazla yakınlık, bir fitne doğurabilir.
AKIL VE ŞEREFİ HAKKINDA
Akıl, ilmin kaynağıdır. Onun büyüklüğüne Peygambe¬rimizin aşağıda arzedilen hadîsi şerifi delâlet eder.
«Allahü Teâlâ; ilk önce aklı yarattı sonra ona emirler verdi. Beri dön, dedi; döndü. Öte dön, dedi; döndü. Bu¬nun üzerine Hak Teâlâ ona şöyle buyurdu: İzzetime, Ce¬lâlime yemin olsun; yarattıklarım arasında en ekremi sensin. Alacağımı seninle alır, vereceğimi seninle veririm. Bir kimseye mükâfat verirsem seninle olur; cezamı yine seninle keserim.»
Akıl için kısa bir başka hadîs-i şerif zikredelim: «Ceb-raile Sü'dûd'ün ne olduğunu sordum; akıl, diye cevap verdi.»
Aklın hakiki mahiyeti, yaradılışında insana verilen bir nimettir. İnsan, onunla birçok nazarî bilgiler elde eder. Denebilir ki o, eşyanın mahiyetini idrâk için kalbe zerk edilen bir nurdur; onunla birçok şeye istidat kazanılır. Çeşitleri çoktur, insanın yaradılışında varlığına yerleştiri¬len miktar nispetinde şekil alır. Doğrusunu Allah bilir.

İKÎNCÎ BÖLÜM
EHLİ SÜNNET İTİKADI

Ehl-i Sünnet itikadı İslâm dininin yetiştirdiği büyük âlimler tarafından, Kur'ân ve Hadîsten özetle çıkarılmış¬tır. Bunların birini inkârla küfür yolu tutulmuş olur. Do-layisiyle Peygamber ve ashabın tuttuğu yol terkedilmiş olur.

Şehadet: Allahü Teâlâ'yı tasdiktir. O'nun bir ol¬duğuna, şeriki olmadığına, tek olup, misli olmadığına, sonsuz yüceliğe sahip olduğuna ve zıddı olmadığına, her . şeyden ayrı yüce vasfa sahip olduğuna ve bu hususta den¬gi olmadığına...

Sonra, evvellik düşünülmeden, kadim olduğuna, bi¬dayeti akla getirmeden ezel sahibi olduğuna, bir sonuç düşünülmeden, varlığının devam ettiğine, sonsuz ebediyet sahibi olduğuna; kesintisiz kaim bulunduğuna; devamını zedeliyen şeyin olmayacağına; sonra, gerek zatı tarafın¬dan, gerekse başka türlü yokluğa gitmiyeceğine; Celâl sı-fatlariyle mevsuf olduğuna; yılların geçmesiyle, aleyhin¬de bir hüküm çıkamayacağına; ayrılma, bölünme gibi şey¬lerin vuku bulamayacağına şehadet getirip inanmaktır. Çünkü evvel, âhir, zahir, batın onun kuvveti ile var olur.

Tenzih: Allahü Teâlâ, şekil verilen bir cisim değil¬dir. Mahdut ve mukadder bir cisim oiamaz. O cisimlere benzemez; böyle şey ne takdiren ne de bölünme ihtima¬line göre düşünülebilir. O herhangi şeyin terkibinde akla gelen cevher de, araz da olmamıştır, bu da onun için hülûlu mümkün olmayan şeydir. Çünkü ona mevcutlar bir benzer olmaz, o da mevcuttan birine benzemez. Ne o, bir şeyin mislidir, ne de herhangi bir şey onun...

Ölçü, onu tahdit edemez. Kâinat onu içine alamaz. Yönler, onu kuşatamaz, yer ve semâlar, onu taşıyamaz. O ferman buyurduğu gibi arşa istiva etmiştir. —Kuvvetiy¬le, Kudretiyle oraya saltanat kurmuştur—.

İstiva lügat mânâsiyle oturmak, yerleşmek, karar kıl¬mak anlamına gelir. Fakat buradaki mânâsı başkadır. Hak Teâlâ için böylesi düşünülemez. O, herhangi bir ye¬re yapışmaktan, hülûl etmekten, mekân tutmaktan ve bir

intikalden münezzehtir. Arş onu taşıyamaz. Çünkü, Arş ve onu taşıyanlar bizatihi Hakk'm kudret ve kuvvetiyle yüklüdür. Ve onun tutuşuylâ kendilerine has güçleri kal¬mamıştır.

O, Arş'in ve her şeyin fevkinde olup, tâ zemin derin¬liğinden daha ötelerden başlayan bir yüksekliğe sahiptir. Onun üstünlüğü öyledir ki arşa ve semâya yakınlıkla kı¬yas edilemez; yükselme onun için bir yakınlık ölçüsü ola¬maz. Nasıl ki yerden ve zemin derinliğinden ? uzaklık ona göre yoktur. Yerin ve zeminin uzak oluşu ona göre bir mânâ taşımaz. Çünkü o, Arş'tan yüce derecelere sahiptir. Aynı zamanda zemin derinliğine nisbetle de yüce makam¬lara sahiptir. O her mevcuttan ve her varlıkta yakınlığını gösterir. O, kuluna şah damarından daha yakındır. O, her şeye, olana bitene, bütün ' varlığıyle sahiptir.

Onun yakınlığı cisimlerin birbirine olan yakınlığı ile Ölçülemez. Nasıl ki onun zatı, cisimlerin zatına benzemez.
O, bir şeye hülûl etmediği gibi, ona da bir,şey hülûl edemez. O, mekânın içine alınmasından yücedir. Aynı za¬manda mekân tahdidine uğratmaktan da mukaddestir. Onun varlığı zaman ve mekânın evveline raslar. Şu an¬da o, evvelden bulunduğu hali devam ettirmektedir.
Allahü Teâlâ sıfat tecellisiyle kullarında görünür. Ama ne zatında başkasını görür, ne de başkasının zatında kendini...
Arıza, tegayyür ve intikalden mukaddestir-. Hadiseler ona bir şey yapamayacağı gibi, bir arıza da gelemez. Ze¬valden münezzeh olarak Celâl sıfatlarının tecellisinde de¬vam eder. Yeniden gelişme mevzuu olmadan Kemâl sı¬fatlarında istiğna ile durur. Onun zatı, varlığı akılla bi¬linir.
Öbür âleme göç ettijcten sonra iyi kulların nimetini itmam için, onlara lütuf olarak zatına, Kerim yüzüne na¬zar etmeyi nasib eder.
Hayat ve Kudret: O, diridir, kaadir, cebbar ve ka¬hirdir. Ne kusur ne de acze uğrar. Ne uyku ne de uy¬kunun habercisi ona gelir. Fena ve ölüm ona gelmez. Çün¬kü o mülkün, melekûtun ve izzetin, ceberutun sahibidir. Saltanat ve Kahhar sıfatı ona hastır. Halk ve emir onda¬dır. Semâvât ve Arz'ın mâlikidir. O, halkı yaratmakta ve akla durgunluk verecek işleri meydana getirmekte

tek basmadır. İcat ve yoktan meydana gelecek işlerde birliğine sahiptir. Halkı ve yaptıkları işi o yaratmıştır. Halkın rızkını ve ecelini o takdir ve tayin etmiştir. Tayin ettiği şeyler sayısızdır. Bilgilerine bir nihayet çizile-mez.
İlim: Ailahü Teâlâ her şeyi bilir. İlmi, zemin derin¬liğinin ücrasında bulunan en ufak şeyi kuşattığı gibi, se¬mâlar yücesindeki işleri de kuşatmıştır. Yerde ve semâ¬da bir zerre dahi bilgisi dışında kalamaz. Şöyle ki, ka¬ranlık gecede, kara taşın üzerinde yürüyen kara karın¬canın ayak bastığını bilir. Hava boşluğunda bir zerre ha¬reket etse, onu anlar ve bilir. Sır olarak saklanan şeyi ve en gizliyi bilir. Kalplerde gizli tutulan İşlere muttali olur ve hatırdan geçen hareketleri bilir. Onun gizli hâlleri bilmesi, tâ ezellerden, ezelde zatında mevcut olan Kadim ezeli sıfatına bağlıdır. Onun bilgisi ye¬ni değildir; hülûl ve intikâlden hasıl olmaz.
İrade: Aliahü Teâlâ kâinatın oluşunu dilemiştir. Ha¬diselerin oluşunu o düzenler. Gerek bu âlemde, gerek melekût âleminde, az çok, büyük, küçük; hayır, şer; fayda, zarar; iman, küfür; ma¬lûm, meçhul;- kurtuluş, hüsran; artık, 'eksik; tâat, isyan ne varsa hepsi, Hak Teâlâ'mn iradesi, hükmü, kaderi, hik¬meti dilemesi İle olur.
Bakan kimsenin göz atışı, hatıra sahibinin anma ko¬nusu onun arzusu hilâfına olamaz. Onun dileyip istemedi¬ği şey olamaz. Bir şeyi var edip, bu âleme

getiren o oldu¬ğu gibi, öldürüp göçüreni de odur. İstediğini yapar. Hük¬münü red eden kimse çıkamaz. Herhangi bir kararını ayıp-layıcı olamaz.
Hiçbir kulun yapması mukadder hatadan kaçıp kur- ? tulma yeri yoktur; ancak Hakk'm verdiği başarı ve rah¬metle olur; keza, Hakk'm sevmesi, dilemesi olmayınca tâat ve ibadet edemez.
İnsan, cin, şeytan ve melekler bir, araya gelse, âlemin zerresini dahi yerinden oynatmazlar; zekâ, Hakk'm ira¬desi dilemesi olmadan, tek zerreyi bir yere yerleştiremez, bundan âcizdir.
Aliahü Teâlâ'mn iradesi, bizatihi bütün sıfatlarda ka¬imdir. Bu hâl, kesintisiz devam eder. O ezelî âlemde, eş-

yanın vücudunu, tayin ettiği zamanlarda var etmeyi di¬lemiştir.
Bütün işleri düzenlemiş olup bunları yaparken, fıkir tertip etmemiş, zamanını gözetmemiştir. Dolayısı ile, bir an yapmakta olduğu iş, öbürüne ön teşkil edip meşgul
etmez.
İşitmek - Görmek: Aliahü Teâlâ bizzat işiten ve gö¬rendir; İşitir ve görür. Gizli de olsa, onun işitmesi dı¬şında bir şey olamaz. Bütün incelikleri haiz olsa dahi gö¬rüşünden kaybolan olmaz. Uzaklık, işitmesine perde ol¬maz. Karanlık, görüşüne engel olmaz. Göz kapağına ve göz bebeğine muhtaç olmadan görür. Kulağa ve boşluğuna muhtaç olmadan igitir. Bunun gibi kalbe ihtiyaç hisset¬meden bilir. Aletsiz yakalar ve aynı şekilde dilediğini halk eder. Çünkü onun vasfı halka benzemez. Keza, zatı da. halkın zatına benzemez.
Kelâm: Aliahü Teâlâ konuşur. Emir verir; yasaklar. İyi bir şey vaad eder; başka şeyin varlığını —ceza ba¬kımından — "zatı ile kaim ezelî ve kadim kelâmı ile va¬dine ilâve eder.
Onun kelâmı, halkın kelâmına benzemez. Çünkü ha¬vanın ihtizazından meydana gelen ve bir şeylerin çarpış¬ma neticesi hasıl olan ses yankılarına benzemez. O, du¬dakların birbirine değmesi sonunda hasıl olan harfle de değildir. Dilin hareketinden meydana gelen harf gibi de
değildir.
Başta, Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere; Tevrat, İncil ve Zebur onun kelâmıdır. Bunlar peygamberlere inen kitap¬lardır.
Kur'ân-ı Kerim dillerde okunur. Mushaflarda yazıl-
: mis.tır. Kalplerde mahfuzdur. KUr'ân, kadim ve Allah'ın zatı ile kaimdir. Kalplerde muhafaza edilirken sayfalara geçerken ayrılık, bölünme ve parçalanma gibi şeyleri ka¬bul etmez. O bir bütündür. Az miktarı dahi inkâr edil¬mez.
Musa Peygamber; Allah'ın kelâmını, sessiz ve harfsiz .
işitti. Nasıl ki büyük insanlar, Aliahü Teâlâ'yı hiçbir şe¬kil ve suret vermeksizin görmektedirler.

Buraya kadar anlatılan vasıflar ve sıfatlar onun ol¬duğuna göre; (ki o, Hay, Alîm, Kaadir, Mürid, Semi, Basir, Mütekellim.) hayat sahibi, her şeyi bilen, güçlü irade sa-

f'I'

hibi, işiten, gören ve konuşan vasıflarını almış oluyor. El¬bette ki bu vasıflar zatsız olamaz.
Fiiller: Bilinmeli ki, ondan başka varlık yoktur. An¬cak, her işini o fiil tecellisi ile meydana getirir. En gür-zel şekilde mükemmel adaletin en üstünü ile tam olarak adaleti yerine getirir. Bütün işlerini tam anlayışla bilir.
Verdiği hükümlerde adalet vardır; onun adaleti, kul-larınki ile kıyas kabul etmez. Kulun yaptığı işlerde zulüm tasavvur olunabilir. Çünkü başkasının mülkünde tasarruf etmektedir; Allahü Teâlâ için böylesi düşünülemez. O, mülkünde başkasına raslamaz ve başkasının mülkünde tasarruf bilmez. Çünkü her şey kendinin...
Allahü Teâlâ'nın zatından gayrı; cin ve insan, melek ve şeytan, yer ve semâ, nebat ve hayvan, cevher ve cemad meydana gelen ve idrâk olunan, duygularla bilinen her şey, sonradan olmuştur; Allahü Teâlâ kudreti ile yarat¬mıştır, yoktan var etmiştir. Önce hiçbir şey olmadıkları halde meydana getirilmiştir.
Allahü Teâlâ ezelden tek başına bir varlık idi. Bera¬berinde olan yoktu. Halkı sonradan yarattı; kudretini iz¬har etti. Geçmişte iradesi ile vermiş olduğu hükmü tah¬kik için halkı yarattı. Ayrıca kerem sıfatının icabı onları meydana getirmekte amil oldu. Muhtaç ve düşkün olduğu için onları yaratmadı.
Allahü Teâlâ halkına çeşitli nimetler ve tekliflerle fa¬zilet ihsan eder. Bunu bir mecburiyet icabı yapmaz. On¬lara iman edip iyiliklerine dair şeylerf gönderirken bir lüzumuna binaen yapmaz. O, kullarına birden ve hemen azap yağdırsa tıpkı adalet olur. O kullarına taat ettikleri için iyilik verir; bunu haklarına ve lüzumuna binaen yap¬maz. Çünkü o, peygamberlerin dili ile kendine ibadet edilmesini vacip kıldı; mücerret aklın hükmü ile değil... Hâl böyle iken peygamber gönderdi. Onların doğruluğu¬nu, açık mucizelerle tasdik ettirdi.
Peygamberler onun emrini, yasağını, öbür âlemde ve¬receği mükâfatı ve suçları dolayısiyle yapacağı cezayı kullara tebliğ etti. Bu sebepten onların getirdiği şeyi ka¬bul etmek vacip oldu.
Buraya kadar yazılan kısım; iki cümleden ibaret olan şehadet kelimesinin birinci kısmını teşkil eder. Diğer kıs¬mı aşağıda anlatılacaktır.

İKİNCİ ŞEHADETİN MÂNÂSI
Başta gelen Peygamberi' tasdiktir. Ona salât ve selâm olsun.
Allahü Teâlâ onu; nebi, ümmî, kureşî ve hadi «Mu-' hammed» olarak, verdiği risalet unvanı ile Arab'a, Acem'e, cin ve inse gönderdi.

Onun getirdiği şeriat ahkâmı ile, diğerleri silindi. An¬cak, kalmasına karar verdiği kısımlar kaldı.
Allahü Teâlâ, Onu bütün peygamberlere nisbetle da¬ha faziletli kıldı. Beşerin efendisi eyledi. Allah'a iman edip, ona iman etmeyen için, iman bakımından kemâle er¬meyi yasak kıldı. Allah'tan gayrı ilâh yok; dedin mi, Mii hammed O'nun Resulüdür demek gerekir. Halka; onun ge¬tirdiğine iman zaruretini ilân etti. Herkes, onun dünya ve âhirete dair haber verdiğini tasdik zorundadır. Peygamberin; ölümden sonra vukuunu haber verdiği şeylere, iman etmeyen kulun, imanı kabul olmaz.
Ölümden sonra vuku bulacak işlerin başında Mün-kir-Nekir gelir. Onlar, oldukça heybetli, korkunçtur. Ku¬lu, ruhu ve cesedi ile düzce kabre oturtur. Başta, Tevhid-den ve risaletten sorarlar.
Sonra, *rabbm kim, hangi dindensin ve peygamberin kim? derler.-Onlar, kabir âleminin iki imtihan meleğidir. Onların soruları, deneme anlamına gelen ilk fıtneyi teş¬kil eder.
Kulun; kabir azabına da inanması gerekir. Çünkü
onun olacağı gerçektir; bir hikmete mebnidir. O azap, ada¬
let üzere, hem cisme, hem de ruha olur; bu hâl, /Ulah'ın
dilediği kadar sürer. \
Öldükten sonra dirilmeye, bu vücudun yeniden top¬lanacağına iman lâzım. Allahü Teâlâ toz halinde eriyip gi¬den kemiklere can verir. Onu ilk defa nasıl yarattı ise,, sonra yine öyle yaratır...
Allahü Teâlâ; ölmeden önce, dünyada olduğu gibi ru¬hu cesede iade eder; noksansız bir şahıs kılar.
Mizana da iman gerekir. Onun iki gözü bir de Ölçüyü gösteren dili vardır. Büyüklüğüne misâl; semâ ve zemin gösterilebilir. Al¬lahü Teâlâ'nın kudreti ile bütün işler orada tartılır. O

olanları çıkardık; zaten orada bir evden başka müslüman da bulmadık.» (Zariyat, 35-36). Âyette tek ev vardır. Mü¬min ve müslimi bir defada iki muhtelif mânâda anlattı. Diğer âyeti kerimede ise, şöyle buyumlur: «Araplar, îman ettik dedi. Onlara; iman etmedik, İslâm olduk deyi¬niz, de...» (Hucurat, 14). Yani, siz bu bapta izan sahibi ol¬dunuz; ama, kalbinizi iman nuru ile parlatamadınız.
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM i.
TEMİZLİĞİN SIRLARI İ
Temizlik konusunda Peygamberimizin birçok hadîs-i şerifı vardır. Onlardan birkaçını aşağıda anlatacağız.
«Abdest, imandan bir parçadır.»
«Din, temizlik üzerine kuruldu.»

«Namazın anahtarı, tam temizliktir.»
Allahü Teâlâ temizliği anlatırken iman sahiplerini zik¬reder: «Orada temiz olmayı seven kimseler bulunur.» (Tev-
be, 108).
Aşağıda anlatılacağı veçhile temizlik dört -şekildedir.
Birincisi: Elbisenin maddî pislikten temiz olması.
İkincisi: Duyguları, hata ve yanlış hareketlerden te¬miz tutmaktır.
Üçüncüsü: Kalben kötü huylardan beri olmaktır. .
Dördüncüsü: İç âlemi, (sırrı) Allah'ın zatından gayrı cümle fani eşyadan temiz eylemektir. Bu temizlik pey¬gamberler ve sıddıklar zümresine hâstır.
Her şekilde anlatılan temizlik, o temizlikle yapılacak işin yarısıdır. Her halde, iç-dış temizliğine önem vermek
gerek...
Herhangi bir amelde bulunan için temizlik, o amelin yarısı sayılır. Keza artan kısmı da yine temizliğe bağlıdır. Allahü Teâlâ, «Allah de; sonra kalanları bırak,» (En'am, 97) buyururken, iç temizliğine işaret eder. Sonra¬kileri bırak, buyurmasiyle, içini Allah'ın zatından gayrı şeylerden beri eyle, mânâsını anlatır. îşte; anlatıldığı üzere, mutlaka kalbin kötü huylardan alınması icap eder. Sonra onu güzel huylarla bezemek ge¬rek... Aynca dış duyguları da çeşitli maddî hatalardan al-

mak sonra da, Hak Teâlâ'ya taat ve ibadetle bezemek
icap eder.
Yukarıdan beri Özellikleri tadad edilen temizlik de¬recelerinin her biri, bir sonrası için basamak teşkil eder. Dış temiz olunca, ruh temizliği gelir. Sonra, kalp te¬mliği, daha sonra da iç âlemin —sırrın— temizliği ge¬lir.
I Temizlikten bahsedilince, yalnız dış temizliğini dü¬şünmek doğru olmaz. Düşündüğün takdirde, esas gayen-
len uzak olursun.
Anlatılan bu işlere, zahirde boş temenni ve kolaylık
/olları aramakla nail olunmaz. Çalışmak ve gayret gerek. ?Uğrunda ömrün çoğunu harç ettiğin şeyin, çok kere bir ?kısmını elde ettiğini görürsün. Bu sebeple; temenniyi, ar-jzuyu, bir yana atıp çalışmak gerek.
HADESTEN TEMİZLİK
Hades bölümüne; abdest, gusül, teyemmüm girer. Bun¬lardan önce, istinca faslı gelir. îstinca büyük, küçük ab-desti bozduktan sonra yapılan Ön temizliğe denir. Biz, ab¬dest bozmaktan başlayarak; adetini, yolunu, usulünü, şek¬lini anlatacağız; çünkü bu, abdest almaya bir sebep teş¬kil eder.
Abdest Bozmak: Bu işi, geniş bir sahada yapan; bak¬ması muhtemel kişilerin gözünden uzak olması icap eder. Sonra, bir şey bulabildiği takdirde örtünmesi gerek. Ar¬zu edilen yere oturmadan, edep yerini açmaması lâzım. Kıbleyi,

cepheye ve geriye getirmemeli. Aya, güneşe dön-memeli; ancak bina içinde olursa zararı olmaz.
Bina ile, meskûn yerlerin dışına çıkmak iyidir. Dur¬gun suya, küçük abdest bozmak doğru olmaz; meyveli ağa¬cın altına da caiz olmaz; keza taş üzerine de doğru olmaz. Sıçrama ihtimaline göre, katı yerlere, rüzgârın sert estiği yöne abdest bozmaktan korunmak icab eder.
Helaya girerken sol ayağı, çıkarken sağ ayağı atmalı¬dır. .
Ayakta ve yıkandığı yerde abdest bozmaktan kaçın¬mak gerek.
Peygamberimizin buyurduğu üzere, «Vehmin çoğu bundan hasıl olur.»

ta £
S" 8
erg
o*
3

a era 10 S Î5
3 o p

?a

o-
5 8-

& a
CO 3

1-" $ CO
3 SÜ
^. W
, » * o*
0)
^-1 tn
(tl o ?7+
azı W

V— 1

0) fl>

§ro s-
o a *^3

ireken— yüz yıkandığı anda niyet etmek, elleri dirsekle beraber yıkamak, başa mesh, ayakları topukla beraber yı¬kamaktır.

Vücudu fazlaca ovalamak gusülde mutlaka lâzım gel¬mez.

Yıkanmaları icab ettiren sebepler belirtileceği üzere dört kısma ayrılır. . '

1) Meni adı ile anılan suyun dışarı akması.
2) Birleşme; sünnet yerine kadar girmiş olması lâ¬zım gelir.
3) Kadınların aybaşı hâlleri.
4) Çocuk doğumu ile başlayan sonra, devam eden durum.

Bunların dışında, yapılmakta Olan gusüller sünnet sa¬yılır. Meselâ, cuma ve bayram günleri; ihram giymek, Arafat'ta vakfeye durmak için, Mekke-i Mükerreme'ye gi¬rildiğinde yapılan gusül sünnettir.

Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü gün¬lerinde yapılan yıkanmalar da sevilir.

Veda tavafında bulunmak için alınan boy abdesti, cü-nüp olmadan dine giren gayr-ı müslimin yıkaması da iyidir.

Cinnet getirenin, ayık halini bulunca yıkanması; ölü yıkayanın keza yıkanması da hoş olur.

Anlatılanları anlar, işlerini ona göre ayar edersen, çok şeyler elde etmiş olursun.

Teyemmüm: Aşağıdaki şartlar mevcut olunca teyem¬müm caiz olur.

Su, arandıktan sonra, bulunamazsa;

Suya varmaya mani sebepler mevcut olursa. Bu se¬bepler arasında; şunları sayabiliriz; yırtıcı hayvanın bu- ? lunması, yüksek ve aşılması mümkün olmayan duvar vb. gibi mani ve hapiste olmak...

Yahut, yanında mevcut suyun; kendi ve arkadaşının susuzluğunu gidermek için saklanması.

Veya bulunan suyun, bir başkasına ait oluşu ile, satı¬şı için iki misli fiyatın taleb edilmesi...

Suyu kullanana zararlı olacak hastalık, yara ihtimali veya ağrının şiddetlenmesi...

Yukarıda yazılı şartlar mevcut olduğu halde namaz vakti gelince; pak ve üzerinde temiz, yumuşak toprak bu-

lunan bir şey temin etmek gerek.
Yapacağı bu teyemmümle, namaz kılabileceğini niye¬te almalı. Sonra parmakları yapıştırıp, yukarıda zikredi¬len toprağa hafifçe vurmalı... Bununla elini yüzüne bir de¬fada sürmelidir.
Ele sürülü toprağın, kıl diplerine kadar ulaşması için uğraşmaya lüzum yoktur. Toz-toprağa bulaşan eli ile, yü¬zünü tümden kaplamalı. Bu bir defada olabilir. Çünkü yüz genişliği iki elin hacminden daha fazla değildir.
Sonra yüzüğü çıkara ve ikinci defa toprağa yine vu¬ra. Aşağıdaki tarif üzere ellerini mesh ede.
Sol elin parmak kısımlarını (içten) sağ elin parmak¬larına (dıştan) yapıştıra. Böylece dirseklere kadar, el çe¬kilmeli; sonra elin içi, kolun içe gelen tarafından aşağı doğru çekilmelidir.
Sol baş parmakla da sağ baş parmağın üstünü silmeli.
Sol elini de keza sağ eli yaptığı gibi yapmalı.
Sonra, avuç içlerini birbirine sürmeli, bir elinin par¬makları ile diğerini karıştırmah.
El teyemmümü biraz karışık oldu; sebebi, bir defa¬da bitirilmesi oluyor.
EH, toprağa tek vuruşla yapması uygundur. Yapama¬dığı takdirde İki veya daha da vurabilir.
Teyemmüm eden kimse, onunla bir farz eda edebilir. Bu arada istediği kadar nafile ibadet yapması caizdir.
Temizlik: Başta kir toplandığı takdirde, temizlemek sevilir. Kulak, burun kirlerini almak hoş olur. Parmak aralarını, tırnak altlarını da temiz tutmak iyidir. Tırnak, koltuk altı ve etek temizliği kırk günden fazla uzatıl¬mamalıdır.
Hamama, göbekten diz kapak altına kadar, kapatıl¬mak şartiyle girilebilir.
Hamama girerken namaz için temizliğe niyet edilme-. lidir. Oraya giderken, helaya girerken yapılan âdetler ay¬nen yapılmalıdır. Çıkışta da heladan çıkarken okunan du¬ayı okumalıdır.
Tırnak kesilmesi murad edildikte; sağ elin şehadet parmağından başlayıp baş parmakla bitirmeli. Sol eli ise, küçük parmaktan başlayıp baş parmakta son vermeli.
Gözlere çekilen sürmenin tekle bitmesi iyidir. Pey¬gamberimizin sürme çekişi rivayet edilirken; sağ göze üç,

i, l i
5
l'

sol göze iki defa sürdüğünü derler ki, toplamı tek olu¬yor.
Yaptığın işlerin hiçbiri, tertipsiz ve düzensiz olmama¬lı. Tertip, insanlarla hayvanları birbirinden ayırd eder.
Hayvan nasıl olursa olsun; Öyle hareket eder.
însan emre uyar; işlerini ona göre yapar.
Yahudi milletinden ayırd olmak için, ilk doğan çocu¬ğu; birinci haftasından sonra, bilhassa cumartesi günleri dışında sünnet ettirmeli.
Sünnet için; peygamberimizin s.a. hadîs-i şerifi var¬dır: «Hitan, erkekler için sünnet, kadınlar için izzet sayı¬lır.»
Nehai der ki, akıllı kimsenin sakalını uzun etmesine şaşarım. Neden sakalını kırpmaz; kısa sakalla orta ara¬sında yol tutmaz. Çünkü her şeyin güzeli, orta hali bul¬maktır.
Sakalı siyaha boyamak kötüdür. Keza, herhangi bir terkiple beyazlatmak da doğru değildir.
Ağaran telleri koparmak ve kısaltmak doğru olmaz. Görsünler diye sakalı fazla uzatmak riya olduğu gibi, ko¬yuvermek de caiz olmaz; riya olur.
Mümkün olduğu kadar orta haline terk etmelidir. Zühd olur.
Ka'b der ki: Son zamanlarda birtakım insanlar olur ki, sakalları güvercin kuyruğuna benzer. Bir başkaları da, kazan döver gibi, ayakkabılarını şakırdatarak yürür. On¬lar, nasibsiz kimselerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM NAMAZIN SIRLARI - ÖNEMLERİ

EZAN, CEMAAT, NAMAZ VE SECDELERİN FAZİLET TARAFLARI

Ezan: Peygamberimiz s.a. bir hadîs-i şerifinde eza¬nın faziletini anlatmıştır: «Üç sınıf halk vardır ki, kıya¬met günü onlar güzel kokulu bir tepeye otururlar. Onlar için, ne hesap Önem taşır, ne de o günün sıkıntısı üzer. Böylelikle, diğer insanların düştüğü darlıktan kurtulmuş olurlar.

Onlardan biri, yalnız Allah'ın rızasını arzu ederek Kur'ân okur.
Diğeri, dünya sıkıntısına düçâr olması, âhîrete dair yapacağı işlere engel olmaz.
Diğeri ise; ezan okur, namaza davet eder.» Bir başka hadîs-i şerif: «Müezzin, ezanı bitirinceye kadar, Rahman'm «yed»i onun başındadır.»

Derler ki, «Allah'a çağırandan daha güzel sözlü kim olabilir.» (Fussilet, 33) âyet-i kerimesi ile müezzinler kasd edilir.
Ezan işitüdiği zaman, müezzinin dedikleri aynen tek¬rar edilir.
Yalnız, Hayye alassalat ve hayye alelfelâh okunur¬ken, güç, kuvvet, yüce ve azim olan Allah'ındır, demek gerekir.
Kad kametissalât dendiği zaman, «Allah, yer-gök dur¬dukça namazı dâim ve kaim kılsın.» demeli.
Essalâtü hayrün minennevm, —sabah ezanında oku¬nur; namaz uykudan hayırlıdır, anlamına gelir — Bu oku¬nurken, iyi dedin, doğru ettin... söylenir.
Sonra, «Ey şu davetin ve daim kılman namazın sahibi Allah'ım, Mu-hammed'e s.a. yakınlığını, fazilet halini, üstün dereceyi ver. Vaad ettiğin sevilen makamı ihsan eyle; demeli...
Farz namaz: Bu bapta, aşağıya, peygamberimizin s.a. birkaç hadîs-i şerifini alıyoruz:
«İki vakit namazı arasında işlenen hatalar bağışlanır; ama, büyük günâhları yapmamak şart...»
«Bizi münafıklardan ayırd eden, yatsı ve sabah na¬mazlarıdır; onlar bunu yapamazlar.»
«Namaz dinin direğidir. Onu bırakan, dini yıkmak is¬ter.»
Rivayet edilir ki, kıyamet günü; insanın yaptığı işler¬den, önce namaza bakılır. O tamam olduğu takdirde di¬ğerleri de kabul edilir. O noksan olduğu takdirde, hep birden yüzüne atılır.
Namazın erkânı: Peygamberimiz s.a. şöyle buyurur: «Namaz terazi gibidir. Kitn hakkını verirse öylece alır.»
«Ümmetimden iki kişi namaza kalktı. Aynı rü'kûyu ve aynı secdeyi yaptılar. Ama birinin namazı ile diğeri ara¬sında; yerle gök kadar ayrılık ivar.» Bununla namazın hu¬zur ve zevk içinde edası işaret ediliyor.

«İnsanların en kötü hırsızı, namazından çalandır.»
Cemaatla namaz: Cemaatla kılınan namazın fazileti¬ne dair birçok hadîs-i şerif ve büyük zatların sözü var. Onlardan birkaçını aşağıya alıyoruz...
Peygamberimizden s.a.: «Cemaatle kılman namaz, ay¬rı ayrı kılman namaza nazaran, yirmiyedi derece üstün¬dür.»
İbn Abbas'tan r.a.; Ezam duyduğu halde icabet et¬meyen, hayrı istemiyor demek olduğu gibi, onun için de hayır istenmiyor demektir,
Peygamberimizden s.a: «İlk tekbiri kaçırmadan, kırk gün cemaatla namaza daim olana, Allahü Teâlâ iki beraat verir: Biri nifak halinden, öbürü de ateşten...»
Secdeler: Secdelerin fazileti için de peygamberimizin hadîs-i şerifleri ve ashabın rivayeti vardır. Onlardan bir kısmını aşağıya alıyoruz.
Peygamberimizden s.a.: «Kulu Allah'a yaklaştırma ba¬kımından gizli secdelerden daha fazla fazilete sahip olan olmaz.»

Derler ki, biri geldi, peygambere; benim için dua et, şefaatma nail olanlardan olayım. Cennette komşun ola¬yım, dedi. Şu cevabı aldı: «Secdeleri artırmakla benim sana şefaatçi olmama yardım et.»
Ebu Hüreyre r.a. der ki: Kulun Allah'a en yakm anı, secde ettiği zamanıdır; o vakit yalvarmayı artırınız.
Huşu: Huşu, sükûn ve tevazu anlamlarına gelir. Bu¬rada gönül huzuru ile ibadet etmek mânâsını taşır. Bu konuda da âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler vardır. On¬ları zikredelim..
Âyet-i kerime: «Namazı; beni anmak için kıl.» (Ta-ha, 14).
Hadîs-i şerifler: «Namaz, kendini Hakk'a karşı güçsüz görmek, tevazu sahibi olmak, yakarmak, hatalara esef et¬mek, pişman olmaktır... Namazın anlamı ancak böyle ola¬bilir.»
Elini yere koy ve Allah'ım, Allah'ım de; böyle yap¬mayanın namazı, eksiktir, eksiktir.
«Namazını, veda eden gibi eda et.» Demek gerekiyor ki, nefsini bir yana atan, nevasını bırakan, Mevlâsına yol 'klan gibi namaz kıl.
«Her kimi, namazı kötülükten ve akla uygun olma-

yan şeylerden beri etmiyorsa; Allah'a karşı yalnız uzaklığı artar.»
Namazın, Hakk'a yalvarma ve kurtuluş dileği oldu¬ğu bilinmeli; hal böyle iken onu nasıl gafletle edâ caiz olur.
Yine bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulur: «Allahü Te¬âlâ; bedeni ile birlikte kalbini hazır etmeyen adamın na¬mazına bakmaz.»
İbrahim a.s., namaza kalktığı zaman, kalbinin atışı uzaktan duyulurdu.
Cami: Caminin faziletine dair pekçok hadîs, kudsİ ha¬dîs ve büyüklerin kıymetli kelâmı var. Onlardan bir kıs¬mını anlatacağız.
Hadîs-i şerif: «Bir ördek yuvası kadar dahi olsa, mes¬cit yapana AllaH, Cennetinde köşk yapar.»
Kudsî hadîs: Allahü Teâlâ buyurur: «Mescitler, yer- -yüzündeki evlerimdir. Ziyaretçilerim   de, oralarda sakin olan ve onarandır. Evinde temizlenip; evime ziyaretim için gelene ne mutlu.. Ziyaret edilene düşer ki, ziyaretçisine ikramda buluna..»
Hadîs-i şerif: «Her kimi — iki şey arasında — mesci¬di seçer görürseniz, imanlı oluşuna şehadet ediniz.»
Enes r.a. der ki, her kim mescide bir aydınlık taksa, onun ışığı devam ettiği müddet; arşın hamilleri ve melek¬ler onun bağışlanmasına dua ederler.
NAMAZ - GEREKLERİ - ŞEKLİ
Namaz kılmak isteyene gerekir ki, abdest aldıktan sonra kalbini, namaz mekânını pislikten temiz ede...
Göbekten diz kapak altına kadar kapaya...
Kıbleye dönerek ayakta dura...

Ayaklarını rahat bıraka... Birbirine yapıştırmaya. Çünkü peygamberimiz s.a. ayakları birbirine yapıştırmak¬tan men etti; tek ayak üstüne dikilmeyi de yasak kıldı.
Başını Öne eğe ve gözleri ile secde mahalline baka... Ve namaz için niyete hazır ola...
«Kul eûzü birahhinnasi» sûresini, şeytandan Allah'a sığınmak kasdı ile okursa, mahzuru olmaz.
Öğle namazını kılıyorsa kalbi ile şöyle niyet ede: «Ni-

yet ettim öğlenin farzını edaya, veya... namazın kazası¬na... Öğlen niyetini ikindiden, farz namazı, nafıleden ayı-ra... Bu niyetini, ilk tekbiri bitirene dek devam ettire... Avuç içini, omuz beraberine, baş parmağını kulak yu¬muşağına, parmak uçlarını ise, kulağın üst hizasına geti¬re. Bu durum, peygamberimizden s.a. bize gelen haber¬lere göre olan harekettir.
Parmak aralarını açmak ve kapamak için zorlamaya... Yukarıda anlatılan niyet şekli ile tekbiri ala...
Elini aşağı saldıktan sonra, göğüs altı ve göbeğin üs¬tüne; sağ el üstte olmak şartiyle bağlaya...
Sağ elin şehadet parmağı ile orta parmağını sol elin üstüne serbestçe uzata. Baş parmak ve küçük parmakla sol elin bileğini kavraya...
Bundan sonra namaza başlaya.
Tekbirden sonra; aşağıda yazılı duayı Arapça olmak şartı ile okumak iyi olur.
«Allahü ekberü kebiren, velhamdü lillahi kesiren ve sübhanellahi bükreten ve asilen, sümme veccehtü vechiye Hllahi mafıssemavati ve mafüardi ve ma ene miner müş¬rikin.»
Mânâsı: Allah, büyük olmaya eıı büyüktür. Bol hamd Allah'a hastır. Akşam-sabah Allah sübhan vasfına sa¬hiptir. Sonra; yüzümü, yerde gökte olanın sahibi Allah'a çevirdim; ben Allah'a şirk koşanlardan değilim.
Bundan sonra, yine Arapça olarak aşağıdaki duayı okuya...
«Sübhanek-ellahümme ve bihamdike ve tebarekesmü-ke ve taâlâ ceddü'ke ve lâilâhe gayrük.»
Mânâsı: Allah'ım sübhansm. Hamd sanadır. Şanın yü¬ce, ismin büyük... Senden gayri ilâh yok.
Bundan sonra, «Eûzü billahi mineşşeytanirracim» di¬ye; Fatiha sûresinden başlayarak okuya... Okurken şedde¬li kısımlara harflerin söyleniş şekline dikkat ede. Bil¬hassa, dad harfı ile za harfini ayırd ede...
Fatiha sûresini bitirdikten sonra, uzunca bir amin çeke. Veladdalin kelimesi ile, amîn kelimesini birbirine karıştırmaya...

Sabah namazlarında, Kaf sûresinden sonra gelen sû¬relerden okuya. Akşam namazlarına daha kısa, diğer va¬kitler için daha kısalarını... Meselâ, «Sûre-i Tarık, Sure-i

Bürûo gibi...

Seferi namazlarda sabah namazlarının farzında, sün¬netinde, tavaf ve benzeri namazlarda İhlas ve Kafırûn sû¬relerini okuya.,.

Rükû: Yukarıda anlatılan namaza dair işlerden son¬ra rükû gelir.

Rükû için, aşağıdaki yazılı işlerin ifâ edilmesi gerekir.

Tekbir almak.

Tekbirle beraber el kaldırmak. (Şafiî mezhebinde).

Rükû haline geçinceye kadar tekbir cümlesini uzun etmek.

El ayalarını diz kapak üzerine koymak.

El parmaklarının açık ve aşağı doğru uzatılması ge¬rekir.

Dizlerin öne kıvrık olmaması, düz olması lâzım gelir.

Sırt tam düz olmalı. Şöyle ki: Baş, boyun, sırt aynı hizaya gelmeli.

Kadınların aksine dirsekler, yanlardan ayrı tutulmalı. Böylece, üç defa Allah'ı teşbih etmeli. Tek başına namaz kılan, üçten fazla diyebilirse, iyi olur.

Bunları yaptıktan sonra semiallahü limenhamideh — Allah, kendine hamd edeni işitti— diyerek doğrulur ve aşağıdaki duayı okur.

«Rabbena lekelhamd, miressemavati ve milel-ardi ve mil'e ma şi'te minşey'in badehu» = Rabbimiz, yer gök ve bunların dışında kalan arzu ettiğin varlık dolusu sa¬na hamd olsun. (îlâve kısım Şafiî mezhebindedir)

Sabah namazında, Kunut duası okunduğu için rükû-dan sonraki kıyam biraz uzar. Bunun dışında kalan rükû'-un uzatılması doğru olmaz.

Secdeler: Rükûdan sonra secde gelir. Secde eden aşa¬ğıda belirtilen hususlara riayet eder.

Tekbir; cümleyi secdeye varınca bitirir. Dizini ve alnını yere koyar. Avucunu açık olarak ye¬re yayar.

Bunları yaparken, aşağıda beyan edilecek tertibe ria¬yet etmek gerek.

önce diz, sonra eller, sonra burun ve alın... Kadınların hilâfına dirsekler, yanlardan ayrılır; onlar birleştirir. îki ayakların arasını açar; kadınlar böyle et¬mez, birleştirir.

Karın oyluğunu mümkün olduğu kadar secde yerin¬den uzak eder. Ama, kadınlar böyle etmez; mümkün oldu¬ğu kadar yakın kılar.

Elini omuzlan hizasına koyar. Parmak aralarını aç¬maz.

Bilekle dirsek arasındaki kısmı yere yapıştırmaz. Ye¬re yapıştırmak yasaktır. Sonra, şu duayı üç defa Arapça olarak okur.
«Subhane rahbiyelalâ» — Yüce rabbim subhandır.
Namazını yalnız kılan, daha fazla diyebilir.
Sonra, tekbir alır, başını secdeden kaldırır. Sakin bir şekilde sol ayağı üstüne oturur; sağ ayağını da diker.
Elini dizi üstüne bırakır. Parmaklarını açmaya çalış¬maz; haline terk eder. Ve Arapça olarak aşağıdaki duayı okur.
«RabbigfirK verhamni, verzukni ive afini va'fü anni».
Mânâsı: Rabbim, beni bağışla, rahmetini ver, rızkımı artır, doğruyu göster, afiyet ihsan eyle ve affet...
Sonra, yukarıda anlatıldığı gibi ikinci secdeyi yapar. Sonra kalkar, istirahat için hafif oturur ve ayağa kalkar.
Kalkarken elini yere koyar, ayağının birini sonraya bırakmaz. Tekbir cümlesini ayağa kalkana kadar uzatır.
Teşehhüt: Teşehhüt her iki rekâtta ve namaz hitamın-daki oturmalara denir. Namaz kılan ikinci rekâtta teşehhüt eder. Birinci rekatta sol ayak üstüne oturur. Peygambere salâvat getirir. Sağ elin şehadet parmağını bırakır, öbür¬lerini yumar.
Son teşehhüdü de aynı şekilde yapar ve malûm dua¬ları da okur. Bu son teşehhütte sol oyluğu üzerine yere oturur. Ayakları sağ taraftan çıkarır.
Namaz bitince «Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü.» der.
Mânâsı: Allah'ın rahmeti, bereketleri ve selâm size olsun.
Selâm verirken, arkadakine yanağını gÖsterinceye ka¬dar sağma döner... Sonra da soluna...
Bu hali ile, namazdan çıkış diler.
Sağa ve sola selâm verirken; oralarda bulunan melek-

leri ve Müslümanları hatırlar.
Selâm cümlesini fazla uzatmaz.
Farzla sünnetin ayırd edilmesi: Namazın farzlarını anlatmış bulunuyoruz. Buraya kadar tafsilen belirtilen aşağıda kısa ve Öz olarak anlatılacaktır. Niyet etmek.
Namaza AHahü Ekber cümlesi ile başlamak.. Özür olmadığı takdirde; namazı ayakta kılmak.. Namazda, Fatiha sûresini okumak...
, Rükûa eğilmek, el ayaları ile sakin bir şekilde, rahat-fça diz kapaklarını kavramak.
İtidal üzere rükûdan kalkmak. Sakin ve rahat bir şekilde secdeler etmek. İtidal üzere secdeden doğrulup oturmak. Son teşehhüt için oturmak. Son teşehhüdün kendisi...
Son teşehhütte peygambere salât ve selâm getirmek. Namaz sonunda verilen ilk selâm... Bunlar namazın farzlarıdır; oniki olarak tesbit edil¬miştir.

NAMAZDA ŞART OLAN KALBE DAÎR İŞLER
Namazda yapılması icap eden işlerden biri Huşû'dur. Huşu, hafif korku ile karışık tevazu ve sükûn anlamına gelir. Huzurla da ifade edilebilir. Buna dair bir âyet-i ke¬rime zikredelim: «Namazı, beni anmak için kıl.» (Taba, 14). ' .
Peygamberimizin de s.a. bu hususa dair bir hadîs-i şe¬rifi vardır, onu da anlatalım: «Birçok namaz kılan var¬dır, kendine sadece yorulması ve zahmeti kalır.»
Bilinmeli ki namaz, Hakk'ı anmak, kelâmını okumak, ona yakarmak ve bir nevi konuşmaktır. Bunların temini için kalbin uyanık olması gerekir, başka türlü olmaz. Bu halin itmamı anlayış, saygı, tazim, korku hissini taşımak, ümit sahibi olmak ve haya duygusuna sahip olmakla olur.
Özetle denir ki, Allahü Teâlâ'ya karşı bilgi ne kadar artarsa, ondan çekinme ve kalb huzuru o nisbette artar.
O anda hemen maddi şeylerden soyunman, o sese doğ¬ru ilerlemen, hattâ koşman gerekir.

Ezan sesine koşup gidenler, Hakk'a arz günü sayılan o en büyük kıyamet gününde lutfa davet edilirler.
Ezan sesini duyunca; içinde şenlik, ferah duyuyorsan, kıyamet günü vuku bulacak davetle de aynı hali duyacağı¬nı bil.
Namaza davet, huzur ve rahata davet sayılır. Bu se¬beple Peygamberimiz s.a. Bilâl'e r.a. ezan okumasını işa¬ret buyururken şöyle derdi: «Ya Bilâl bizi rahata erdir.» Çünkü namaz onun gözünün nuru idi...
Asıl temizlik, kalbin Hakk'm zatından gayri şeyler¬den beri edilmesidir, asıl namaz bu temizlikle tamam olur.
Sen ki, dışını çeşitli libaslarla örter ve ayıplarını sak¬larsın. O halde iç ayıplarını Allahü Teâlâ'dan nasıl sakla-' man kabil olur, onun önünde edepli, saygılı ol. iç âlemin örtüsü, edeptir.
Allahü Teâlâ bütün haline, iç âlemine vâkıftır; o hal-! de içini, dışını huzur ve tevazu,sahibi kıl.
Herhangi dünya şahı yanında durduğun zamanki ha¬line bak! Nasıl oluyorsun. Kaldı ki, dünya şahları onun--la kıyas edilemez; çünkü hepsi onun kölesidir.
Namazda bazı âyetler okuyacaksın, onların birkaçını aşağıya alıyoruz. ' .

«Ben yönümü ona çevirdim.» ;
«Temiz ve Müslümanim, müşriklerden değilim.» ^
«Namazım, dinî âdetlerim, ölüm ve. dirim Allah için.-!,
dir.» .]
Bunları dıştan okurken, iç âlemin de uyanmasını sağ¬la. Yalancı olmamak için titiz ol.
Dikkatli ol. Bu sözlerin yalana çıkması yakışmaz. Son¬ra, helakine sebep olur.
Secde ve rükû hallerinde, Allahü Teâlâ'nm büyüklü¬ğünü, ululuğunu düşünmen en uygunudur...
Kendi zayıflığını düşün. Allahü Teâlâ merhameti ica¬bı seni münacaatına lâyık kıldı. Bunun için edebin en azından kalb huzuru olmalı; kalbin onun önünde durmalı.
Peygamberimizin s.a. huzura dair şu hadıs-i şerifleri önemlidir: «Namaz kılan; sağa-sola bakmadığı takdirde, ilâhî tecelli ona baht açar. İçini, dışını sağa-sola bakmak¬tan sakla.»
Bİr hadîs-İ şerif daha: «Kul namaz kılar, ama onun kıldığı namazın ne yarısı, ne üçte biri, ne dörtte biri, ne

beşte biri, ne altıda biri, ne de onda biri kabul olunur. İn¬sana kıldığı namazdan ayık olarak yaptığı kalır.»
Bir kısım zatlar der ki: Kul secde eder. Zannına göre Allah'a yakınlık kazanır. Halbuki, bu işteki günahı bu¬lunduğu ülkeye dağüsa cümlesi helak olur.
Sebebi sorulunca şöyle dediler:
O, Allahü Teâlâ'ya dıştan secde eder. Halbuki kalbi, boş arzulara, gördüğü şeylere daldı ve batıl onu sardı, perişan etti.

İMAMLIK

Peygamberimiz s.a. «İmamlar, zâmin kimselerdir.» buyurur.
Topluluğun sevmediği kimsenin, imamlık etmesi ya¬kışmaz.
İnsan, müezzinlikle imamlığın ikisini birden seçme-melidir.
İmamlık daha faziletlidir. Peygamberimiz, bu yüzden, daima imamlık yapmıştır.
İmamın namaz vakitlerine dikkat etmesi ve vaktin il¬kinde namaz kıldırması iyi olur.
Namaz vakitlerinin evvelinde Allah'ın rızası, sonunda ise affı vardır. Tabii rıza, aftan daha büyüktür.
Aşağıda anlatılan yerlerde hafıf durak vermek iyi olur. Peygamberimizden s.a. böyle rivayet edilmiştir.
Birinci defa, tekbir sonunda okunan dua bitince bir durak verilir. Bu birinci derece tercih taşır.
İkinci defa, Fatiha'yı okuyup, diğer sûreye başlama¬dan önce bir durak verilir ki, bu birinci durağa nispetle ikincilik taşır.
Üçüncü olarak, sûreyi bitirip rükûa varmadan hafif bir durak verilir. Bu durak, diğerlerine nispetle daha ha¬fıf olur.

îmama uyanların, ondan önce rükûa varmaları doğru olmaz. İmam rükûda istikrar bulmadıktan sonra, cemaat rükûa gitmez. Diğer yerlerde de aynı usûle riayet gere¬kir.
Derler ki, insanlar, namazdan üç kısım olarak çıkar.
Bir kısmı, yirmibeş namaz ecri alarak çıkar. Bunlar

hem tekbiri, hem de rükû ve diğer-erkânı imamın peşin¬den yapar.
Diğer kısmı, tek namaz ecri alarak çıkar. Bunlar da hareketlerini-imamla beraber yapar.
Geri kalan üçüncü kısım ise, namaz ecri almadan çı¬kar. Bunlar da, hareketlerini imamdan Önce yaparlar.
Dışarıdan biri geldikte, imam rükû halinde ise, gele¬nin kavuşmasını bekler mi, beklemez mi diye, ihtilâf var¬dır. Doğrusu bu ki, ihlâsla ve beklemesini pek hissettir¬meden yaparsa, zararı olmaz.
îmam sabah namazında, Kunut duasını okur. Cemaat onu dinler. Yahut, imam duayı bitirince, eşhedü der. (Şa¬fiî mezhebinde böyledir.)

CUMANIN FARZI, SÜNNETİ, DİĞER USÛLLERİ VE FAZİLETİ

Peygamberimiz s.a. bir hadîs-i şerifinde şöyle buyu¬rur: «Her kim Cuma namazını Özürsüz üç defa arka ar¬kaya terk ederse, kalbi mühürlenir.»
Diğer rivayette ise, «İslâm dinini arkaya atmış olur.» buyurulur.
Enes r.a. tarafından anlatılan bir hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur-:
«Cebrail bana geldi, elinde temiz ve beyaz bir ayna vardı. Bu Cumadır; Rabbın sana ve ümmetine farz kıldı tâ ki, sana ve sonra da ümmetine bayram ola..»
Cebrail'e onun içinde bize yarayan ne var, diye sor¬dum.
Anlatmaya başladı: Onda bir an var ki, her kim o an¬da hayır dilese, kısmetinde varsa hemen olur. Kısmetin¬de yoksa Öbür âlemde istediğinden daha üstünü bulur. O, bize göre günlerin efendisi sayılır. Sonra biz onu; âhiret-te mezid günü olarak çağırırız.
Sebebini sordum, anlattı: «Böyle olması, Rabbm kud¬retine göre hiçtir. O bir dere yapmıştır. Oradan gelen ko¬ku, beyaz miskten daha fazladır.
Sonra, Cuma günü oldukta, yücelerden kürsîsine nü¬zul tecellisi eyler. Orada bulunanların kabiliyetine göre, tecelli eder, onlar da istidatlarına göre seyre

dalarlar.»

Cuma'mn sahih olması birkaç şarta bağlı olduğu bi-'linmeli..
Cuma'nın kılınması için, kırk tane hür, yerli erkek ce¬maat lâzım. Bunlar, kışın veya yazın tesiri ile cumayı bırakanlardan olmamalı.
Cuma namazının bir yerden fazla yerde kılınması doğ¬ru olmaz. Ancak büyük şehirde halkın bir araya gelmesi güç olacağından; ihtiyaca göre İki, üç yerde kıhnabilir.
Cumada, peş-peşe okunan iki hutbe farzdır.
Her iki hutbenin ayakta okunması farz olduğu gibi, ikisi arasında az oturmak da farzdır.
Birinci hutbede dört farz vardır:
Allah'a hamd etmek; azından elhamdülillahi, demek.
Peygambere *salâv at getirmek.
Allahü Teâlâ'ya karşı takva —kötülükten çekinme duygusu— sahibi olmayı tavsiye etmek.
Hiç olmazsa Kur'an'dan bir âyet okumak.
Keza ikinci hutbede de dört farz vardır:
Yukarıda yazılı dört farzın üç tanesi bunda da aynı olup; yalnız Kur'an okumaya mukabil dua yapılır.
Hutbenin en az kırk kişi tarafından dinlenmesi vacip¬tir.
Cuma'nın birçok sünnetleri vardır. Onlardan birkaçı özetle aşağıya alınmıştır:
Öğlen vakti girince, müezzin ezanı okur, imam min-sere çıkar, oturur. ?
]> Mescide ilk girenin, kılması gereken tahiyyat-ı mescit lışında bütün namazlar bırakılır.
Hutbe başlayıncaya kadar lüzumlu kelâm devam ede¬bilir.
Beyaz libas giymek, koku sürmek, yıkanmış olmak iyi sayılır.
Keza cumaya erken gitmek, sevilen işler arasındadır. Bu hususta peygamberimizin bir hadîs-i şerifı şöyledir:
«Cuma namazına birinci saatte giden bir deve, ikm.ci saatte giden bir sığır, üçüncü saatte giden bir boynuzlu koç, dördüncü saatte giden bir tavuk kurban etmiş olur. Beşinci saatte giden ise, bir yumurta sadakası sevabı alır.
Bundan sonra imam minbere çıkar, sayfalar dürülür. Kalem kalkar, melekler, minberdeki zikri dinlemek için

etrafını sararlar. Bundan sonra gelen, namaz hakkım alır;
dahası yoktur.» ?

Geçen hadîs-i şerifte zikredilen saatlerin tafsili şöy--ledir:
Birinci saat, tanyeri ağarmasından güneşin doğuşuna kadardır.
îkinci saat; güneşin doğuşundan biraz yükselişine ka¬dardır.
Üçüncü saat; güneşin etrafı sarması ile başlar.
Dört-beşinci saatler ise, kuşluktan öğlen saatinin giri¬şine kadardır.
Cuma günü camiye giden aşağıdaki hususlara dikkat etmelidir.
Cemaatın omuzuna basmaz, kimsenin önünden geç¬mez.
Mümkün olduğu kadar, kimse önünden geçemeyeceği yere oturur.
Namaz bittikten sonra, Allahü Teâlâ'yı çok anarak, Cuma günü içinde bulunduğu bildirilen anı hoş gözetmeye ' bakar.
Bilhassa peygambere, selât ve selâmı çok okuması ge-' rekir. Çünkü peygamberimiz, «Cuma günü ve gecesinde bana selâtı çoğaltınız,» buyurur.
Cuma gününe has olarak, fakirlere sadaka vermek hoş olur.
Camiye girince oturmadan dört rekât namaz kılmak ve bunlarda iki yüz İhlas sûresini okumak peygamberi¬mizin, s.a. sevdiği şeydir.
Mümkün olduğu kadar Cuma gününü âhirete tahsis ede ve dünyalık işlerle pek uğraşmaya... Bunu yapabilen için iki Cuma arasında yapılacak ufak-tefek hatalar ba¬ğışlanır.
Şöyle bir rivayet var: Her kim Cuma günü namazı kılmadan sefere çıkarsa, melekleri ona beddua eder.
Arkadaşlardan ayrılma korkusu belirmedikten sonra, Cuma günü şafaktan sonra yola çıkmak haram olur.
NAFİLELER
Nafile ibadetlerin terki doğru olmaz. Çünkü onlar, farzları tamamlar. Farz ibadetler sermaye, nafileler ise, kârıdır.

Peygamberimizin, hiç bırakmadan kıldığı sünnetler I terk olunmaz.
Kuşluk namazı bırakılmamalı; iki, dört veya daha ziya¬de kılmabilir.
Teheccüd namazı kılınır, akşamla yatsı arasında iba¬det edilir.
Sabah namazının iki rekât olan sünneti devamlı kılı¬nır. Çünkü o, dünya ve içindekilerden hayırlıdır. Bu na¬maz, tam fecirden sonra kılınmalı...
BAYRAM NAMAZLARI
Her iki dinî bayramın namazı da, peygamberimiz s.a. tarafından devamlı kılınmış ve tekitli sünnet bölümüne girmiştir. (Hanefî mezhebinde «vacib»tir.)
? Bayram namazı, dinî âdetlerin başında gelir.
Bayramlarda riayet edilmesi gereken bazı hususlar var. Onlar, aşağıda zikredilmektedir:
Başta tekbir gelir; üç defa peşpeşe tekrar edilir.
Tekbir şekli şöyledir;
«Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber kebiren, velhamdü Hlîahi kesiren ve subhanellahi bükreten ve asi-len la ilahe illallahü vahdehu la şerike lehu, muhlisine le-hüddini ve lev kerihe! kâfinin.»

Mânâsı: «Büyüklük bakımından Allah en büyük, Allah en büyük, Allah en büyük. Allah'a bol hamd olsun. Sa¬bah akşam Allah subhandır. Allah'tan başka ilâh yok, bir¬dir; şeriki yoktur. Kâfırler beğenmese de içten onu böy¬le teşbih, tekbir ederiz.» Bayram gecesinden başlayıp na¬maz vaktine kadar bu tekbir devam eder.
Kurban bayramı tekbiri de, arefe sabahından dördün- . cu günü akşamına kadar devam eder. En doğru rivayet böyledir.
Her farz namazın akabinde Kurban Bayramı'na has olan malûm tekbir alınır.
Nafile namazların peşinden de söylenir, diyen var.
Bayram namazına çıkarken, yıkanmak, süslenmek iyi olur.
Küçük çocukları ve ihtiyar kadınları da namaza çı¬karmalıdır.
F.: 5

Namaza giderken ayrı, gelirken ayrı yoldan dönmek iyidir.
Umumiyetle bayram namazları, şehir dışında sahra¬da kılınmalıdır.
Mekke ve Kudüs-ü şerifte sahraya çıkılmaz. Yağmur¬lu zamanlarda sahrada bayram namazı kılmak doğru ol¬maz.
Kurban Bayramı'nda, kurban kesme vakti, bayramın birinci günü güneş doğduktan sonra, iki rekât namaz kıl¬mak veya iki hutbe okuyacak kadar zaman geçince başlar. Üç gün sonra biter. .
Vaktinde kurban kesilmesi için Kurban Bayramı na¬mazını acele kılmak iyi olur.
Fitrelerin verilip bitmesi için, Ramazan Bayramı na¬mazını da biraz geç kılmak iyi olur.
Halk namaza giderken tekbir alarak gitmelidir.
îmam namaz için mihraba geçince, oturmak ve nafile namaz kılmak olmaz, bunlardan başkası yapılır. Nafile namaz kılmakta olanlar da namazı bırakır. Bu arada mü¬ezzin «essalatü camia...» (*) diye, seslenir.
imam halka iki rekât namaz kıldırır.
Namaza-başlama ve rükû tekbiri dışında yedi tekbir alır.
Her tekbirden sonra, «suhhanellahi velhamdü lillâhi velâ ilahe illallahü vellâhü ekber.» der.
Mânâsı: Allah subhandır. Hamd ona hastır. O'ndan başka ilâh yok, en büyük Allah'tır.

İmam, namaza başlama tekbirini aldıktan sonra, da¬ha önce belirtilen «veccehtü vechiye..» duasını okur; «eûzü» yü tekbirin sonunda okur.
Birinci rekâtta Kaf sûresini, ikincide Kamer sûresi¬ni okur.
Birinci rekâtta yedi olan tekbir, ikinci rekatta beştir.
Namazdan sonra imam iki hutbe irad eder. Hutbe aralarında biraz oturur.
Bayram namazını kaçıran kimse, sonra kaza eder.
Namazını bitiren gider, hemen kurban keser.
Peygamberimiz koç kurban ederdi. Kestiği zaman şu
(*) Namaz toplayıcıdır lügat mânâsına gelirse de, ıstılâ-hen, namaza toplanın anlamını taşır.

duayı okurdu: Bismillahi Allahü ekber haza anni ve am¬men lem yudahhe min ümmeti.
Mânâsı: Allahm ismi ile, Allah, en büyük. Bu kurban benden ve ümmetimden kurban kesemeyenlerden...
Peygamberimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Zilhicce hilâlini görüp kurban kesecek olan, saçım ve tır¬nağını kesmesin.»
Kurban kesildikten sonra saç ve tırnak kesilir.
GÜNEŞ TUTULMASI
Güneşin ve ayın tutulmasına dair peygamberimiz şöy¬le buyurdu: «Ay ve güneş Allah'ın âyetlerinden iki âyet¬tir. Bir kişinin Ölümü ve hayatı ile tutulmaz. Onların tu¬tulduğunu görürseniz Allah'ın zikrine koşunuz; namaza geçiniz.»
Güneş ve ay tutulduğunda biri çıkar, namaza topla¬nın diye halkı çağırır.
İmam mescitte halka iki rekât namaz kıldırır. Her rekâtta iki rükû yapar. Birinci rükû ikincisinden daha uzun olmalı.
Kıraati açıktan okur. Namazı mümkün olduğu takdir¬de tutulan güneş ve ayın açılmasına kadar uzatmalı.
İSTİSKA
îstiska yağmur talebi anlamındadır. Yağmur yağma¬dığı, kuraklık hüküm sürdüğü zamanlarda namaz kılınır ve dua edilir.
Kuraklık olduğu ve yağmur yağmadığı zaman, imam halka üç gün oruç tutmalarını emreder. Sonra, güçleri yettiği kadar, sadaka vermelerini, tevbekâr olmalarını ve zulümden kurtulmalarını temine çalışır.
Üç gün böyle devam ettikten sonra, dördüncü günü; çocukları, ihtiyarları da almak sureti .ile sahraya çıkılır. Mümkün olduğu kadar temiz ve eski elbise giymeli. Bay¬ram namazı hilâfına biraz üzgün ve boynu eğik gidilir.
îmam bu namazı, tıpkı bayram namazı gibi kıldırır. Sonra, aralarında hafif oturmak şartı ile iki hutbe okur.

Hutbenin ağırlığını tevbe ve istiğfar teşkil etmelidir.

İmam ikinci hutbede, kıbleye döner, giydiği elbiseyi ters yüz eder. Bunu yapmakla, içinde bulunduğu halin değişmesini talep eder. Peygamberimiz de s.a. böyle ya¬pardı :
Elbisenin altını üstüne, sağını sola getirir. Halk da böyle yapar. Bu halde dua ederler; duayı gizli yaparlar.
İmam sonra halka döner ve hutbeyi bitirir.
Elbiselerini olduğu gibi bırakırlar. Sonra çıkarırlar. Aşağıda yazılı duayı yaparlar:
«Allahümme kemâ emertena bi duaike ve vaedtena bi icabetike, fakad dealvnake kemâ emertena, fe ecibna kema vaedtena, Allahümme femnün aleyna bi mağfireti ma garafna ve icabetike fisukyana ve siati rızkına birah-metike ya erhamerrahimin.»
Mânâsı: Allahım, bize dua için emrettiğin gibi, kabul edeceğini de vadettin. Emrin üzere dua ettik, vadettiğin gibi, kabul eyle.
Allahım, hatalarımızı bağışlamakla bize iyilik eyle. Yağmur ihtiyacımızı gidermek ve rızkımızı artırmakla ih¬san eyle. Bunları rahmetinle yap, çünkü merhamet eden¬lerin en iyisi sensin..

BEŞİNCİ BÖLÜM

ZEKÂTIN SIRLARI

«O kimseler ki, altun ve gümüşlerini saklarlar; Allah yolunda harcamazlar, onları çetin azapla müjdele.» (Tev¬be, 34).
Yukarıda zikredilen âyet-i kerime zekât vermeyenle¬re dairdir. Halbuki zekât İslâm esaslarından biridir. Beş şarttan bir tanesidir.
Ebu Zer r.a. der ki: Peygamber s.a. Kabe'nin gölge¬sinde oturuyordu. Yanma vardım. Beni görünce, «Bu Ka¬be'nin Rabbına yemin olsun ki birçokları, hayli ziyan et¬ti.» buyurdu. Kimler olduğunu sorunca devam etti-: «Bol mal sahibi olanlar, şöyle sağını solunu, yanını yöresini gö¬zetenler hariç... Bunlar da pek az. Her sığır ve koyun sa¬hibi, zekâtını vermeli... Aksi halde kıyamet günü onların

daha büyüğü, boynuzlusu tırnaklısı gelir. Boynuzu tırnağı ile vura vura halkın önüne getirir.» Bu hadîs-i şerif Bu¬harı ve Müslim'den alınmıştır. En doğrusunu Allah bilir.

ZEKÂTIN SEBEPLERİ - İCAPLARI

Zekât verilmesi icap ettiren şeyler, ilgili kısımlarına göre altıdır; sürüler, hazır altun - gümüş, ticaret malı, di¬kili ağaç ve madenler, mahsulâtın da verilen onda biri, bir de fıtre...
Sürüler: Burada, koyun, keçi v.b. hayvanlar kasd edilmektedir.
Bunların ve diğerlerinin zekâtını hür ve Müslüman olan verir. Bulûğa ermek, akıllı olmak şart değildir. De¬linin ve çocuğun "malından da zekât verilir.
Zekât verilecek malın beş şartı bulunması icab eder.

Zekâtı verilen şey, koyun keçi cinsinden ise büyü¬müş olması.
Mevcut ve yaşar olması.
Üzerinden bir yılın aşması.
Cinsine göre, zekât verilme değerine maddeten sahib olması.
Sonra zekâtı verilecek şeyin, tamamen sahibi olmak.
Koyundan, geyikten, âttan ve merkepten doğan kör¬pelere zekât düşmez, îkinci şartta belirtildiği gibi büyümüş olması, kendi¬ne yem verilmekten kurtulmuş olması icab eder.
Yukarıda da belirtildiği gibi, mutlaka zekât düşen miktarı haiz olması gerekir.
Deve beş adede varmadan zekâtı verilmez.
Beş adet deve için iki yaşında bir koyun verilir. Ya¬hut üç yaşında bir keçi...
On deve için, iki koyun verilir.
Onbeş deve için üç koyun verilir.
Yirmi deve için, dört koyun verilir.
Yirmibeş deve için, iki yaşında bir dişi deve verilir; malı arasında böyle bir deve yoksa, üç yaşında bir er¬kek deve verilir. Satın almaya güçlü ise, alır, verir.
Otuzaltı deve için, dört yaşında bir deve verilir.

ZEKÂT VE ŞARTLARI

Zekât için baş şart, niyettir. Meselâ, fitre veriyorsa, kalbinden niyet ede...
Çocuk-mecnun için niyeti velileri yapar.
Malının zekâtını vermeyenden, alıp dağıtan sultanın niyeti, mal sahibinin niyeti yerine geçer.
Fitre en geç Ramazan'ın son günü verilir. Bundan son¬raya tehir etmek caiz olmaz.
Son vakti, Ramazan'ın son günü, gün batışına kadar¬dır.
Gerek zekât, gerek fitrenin Ramazan ayında verilmesi için acele edilir.
İmkânı olduğu halde zekâtı tehir eden asi olur. Bura¬daki imkân, zekât verme durumuna gelmiş olan demektir.
İmkâna sahip olup zekâtını vermeden malı telef olur¬sa zekât borcu düşmez.

Kırkaltı deve için, dört yaşında bir dişi deve verilir.
Altmışbir deve için, beş yaşında bir dişi deve verilir.
Yetmişaltı deve için, üç yaşında iki deve verilir.
Doksanbir deve için, dört yaşında iki dişi deve verilir.
Yıizyirmibir deve için, üç tane üç yaşında dişi deve verilir.
Yüzotuz devede kusurlu hesap biter. Yenisi başlar. O zaman, her kırk deve için, üç yaşında bir dişi deve veya her elli deve için, dört yaşında bir dişi deve verilir.
Sığırlara zekât verilmesi için, otuz adedi bulmaları lâzımdır.
Otuz adet sığır için, iki yaşma giren bir dana verilir.

Kırk sığır için, üç yaşına giren bir dana verilir.
Altmış sığır için, iki tane iki yaşma giren dana veri¬lir. Bundan sonra, kusurlu hesap durur, yeni hesap baş¬lar. Her aitmiş sığır için, üç yaşına giren bir dana veya¬hut her otuz sığır için, iki yaşma giren bir dana verilir.
Koyun-keçi cinsi kırk adet olmayınca zekâtı veril¬mez.
Kırk olunca, ya iki yaşında bir koyun; ya üç yaşında bir keçi...
Yüzyirmibir adede kadar, yukarıdaki hesap aynıdır. Sonra, iki yüze kadar iki koyun verilir. Sonra üç koyun...
İkiyüz bir'den dört yüze kadar; dört koyun verilir. Sonra kusurlu hesap durur; ayrı hesap başlar. Ki her yüz koyun-keçi için yüz adette bir koyun verilir.
Ortaklık mal için, zekât tek mal sahibi gibi hesap edilir; zekâtı verilir. Ayrıca ortaklıkta eşit haklara sahip olmak icabeder.
Komşu ile olan ortaklık, şuyulu mallar gibidir.
Bitkilerin, verilen onda biri için had; sekizyüz bat¬manı bulmasıdır. Daha azı için verilmez.
Nakit paralar için verilecek zekât şekli aşağıdadır.
Mekke ölçüsüne göre ikiyüz dirhem gümüşe sahip olan; üzerinden bir yıl geçince, beş dirhem zekât verir.
Altundan zekât verilmesi için, Mekke ölçüsüne göre, yirmi altuna sahip olmak icap eder. Bunun zekâtı onda birinin, dörtte biridir.
Ne kadar altun gümüş artarsa hesap yukarıdaki şek¬le göre ayar edilir.

Altun-gümüş dışında yerden çıkan şeyler için zekât verilmez. Kazının bitmesi, aîtun-gümüşün ele girmesi şarttır. Eritilmesi ve temize çıkarılması da lâzım gelir. Doğru fetvaya göre, onda birinin dörtte biri verilir.
Kazıdan çıkan altun-gümüş'ün hesabı hakkında ihti¬lâf vardır.
Kazı malının yıl aşımı için iki fetva vardır, lâzımdır
-değildir...
Bir fetvaya göre, beşte birini vermek gerekir. Buna
göre yıl aşımı lâzım gelmez.
Kazı malında nisaba malik olmak ve olmamakta ihti¬lâf vardır.
Fitre vermek peygamberimizin s.a. emri ile vacip ol¬muştur.
Doyumundan ve doyurmak zorunda olduğu kimselerin ihtiyacını temin eder durumda olan herkes fitre vermek
zorundadır.
Fitre, yenen şeyin cinsinden bir batmanın üçte biri hesap edilir, verilir. Yahut, yenen şeyin daha iyisi verilir.
Veriliş yerleri, zekâtın verildiği yerlerdir.
Peygamberimiz s.a. «Size verilen nimetlerden fıtre veriniz,» buyurur.

Zekât verme şartları tamam olmadan malı telef olur¬sa, zekât borcu düşer.
Zekât veren bulunduğu ülkede mevcut muhtaç sınıf¬lara dağıtır.
Zekât verilecek zümre, aşağıda sayılacak sekiz sınıf dışında değildir.
îslâmiyete yeni giren... Bunlara, dine alıştırmak için, bir yere yerleşinceye kadar yardım edilir. Zekât verilir. Bir de zekât toplayan âmiller, yani tahsildarlar.
Bu iki sınıf ekseri ülkelerde bulunur. Bunların dışın¬da dört sınıf daha var ki, bütün ülkelerde bulunur.
Akşamdan sabaha yiyeceği olmayan fakirler... Bir ipi bir de sarığı olan miskinler... Borçlular... Yolcular...
Pek az yerde bulunan iki zümre daha var:
Gaziler ve mükâteb köleler...
Yukarıda sayılan sekiz sınıf arasında verilen zekât pay edilir.
Verilecek zekât tek sınıfa verilmez. En az, üç sınıf arasında paylanır. Müsavi şekilde pay etmek mecburi de¬ğildir. -
Zekât verilecek .kimseler arasında, iyi huylara sahip olanı bulunursa, ona verilmesi iyi olur; en uygunu budur.
Zekât verilecek kimsenin, âlim, şüpheli işlerden dahi sakınan, halini gizleyen veya akrabadan biri olması... Anlatılan bu huylar her kimde ki var, verilen zekâtının kabulüne daha yararlı olur.
En doğrusunu Allah bilir.

ZEKAT ALANLAR

Haşimi ve Muttalip neslinden olmaması, hür ve Müs¬lüman olması şarttır.
Velilerine verilmesi şartı ile, deli ve çocuğa zekât düşer.
Zekât verilecek sekiz sınıfı biraz daha açıklayalım.

1) Fakir: Çalışıp kazanma gücü olmayandır.
2) Miskin: Bu da geliri giderini karşılamayandır.
3) Sailer: Bunlar zekât toplayan kimselerdir.

. 4) MüeUefe-i Kulûb: —Kalplerini kazanmak için verilenler —. Bunlar, Îslâmiyete yeni girenlerdir ki, henüz kendi milletine oldukça bağlıdır. Bu zümrenin kalbini kazan¬mak ve o milletten olanları da Îslâmiyete teşvik için ve¬rilir.

5) Mükatep: Bu da bir köle sınıfıdır. Azad etmek için efendisi muayyen bir para ister. Onu bu yükten almak için malûm miktar parayı, kendine ve sahibine vermek

caiz olur. Bu şekilde bir köleye sahip olan, kurtarmak için
zekâtını o kölesine veremez.
6) Borçlular: Bunları da kurtarmak için zekât ve¬
rilir. Borçlarını mubah hallerde kullanmış olmaları şart¬
tır. Bu gibi borçlunun, ödeyecek durumda olmaması, fa¬
kir olması lâzımdır.
Haram iş için borç edene, tevbe etmediği takdirde, borcunu ödemesi için zekât verilmez.
Bir kimse, zengin olsa da, bir Önemli iyilik veya bir fıtneyi bastırmak için borçlu duruma düşmüşse, onu da kurtarmak için zekât verilir.
7) Gaziler: Bunlar, zengin dahi olsalar, divandan
maaş almıyorlarsa, zekât verilir.
8) Yolcular: Uğrunda yola çıktığı şeyi elde etmek;
bu arada, muhtaç olduğu şeyleri temin için yolcuya zekât
verilir. Seferin mubah yollarda olması şarttır. Sonra, böy¬
le bir yolcunun; fakirlik, çaresizlik içinde olduğu, seferde
olduğu, gazaya çıktığı iddialara dair itimat telkin etmesi
şarttır.
Gerek gazi, gerek misafır, sözünü ettikleri işi yap¬mazlarsa, verilenin iadesi istenir. Bunların dışındaki sı¬nıflar için de tetkik edilip, açık bir durumun hasıl olma¬sı şarttır.
En iyi bilen Allah'tır.
NAFİLE SADAKALAR
Farz olarak verilenler dışında, sünnet olarak verilen sadakalar vardır.
Bu bapta birkaç hadîs-i şerif zikredelim:
«Bir hurma yansını vererek, ateşten kendinizi koru-

yunuz; onu bulamazsanız, güzel bir cümle ile bu işi ya¬pınız.»
«Güzel sadaka Veren her kulun, zürriyetine aynı şe¬kilde, Allahü Teâlâ en iyisini verir.»
«Sadaka, yetmiş şer kapısını kapar.»

Peygamberimize hangi sadakanın daha faziletli oldu¬ğunu sordular, şu hadîs-i şerifi buyurdu:
«Doğru, istekli; ebedî âlemi düşünüp, fakir halinden korkup vermelisin. Sadakayı, son nefeste vermeye bırak-mayasın, ki o zaman, şu şuna, şu da şuna dersin.»
Sadakanın gizli ve aşikâr, dilediği şekilde verilme¬sinde bir beis yoktur.
İbrahim Havvas ve Cüneyd-i Bağdadî sadaka almak, zekât almaktan daha faziletli olduğunu söylerler. Zekât fakirlerin sıkışık durumunu giderir. Sonra onun birçok şartları vardır. Bu yüzden onu almaya hak kazanılamaz.
Bazı şartlar da, zekât almayı sadaka almaktan fazilet¬li gördüler. Çünkü onda vacibin edasına yardım vardır. Sonra nefis kırılır; zelil olur.
Bu konudaki emirler, oldukça birbirini tamamlar. Bunları iyi bilirsen başkalarına ihtiyacın kalmaz. En iyi¬yi Allah bilir.

ALTINCI BÖLÜM

ORUCUN SIRLARI

Oruç üzerine, Peygamberimizin s.a. bir kudsî hadîsi vardır. Başta onu zikretmemiz gerek...
Adı geçen hadîsi şerifı, Peygamberimiz p.a. Rabbin-dan naklen şöyle anlatır:
«Her iyilik, on kattan yüze ka¬dar ecir getirir. Ancak oruç onun dışındadır. Çünkü o, benim içindir; dolayısı ile mükâfatını hen veririm.»
Peygamberimizin birkaç hadîs-i şerifini yine zikret¬memiz yerinde olur:
«Muhammed'in varlığına kudreti ile sahip olana ye¬min ederim; tuttuğu oruç icabı, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk'ten daha kokulu olduğuna şüphe yok¬tur. Hak Teâlâ oruçlu kulu hakkında der ki: O, uğrum-

da, tabiî ihtiyacını, yemesini, içmesini terk eder. Bunun sonucu olarak — hüküm şu ki: — oruç benim içindir, mü¬kâfatını da ben veririm.»
«Şeytan, Âdem oğlunun kan mecrasında yürür; oruç tutarak onun geçitlerini daraltınız.»
«Hazreti Ayşe'ye buyurdu:
— Ya Ayşe, Cennetin kapısını çalmaya devam et.
— Ne ile ya Resûlallah...
— Açlıkla...»
«Şeytan tayfası, insan oğullarının kalbine hücum et¬meseydi, semâya bakar, melekler âlemini seyre dalarlar¬dı...»
Oruç aynı zamanda cinsî arzunun kısılmasında da yar¬dımcıdır. Şehvetin kesilmesi bahsinde ayrıca bu konu açılacaktır.
Oruç1: Ramazan ayının tesbiti için, adil bir şahidin görüşü kâfi gelir. Ama, bayram için, Şevval ayını iki adil kişi görmeli...
Ramazan veya Şevval ayının görülüp tesbit edildiği¬ne dair, kadıdan hüküm alınsa da, alınmasa da olur. Gö¬renler adil olunca, herkes içinden geldiği gibi hareket eder; içten gelenin kuvvetli tarafı alınır.

Niyetin gece yapılması icap eder. Ayrıca, Ramazan orucuna dair niyetin yapılması gereklidir.
Oruç, insanın iç boşluğuna herhangi bir şeyin girme¬sine -mani olmaktır.
Yemek, içmek, burun damlası, şırınga ile oruç bozu¬lur.
Damardan ve vücuttan kan almakla, sürme çekmekle, kulağa ve mesaneye sondaj yapmakla oruç bozulmaz.
Mesaneye damlatılan damla içeri girerse orucu bozar.
Boğaza sinek kaçması, yol tozlarının içeri girmesi orucu bozmaz.
Ağıza, buruna su alırken, fazla çekilmediği takdirde oruç bozulmaz.
Akşam oldu zannı ile orucu yese, sonra akşam olma¬dığını anlasa, orucu fesad olur.

Unutarak yese, içse, cinsî münasebette bulunsa, bo¬zuldu diye iftar etmez; orucu bozulmadı çünkü...
Zorla kusmak orucu bozar.
Kusmak, kendiliğinden gelirse orucu bozulmaz'.
Göğsünden ve boğazından çıkan balgam orucu boz¬maz.
Bazı kaçınılması zarurî işlerde ruhsat vardır.
Keffaret orucu yalnız cinsî birleşme ile icap eder. ?
Keffaret bir köleyi hür etmektir. Köle olmadığı za¬man, iki ay peşpeşe oruç tutmaktır. Bu da yapılamadığı takdirde, akşamlı sabahlı 60 fakir doyurmaktır.
Orucun dereceleri: Üç dereceli oruç vardır. Avama has oruç. Havassa has oruç... Bîr de üstün insanların oru¬cu var ki, bunlara, avamın orucu... Hasların orucu... Has¬ların hasma ait oruç... tâbir edilir.
Umum halkın orucu: Mideye bir şey indirmemek, cinsî işlerden çekinmek...
Haslara ait oruç: Eli, ayağı, gözü, kulağı, dili ve di-, ğer duyguları hatalardan almaktır.
Hasların hasına ait oruç: Kalbi, düşük gayretlerden çekmek... Dünyalık düşüncelerden beri almak... Allah'tan gayrı bütün duygulardan temizlemek...
Oruç içinde yasak olan şeylerin husulünde oruç bo¬zulur.
Peygamberimiz s.a. orucu bozan hatalar için şöyle buyurur: «Beş şey var ki orucu bozar: Yalan, gıybet, ko* ğuculuk, yalan yere yemin, kötü Hazarla bakmak...»
Havas kulların tuttuğu oruç: Mutlaka hatalardan sa-, kınmak icab eder.
Yemek, helâl da olsa, fazla yemek doğru olmaz. Allahü Teâlâ'ya karşı dolu mideden daha sevimsiz kap yoktur.
Oruçlunun kalbi, korku-ümit arası çarpmalıdır. Bu halde muztarip olup, orucun kabul olup olmadığını merak etmeli. Acaba tutulan oruç, kabul mü, yoksa açlık, susuz¬luk yanma mı kaldı?.. Yoksa yorulmak mı?..
Derler ki, birçok oruç tutanlar vardır; yanlarına aç^

lık, bitkinlik kalır. 4
Oruçtan maksat, şehvet arzularından geri durmaktır:

u durum, sadece yemekten-içmekten kalmak değildir. İNe var ki, yemek, içmekten Önce gaybet, koğuculuk,*kö-|tü bakışlar gelir; çünkü bunlar, orucun değerini bozar.

NAFİLE ORUÇLAR

Müstehab = iyi — güzel — olan oruçlar; tutulan gün¬lerin, fazilet yönünden değerine göredir.

Değerli, faziletli günler; bazan yılda bir, bazan ayda bir, bir de haftada bir olur. Ramazan ayı, bu günlerin dışında, fazilet bakımından hepsinin üstündedir.

Senede bir gelen değerli, faziletli günleri şöyle sıra¬ya koyabiliriz: Arefe günü, Aşure günü, Zilhicce ayının ilk on günü, Muharrem ayının ilk on günü, — kıtal — haram- olan aylar, çünkü onların oruç ayı olma ihtimali vardır.

Bir hadîsi şerifinde Peygamberimiz s.a., «Ramazan ayından sonra, fazilet bakımından en değerlisi, Allah'ın ayı olan Muharîrem ayı orucudur.» buyurur. Bir başka hadîs-i şerife «Ramazan ayında tutulan bir gün oruç; diğer günlerde tutulan otuz günlük oruçtan / fazilet bakımından daha iyidir. Kıtalin, haram ^olduğu ay¬larda tutulan bir günlük oruç, diğerlerinde tutulan otuz günden daha faziletlidir. Her kim, kıtahn haram olduğu aylarda; perşembe, cuma ve cumartesi günlerini oruçlu geçirirse, Hak Teâlâ ona yüz yıllık ibadet ecri yazar.» Faziletli aylar, Zilhicce, Muharrem, Recep, Şaban'dır. Kıtalin haram olduğu aylar: Zilkade, Zilhicce, Mu¬harrem, Recep ayıdır. Bu ayların üçü peşpeşe, bir tanesi de ayrı gelir.

Her ayda tekerrür eden iyi günler vardır. Bunlar; her ayın ilki, ortası ve sonu... Ayların ortasına Eyyam-ı Bid k tâbiri kullanılır. Bunlar da, 13, 14 ve 15. günlerdir.

Hafta içinde bulunan faziletli günler ise; pazartesi, perşembe ve cuma günleridir.

Yılın tümünü oruçlu geçirmek bütün faziletli günleri içine alır; ama bunun mekruh olduğunu, iyi olmayacağını iddia eden imamlar vardır.

Peygamberimiz s.a. bir hadîs-ı şerifinde der ki: «En faziletli oruç, kardeşim Davud'un orucudur.»
Davud peygamber, bir güç oruç tutar, bir gün yerdi. Böylece yılını hep oruçlu geçirirdi. Bunun faziletine işa-reten Peygamberimiz s.a. şöyle buyurur: «Dünya ve ye¬rin hazine anahtarları bana arz edildi, reddettim. Dedim, bir gün aç olur, bir gün yerim. Doyunca hamd eder, acı¬kınca da sana niyaz ederim.»
Derler ki, Peygamberimiz s.a. Ramazan ? ayından gay¬rı hiçbir ayın tümünü oruçlu geçirmedi.
YEDİNCİ BÖLÜM HACCIN ÖNEMİ
Hac İslâm dininde hayli önem taşır. Bilhassa arz ede¬ceğimiz âyet-i kerimenin Hac esnasında inzal olunması önemi için bir delildir: «Bugün, dininizi ikmal ettim. Ni¬metimi sizin için tamamladım. Din olarak size ÎSLÂM'ı beğendim.» (Maide, 3).
Haccın Önemine dair Peygamberimizin de şu hadîs-i şerifi vardır: «Her kim — imkânı olduğu halde— Hac etmeden ölürse, ister Yahudi olarak, isterse Nasranî ola¬rak Ölsün...»
HAC - MEKKE - MEDİNE - BEYT-İ MAKDİS VE ZİYARET YERLERİ
«Haccı insanlara İlân et, gerek yaya, gerekse binek¬lerle sana gelsinler.» (Hac. 27).
Yukarıda yazılan âyet-i kerime haccı anlatmaktadır. Bundan başka haccm önemini anlatan hadîs-i şerifler vardır.
Peygamberimiz s.a. bir hadîs-i şerifinde şöyle buyu¬rur: «Şeytan, arefe gününde olduğu gibi daha zelil, ha¬kir, kinli ve duruk görülmemiştir.»
Peygamberimiz s.a. diğer bir hadîs-i şerifinde ise şöyle buyurur: «Her kim, Hac veya umre niyeti ile evin¬den çıkar, yolda vefat ederse; kıyamete kadar onun için hem Hac, hem de umre sevabı yazılır.»

Geçmişteki büyük zatlardan biri, şöyle demiştir: Cu¬ma ile arefe günü bir araya gelirse, arefede bulunun bü¬tün hacıların hatası bağışlanır. O, dünya günlerinin en fa~ ziletlisidir. Peygamberimiz son haccmı öyle bir günde yapmıştı. Ve «Bugün dininizi ikmâl ettim.» âyet-i keri¬mesi o gün nazil olmuştu... Ehl-i kitaptan bazıları, bize böyle bir âyet nazil olsaydı, nazil olduğu günü bayram ilân ederdik, demiştir.
Hazreti Ömer der ki: Mezkûr âyet nazil olduğu gün, ben de vardım. İki bayram bir araya gelmişti, Cuma ve Arefe... Peygamber, o gün arefede vakfeye durmuştu.
Peygamberlerimizin hacılara dair bir duası vardır: «Allahım, hacıları ve hacıların dua ettiği kimseleri ba¬ğışla..»
Ali b. Muvaffak şöyle der: Peygamberden s.a. sonra birkaç hac yaptım. Günün birinde Peygamberi rüyada gördüm: Hac ettin mi, Lebbeyk dedin mi? diye sordu. Evet, dedim. O halde, «Yaptıklarına mükâfat olarak, du¬rak yerinde elinde

tutup cennete götüreceğim; insanların içinde bulunduğu o Hesap Günü'nün sıkıntılı halinden seni halâsa çıkaracağım» buyurdu.

KABE VE MEKKE

Kabe'nin değerini aşağıdaki hadîs-i şeriflerden anla¬maktayız.

«Allahü Teâlâ Kabe'ye vaad etti. Her yıl oraya altı-yüz bin hacı gönderecek. Eksik kaldığı takdirde üstünü meleklerle tamamlayacak..»

«Kıyamet günü, durak yerine Kabe bir gelin gibi çı¬kacak... Hac edenler örtülerine yapışacak... Hep birlik¬te Cennete varıncaya kadar etrafında koşuşup duracaklar.»

«Kabe'deki malûm taş, Cennet yakutlarından biridir. Kıyamet günü, iki gözü, konuşabilen dili olduğu halde baas olacak... Kendine gelip, gerçek ve doğru olarak el süren¬lerin lehinde şehadet edecek..»

Peygamberimiz o taşı çok öperdi. Hazreti Ömer de öper ve şöyle derdi: Biliyorum, sen bir taşsın; ne zararın olur, ne de faydan... Peygamberin seni öptüğünü görme¬seydim, şüphesiz Öpmezdim. Sonra ağlamaya başlardı...

Ordan dönünce. Hz. Ali'yi arkada gördü ve araların' da aşağıdaki konuşma geçti.

— Öyle deme, ya Ömer.
— İbareler ağzımdan öyle aktı, ya Ebâ Hasan.
— Ya Emire'l-Mü'minin, elbet onun faydası ve zararı olur.
— Nasıl?
— Allahü Teâlâ türeyecek nesillerden and aldığı za¬man bir de senet yazdı. îşte o yazıyı bu taşa sakladı. O sebepten bu taş, kıyamet günü; iman sahiplerinin vefası¬na, kâfirlerin ise, inadına şehadet edecek.

Derler ki, Hacer-i Esved'e el-yüz sürerken okunan, «AUahim, sana İman, yazdığını tasdik ederek, ahdini ye¬rine getirmek için elimizi - yüzümüzü sürüyoruz.» duası, Hz. Ali'nin yukarıda Hz. "Ömer'e hatırlattığı hikmete neb-nidir.

Rivayet ederler ki, Hasan-ı Basrî Hz. şöyle demiş: Mekke'de tutulan oruç bin misli sevap getirir... Bir dir¬hem sadaka yüz bin dirhem yerine geçer.

Bir hadîs-i şerifinde Peygamberimiz şöyle buyurur: «Dünya son buldukta yer ilk defa benim için yarılır, çı¬karım. Diğer yer ehline giderim. Onlar da benimle kal¬kar, hep birlikte gider, Mekke-Medine arasında toplanırız.»

Deniliyor ki, hergun; ebdâl zümresinden bir veli, her gece evtad kısmından diğer bir velî Kabe'yi ziyaret eder. Bu ziyaretlerin kesilmesi Kabe'nin kalkmasına se¬bep olur.
O gün insanlar sabaha erince Kabe'nin yok olup uçtu¬ğunu, yerinde bir iz kalmadığını görür... Bu durumun ha¬sıl olmasına, peşpeşe yedi yıl kimsenin orayı ziyarete gi-demevişi sebep olur.
Kabe'nin bu hale ermesi sonunda, Kur'ân-ı Kerim de kalkar. Sayfaları açıldığı zaman, içinde tek harfın olma¬dığı, yapraklan beyaz olduğu görülür.
Bundan sonra, Kur'ân-ı Kerim, hafızalardan da sili¬nir, tek kelime dahi kimse hatırlayamaz.
Hal böyle olunca, halk; şairlere, şarkıcılara, cahilce verilen haberlere koşar.
Sonra, deccal çıkar ve tsâ Peygamber onu, iner öl¬dürür.

Artık kıyamet kopması yaklaşır, günü yaklaşan bir kadının doğum günleri kadar az bir zaman kalır.
MEKKE'DE YERLEŞMENİN İYİ OLAN VE OLMAYAN TARAFLARI
Yapılması muhtemel, laubali hareketler için, bir kısım zatlar orada makam tutmayı iyi görmemişlerdir. Aynı şe¬kilde, îmam Ömer r.a. da, insanların Kabe ile ünsiyet et¬meleri hali korkusunu duymuştur ki, o, hac sonunda ha¬cıları illerine gönderir; Yemenliler, Yemeninize!!. Şam¬lılar, Samınıza!!! Iraklılar, frakınıza!!! derdi.
Dediler ki: Hac sonunda oradan ayrılmak iyidir. Çün-;ü, ayrılırken tatlı heyecan olur; bir daha gelmek için du-^ okunur.
Hak Teâlâ, «Ora, insanlar için, sevap ve emniyet ye-fdif.'» (Bakara, 125), buyururken Kabe'yi över, değerini ılatır.
Dediler ki: Orada kalmak, hata yapmak Ve günah ir¬tikap etmek bakımından doğru değildir. Herhangi bir ye¬rin fazileti, oranın hakkı ödenmesi ile değer bulur.
Peygamberimiz s.a. Mekke'ye gelince, kıbleye döîîer 've şöyle derdi: «Senin, Allah'ın hayırlı yeri olduğun mu¬hakkak... En sevgili beldesi olduğun kati.. Eğer ben sen¬den çikairıbnış olmasaydım; katiyen ayrılmazdım.»
MEDİNE'NİN FAZİLETİ
* Mekke hariç, Medine'den daha değerli yer yoktur. Onun değerini Peygamberimizin s.a. şu hadîs-i şerifinden anlamak mümkündür: «Mescid-i Haram hariç, bu mesci¬dimde kılınan bir namaz, diğer yerlerde kılman bin na¬mazdan hayırlıdır.»
Medine'den sonra, fazilet bakımından Kuds-ü Şerif gelir. Kuds-ü Şerifın faziletini de şu hadîs-i şerif anlatır: «Orada kılman bir namaz, beşyüz misli ecir getirir.»
Mekke, Medine ve Kudüa-i Şerifteki Mescid-i Aksa'ya dair îbn Abbas bir hadîs-i şerif rivayet eder. Peygambe-

rimiz s.a. buyurur ki: «Medine mescidinde kılman bir na¬maz onbin; Mescid-i Aksa'da bir namaz bin, Mescid-i Ha-ram'da kılman namaz ise, yüz bin namaz yerine geçer.»

HACCIN ŞARTLARI - GEREKLERİ - SIHHATİ -RÜKÜNLERİ - VACİPLERİ - MAHZURLARI

Haccm sıhhati için şartlar arasında, Vakit ve İslâm , gelir.

İyiyi - kötüyü ayırd edebilen çocuğun haca sahih olur. Kendisi ihram giyebilir. Çocuk ihram giyecek kadar mümeyyiz olmadığı tak¬dirde velisi giydirir. Kendisi için yaptığını ona da yapar.

îhram vakti, Şevval ve Zilkade aylarıdır. Sonra, Zil-hicce'nin dokuzundan bayram günü şafağı atmcaya ka¬dardır. Bu vakitlerin dışında ihrama giren, umre için gir¬miş olur; çünkü hac ayları dışındaki aylar - günler umre vaktidir.

Haccın yapılması için beş şartın tahakkuku gerekir.

Hür olmak...

îslâm olmak...

Bulûğa ermiş olmak...

Akıllı olmak...

Vaktin gelmesi...

Çocuk veya köle ihrama girer, sonra Arafat ve Müz-delife'de; çocuk bulûğa erer, köle de azad edilirse, Arafat ziyaretini iade ederler. Bunu Kurban Bayramı günü fe¬cirden önce yapmaları lâzımdır. Bunu yaptıktan sonra, farz olan Hac eda edilmiş olur. Arafat ziyaretini mutlaka yapmaları lâzım, çünkü Arafat ziyareti Hac için zarurîdir. Diğer işi yapamadıkları için kurban kesmeleri lâzım gel¬mez.

Bahsedilen şartlar umre için de muteberdir. Yalnız vakit hariç...

Nafile olarak Hac eden kimseden, hür ve baliğ olma¬sı şartı ile farz olan Hac düşer. Her ne kadar nafile Hac yapmakta ise de, farz olan Hac öncelik kazanmaktadır.

Farz olan Hac yapıldıktan sonra, fesada varan haccın kazası gelir. Sonra yemin Haccı, daha sonra, nafile gelir...

Hac işinde, başka türlü niyet etmiş olsa dahi, gerçek olan yukarıdaki tertiptir.

Güçlü ve hür olmak Haccm baş şartlarındandır.

Hac işlerinde kendisine farz olan şeyler, umre işle¬rinde de farz olur.

Mekke'ye ziyaret ve ticaret maksadı ile gidenlerin zi¬yaretleri ihram aylarına gelirse, ihram» giymeleri bir kav¬le göre gerekir; odunculuk kasdı ile gidenler hariç...

Gerek hac, gerekse umre için helâllaşmak lâzım.

Hacca varmak için güçlü olmak iki şekildedir.

Birincisi işe başlamak içindir ki, sağlık, yol emniye¬ti, ucuzluk olması lâzımdır. Denizin tehlikeli olmaması da şarttır.

Gidip-gelinceye kadar, kendinin ve beslemek zorun¬da olduğu kimselerin nafakası temin edilmiş olmalıdır. Tabiî borçların da ödenmiş olması lâzım gelir.
Binek kiralamak için de imkâna sahip olmak gerek¬lidir.
İkincisine gelince, o da sakat ve kötürüm durumda olanın hali yeterliğidir.
Kendi yerine tuttuğu kimsenin şahsî ücretinden baş¬ka, hac için parayı ödeyecek durumda olması icap eder.
Çocuk, hacca gidemeyecek kadar kötürüm olan, baba¬sının masrafını kabul ederse, kabul olur; baba da onu ka¬bul eder.
Kötürüm kimse, şifa buluncaya kadar haccı tehir ede¬bilir; bir şartla, sonunda afiyete ereceğine kani olmalı. Aksi halde Allah'a asi olarak gider.
Beş 'şey vardır ki, onlar olmadan hac sahih olmaz: îhram, Tavaf, Tavaftan sonra Merve — Safa arasında sa'y-Arafat'ta vakfeye durmak; bir kavle göre bu işlerden son¬ra saç kesmek...
Umrenin şartları da aynıdır, tabiî Arafat'taki vakfe hariç...
Terk edildiği takdirde, kurban kesilmesi mecburi olan işler altıdır:
îhram giyilmesi mecburi olan yerde giymemek; bu¬nun terkinde bir koyun kurban edilir.
Taş atılacak yerde atmamak bir kavle göre kurban ge¬rektirir.
Gün batmcaya kadar Arafat'ta durmamak.

ılllft

Müzdelife'de gecelememek,'
Veda tavafı.
Mina'da yatmamak.
Bu son dört işin terki için, bir kavle göre kurban kes¬mek mecburidir, ikinci kavle göre kesilirse iyi olur.
Haccm ve umrenin edası için üç şekil vardır:
Birincisfc İfraddır; yani, haccı ayrı, umreyi de ay¬rı yapmaktır. Fazilet bakımından en iyisi budur.
Önce haccı eda eder, sonra da umreyi. Haccı eda edin¬ce gider soyunur, tekrar ihram giyer umresini yapar.
Umre için İhrama girmeye en faziletli yer, Ci'rane, sona Ten'im, sonra Hudeybiye..
Yalnız haccı eda edene kurban düşmez, nafile olarak keserlerse başka...
İkincisi: Lebbeyk okumaktır. Malum lebbeyk cümle¬sini hem hac edasında, hem de umrede okur. Tabii ihram giymiş olması şarttır.
Hac için yapılan işler.umreye de yeter. Gusül işi ab-dest işini bitirdiği gibi, hacca dair yapılan işler de um¬reye yeter.
Şu var ki, hac için Arafat'ta durmadan önce sa'y et¬mesi gerekir.

Sa'y hac ve umre için aynı sayılır. Tavaf sayılmaz. Farz olan haccın tavafı Arafat'taki vakfeden sonra başlar.
Umreden sonra, ihramdan çıkmadan tekrar hac ede¬ne bir koyun kurban etmek düşer. Buna karin tâbir edi¬lir. Mekke'nin yerlisi olduğu takdirde oir şey lâzım gel¬mez. Çünkü onlar mikatı terk etmezler- Zira onların mi-kat yeri Mekke'dir.
Üçüncüsü: Temettü'dür. Mikat yerini, yani ihramın giyilmesi icab eden sınırı ihramla geçip, umre eder. Son¬ra Mekke'de çıkarmaktır. Böylece hac vaktine kadar bek¬ler, ihram giyer, haccmı edâ eder.
Temettü haccını yapmak için beş şart gerek:
1 — Mescid-i Haram'ın yerlisi olmamak... Yani mi¬
safır sayılıp, namazı kısacak kadar uzak ilden bulunmak...
2 — Umreyi hacdan önce bitirmek...
3 ?— Umresini hac aylarına raslatmak...
4 — Hac için ihram giyilecek yere dönmemiş olmak.
5 — Haccı ve umreyi aynı şahsa vekâleten yapmak.
Sayılan bu vasıflara sahib olan mutemetti olur. Ve bir

koyun kurban etmesi icab eder. Kurban bulamazsa, kur¬ban gününden önce üç gün oruç tutar. Oruçları peşpeşe de tutabilir; ayrı-ayrı da... Yedi gün de evine dönünce tutar. Böylece on gün oruç tutmuş olur. Dilerse, çeşitli günlerde tutabilir.
Hac işleri fazilet derecelerine göre şöyle sıralanır: İfrad, Temettü ve Kıran...
HACDA MAHZURLU İŞLER
Hac işlerinde mahzurlu sayılan altı şey vardır; aşa¬ğıda anlatacağız.
1 — Elbise, uzun don ve ayakkabı giymek ve sarık
sarmak yasaktır. Bu durumda gereken bir peştemala sa¬
rınmak ve üste bir Örtü almaktır. Ayağa da nalin giy¬
melidir. Nalin bulunmadığı takdirde, Mikâp giymeli.
Nalin: Kayışı parmaklara yahut ayak üstüne geçer.
Mikâp: Kancasız, tokasız olarak giyilen şeydir. Ökçe kısmından ayağa geçer-
Kuşak bağlamakta, binekte ise gölgelik yapmakta mahzur yoktur. Ama başa yapışacak kadar bir şey ört-memeli; çünkü bu halde olanın ihram yeri başıdır.
Kadın dikişli elbise giyebilir, yüzüne sürünmeyecek şekilde örtünür. Onun için ihram yeri yüzüdür.
2 — Koku sürünmek:
Akıllı kimselerin koku saydığını sürünmemek gere¬kir, îhram zamanında koku sürene, elbise giyene bir ko¬yun kurbanı düşer.
3 — Tıraş olmak ve tırnak kesmek:
Bunları yapana da fıdye, yani kurban kesmek gerekir. Gözlere sürme çekmekte, hamama gitmekte, kan aldır¬makta ve saç taramakta mahzur yoktur.
4 — Cinsî münasebette bulunmak:

İlk ihramı giyip çıkarma zamanından önce böyle bir iş yapanın haccı fesat olur. Bu işi yapana bir deve, yahut sığır yahut da yedi koyun kurbanı kesmek gerekir- Bu işi ihrama girip çıkardıktan sonra yapanın haccı fesat olmaz. Yalnız bir deve kurban etmesi lâzım gelir.
5 — Cinsî münasebetlere yakın hareketler. Öpmek, okşamak:

îhramlı olduğu halde, kadınlarla oynayan ve temizli¬ği kaybolan kimseye bir koyun kurban etmek gerekir.
Elle kendi kendini tatmin için, -aynı şartlar vakidir.
Nikâh kıymak ve evlenmek o zamanlarda haramdır. Buna kurban gerekmez, çünkü yapılan iş hükümsüzdür.
6 — Kara hayvanlarını avlamak:
Yani, eti yenen, yahut helâl ve haram olan hayvanlar ve onlardan doğanları avlamak yasaktır. Böyle bir şey ya¬panın, avladığının cüssesine yakın koyun veya keçi eti da¬ğıtması icab eder.
En iyi bilen Allah'tır.
HACCA DAİR İŞLER
YOLA ÇIKIŞTAN VATANA DÖNÜNCEYE- KADAR
Bu fasıl on kısma ayrılmıştır.
Birincisi: îlk yola çıkıştan ihrama girinceye kadar' sekiz işi bitirmek gerektir. ;.
1 — Tevbe etmek, zulmettiği kimselerin gönlünü al-' mak, borçları ödemek, beslemek zorunda olduğu kimsele¬ rin, dönünceye kadar olan nafakasını temin etmek, ema¬ netleri yerine teslim etmek, beraberine aldığı şeylerin he¬ lâl olmasına dikkat etmek.
2 — Dinî ahlâkından faydalanacağı bir salih arkadaş bulmaya çalışmak.
3 — Sefere çıkmadan iki rekât namaz kılmak. Bir re¬ kâtında Kâfirun sûresini; öbüründe ise, îhiâs sûresini oku¬ mak. Namaz bittikten sonra elini açıp şu duayı okumalı:
Allahumme entessahîbü fisseferi ve entel halifetü fil ehli vel mali vel veledi vel ash ahi ehfizna ve iyyahüm min külli afetin ve ahetin ve heliyyetîn.
Mânâsı: Allahım, bu seferde sahip sensin. Dilerim ki; ehlime, malıma, .çocuklarıma, arkadaşlarıma sahip olasın; Allahım, bizi ve onları, her cins âfetten, ahdan ve belâdan koru.
4 — Evdeki işini tamamlayıp, kapıya varınca aşağı¬ daki duayı okumalı:
Bismillah i, tevekkeltü alellahi velâ havle velâ kuvve-

te İlla billahi rabbi eûzübike en edılle ev udılle ev ezille ev üzille ev azime ev uzlime ev echie ev yüchele aleyye.
Mânâsı: Bismillah, Allah'a tevekkül ettim, güç, kuv¬vet yalnız Allah'ındır. Rabbim, şaşmaktan, şaşırmaktan; hatadan veya ona sebep olmaktan, zulümden ve zulme uğ¬ramaktan,, unutmaktan ve unutulmaktan sana sığınırım.
5 — Vasıtaya bindiği zaman, şu duyı okumalı:
Bismillah! ve billahi vellahu ekber, tevekkeltü alallah,
hasbiyallah, suphanellezi sahhare lena haza vema künna-lehu mükrimin ve inna ilâ rabbina lemunkalibun.
Mânâsı şudur: Allah'ın adı ile ve onunla. En büyük Allah'tır. Allah'a, itimat ettim. Allah bana yeter. Bunu ?bize musahhar kılan subhandır. Kendiliğimizden ona ere¬mezdik. Rabbimize elbet döneceğiz-
6 — Vasıtadan iniş: Mümkün olduğu takdirde, vası¬
tadan inmek için gündüz beklenmeli; sünnet odur ki, yol¬
culuğu geceleri yapa.
Bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: «Gece yolculuğunu tercih ediniz. Gündüzleri alınması kabil olmayacak kadar yol kat edilir.»
7 — Tek başına yürümekten çekinmeli; vehim gel¬
mesinden korkulur.
8 — Yolculuk esnasında, yükseğe çıktığı zamatt, üç
defa tekbir aîmah ve şu duayı okumalı:
Allahumme lekeşşerefü alâ külli şerefin ve lekel hanı-dü külli halin.
Mânâsı: Bütün şerefler üstünde senin şerefin vardır. Herhalde sana hamd olsun.
Tepelerden inişte şu dua yapılmalıdır:
Subhanel melikül kuddus rabbül melaiketi verruhu celle eltessemavati vel arde bir izzeti vel ceberut.
Mânâsı: Mukaddes olan padişah subhandır. Meleklerin' ve ruhun Rabbi odur. Yeri göğü izzetle sen yücelttin.
İkincisi: îhrama girip mikat yerinden Mekke'ye gi¬rinceye kadar yapılacak işlere dairdir. Bunlar da, beş şey olarak tesbit edilmiştir.
1 — Gusül etmek. Bu gusülde, ihrama girmek niyet
edilir. Bu arada tırnak kesmeyi, bıyıkları kesmeyi ve bun¬
lara benzer temizlik işlerini bitirmeli.
2 — Yukarıda anlatıldığı gibi, dikişli libası çıkarma-

lı, koku sürünmeli. Koku şişesi ve üste başa sinen koku¬dan kalan eserin zararı yoktur.
3 — İhrama niyet etmek. Bu niyeti, vasıtaya bini¬yorsa, vasıtanın hareketi anında, vasıtasız gidiyorsa, ken¬di hareketi zamanında yapar. îhram işi için yalnız niyet yeter. Bu işte sünnet olan odur ki, Lebbeyk kelâmı ile niyeti birleştire.

Arapça lebbeyk duası şöyledir:
Lebbeyk allahümme lebbeyk lebbeyke lâşerike leke lebbeyk innel hamde ven nimete velmülke leke lâ şerike
lek.
Mânâsı şudur: Allah'ım,. emrine geldim, emrine gel¬dim, hamd, nimet, mülk senindir. Ortağın yoktur.
Şu duayı da okursa fena olmaz: Lebbeyke ve sadeyke vel hayrü küllühu biyedeyke ver-ruğbâü ileyke lebbeyke bîhaccetin hakkan ta'büden ve rikkan allahümme sallı alâ seyyidinâ muhammedin ve alâ âli muhammed ve sel-lim.
Mânâsı şöyledir: Emrine, hoşluğuna geldim, hayrın tümü elindedir. Rağbet sanadır. Doğrudan doğruya hac için emrine geldim- Kul olarak, köle olarak geldim. AUa-hım Muhammed'e' ve ona uyanlara salât eyle, selâm eyle.
4 — İhram işini bitirince şu duayı yapmalı:
Allahümme üridü hacce feyessirhüli ve elinni alâ edai
farzını ve takabbelhü minni.
Mânâsı şudur: Allahım hac yapmak istiyorum, bu işi bana kolay eyle, haccın farzını eda için yardımcım ol ve
kabul eyle.
5 — îhram giyerken yukarıda yazılan, Lebbeyk dua¬
sını tekrar tekrar okumak hoştur.
Üçüncüsü: Mekke'ye girişten tavafa kadar yapılacak işler. Bu işler altı şekilde tesbit edilmiştir:
1 — Mekke'ye girmeden önce Zitulva'da gusül etmek, esasen hac edasında dokuz gusül tesbit edilmiştir. İhram için, Mekke'ye giriş için, ilk kudüm tavafı için. Arafat'ta vakfeye durmak için. Keza Müzdelife vakfesi için. Taş atıl¬ması lâzım gelen üç yer için yapılan üç gusül. Akabe'de atılması lâzım gelen taş için gusül gerekmez, sonra veda tavafı için.
Şafiî Hz. önce gusül etmiş ise, veda ve ziyaret tavafı için yeniden gusül etmeye lüzum görmüyor. Bu duruma

göre gusül adedi yediye iniyor.
2 — Harem-i Şerife girerken şu duayı okumalı: Allahümme haza haramüke ve emnüke fe harrîm lah-
mî ve demî ve şa'rî ve beşerî alennari ve eminni min aza-
bike yevme tüb'asü ibadeke vec'alni min evliyaike ve ehli
taatike yarabbel'âlemin!.
Mânâsı şudur: Allahım burası senin haremin ve emin
bölgen, etimi, kanımı, ateşe haram eyle. Kulların dirildiği
ffiin, beni ateş azabından emin kıl. Beni veli kullarından,'
taat ehlinden eyle ey âlemlerin Rabbı!..
3 — Mekke'ye Ebtah canibinden girmeli. Burası bi¬

raz yüksekçedir. Peygamberimiz orta yol olarak seçmiş¬
ti. Çıkarken de biraz aşağıdaki yoldan çıkmalı.
4 — Mekke'ye girip bedestan kısmına yanaştığı ve Ka¬
be'yi gördüğü zaman şu duayı okumalı:
Lâilâhe illallâhü vellahü ekker. Allahümme entesselâ-mü ve minkesselâmü ve darüke darüsselâmü tebarekte ya zelcelâli velikram. Allahümme inne haza beytüke az-zamtehu ve kerremtehu ve şereftehu allahümme fezidhü tazimen ve zidhü teşrifen ve tekrinıen.
Mânâsı: îsmin selâmdır. Selâmeti senden isteriz. Cen-net'in selâm evidir. Ey ikram've celâl sahibi olan Allah'ım senin şanın yücedir. Allahım bu senin evin, onu büyüttün, ikram ettin, şeref verdin; Allahım, onun şerefini, büyüklü¬ğünü ve ikramını artır.
5 — Mescid-i Haram'a Benî Şeyhe kapısından girme¬li. Ve şu duayı yapmalr.
Bismillâhi ve billahi ve minellahi ve illallahi vefİ se-b iKi I ahi ve alâ milleti resulillahi sallallahü ve aleyhi ve
sellem.
Mânâsı: Allah'ın adı ile onunla, onun yolunda pey¬gamberin milleti olarak geçiyorum.
Kabe'ye yaklaşınca şu dua okunur:
Elhamdülillah! ye selâmün alâ ıbadihillezinestafa Allahümme salli âlâ seyyidinâ Muhammedin abdike ve nebİyyike ve âlâ İbrahime halilike ve âlâ cemii enbiyaike
Ve rüsülüke.
Mânâsı: Allah'ahamd olsun. Selâm onun seçtiği kul¬lara. Allah'ını, peygamberin, kulun Muhammed efendimi¬ze, dostun İbrahim peygambere ve bütün peygamberleri¬ne selâm eyle.

Burada elini kaldırmalı ve aşağıdaki duayı yapmalı: Allahümme es'elüke fı makamı haza fı evveli menasiki en takbele tevbeti ve tetecaveze an hatieti ve tadae anni vizri elhamdülillahillezi belagani beytehül harami ellezi caa lehu mesabeten linnasi ve emmen ve caalehu mubare-ken ve hüden lilâlemin allahümme inni abdüke vel beledü beledüke vel haremü haremüke vel beytü beytüke cİtü atlübü rahmeteke es'elüke meseletel muztarril haifı min ukubetike erracİ lirahmetike ettalibü Umerdatike.
Mânâsı: Allah'ım, şu durağımda, hac İşine başlarken dileğim şu ki: Duamı kabul edesin, hatalarımdan gecesin. Günahımı alasın. Âlem için hidayet yeri olan ve mübarek kılman emin yer olan bu Kabe'ye beni kavuşturduğun için Allah'a hamd olsun. Allahmı, ben senin kö'lenim. Ülke se¬nin ülken, harem senin haremin; ev, senin evin. Rahme¬tini talep etmeye geldim. Cezadan korkan zavallının

ya¬karması gibi dua ediyorum. Rahmetini umarak rızana talip olarak yalvarıyorum.
6 — Bundan son, Hacer-i Esved'e yönelir. Sağ elini
ona sürer, sonra şu duayı okur:
Allahümme emaneti eddeytüha ve misaki taahedtühü İşhedli bil muvafati.
Mânâsı: Allahım emanetini eda ettim, aramızda olan ahdi yerine getirdim. Bunları ifa ettiğime dair şahidim ol.
Hacer-i Esved'i öpmeye kaadir olamazsa, hizasında du¬rur. Yukarıda yazılı duayı okur. Sonra halk farz namazda değilse, kudüm tavafını yapar. Yani ilk ziyaret tavafını. Başka bir şey yapmaz. Şayet farz namazı kılmıyorsa o da uyar; kılar.
Dördüncüsü: Tavaf hakkındadır.
Hangi tavaf olursa olsun, yapılmasını murad edene altı şeyi yapmak düşer:
1 — Namazda riayet ettiği şartların hepsine riayet
etmesi icap eder. Tavaf, namaz gibidir. Şu var ki tavafta
konuşulur.
Üzerine aldığı peştemalı ortadan sağ koltuğuna sıkışa tırmalı- Sol yanma doğru, hafıf meyletmeli. Tavafa baş¬larken Lebbeyk cümlesini bırakıp, ilerde anlatacağımız
duayı okumalı.
2 — Yukarıda yazılı hal sona erdikten sonra Kabe'yi
sol yana almalı ve Hacer-i Esved'in yanına durmalı, pek

yakında durmamalı, Hacer-i Esved önde ve üç adım ka¬dar ileride bırakılmalı. Bu halde Kabe'ye yaklaşılmış ve şadırvandan uzağa düşülmüş olur. En faziletlisi de bu¬dur. Hacer-i Esved'in yanında durur, yerle şadırvanda bir¬leşir. Şadırvanla Hacer-i Esved'in tefrik edilmesi gerekir.
îşte bu halde hacılar Kabe'yi tavafa başlar.
3 — Tavafa başlarken Hacer-i Esved'i geçmeden şu
duayı okur:
Bismillahı ve billahi vellahü ekber allahümme ima-nen bike ve tasdikan bikitabike ve vefaen biahdike vetti-bean Hsünneti nebiyyike Mubammedin sallallahü aleyhi
ve sellem.
Mânâsı: Allah'ın ismi ve onun varlığı ile başlarım. Allah en büyüktür.. Allamm, sana iman ederek, kitabını tasdik ederek ahdine vefakâr olarak, Peygamberin s.a. sünnetine uyarak tavaf ediyorum.
Hacer-i Esved'i geçip Kabe'nin kapısına varınca, da¬ha önce yazılan, AHahım bu ev senin evindir, duasını so¬nuna kadar okumalı.
4 — Tavafların üç defasını biraz çabuk yürümeü. Dör¬

düncüsünde biraz sakin olmalı ve her gelişte Hacer-i Es¬
ved'e ve rüknü yemaniye el sürmeli; ki böyle etmek müs-
tehaptır.
5 — Tavaf yediyi tamamladıktan sonra, Mültezim'de
durmalı. Orası Hacer-i Esved'le Kabe kapısı arasındadır. "
Ve orada yapılan dua kabul olur- Orada yapılacak dua için
Kabe duvarının dibine çökmeli. Örtüye yapışman, sağ ya-
- nağmı onun üzerine değdirmeli, dirsekleri ile birlikte eli¬ni ona yapıştırmak, sonra da aşağıdaki duayı okumalı:
Allahümme yarabbel beytü atik a'ük rakabeti minen-nari ve eizni mineşşeytanirracim ve eizni min külli suin ve kani'ni bini a rezakteni ve barikİ fıma âtayteni allahünv-me inne hazel beyte beytüke vel abde abdüke ve haza makamul'aizzi bike minennari allahümme ecalni min ek-
remi vefdike ileyke.
Mânâsı: Ey şu Kabe'nin sahibi olan Allahım! Başımı ateşten kurtar. Dergâhından tard edilen şeytandan beni koru, her kötülükten beni esirge ve verdiğin rızka ka¬naatkar kıl. Verdiğin şeyi bana mübarek eyle. Allahım, bu Kabe senin evin ve bu kul, senin kulun. Burası sana ateş-

1*3,

ten sığınanların makamıdır. Allahım beni, en "çok ikram ettiğin kimselerden eyle.
Yukarıdaki duadan sonra Allah'a bol hamd etmeli, Peygambere salât ve selâm getirmeli, diğer peygamberleri de unutmamalı.
6 — Yukarıdan beri yazılan beş şey ikmal edildikten sonrat makamın arka tarafında bir yere geçmeli ve iki re¬kât namaz kılmalı, ilk rekâtta Kâfirun süresini; ikinci re¬kâtta ise İhlâs sûresini okumalı. Buna tavaf namazı denir, tmam Zühri, sünnette geçer ki, her yedi tavaf sonunda iki rekât namaz kılma, denmiştir. Beşincisi: Sa'ye dairdir.
Tavaf işi bitince sa'y başlar. Sa'y etmek için, Safa te¬pesine doğru yürümeli, bir adam boyu kadar çıkmalı. Pey¬gamber s.a. Kabe'yi görenedek çıkardı.
Sa'yin iptidası bu tepenin alt kısmından başlar ve ora¬ya kadar gidiş yeter; ama bazılarına göre, biraz yukarı Çıkmak daha iyidir.
Kabe'ye arka çevirmemeye dikkat etmek lâzımdır, sonra say eksik olur.
Safa dağından başlamak şartiyie, Merve dağına ka¬dar, koşarak yedi defa gider gelir.
Safâ'dan Merve'ye gider, yönünü Safâ'ya doğru çevi¬rir; bu şekilde birinci sa'y tamam olur. Oradan Safa da¬ğına gelince, ikincisini tamamlamış olur.; bu şekUde ye¬diyi bitirir. Bunlarla kudüm tavafını ve sa'yı tamamlamış olur, ki bunları yapmak sünnettir.

Sa'yde temizlik mustahaptır, tavafta ise vaciptir. Arafat'ta ve diğer vakfeye durulacak yerde durmadan sa'y edilirse vakfeden sonra iade edilmez. Sa'yı vakfeden sonraya bırakmak şart değildir. Sa'y tavafın şartlarından-dır ki, hangi tavaf olursa olsun, sonunda sa'y şarttır. Altıncısı: Vakfe ve ondan önce yapılacak işlere da-.
irdir.
HacL arefe günü Arafat'a giderse, artık Mekke'ye gi¬riş ve kudüm tavafını bırakır. Arefe gününden önce Mek¬ke'ye girerse kudüm tavafını yapar. Zilhicce'nin yedinci gününe kadar da ihramlı olarak bekler. O gün öğleden son¬ra imam halka hutbe okur. Arefe gününden bir gün ön¬ce Mina'ya hareket etmek için hazırlık yapmalarını hal¬ka bildirir. Orada gecelemeyi de bildirir. Daha sonra, Mi-

na'dan sabah erken çıkıp, öğleden sonra Arafat'ta farz olan vakfeyi yapmalarını söyler. Çünkü Arafat'ta vakfe, öğleden sonra başlar, Kurban Bayramı günü tanyeri ağa-rmcaya kadar olan vakte dek. devam eder.
Mina'ya giderken LeVbeyk duasını okumalı. Güç yet¬tiği takdirde, Mekke'ye girdikten sonra hacca dair işleri yürüyerek yapmalı. Yürüyerek gidilmesi en iyi olan yer, Mescid-i İbrahim'den Mevk>f e kadar olan yerdir. Mina'ya girince şu duayı okumalı: AHahümme inne hazihi mina femnün aleyye bima metıente bihi alâ evliyaike ve ehli taatike.
Mânâsı: Allahım, burası Mina'dır. İyilik yeridif. Velî kullarına, taat ehlinfe ettiğin iyiliği bana da yap.
O gece Mina'da gecelemelidir. Orası gece kalma yeri¬dir. Arefe sabahı olunca, sabah namazı kılınmalı, güneş doğduktan sonra Arafat'a doğru yollanmalıdır. Ve aşağı¬daki duayı okumalıdır:
Allahümmec'alha hayre gudvetin gadevtüha ve akiib-ha min rıdvanike ve eVedehâ min suhtike allahümme iley-ke gadavtü ve iyyake itemedtü ve vecheke eredtii fec'alni nvmmen tiıbahi bihîl yevme men hüve hayrün minni ve efdalü yevmel kıyameti.
Mânâsı: Allahım, bu yaptığın sabahı hayırlı kıl. Rıza¬na yakın eyle. Dargınlığından uzak et. Allahım, zatın için sabahladım. Sana İtimadım var. Vechini diliyorum. Bu-^ gün beni sevdiğin kullardan eyle. Kıyamet günü en fazi¬letli kimselerden yap.
Arafat civarına geldiği zaman, Nemire civarına çadı¬rını kurar. Peygamberimiz de orada çadırını kurmuştu. Sonra vakfe için gusül eder.
Güneş Öğle zamanını geçince imam veciz bir hutbe okur, oturur. îmam ikinci hutbeyi irad ederken, müezzin ezan okur. Sonradan kamet alır. Müezzin kameti bitirin¬ce, imam da hutbeyi tamamlamış olur. Böylece, bir ezan iki kametle öğle namazı ve arkasından da ikindi namazı kılınır. Bu namazlar kısaltılarak kılınır.

Sonra vakfe ye¬rine gidilir. Arafat dağında vakfeye durulur. Arne dere¬sinde vakfe olmaz.
Mescid-i İbrahim'in ön tarafı deredir. Arkasında Ârne

vadisi gelir. Mescidin önünde vakfeye durulmaz. Vakfe yeri, mescidin yanı başında bulunan büyük taşlarla anla¬şılır. Vakfe için en iyisi, o taşların yanında imama yakın olarak, kıbleye dönük bir şekilde durmaktır.
Bu duruşta; bol bol hamd, teşbih, tehlil okumalı. Son¬ra dua ve tevbe etmeli. Bol dua edebilmek için o gün oruç tutulmaz.
Güneş batmcaya kadar, oradan kıp ir dam amali ki, ge¬ce ile gündüz birleştirile.
Vakfe günü, ayın yanlış görül¬mesi yüzünden, bir saat. kadar durulursa, yeter.
Kurban günü şafağına kadar vakfe yapılamazsa, artık haccını kay¬betmiş sayılır. Hali böyle olana ihramdan ayrılmak ve umreye hazırlık etmek gerekir.
Sonra fevt ettiği işler için kurban keser ve haccını kaza eder.
O vakfe günü en önemli meşguliyet dua olmalı. O yer¬de ve o toplulukta ve o günde duanın kati kabul olması umulur. Orada yapılacak duanın, âdet olanı aşağıdadır.
Lâ ilahe illallahü vahdehu Iâ şerike leh îehül mülkü Ivel hamdii yuhyi ve yümitü ve hüve hayyün layemutü bi-yedihil hayrü ve hüve âlâ külli şeyin kadir allahüm-mec'al fıkalhi nuren ve fı sem'i nuren ve fı basarı mıren allahümmeşrahli sadrı ve yessirli emri.
Mânâsı: Allah'tan başka ilâh olmadığı gibi, onun or¬tağı da yoktur. Mülk onun, hamd ona hastır. O, öldürür, o diriltir; kendisi diridir, ölmez. Hayjr onun elinde olup o her şeye kaadirdir. Allahım, kalbimi hayırla doldur. Gözü¬mü nurla doldur. Kulağımı nurla doldur. Allahım, sinemi aç. İşlerimi bana göre kolay eyle.
Yedincisi: Vakfeden sonra yapılacak işlere dairdir.
Vakfe işi bitince Müzdelife'ye gidilir. Orada akşam namazı ile yatsı namazı kısaltılarak kılınır. Bir ezan ve iki kamet alınır. Aralarında sünnet kılınmaz.
Farzlar edâ edildikten sonra, akşamın ve yatsının sünneti ile vitir namazı birlikte kılınır. Sünnetleri kılmaya başlarken ak¬şamın sünnetinden başlanır.
Müzdelife'de gecelemeden, gecenin ilk yarısında ay¬rılana kurban.kesmek vacip olur. Güç yettiği takdirde o geceyi ihya etmelidir- Çünkü o güzel gece, Hakk'a yaklaş¬tıran iyiliklerle doludur.

Gece yarısı olduktan sonra, yolculuk hazırlığına baş¬lamalı ve oradan taşlar toplamalı. Orada bulunan hafif

taşlardan yetmiş tane alınır; ihtiyaç için bu kadarı yeter, paha fazla almakta mahzur yoktur. Taşlar küçük olmalı. Müzdelife'de sabah namazını erken kılmalı, yola çık¬malı, Müzdelife'nin sonu olan Meş'arı Haram'a gelince, ta ortalık ağarmcaya kadar durup dua etmeli. Daha ziyade aşağıdaki duayı yapmalı:
Allahümme bi hakkı meş'aril haram vel beytil haram veşşehril haram ver rakni vel makam bellığ ruhe Muham-med'in minetahiyyete vesselam ve edhilna daresselâm ya-zelcelâli vel ikram.
, Mânâsı: Allahım Meş'arı Haram hakkı için, Beyt-i Ha¬ram hakkı için, şehri haram hakkı için, rükün ve ma¬kam hakkı için, Muhammedin ruhuna bizden salam ve saygı tebliğ et. Bizi selâm evine vardır, ey Celâl ve ikram sahibi...
Sonra, güneş doğmadan önce oradan ayrılır ve Muh-sir vadisi, tabir edilen yere varılır. O vadiyi çabuk aşmak için binekte ise bineğine, yaya ise adımlarına hız verir. Sabah olunca da Lebbeyk söyler ve tekbir getirir. Yürü¬yerek Mina'ya ve taş atma yerlerine gider.
Üç yerde taş atılır. Fakat, birinci ve ikinci yeri geçer. Kurban günü oralarda yapacağı işi yoktur. Akabe'ye ge¬lir. Orası sağ tarafta, yol üzerinde ve kıbleye doğrudur. Taş atılacak yer, dağın eteğinde yüksekçe bir yerdedir. Güneş bir mızrak boyu yükselince; kurban kesmeden, ora¬da atılacak taşları atar.
Taşı atarken yönünü kıbleye çevirir. Taşlara doğru dönse de bir mahzur yoktur. Elini kaldırır, her taş için tekbir alarak atar. Ve aşağıdaki duayı okur:
Allahümme tasdiken bikitabike ve ittibaetı li sünneti nebiyyike.
Mânâsı: Allahım, yazdığını tasdik ederek ve Peygam¬berin âdetine uyarak atıyorum.
Taş attığı zaman Lebbeyk duasını, tekbiri keser. An¬cak, kurban günü öğleninden, bayramın dördüncü günü ikindisine kadar olan, farz namazlardan sonra alınan tek¬birleri bırakmaz.
Sonra, kurbanı beraberinde ise, keser. En iyisi kurba¬nı eli ile kesmesidir-
Kurban keserken şu duayı okumalı:
Bismillâhi vallahü ekberü allahümme minke ve bike

ve leke t ak ab bel minni kema tekabbel min halilike İbra¬him aîeyhisselâm.
Mânâsı: Allah en büyüktür. Allah'ın ismi ile keserim. Allahım, senden, senin için ve senin yoluna kesiyorum. Halilin İbrahim a.s. den olduğu gibi, benim kurbanımı da kabul et.
En iyisi bir deve kurbanıdır. Sonra sığır gelir, daha sonra da koyun gelir. Tek basma bir koyun kurban et¬mek, yedi kişi birleşerek ortaklık bir deve kesmekten da¬ha iyidir. Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz, «Kurbanın en değerlisi, boynuzlu bir koç kesmektir,» buyurur. Be¬yaz kurban, siyah ve sarıdan d.aha iyidir. Kesilen kurban nafile ise bir parça pişirip yemeli.

Altı aylık, boynuzu ezik, kulağı kopuk, yandan veya üstten yarık kulaklı hayvandan kurban olmaz.
Bu işler tamam olunca, tıraş işi başlar. Tıraşa ön kı¬
sımdan başlar. Bu işte sünnet olan, kıbleye dönmek, başın
sağ canibinden başlayıp arkaya doğru saçları kesmektir.
Sonra da ^eri kalan kısmı. Tıraş olurken aşağıdaki dua
yapılmalı: ;:
AHahümmesbütli bikülli şa'retin haseneten vemhi bi-ha seyyieten verfa'li biha inde'ke dereceten.
Mânâsı: Allahım, kestiğim kıllar sayısınca bana sevap yaz. Hatamı bağışla, katında derecemi artır.
Kadm, tıraş işinde yalnız saçını kısaltır. Başında saçı olmayan, tıraş âletini şöyle bir gezdirir, duasını yapar.
Taş atıp tıraş olduktan sonra, ilk devTe tamamlanmış olur. Av ve kadından başka yasak işler helâl olur. Bun¬dan sonra, daha önce anlattığımız gibi Mekke'ye gider, ta¬vafını yapar. Bu tavaf haccın esasını teşkil eder ki, buna ziyaret tavafı denir. Bunun ilk vakti kurban günü gece yarısından başlar. En faziletlisi kurban günü bu tavafı yapmaktır. Bu vaktin sonu yoktur- Tehir de edilebilir; ama İhramdan soyunmamak lâzım. Bu tavafı" yapmayana ka¬dın helâl olmaz. Bu tavafı yapınca işi bitirmiş olur. ih¬ramdan tamamen soyunur.
Artık, kurban günlerinden sonra atılacak taşlarla, Mina'da gecelemek kalır. İhramdan sonra, hac işlerine uyularak bunların da yapılması va¬ciptir.
İhramdan soyunmak için üç şart vardır: Taş atmak, tıraş olmak ve haccın temeli olan tavaf...

Haccın dört hutbesi vardır: 1 Zühicce'nin yedinci gü¬nü, 2 Arefe günü, 3 kurban günü, 4 hac vazifelerinin biti¬şi ve hacıların dağılışı zamanı. Bu hutbelerin hepsi de öğ¬leni takiben irad edilir. Arefe hutbesi ikidir. Öbürleri tek hutbedir.
Tavaf işi bitince Hacı Mina'ya gider, ora.da geceler. Ve atılacak taşları atar. Mina'da kalman gecenin adına ka¬rar gecesi denir. Çünkü o gün Mina'da karar kılınır, he¬men dağılmak olmaz.
Bayramın ikinci günü sabahı olunca; güneşin zevale ermesini bekler ve gusül eder; taş atmaya hazırlanır, Bu ilk atılacak taş yeri, yolun sağında Akabe mevkiinin biraz yükseğindedir. Orada yedi taş attıktan sonra, yoldan az kayar, ilerice kıbleye döner, Allah'a hamd eder, tehlil ve tekbir getirir; huşu ile okur.
Sonra, Cemre-i vusta adı ve¬rilen yere gider, birinci defa attığı gibi taşlan atar. Taş atarken ilk defa attıklarında nasıl durdu ise, bunda da o şekilde durur.
Sonra, Cemre-i Akabe tabir edilen yere gider, yedi taş da orada atar. Herhangi bir meşguliyete dalmaz.
Sonra yerine gelir. Mina'da geceler. Buna ilk ayrılık gecesi denir. Orada sabahlar.

Bayramın ikinci günü öğle namazını kılınca, yirmibir taş daha atar, daha önce yaptıkları gibi yapar. Bunu yap¬tıktan sonra, Mina'ya gitmekle, Mekke'de kalmak arasın¬da serbesttir. Gün batmadan Mina'yı terk ederse, zararı yoktur. Gece olunca orada kalır, çıkmak caiz olmaz. Ora¬da gecelemesi icap eder. Sabah olunca, daha önce anlatıl¬dığı gibi yirmibir taş daha atar.
Mina'da taş atmayı ve gecelemeyi terk etmek, kur¬ban kesmeyi gerektirir, eti de dağıtılır. Ayrıca Mina'da yatmak şartı ile, diğer hacıların Mina'da kaldığı günlerde Kabe'yi ziyaret etmek gerekir. Peygamberimiz s.a. böyle yapardı.
Sekizincisi: Umre ve veda tavafına dair kısımlar.
Hac vazifeleri hitam bulunca soyunur, gusül eder ve umre için yeniden ihrama girer. Niyet eder ve Teftnye getirir.
Önce Hz. Ayşe'nin mescidine gider, orada iki rekât

namaz kılar. Sonra Telbiye duasını okuyarak Mekke'ye ge¬lir. Mescid-i Haram'a dahil olur, o zaman Telbiye'yi bıra¬kır. Yedi defa tavaf eder ve yedi defa sa'y eyler. Bun¬ları-bitirince başını tıraş eder, böylece umresi de tamam¬lanmış olur-
? Dokuzuncusu: Veda tavafına dairdir.
Artık yolculuk hazırlığı başlamış demektir. Veda ile meşgul olur. Haliyle veda tavafını yapar. Tavafını biti¬rince, makamın arka kısmında iki rekât namaz kılar. Son¬ra gider Zemzem suyundan içer. Sonra, Mültezim tabir edilen, Hacer-i Esved'le Kabe kapısının, arasındaki yere gelir, dua okur. Allah'tan rıza ve bağış talebinde bulunur.
Onuncusu: Medine-i Münevvere ziyareti ve onun usul¬leri.
Bu hususta Peygamberimizin s.a. bir hadîs-i şerifı vardır. Onu burada zikredelim:
Buyururlar ki: «Her kim vefatımdan sonra, beni ziya¬rete gelirse, hayatımda ziyaretime gelmiş gibi olur.»
Bir hadîs-i şerif daha zikredelim: «Her kim, ziyareti¬me gelecek kadar genişliğe kavuşur da gelmezse, bana ce¬fa etmiş olur.»
Yine buyuruyor: «Her kim bana ziyaret için gelir, bu ziyaretinde yalnız beni kasd ederse, Allah beni onun için şefaatçi kılmayı zatına borç sayar.»
Medine-i Münevvere'yi ziyarete giden, yolda Peygam¬bere bol salât ve- selâm getirir.
Medine duvarları ve şehrin ağaçları uzaktan göze ilişince, şu duayı okumalı:
AUahümme hazâ haramü resulike fec'alhu vikayeten lî minennar ve emanen minel azabı ve suil hisabi.
Mânâsı: Allahım, burası Peygamberin haremidir. Be¬ni ateşten koru. Azaptan bana eman ver, kötü hesaba çe¬kilmekten esirge...
Şehre girmeden Önce Hürre kuyusu tabir edilen yer¬de yıkanmalı ve koku sürünmeli. En güzel elbise de gi¬yilmeli. Oraya girerken, tevazu ile saygı ile girmeli, tazim etmeli...

Sonra şu duayı okumalı:
Bismillahi ve âlâ milleti resuliUahi rabbi edhilni mud-bale sıdkın ve ehricni muhrece sıdkın vec'alli min Iedünke sultanen nasıra.

Mânâsı: Allah'ın ismiyle ResûTün ümmetinden olarak »iriyorum. Rabbim, beni doğruların girdiği yere dahil et. îoğrulann çıktığı yere çıkar. Ve katından bir sultanlık re yardımcı ihsan eyle.
Yukarıdaki duayı okuduktan sonra, doğruca Peygam¬berin mescidine gitmeli. Minberin yanında iki rekât na-jmaz kılmalı. Minberin yüksekliği sağ omuz hizasına ge-jtirilmeli- Yanında Sanduk bulunan sütuna dönmeli. Mes¬cidin kıblesini tayin eden dai,reyi alnı hizasına getirmeli. I Orası Peygamberimizin s.a. durağı idi.
Sonra Peygamberin s.a. kabrine gider. Yüzü cihetine I durur ki, bu durumda arkası kıbleye gelir. Sariye tabir edilen sütundan birkaç adım beride olan kabrin duva¬rına döner, avize başının üstüne gelir.
Bundan sonra aşağıdaki duayı okumalı:
Esselâmü aleyke ya resulellah, esselâmü aleyke ya ne-biyellah, esselâmü aleyke ya eminellah, esselâmü aleyke ya habibellah, esselâmü aleyke ya safvetellah, esselâmü aleyke ya hayretellah esselâmü aleyke ya Ahmed, esselâ¬mü aleyke ya Muhammed, esselâmü aleyke ya şefi, esselâ¬mü aleyke ya akib, esselâmü aleyke ya beşir, esselâmü aleyke ya nezir, esselâmü aleyke ya taha, esselâmü aley¬ke ya ekreme veledi âdem, esselâmü aleyke ya resulellah, esselâmü aleyke ya resule rabbil âlemin, esselâmü aleyke ya seyyidel mürselin, esselâmü aleyke ya hatemen nebiy-yin, esselâmü aleyke ya kaidel hayri, esselâmü aleyke ya fatihal berri esselâmü aleyke ya nebiyyer rahmeti esse¬lâmü aleyke ya seyyidel ümmeti, esselâmü aleyke ya ka¬idel gurrel muhcüin, esselâmü aleyke ve alâ ehli beytike-ellezine ezhebellahü anhümurricse ve tahharahüm tatbira, I, esselâmü aleyke ve alâ ashabikettayyibin ve ezvacıketta-\İ hirati ümmehatil müminin, cezakellahü anna efdale ma ceza nebiyyen an kavmihi ve resulen an ümmetini, sallal-labü alevke küllema zeker eke zzakir un ve gafele an zikri-. kel gafılûn Ve sallallahü aleyke fıl evveline vel ahirin, efdale ve ekmele ve alâ ve ecelle ve atyabe ve athare ma salla alâ ahadin min halkıbi, kema istenkazna mineddala-leti ve bassarna bike minel amayeti ve hedana bike minel cebaleti eşhedü enlailahe illallahü vahdeVm la şerike lehu ve enneke abduhu ve resuluhu ve safıyyuhu ve eminübu

ve hiyeretuhu min halkıhı ve eşhedü enncke kad bellağ-terrisalet ve eddeytet emanete ve nasahtel ümmete ve ca-hedte adüvveke ve hedeyte ümmeteke ve abedte rabbeke hattâ etakel yakın fe sallallahü aleyke ve alâ ehli beytike tayyibinettahirin ve kereme ve şerrefe.
Mânâsı: Selâm sana ey Allah'ın Resulü! Selâm sana, ey Allah'ın Peygamberi! Selâm sana ey Allah'ın emim! Selâm sana ey Allah'ın habibi! Selâm sana ey Allah'ın seç¬tiği! Selâm sana ey Allah'ın hayırlı kulu!
Selâm sana, ya Ahmed! Selâm sana ya Muhammedi Selâm sana ey şefaatçi! Selâm sana ey müjdeci! Selâm sana, ey son nebi! Selâm sana, azaptan çekindiren Pey¬gamber! Selâm sana, ya Tâhâ! Selâm sana, ey âdem oğ¬lunun en kerimi.
Selâm sana, ey Allah'ın Resulü! Selâm sana, ey âlem¬lerin Rabbı tarafından gelen elçi! Selâm sana, ey pey¬gamberlerin efendisi! Selâm sana, ey nübüvvetin hâtemi! Selâm sana, ey hayrın önderi!
Selâm sana, ey yeryüzünün fatihi! Selâm sana, ey rah¬met Peygamberi! Selâm sana, ey ümmetin efendisi! Se¬lâm sana, ey esir kulların Önderi.
Selâm sana, Allah'ın temiz ve pâk kıldığı Ehl-i Bey¬tine! Selâm sana ve pâk ashabına! Mü'minlerin anası ez-vacına!
Allah bizden yana sana mükâfat versin ki, hiçbir peygamber, ümmetinden öyle mükâfat almamış ola...
Salât sana seni hatırlayanların hatırladığı miktar, ga¬fillerin gafleti kadar. Evvel, ahir Allah'ın salât u selâmı sana olsun.
Bu salât ve selâm en değerli, dolgun, yüce, büyük, te¬miz, pâk olsun ki Allah, öylesini hiçbir halkına vermemiş ola... ki, sen bizi şaşkınlıktan ayık kıldın, görmez gözleri¬mize nur getirdin; biz de böyle salât ve selâm okuyoruz.
Ve Allah, vasıtanla bizi cehaletten kurtardı.
Allah'ın bir olduğuna, eşi olmadıkına, tek olduğuna şehadet ederiz. Ve sen, onun kulu ve Resulü olduğuna şe¬hadet ederiz.
Sen onun saf, temiz ve emini, halkının hayırlı sısm.
Risaleti tebliğ ettiğine, emaneti edâ ettiğine, ümmete nasihat ettiğine, düşmanla cihad ettiğine, ümmete yol gös-

terdiğine ve son nefesine kadar Rabbine ibadet ettiğine şehadet ederiz.
Allah'ın salâtı sana ve temiz, pâk Ehl-i Beytine ol¬sun. Hepinize bol ikram ve şeref ihsanı olsun...
Peygamberimize salât ve selâm ısmarlayan varsa, fü-lan tarafından sana salât ve selâm olsun, diye.
Yukarıda yazılı görevleri ifa ettikten sonra, az geride olan Hz. Sıddık'ın makberine geçe, ona da selâm vere... Sonra Hz. Ömer'in makberine geçe... Hz. Sıddık'ın makberi Peygamberin omuz hizasında olup, Hz. Ömer'in de onun hizasmdadır. Onlara, size selâm olsun ey Peygamberin ve¬zirleri, diye. Sonra, şöyle diye: Siz, Peygamber hayatta olduğu müddet, dinin kıyamı için ona yardımcı oldunuz-Ondan sonra da, din işlerinde ümmete yardımcı oldunuz. Bu

işlerde daima Peygamberi izlediniz, onun sünneti ile amel ettiniz. Allah, Peygamber vezirlerine nasıl mükâfat vermek gerekse, size de Öylesini ihsan eylesin...
Bu işlerden sonra döne, Peygamberin baş tarafına gelo. Üstüvane ile kabir arasında dura. Kıbleye döne Al¬lah'a hamd ede. Peygambere bol selât ve selâm getire. Ve aşağıdaki duayı okuya:
Allahümme inneke külte «ve lev ennehüm iz zalemu enfüsehüm cauke festağferullahe vestağfere lehümürre-sûlü le vecedullahe tevvaben rahima» Allahümme kad se-mina kavleke ve eta'na emreke ve kasadna nebiyyeke müs-teşfiine bihi ileyke, fızünubina vema askale zuhuruna min evzarina taibine min zelelina muterifine bi hatayana fetüb aleyna allahümme ve şeffı nebiyyeke haza fına verhamna bi menziletihi ındeke ve hakkihi aleyke allahümimeğfır Ül mücahidine velmühacirine vel ensari veli ihvaninellezine sebekuna bil imanı allahümme latec'alhü ahirel ahdî min kabri nebiyyike ve min haremike bi rahmetike ya erha-merr ahimin.
Mânâsı: Aîlahım sen şöyle buyurdun: «Eğer onlar, ne¬fislerine zulüm ettilerse; satta geldiler, Allah'tan Ve pey¬gamberden bağış talep ettiler. Dolayısı ile onlar, Allah'ı, tevbeyi kabul eden ve merhametli buldular.» Allahım, ke¬lâmım duyduk, emrine itaat ettik. Peygambere günahla¬rımız için senden bize şefaat alsın diye, kasd edip geldik. Hatalarımızla omuzlarımız ne kadar ağırlaştı. Yanlış iş-

lerimizden, tevbe ederek geldik. Hatalarımızı itirafla hu¬zura çıktık. Tevbemizi kabul eyle. Allahım, bu Peygambe¬ri bize şefaatçi kıl. Onun yanındaki derecesi ve kıymeti için, bize merhamet et. Allahım, mücahitleri, muhacirleri, ensarı bağışla. Bizden Önce iman eden kardeşlerimizi de bağışla Allahım, bu ziyaretimizi son ziyaret eyleme. Ha¬remine son gelişimiz olmasın. Rahmetinle, ey merhamet edenlerin en merhametlisi...
Bundan sonra, Ravza tabir edilen, Peygamberin kab- ' = ri ile minberi arasına gelir. Orada iki rekât namaz kılar. Peygamberimizin s.a. bir hadîs-i şerifinde denir ki: «Kab¬rimle minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim ise Havz'ımdır»
Namazdan sonra, minberin yanında dua okur. Pey¬gambere bol salât ve selâm getirir. Rumane-i Sufla'ya el koymak iyidir. Buradan perşembe günü çıkar, şehitlerin kabrini ziyarete gider.
Kuşluk namazım Peygamberin mescidinde kılar. Gi¬der, ziyaretlerini yapar, öğlen namazına yine döner. Farz namazları orada kılmak için böyle yapılmalıdır. Peygambere selâmdan sonra, Baki' tabir edilen yere gidilmelidir; mustahaptır. Orada Hz. Hasan ve Hz. Osman ve Hz. Hüseyin'in oğlu Ali ve Ali'nin oğlu Muhammed, Cafer'in oğlu Muhammed, sonra Hz. Abbas'm kabri var¬dır, onları da ziyaret eder. Allah onların hepsinden razı
olsun.

Sonra Hz. Fatıma'ya gider. Onun da mescidinde na¬maz kılar. Daha sonra Peygamberimizin s.a. oğlu İbra¬him'i ziyaret eder. Ayrıca Peygamberimizin halası Safı-ye'ye uğrar, onun da kabrini ziyaret eder.
Hacca gidiş ibadet kasdi ile olmalı... Ticaret için gi¬dilmemeli... Ehline, mümkün olduğu kadar, bol nafaka bı¬rakmalı.
Hacca giderken bütün niyet Allahü Teâlâ'ya olmalı. Ve Allah bir an bile unutulmamalı-. Her halde buna dik¬kat etmeli. .
Şahsında vehmettiği gücü, kuvveti bir yana atmalı, söylenenleri iyi anla... Senin için ganimet bunlardır.
En iyi bilen, Allah...

SEKİZİNCİ BÖLÜM KURAN OKUMAK
Burada Kur'ân ve ona dair birkaç hadîs-i şerif zikre¬delim:
«Kuran okumak şerefine nail olan bir kimse, bir baş¬kasına verilen maddî bir şeyi görür, kendisine verilenden daha iyi olduğuna sahip olursa, Allah'ın büyük kıldığını
küçük görmüş sayılır.»
«Kıyamet günü, Allah'ın katında, Kur'ân'dan daha iyi bîr şefaatçi yoktur. Onun derecesine ne nebi erebilir ne melek ne de başkaları...»
«Allahü Teâlâ Tâhâ ve Yasın sûrelerini, halkı yarat¬madan iki bin sene evvel okudu. Melekler işittiği zaman, ne mutlu bunların indiği ümmete, ne mutlu bunları ha¬mil olan kalblere... Ne mutlu bunları okuyan dillere, dedi.»
GAFLETLE KUR'ÂN OKUMAYA DAİR
Enes r.a. şöyle diyor: Birçok kimseler Kur'ân okur, ıialbuki Kur'ân ona lanet eder.
Ebu Süleyman-ı Daranı de şöyle diyor: Öbür âlemde zebaniler, puta tapanları bir yana bırakır, Önce Allah'a asi olan Kur'ân hafızlarını yakalar.
Tevrat'ta şöyle denmiştir: Ey kulum, arkadaşlarından birinin; yürürken mektubunu alacak olsan, hemen yoldan sapar, onu okumak için bir kenara çekilir, düşüne düşüne okursun.'Her harfin ne mânâ taşıdığını anlamaya bakar¬sın, hiçbir kelimesini kaçırmazsın. Şu kitaba gelince onu ben senin için inzal ettim. Hele bir bak, cümleleri nasıl . fasıllara ayırdım; bunları senin için yaptım. Birçok yer¬leri anlayasm diye nasıl tekrarladım. Enine, boyuna hep anlattım. Sana gelince ondan arka çevirdin. Bunları ya¬parken benden utanmıyor musun? Senin o arkadaşların¬dan daha mı ehvenim.
Ey kulum, sana bazı arkadaşın bir hikâye anlatır. Bü¬tün varlığınla ona yönelir, dinlersin. Kalbini ona verir, anlamaya bakarsın. Onu dinlerken biri konuşsa ya da meş-

gul etse, hemen ona işaret eder, susmasını talep edersin, îşte ben, sana yönelmiş ve senin için konuşuyorum. Sana gelince kalbini benden çevirmektesin. Sen beni; o yanında bulunup, sözlerini can kulağı ile dinlediğin kim¬selerden daha alt dereceye mi koydun?.. Halbuki, Allahü Teâlâ büyüklüğü ve yüceliği ile bunların hepsinden üs¬tündür.
Kur'ân daima abdestli okunmalı; ister ayakta, ister¬se, oturarak okunsun; edepli olmalı...
Burada da bir hadîs-i şerif zikredelim:
«Herkim Kur'ân'ı üç günden az zamanda okursa, mâ¬nâsını anlayamaz-»
Kur'ân-ı Kerim'i hergün hatim de iyi değildir. Hafta aralarını açmamak şartı ile haftada bir defa bitirmeli. Tec¬vidine, hurufatına riayet etmelidir.
Peygamberimiz buyuruyor ki: «Bu Kur'ân hüzünle in¬di. Onu okurken hüzne dalınız.»
Secde âyetlerini unutmamalı. Secde âyeti başkasından da duyulsa, hemen secdeye, varmalı. Kendi kendine oku¬duğunda abdestli ise, hemen secde etmeli. Kur'ân'da on-dört yerde secde âyeti vardır. Hac suresinde iki secde var¬dır- Sad sûresinde secde yoktur.

Kur'ân okunduğu zaman, sahibine tazim hissi duyul¬malı; kalbin derinliğine duyurulmak.t Ve o anda Allahü Teâlâ Hz. nin hitap etmekte olduğu kanaatim taşımalı...
Peygamberimizin s.a. Kur'ân'a dair olan bir hadis-i şerifini zikredelim: «Kur'ânın zahiri, bâtını, haddi ve mat-İaı vardır.»
Hz. Ali r.a. diyor ki: «İsteseydim, Fatiha sûresi için yetmiş beygir yükü, tefsir yazardım. Böylece, Kur'ân'm sonsuz mânâlarının bitmeyeceği, hikmetinin tükenmeyece¬ğini anlatırdım.»
Tefsir usulü kalb temizliği ile olur. Ve anlaşılıyor ki, tefsir işi; rey ve hevâ ile olmaz. Bu sözümüzü, Peygam¬berimizin İbn Abbas'a yaptığı şu dua daha iyi anlatıyor: «AUahım, onu dinde fakih kıl ve tevil-tefsir ilmini bellet.» buyurmuştu.
Ayrıca Allahü Teâlâ Hz. de şöyle buyurur: «Onu — Kur'ân'ı — bilenler mânâ çıkarır.» (Nisa, 83). Bu âyetle, ilim sahiplerine Kur'ân'dan mânâ çıkarma hakkı,tanınıyor.
Dediklerimizi anla, ganimet bul. En iyi bilen Allah...
DOKUZUNCU BÖLÜM

Kur'ân daima tazim ve mânâsı düşünülerek okunmalı. Allahü Teâlâ onu; Celâl arşından kullara gönderirken, onların anlayış derecesine göre indirdi. Tâ ki, mânâ de¬rinliğine erile... O, zatının sıfatıdır. Halkın anlayışına böy¬lece girmektedir.
Oun yüceliği sonsuzdur. Harflerle, seslerle onun de¬rinliği nasıl kavranır. Şayet onun kelâmındaki Cemâlini harf çokluğu Örtmemiş olsaydı, ne Arş ne Ferş dayanabi¬lirdi. Onun büyüklüğü önünde her şey yok olurdu. Ondan akan nura nasıl dayanılır ki...
Allahü Teâlâ; kelâmını dinleme gücünü Musa Pey¬gambere vermeseydi, nasıl dayanabilirdi? Katiyen daya¬namazdı ki dağ, o tecelliye dayanamadı. îlk tecelli oldu, dağ parçalandı.

DUA VE ZİKİRLER
Dua ve zikirlere dair birkaç âyet-i kerime ve hadîs-i şerif anlatalım.
ÂYETLER:
«Bana dua ediniz, ben de size icabet edeyim.» (Mü'min, 60).
«Namazı edâ ettikten so*ıra, AllaKli ayakta, otururken ve yan üstü dururken anınız.» (Nisa, 103).
HADÎSLER:
«Gafıller arasında Allah'ı anan, Ölüler arasındaki diri gibidir-»
«Gafıller arasında Allah'ı anan, kuru otlar arasında

yeşil ağaca benzer.»
«Allah'ı anmak üzere toplanan her cemaatı melekler kuşatır. Rahmet sarar. Allah, katında bulunanlara onları anlatır.»
«Hangi cemaat, bir yerde oturur, Allah'ı anmaz; pey¬gambere salât ve selâm getirmezse bu halleri, kıyamet gü¬nü onlara nedamet getirir.»
«Ben ve benden Önceki peygamberlerin dediği en fazi¬letli kelâm, Lâ İlahe ÎUallahü Vahdehu Lâ Şerike Leh, cümlesidir.»
«Her kim, namaz hitamında, otuzüç defa AUah'ı teş¬bih eder, otuzüç defa hamd eder, otuzüç defa ona tekbir getirir ve bunları; Lâilâhe İUallahü Vahdehu Lâ

Şerike Leh Lehüî Mülkü Ve Lehül Hamdü Yuhyi ve Yümitü Ve Hüve Alâ Külli Şeyin Kadir cümlesiyle bağlarsa günahla¬rı deniz köpüğü kadar dahi olsa, Allah tarafından bağışla¬nır. O cümlenin mânâsı şudur: Allah'tan başka ilâh yok; o birdir, şeriki yoktur, mülk onundur, hamd ona hâstır. Öldürür, diriltir. Her şeye gücü yeter.»
Şöyle bir rivayet var: Bir kişi Peygambere s.a. gel¬di ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Resulü, dünyalık benden gitti. Elim daraldı. 'Peygamber efendimiz bunun üzerine şöyle buyurdu: «Meleklerin namazı ile aran nasıl? Yaratılmış¬ların yaptığı teşbihi ve onların rızıklandığı vasıtayı ney-îecUn?».
O zat, Peygamberimizin s.a. buyurduğu cümlelerin anlamını sordu ve bunlar ne ola, ey Allah'ın Resulü, dedi.
Peygamberimiz s-a. onu cevaplandırdı ve şöyle bu¬yurdu: «Subhanellahi ve bi hamd*hi subhaneUahil azim i ve bihamdihi estağfıruUah» cümlesini tanyeri ağardıktan sonra, sabah nama2i vakti gelinceye kadar yüz defa oku. Bunu yaparsan, dünya sana, ister istemez, zelil bir şekil-de~ gelir. Ve bu cümledeki her kelimeden senin iç'.n bir melek yaratılır; Allah'ı teşbih eder, sevabı kıyamete ka¬dar sana yazılır.
O cümlenin mânâsı şöyledir: Allah subhandır, hamd ona hastır. Allah subhandır, azimdir; günahlarıma Allah'¬tan bağış dilerim.
«Bir kul, Elhamdü Lillah —Allah'a hamd olsan — dediği zaman yerle gök arası dolar. İkinci defa söyleyin¬ce yerin ve semânın yedi kat tabakası dolar. Üçüncü defa

söyleyince Allahü Teâlâ osia şöyle der: İste arzu ettiğin verilecek.»
«Baki yararlı olan işler şu cümlelerde toplanır: Lâ İlahe İllellah ve Subhanellahi Vellahü Ekber Velhamdülil-lahi Velâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billahil Aliyyİl Azim.»
Mânâsı: Allah'tan başka ilâh yok, o subhandır. Allah en büyük. Hamd Allah'a... Başkasında ne güç ne de kuv¬vet var. Hepsi yüce ve azim olan Allah'a mahsustur.
İbn Ömer'den r.a. gelen bir rivayete göre, «Yukarı¬daki cümleyi her söyleyen bağışlanır; isterse deniz köpü¬ğü misali günahı olsun.»
Bilesin ki, yukarıda anlatılan zikirlerin hangisi olursa olsun, söylendiğinde fayda umuluyorsa, kalbin mutlaka huzurda olması lâzımdır. Aksi halde faydası az olur.
Esas gaye, Hak Teâlâ ile ünsiyet edebilmektir. Bunun da sağlanması, kalbin devamlı bir huzurla Allahü Te-âlâ'yı anmaya devam etmesiyle olur. Ve ancak bununla-dır ki, son nefesin, kötü olmasından emniyet hasıl olur. En iyi bilen Allah'tır.
DUANIN USÛLÜ
Dua edildiği zaman, güzel vakitler takip edilmelidir. O zaman abdest alınır, kıbleye dönülür, ses hafifletilir. Tazarru ve dua kabul olunacağına inanarak dua edilir.
Duaya başlayan, önce Allah'ı anar, sonra Peygambere salât ve selâm getirir.

En önemlisi duaya başlamadan önce zulüm ettiği ve. hak geçirdiği kimselerden helâllik almaktır.
PEYGAMBERE SALAVAT OKUMAK
Şöyle bir rivayet var:
Bir gün Peygamberimiz ashap arasına geldi. Yüzünde sevinç görünüyordu. Orada bulunanlara şöyle buyurdu: «Bana kardeşim Cibril geldi, şöyle dedi: Ya Muhammçd, ümmetinden, sana bir defa salâvat okuyana ben on sala-

vat okurum; memnun olmaz mısın?»
Peygamberimiz buyuruyor: «Her kim bana ne kadar salâvat okursa, o miktar da melekler ona salâvat okur; bu hale göre ister az okusun, ister çok..»
Yine buyuruyor: «Her kim yazdığı kitapda bana salâ¬vat yazarsa, ismim orada kaldığı müddetçe melekler ona salâvat okur.»
İSTİĞFARA DAİR
İstiğfara dair olan birkaç âyet-i kerime ve hadîs-i şerifı zikredelim:
ÂYETLER:
«Onlar, öyle iyidirler ki nefislerine zulüm ettikleri ve bir hata işledikleri zaman Allah'ı anar ve bağış talebinde bulunur, istiğfar ederler.» (Nisa, 64).
«Onlar, seherlerde, bağış talebinde bulunur, istiğfar ederler.» (Zariyat, 18).
HADÎS-İ ŞERİFLER:
«Ben, her gün ve gecede, yetmiş istiğfarda bulunur ve tevbe ederim.»
«Hergün yetmiş defa hata eden, Allah'tan istiğfar ve bağış talebinde bulunursa günahta iscar etmiş sayılmaz»
«Kim olursa olsun; bir hata islediği zaman, Allah'ı yaptığı işe vakıf bilen bağışlanır. İsterse dilden istiğfar etmemiş olsun.»
Allahii Teâlâ şöyle buyuruyor: —kudsî hadîs— «Ey kullarım, bağışladığım kimse hariç hepiniz günahkârsınız. Benden bağış talebinde bulunursanız, basışlarım. Bir kim¬se beni kudret kuvvet sahibi bilse, bağışlayacağıma inan¬sa, hemen bağışlarım, ötesine bakmam.»
«Bir kimse; AHahim, Subhansm, nefsime zulüm et-, tim, kötü iş yaptım, beni bağışla. Çünkü günahları yalnız sen bağışlarsın, derse, derhal bağışlanır. İsterse o günah¬lar karıncalar sayısı kadar olsun.»
Fudayl b. Iyaz der ki: Her kim, tam inanarak, yaptığı hataları yıkmak sureti ile tevbe ve istiğfar etmezse, onun işi yalancıların işine benzer.

VİRDLER
Duaya, aşağıda yazıldığı gibi başlamak iyi olur.
Elhamdü Lillahil Aliyyil A'lel Vehhab, Lâ İlahe İllal-lahü Vahdehu Lâ Şerike Leh!, Lehül Mülkü Ve Lehül Ham-dü Yuhyi Ve Yümitü Ve Hüve Hayyün Layemut Ve

Hü-ve Alâ Külli Şeyin Kadir, Radeytü Billahi Rabben Ve Bil İslâmi Dinen Ve Bi Muhammedin Sallallahü Aleyhi Ve Selleme Nebiyyen.
Mânâsı: Yüceler yücesi, bol hibeler veren Allah'a hamd olsun. Allah'tan başka ilâh. yok. Birdir, şeriki yoktur. Mülk onun, övülmek ona hastır. Öldürür, diriltir; ama kendisi diridir ölmez. Ve o, her şeye güçlüdür. Yaratıcı ve besle¬yici olarak, Allah'ı; peygamber olarak Muhammed'i s.a., dîn olarak İslâmi kabul ediyorum.
Daha sonra da aşağıda yazılı dua yapılmalı.
Allahümme Fatires Semafvati Vel'ardi Alimel Gaybi Veşşehadeti Rabbe Külli Şeyin Ve Melikihi Eşhedü en Lâ-ilahe İlla Ente Euzü Bike Min Şerri Nefsi Ve Min Şerriş-şeytanirracimi Ve Şerikihi.
Mânâsı: Allahım, ey yeri göğü yaratan, hazırı, gaibi bilen, her şeyin Rabbi ve sahibi, senden başka ilâh olma¬dığına şehadet ederim. Nefsimin şerrinden sana sığınırım. Şeytanın ve ortağının şerrinden sana sığınırım..
Sonra şu dua okunmalı:
Allahümme İnnî Es'elükel Afve Vel Afıyete Fi Dinî
Ve Ehli ve Malî Allahümmestür Evratî ve Amin Rev'ati.
- Mânâsı: Allahım; dinim, ehlim ve malım için sendeki
af ve afıyet dilerim. Allahım ayıplarımı ört. Korkula-
rımı emniyete çevir.
Dualar çoktur. Nefsin için hangisinde bir hazırlık bu¬lursan onu oku. Selâmet hidayet yollarına uyanlara...

ONUNCU BÖLÜM VİRDLER

Allahü Teâlâ yeri kulların emrine amade kılmıştır. Bunun birçok hikmeti olmakla beraber, birkaçını şöyle

sayacağız: Kulların orada yer tutmaları, ondan gelecek be¬lâ ve felâketlerden çekinmek için, kendilerini koruma ça¬relerine kolayca sahip olabilmeleri...
Şu bir gerçektir ki, hayat; insanları gemi gibi yürüt¬mektedir; dünyay^. binen herkes aynı seyri takip eder.
însanlar bu âlemde hep yolcudur. Onların ilk konağı beşik, sonu da mezar...
Vatan işine gelince; ikiden biri... Ya Cennet, ya Cehennem...
İnsan Ömrü bu yolculuğun ölçüsüdür. Bu arada kat-
edilen seneler, merhale; aylar, fersah, günleri mi sayılar.
Nefesler, atılan adım... Orada yapılan taat, esas gaye...
Vakit ise, sermayedir. ;
Maddî lezzet, şehvet ve garazlar ise, orada yol kesicisi -, sayılır.
Dünyadan elde edilecek manevî kazanç, büyük nimet , getirir, Cennet'te ilâhî Cemâl'e kavuşturur.
Bu arada kayıplara, hüsrana uğramak ise, Allahü Te-âlâ'dan uzak kalmaktır...
Allah esirgesin; bu halde Ce¬hennemin dibinde, bukağılar, zincirler vurulur, çetin

aza¬ba girilir.
Bu Ömürde bir anın dahi boşa geçmesi insana ebedî, sonsuz, hasret ve nedamet getirir.

VİRDLER - TERTİBİ - AHKÂMI

Allahü Teâlâ Hz. şöyle buyuruyor: «Gündüzleri hayli işlerle olmaktasın; Rabbin adını an ve bütün varlığınla ona yönel.» (Müzzemmil, 7-8). Yine buyurur: «Sabah, akşam Rabbin ismini an. Gecenin bir kısmını ona secde île geçir-Ve gecenin uzun bîr bölümünde de onu teşbih ve tenzih eyle..» (İnsan, 25-26).
Dilersen, saidler defterine yazılasm ve şakilik işi ya¬nma yakın olmaya... Bütün geceni gündüzünü ibadete har¬ca. Vaktini Allah'a kullukla doldur. Çünkü Peygamber Efendimiz ve bütün peygamberlerin efendisi ibadetle Hak¬kı teşbihle emrolunuyor. Halbuki onun gelmiş geçmiş gü¬nahları bağışlanmıştır. Bu durumda sana düşen ne olma¬lı; düşün... îbadete, zikre devam etmeye sen daha layıksın. Yanlış işlere girmemeye daha fazla gayret etmelisin... Dünya işleri ile geçiminden ve ihtiyacından fazla uğraş-

ma... İhtiyaçlarını teminden sonra öbür âleme ait işleri takip et... Bilhassa ge'ce ibadetini bırakma... Gece ibadeti için Peygamberimiz s.a. şöyle buyurun «Bir koyun sağı¬mı kadar az zaman dahi olsa, gece namazına kalkmalı.»
İman sahibine serili yatağa düşüp, uyku aramak ya¬kışmaz. Gerekli olan, uyku tam basıncaya kadar ibadet, dua ve zikirle meşgul olmaktır.
Peygamberimiz buyurur ki: «Şeytan, sizden kim olur¬sa olsun, uyuduğu zaman başı üzerine oturur ve üç düğüm¬le bağlar. Onun yaptığı düğümlerin yeri vardır, ayık 61. O düğümlü kimse uyanır hemen Allah'ın adını anarsa, bir düğüm çözülür. Abdest alınca Öbürü de gider... Namaz kı¬lınca üçüncüsü de kalmaz. Sabaha neşeli erer. Aksi halde, bozuk bir halde ve tembel olarak kalkar.»
Diğer bir hadîs-i şerifte ise, şöyle buyurulur: «Bir gün Peygamberimizin yanında biri anlatıldı, sabaha ka¬dar uyuduğu söylendi. Peygamberimiz: Şeytan, onun ku¬lağına bevl etti, dedi.»
Bir başka hadîs-i şerifte ise, şöyle buyururlar: «İki rekât namaz vardır ki, gece içinde bir kul onu edâ ederse, dünya ve içinde bulunan şeylerden daha hayırlı tir iş yapmış olur. Ümmetime güçlük olmayacağını bilseydim; bu namazı onlara emr ederdim.»

FAZİLETLİ GÜN ve GECELER

Faziletli günler daha önce anlatıldı. Burada geceler¬den bahsedeceğiz.
Faziletli geceleri onbeş olarak anlatabiliriz:
Beş gece, Ramazan ayının son on günündeki tek ge¬celer.
Ramazan ayının on yedinci gecesi. O gün kâfirlerle mü'minler Bedir çenginde karşılaştılar. Kâfir ile mü'min o gün belli oldu...

Diğer gecelere gelince; onları da şöyle sıralayabiliriz: Muharrem ayının ilk gecesi. Aşure gecesi. Recep ayının ilk gecesi ve ortası ve yirmiyedinci gecesi. Çünkü bu gece miraç gecesidir. Bu gece için belli bir namaz vardır. Peygamberimiz o gece için şöyle buyurur: «Miraç ge¬cesinde ibadet edenlere yüz yıllık ecir vardır. O geceyi ih-

ya etmek isteyen oniki rekât namaz kılmalı. Her rekâtta Fatihadan sonra, KAF sûresini okumalı. Her iki rekâtta bir defa iahîyyat okuyup sonunda selâm vermeli. Ve yüz defa şu duayı okumalı: Subhanellahi velhamdü lülahi ve lâ ilahe iUallahü vellahü ekber-»

Mânâsı: Allah, subhandır ve hamd ona hastır, Allah'¬tan başka ilâh yoktur. Ve Allah en büyüktür. Yüz defa da, Allah'tan mağfıret talebinde bulunmalı. Sonra Pey¬gambere salâvat okumalı. Sonra, şahsı için dünya ve âhi-ret işlerine dair dua okumalı. Ve sabahını oruçla geçir¬meli. Her kim bunları yaparsa, muhakkak Allahü Teâlâ, onun dualarını kabul eder. Ancak, hatalar üzerinde İsrar etmemesi şarttır.

Şaban ayının onbeşinci gecesine gelince; onda yüz re¬kât namaz kılınır. Her rekâtta Fatiha sûresi okunur, son¬ra da on îhlâs...

Bilhassa bayram gecelerini ihya etmek çok iyidir. Bayram gecelerini ibadetle geçiren için, Peygamberimiz şöyle buyurur: «Ramazan ve Kurban Bayramı gecelerini ibadetle geçirenin kalbini, kalblere Ölüm geldiği gün, Al¬lah öldürmez...»

Zilhicce'nin son günü de faziletlidir. Onu da ibadetle geçirmek iyidir...

ONBÎRÎNCÎ BÖLÜM

ÂDETLER DİNİMİZE GÖRE YEMEK-İÇMEK

Yenip içilen şeyin helâl olması başta gelir. îbadet et¬meye kuvvet gerek, işte bunun için yemeli ve içmeli. Ni¬yet, daima bu yoldan olmalı. Sana yaraşan budur.

Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur: «Ey peygamber¬ler; pâk, temiz şeylerden yeyiniz ve yararlı işler yapınız,» (Mü'minun, 51).

Yemen-içmen Allah için olacak, sana uyan budur. Bu şekilde niyet edince, yemeğe başlamadan elini yıkama¬lısın.

Yemekten önce ve sonra el yıkamaya, yemeğe temiz oturmaya dair olan, bir hadîs-i şerifı anlatalım: «Yemek-

»t., önce abdest almak, fakirliği siler; sonra ise, üzüntüyü
ve kederi giderir.»
Mümkün olduğu takdirde yemeği, yere serilen sofrada yemeli. Bu hal, Peygamberimizin s.a. âdeti idi. Peygam¬ber s.a. efendimize bir taam geldiği zaman, yere indirir; ? öyle yerdi. Ve bu hal, insanı tevazu sahibi kılar.
Peygamber s.a. efendimiz der ki: «Yemeğimi, bir yere yaslanıp yemem; ben bir kulum, kula nasıl yaraşırsa öyle yerim. Ve bir kula nasıl yaraşırsa Öyle otururum.»
Diyorlar ki, sayacağımız dört şey Peygamber s.a. efen¬dimizden sonra âdet oldu: Yüksekte sofralar hazırlamak, elek, çöğen, mideyi fazla doldurmak...
B^z burada; kurulmuş sofralar üzerinde yemek yeme¬nin yasak olduğunu diyecek değiliz. Çünkü Peygamber s.a. efendimizden sonra âdet olan her şey yasak olmaz. Olanı
da var, olmayanı da...
Yemeğe otururken edebli oturmalı ve bu edebi sof¬ranın sonuna kadar devam ettirmeli. Peygamber s.a. efen¬dimiz de böyle yapardı... O, çok defa diz üstü oturur ve ayaklarının üstünü yere getirirdi. Bazan da sağ ayağını diker, solun üstüne otururdu.'
Uykulu halde yemek - içmek iyi olmaz. Bir yere da¬yanarak yemek de doğru olmaz. İmkân nisbetinde az ye-neye ve az içmeye dikkat etmeli. îbadet niyeti ile yenip çüiyorsa böyle olur; çok yemek, çok içmek, ibadet niye-
-ini doğrulamaz.
Peygamber s.a. efendimiz, bir hadîs-i şerifinde şöyle myurur: «Âdem oğlu; midesini fazla doyurmakla şer etti. îalbuki, gücünü koruyacak kadar birkaç lokma ona ye-:erdi. Bunu yapamadığı takdirde, midesini üçe bölmeli; jbir bölümünü yemeğe, bir bölümünü suya, bir bölümünü |de nefes alabilmeye ayırmalı idi».
Bu hale göre insan, iyice acıkmadan sofraya oturma¬malı, çünkü tok karnına yemek, kalbi karartır. Mümkün olursa mideyi fazla doldurmadan kalkmalı.
Yemeğin ve ekmeğe katık edilen şeyin çok lezzetli ol¬masına bakmamalı. Yenen yemeğe saygı odur ki, katık
aranmaya...
Mümkün olduğu kadar sofrada el çok olmalı, ehli aya-

li çok olan için ne iyi... Taamın hayrı üstünde dolaşan el¬lere göredir. Enes r.a. Hz. nin anlattığına göre Peygamber s.a. efendimiz, yemeğini yalnız başına yemezdi.
YEMEK İŞİNDE EDEB
Yemeğe besmele ile başlamalı. Sonunda ise, Allah'a hamd etmeli. Her alman lokmada, bismillah denilirse çok güzel olur. Böyle yapılınca; yemeğe karşı olan iştiha Allah'ı anmaya mani olmaz.

Birinci lokmada, bismillah; --=-Allah'ın adı ile— ikin¬cide, bismillahirahman; — Rahman olan Allah'ın adı ile— üçüncüde, bismillahirrahmanirrahim — Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile — demek de uygundur.
Besmeleyi, unutanlara hatırlatmak kasdı ile aşikâr söylemeli. Yemeği sağ elle yemeli. Mümkün olduğu tak¬dirde yemeğe başlarken hafif tuza banmalı, yemek sonun¬da da aynı şekilde yapmalı.
Lokmaları küçük almalı ve iyi çiğnemeli. Birinci lok¬mayı yutmadan ikinciye el uzatmamalı. Yemeği katiyen beğenmemek gibi bir iş etmemeli.
Peygamber s.a. efendimiz, hiçbir yemeğe ayıp bul¬mazdı. Gelen yemeği yerdi. Yemeyeceği olursa bırakırdı-Bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Gelen yemeği ye.»
Peygamberimiz meyveyi seçerdi. Sebebi sorulunca da, «Bu tek çeşit değil» derdi.
Yemeğin üst kısmından ve ortasından yemek doğru olmaz. Ekmek koparırken de kenarlarından koparıp ye¬meli.
Yemekte; ekmeği ve eti bıçakla kesmemeli. Peygam¬ber s.a. efendimiz bunu yasak kılmıştı ve «Ön dişlerinizle koparıp, yeyiniz» buyurmuştur.
Ekmek üzerine yemek tabağı vs. koymak doğru olmaz. Ancak, yenirse günahı kalkar. Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Ekmeğe ikram edi¬niz, Allahü Teâlâ onu semâ bereketlerinden inzal eyledi.»
Ekmekle el silinmesi doğru olmaz.
Peygamber s-a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Kimin lokması yere düşerse alsın. Lokma üze¬rindeki tozu toprağı gidersin ve lokmayı yesin; lokmayı

şeytana bırakmasın. Parmaklarına yapışan yemek kalın¬tısını ağzı ile alsın. Sıcak yemeği üflemesin.»
Sofraya hurma konursa tek yemeli. Hurma tabağına çekirdeği konmamalı.
Biraz da su içme edebim anlatalım.
Bardağı sağ ele almalı; besmele okumalı. Suyu yut¬mak sureti ile değil, emerek içmeli. Ciğer hastalığı çok de¬fa, suyu birden yutmaktan ileri gelir. Su içildikten sonra aşağıdaki dua okunmalı: Allah'a hamd olsun. Bu suyu, bi¬ze merhamet ettiği için tatlı ve hoş kıldı. Hatalarımıza bakıp, acı ve tuzlu yapmadı.
Cemaata su dağıtırken sağdan başlamalı ve sağ elle dağıtılmalı.
Su, daima üç nefeste içilmeli. Hiç unutulmadan, önce besmele okumalı sonra da Allah'a hamd etmeli...
Yemek bitince, kırık lokmaları toplamak ve tabağı sı¬yırmak sünnettir. Demişler ki, yemekten sonra kim tabağını sıyırır, ar¬tan suyunu içerse, bir köle azad etmiş kadar sevab alır.

Yemekten sonra, şu dua yapılmalı: Elhamdü liHahil-lezi bi nimetini tetinUMussalihati ve tenzilül berekât; Al-lahümme latec'alhü kuvveten ala masiyetike.
Mânâsı: «Nimetleri ile salihlerin halini tamamlayan, bereket inzal eden Allah'a hamd olsun. Allahım, yediğim, bu yemek, isyana kuvvet olmasın-»
Bu duadan sonra thlâs ve Kureyş sûresini okumalı.
Tabaklar kalkmadan, sofra alınmadan oturulan yer¬den kalkmak doğru olmaz.
Bir başkasının sofrasında yemek yiyorsa, onlara da dua okumalı; Allah'a hamd olsun. Bizi yedirdi, içirdi, taa¬mınızdan ebrar — evliya zümresi — yesin, oruçlular sof¬ranızda iftar etsin. Melekler sizin için, Allah'a bağış ta¬lebinde bulunsun... gibi...
Şu duayı da okumak iyidir:
ElhamdüUUâhillezi et'amena ve sekana ve kefana ive âvana seyyidina ve mevlâna.
Mânâsı: «Bizi yediren, içiren, esirgeyen, sahip olan Allah'a hamd olsun. O, efendimiz ve mevlâmızdır.» Sonra el yıkanır, yemek faslı biter.

Yemek toplu halde yeniyorsa, en yaşlı zatın başla¬ması beklenmeli.
Yemekte, daima güzel şeyler konuşulmalı. Yanında¬ki arkadaşa iyi muamele etmeli. Yemesi için kimseye ye¬min ettirmek doğru olmaz.
En düşük taam, üzerinde yemin edilendir. Hz. Hasan r.a. böyle buyurmuş.
Sofrada bulunanlara üç defa yeyiniz, demekte mah¬zur yoktur.
Yemek sonunda el yıkanırken, kendine daha önce yı¬kaması, ikram kabilinden teklif edilen kimse; bu teklifı kabul etmeli. Bir gün Enes ve Sabit Benanî, bir sofrada buluştular- Enes r.a., Sabit Benanî r.a. Hz. lerine ikram olarak leğeni önüne getirdi. Sabit Benanî Hz. kabul et¬medi. Bunun üzerine Enes Hz. şöyle dedi: Bir kardeşin ikramda bulunursa kabul et, reddetme. O ikram Allah tarafından dır.
Yıkanan el sularının bir leğende toplanmasında beis yoktur. Hatta bu suların bir araya gelmesi müstahap sa¬yılır. Çünkü Peygamber s.a- efendimiz şöyle buyurur: «Abdest sularınızı bir araya getiriniz ki, Allah dağınık iş¬lerinizi toplasın.»
Ev sahibi tarafından misafırlerin eline su dökülmesi iyi olur. Böyle olunca, leğeni sağdan başlayarak gezdirir.
Sofra başında, orada bulunanların hoşuna gitmeyen işi yapmak doğru olmaz. Orada bulunanlardan önce el çek¬mek, az yediğini belirtmek için çabuk kalkmak iyi olmaz, yakışmaz,
Cafer b. Muhammed der ki: Kardeşlerinizle sofraya oturduğunuz zaman, bu oturuşunuzu uzatınız. Oturduğu¬nuz bu az zaman Ömrünüzden mahsup edilmez.

Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur: «Sizden sofra kuran herkese; sofrası devam ettiği müddet, melek¬ler, Allah'tan bağış talebinde bulunur.»
Hz. Hasan der ki: Yemek kim için olursa olsun; ister anası, ister babası için olsun, yarın hesabını verecektir. Ancak, kardeşlerine verdiği ziyafetin hesabı yoktur, çün¬kü bu ziyafet ateşten saklayan perde olacaktır.
Hz. Ali r.a. der ki: Kardeşlerime bir kâse çorba ik¬ram etmem, benim için bir köle azadından sevimlidir-

Bir yere toplanıp Kur'ân okuyan kimseler, bir şeyler tadmadan dağılmamalı...
Bir kudsî hadîsde şöyle buyurulur: «Ey Âdem oğlu, ben aç kaldım, doyurmadın.» Kul buna karşılık der ki: «Sen, âlemlerin Rabbisin, nasıl doyurayım.»
Buna karşılık şöyle hitap gelir: «Müslüman kardeşin acıkmıştı, doyurmadın. Onu doyursaydm, beni doyurmuş gibi olacaktın.»
Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Cennette bir köşk vardır. İçinden dışı, dışın¬dan içi görülecek kadar berrak ve parlaktır. Allahü Teâlâ bunu, yumuşak konuşana, fakirlere taam ikram edene ve insanlar uykuda iken kalkıp gece namazı kılana hazırladı..-» Davet vâki olmayan yere gitmek yakışmaz. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: «Bir kimse, çağrılmadığı yemeğe giderse, fasık olur ve haram yer.» Ancak gideceği yer, gi¬dişinden memnun kalacağını tahmin ederse o zaman mah¬zuru olmaz.
Hazreti Peygamber s.a., Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer; Ebu Haysem ve Ebu Eyyub-ü Ensarî Hz- nin evine gider, yemek yerlerdi.
Bir kimse gittiği evde, ev sahibini bulamaz da, orada yiyeceği yemekten ev sahibinin ferah duyacağını tahmin ederse, yer ve içer.
Bir kimse kardeşine misafır olunca, aklma taktığı mu¬ayyen şeyin getirilmesinde İsrar etmesi doğru olmaz. Edeb bunu gerektirir. Belki de o şeyin temini ev sahibine güç gelir. Ancak olacağını kati bildiği bir şey varsa o za¬man zararı olmaz.
Ortaya iki mesele çıkarsa; kolayını seçmeli. Eve gelen misafırlere istedikleri şeyi yapmakta — mümkün olursa — mahzur yoktur. Bilâkis bol ecri vardır.
Hazreti Cabir r.a., Peygamber s.a. efendimizin bir ha¬dîs-i şerifini şöyle anlatır: «Kim kardeşinin arzu ettiği bir taamı hazırlar ve yedirirse, Allahü Teâlâ ondan bir mil¬yon hatayı siler; bir milyon iyilik yazar. Ve bir milyon defa derecesini artırır. Sonra Firdevs, Adn, Huld cenneti nimetlerinden taddırır.»
Eve gelen misafıre, sana yemek getireyim mi, demek

iyi olmaz. Yemeği getirmeli, yerse ne âlâ; aksi halde kal¬dırmalı... Sevri Hz. böyle buyurmuştur.

ZİYAFETE DAİR

Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur: «Misafıre güçlük göstermeyiniz; sonra darıltırsınız. Misafiri daril¬tan Allah'ı darıltmış olur. Allah'ı darıltan kimseye, Allah darılır.»
Davet edilen yere gitmeli; davet eden ister zengin, is¬ter fakir olsun.
Geçmiş peygamberlere inen bazı kitaplarda şöyle bu-yurulur: Bir mil de olsa yürü, hastayı ziyaret et. îki mil de yürüsen, cenazeyi yolla... Üç millik yol bile olsa, da¬vete icabet et...
Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde dave¬ti11 Önemini belirtmek İçin der ki: «Küra'a dahi davet edilsem giderim.» Kura Medine'den birkaç mil uzakta bir yerdir. Nitekim Peygamber s.a. efendimiz öyle bir yere Ramazan iftarına davet edildi ve gitti.
Herhangi bir davet vâki oldukta; nafile olarak oruçlu olan iftar edebilir. Yaptığı iftarla mü'min kardeşinin kaî-bine vereceği sürür, tuttuğu nafile oruçtan daha fazilet¬lidir. Sonra bozduğu orucu yeniden tutar.
Davet edildiği yerin sergisinde veya yemeğinde bir naî"am durum varsa, gitmez. Keza davet sahibi fasık, zalim, bozuk mezhebli veya yaptığı davetle Övünmek sevdasına kapılan biri ise, onun da daveti kabul edilmez.
Her gidilen ziyafet için niyet, davete icabet olmalı. Şahsî heves ve istek olmamalı.
Davete giden ayrılacağı zaman, ev sahibinin iznini al¬malı; izinsiz ayrılmak olmaz.
İbn Ömer r.a. nın bir kelâmı şöyle anlatılır: Biz, Pey¬gamberin s.a. devrinde davete gider, yer, içer sonra da kalkar dağılırdık.
Cenaze evine yemek yollamak iyidir.
Söylenenleri anla; bilgini artır, en iyi bilen Allah'tır, ve gidiş onadır.

EVLENMEYE DAİR

Âlimler, evlenmek üzerine değişik fikir beyan etti. Bir kısım büyükler, bir köşeye çekilip ibadet etmekten, evlenmeyi daha faziletli gördüler. Diğer bir kısmı evlen¬menin değerini itiraf etti. Ama, evlenmeye gücü yetme¬yen için ibadet daha iyidir, diyen de var.
Bir kısım büyükler ise, zamanımızda evlenmenin ter¬kini daha iyi gördüler. Çünkü geçim derdi güç, kadınla¬rın huyu iyi değil...
Evlenmeye teşvik için âyet-i kerimeler de var. Onla¬rı zikredelim:

«İçinizde bekâr olanları evlendirin.» (Nur, 32). «O kimseler, dualarında, Rabbımız, bize kadınlarımız¬dan; türeyecek neslimizden göz bebeğimiz kadar değerli salih kimseler ihsan eyle, derler.» {Fürkan, 74).
Bu hususta hadîs-i şerifler de vardır. Onları da an¬latalım;
«NİKâh, benim sünnetimdir. Benîm âdetimi seven sün¬netimi yerine getirsin.»
Evlilikten çekinmeye dair hadîs-i şerifler de var. On¬ları da zikredelim:
«Sene ikiyüzü geçince, hayırlı insan, yükü hafif olan¬dır; yani, ehli ve ayali olmayandır.»
«öyfe zaman gelir ki, insanın helaki; ya karısının, ya da anasının babasının, çocuğunun elinde olur. Maddî im¬kâna sahip olmadığı için ayıplar ve gücü yetmediği işi teklif ederler. Bu yüzden öyle işlere girer kî, dini imanı jelden gider, dolayısiyle helak olur.»
EVLENMENİN FAYDALARI
Evlilik hayatının birçok faydaları vardır. Onlardan bir kısmını sayabiliriz.
İnsan evlenir, salih çocuk yetiştirir. Bu, büyük bir faydadır.

însan evlenir, dışarıda gözü kalmaz, bu da bir fay¬dadır.
Sonra, evlenmek insana çalışma zevki verir. Ehlini ge¬çindirmek için çalışır. Bu arada elinden hayli faydalı iş¬ler zuhur eder. Derli toplu olur ve işleri bir düzene gi¬rer. Sonra, onların nafakasını temin yolunda çalıştığı için sevab alır.
İnsanın iyi bir çocuk sahibi olması fena mıdır? Ken¬di öbür âleme gidince, duasının bereketi gelir." Çocuğu Ölürse, kıyamette şefaatçi olur-
Evliliğin en sevimsiz tarafı, geçim darlığıdır. Tabiî helâl kazanıp geçinmek gerek. İşler güç olunca nasıl te¬min edilir.
Evliliğin birçok hakları vardır. İnsan çok defa eda edemez.
Hanımlara, ev halkına daima iyi muamele etmek ve yapabilecekleri işi vermek gerek... Buna da çok kuvvetli iradeye sahip olan kimseler kaadir olabilir.
Felâketin en büyüğü, Allah'ı anmaktan alan çocuktur. İnsanın bunlara dalması, Öbür âlemine ait işleri bırak¬ması büyük felâketlerden biridir.
Sonra, birçok evliler, evlenince cimriliğe başlar. Bu hal de insanı helake götürür.
Sana evliliğin iyi ve kötü tarafını anlattık. Anlatılan bu haller, şahıslara ve hallerine göre değişir. Halini de¬ne. Allah yoluna hangisi yakınsa, kendin için onu seç...
En iyi bilen Allah...
NİKAHLANMA DURUMU KADIN HALLERİ VE AKDİN ŞARTLARI
Nikâh şartının tahakkuku için, dört şey gerek: Velî'nİn izni, velîsi yoksa, devrin büyüğü tarafından verilecek izin..

Evlenecek kadın dul ve baliğa ise, rızasını almak...
İki âdil şahidin hazır bulunması...
Alıp kabul ettiğini açıktan söylemek...
Nikâh kıyıhrken, kadının güzelce örtünmüş olması ge¬rek...
Alıp - kabul etme ikrarının söyleniş tarzı yerine göre değişir.

Şahitlerin, kadm olmaması şarttır; iki erkek olmalı... Bunlardan başka, evlenecek damat, gelin ya da, kızın ve oğlanın vekilleri hazır olmalı...
îlk defa kadının velisine nişan takdim edilir, o da ka¬dına verir- Bu nişan takdimi, kadının âdet hali dışında olmalı... Verilen bu nişan bir başkasından kalmış, olma¬malı... Çünkü Peygamberimiz bunu yasak etmiştir. Nişan için yeni bir şeyler alıp takdim etmeli... Nişan nikâhtan önce olmalı... Nişan alınıp verilirken Allah'a hamd etmeli. Damat şu duayı okur: Bismillah, velhamdülîllâh, ives-salâtü vessalâmü alâ Resulillâhi sallâllahü aleyhi ve sel-lem, zevvectüke.
Mânâsı: Allah'ın ismi ile başlıyorum; Allah'a hamd ol¬sun. Salât ve selâm Allah'ın Peygamberine olsun..
Sonra da seni zevceliğe kabul ettim, der; kadın da aynı duayı okur ve aynı şeyi söyler.
Erkek sonra şunu söyler: «Bu minval üzere nikâhı ka¬bul ettim...»
Bakire kadınla evlenmek daha iyidir, çünkü çabuk
alışılır.
Evlenmeden önce, görüşmek de iyidir. ..* -
Evliliğin usûlü dairesinde olması için, iyi kimselerden bir topluluk meydana getirmek iyidir.
Evlenmekte niyet, gözü haramdan almak, bol ve iyi evlâda sahip olmak ve ümmetin artması olmalıdır.
Hür kadm almaya güç yettiği takdirde, köle almak
doğru olmaz.
Süt işi beş göbek devam eder; sonra kesilir.
Süt yolu ile haram olan kimseleri almak haramdır. Sütle haram olan neseble haram olan gibidir.
Geçimin devamı için, sayacağımız sekiz şeyin bulun¬ması icabeder.
Dindar olmak. îyi huy sahibi bulunmak. Masrafın az olması. Kadının kısır olmaması- Bakire kız almak. İyi bir nesebe sahip olmak. Akrabalık derecesi pek yakın olma¬mak.
Bu sayılanların hepsi, eserlerde ve haberlerde bahsi geçen şeylerdir. Delilimiz onlardır. Sözlerimiz onlara da¬yanır.

ÇALIŞMAK - KAZANMAK - GEÇİM

İYİ GEÇİNMEK KADINA VE ERKEĞE GEREKEN İŞLER
Erkeğe gerekenler: Düğün günü şenlik yapıp, ziyafet vermeli. Çünkü Peygamber s.a. efendimiz, «Bir koyun tu¬tarı dahî olsa ziyafet veriniz,» buyurur..
Erkek iyi idareci olmalı... Gerek kıskançlık, gerekse öğretme ve verdiği şeylerin taksiminde, tacizlik verince kadmm terbiyesinde ve cinsî konularda daima itidali mu¬hafaza etmeli.
Münasebette dışarı boşanmak iyi değildir. Bir çocuk doğunca, kulağına ezan okunmalı ve ismi¬ni güzel koymalı. Peygamber s.a. Efendimizden şöyle ri¬vayet edilmiştir: «Siz kıyamet günü isminizle çağırıla¬caksınız; onun için isminizi güzel koyunuz.»
Kimin sevmediği bir ismi varsa, değiştirmesi iyi olur. Peygamberimiz s.a. böyle bir ismi değiştirmişti.
Peygamber s.a. Efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «İsmimi künyemle birlikte koymayınız.» Pey¬gamberimizin künyesi, Ebû'l-Kasım'dır.
Tatlı bir şeyle veya hurma ile çocuğun damağım (ha¬fifçe) oğmak iyi olur.
Kadına gerekenler: Başta kocasına istisnasız itaat et¬mesi gerekir. Bütün halinde şefkat sahibi olmalı ve ko¬casının malını iyi kullanmalı... Kocasının akrabalarına yumuşak davranmalı...
Peygamber s-a. Efendimizden şu güzel hadîs-i şerif ri¬vayet edilmiştir: «Allah, bütün insanların benden Önce Cennete girmesini haram kıldı. Şu var ki, sağıma baktım bir hanım gördüm; benden önce Cennete girmeye hazırla¬nıyordu. Bu kadına noluyor; kim ki böyle hazırlanıyor dedim. Bana şöyle dendi: Bu iyi bir kadındı. Yanında ye¬timler yardı. Onların eziyetine dayandı. Ergin çağlarına kadar yetiştirdi... Bunu yapabildiği için de Allah'a şük¬retti...»
Yine buyurur: «AUahü Teâlâ bütün kadınlara bir mey¬yit için üç günden fazla yas tutmayı haram kıldı. Ancak, kocası ölen bir kadın dört ay on gün yas tutmak zorun¬dadır.»

? ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇALIŞMAK - KAZANMAK - GEÇİM
Çalışmak ve kazanmanın hayli fazileti vardır. Bunla¬ra dair olan hadîs-i şerifleri zikredelim:
«Günahlar arasında Öyleleri vardır ki, hiçbir şey onla¬rı bağı şl atamaz; ancak, geçini derdinden hasıl olan üzün¬tü onların bağışlanmasını sağlar.»
«İyi ve dürüst ticaret adamı; kıyamet günü sıddıklar ve şehitler arasında haşrolur.»

«Allahü Teâlâ san'at sahibi mümini sever.» «Bana; ticaretle uğraş, mal sahibi ol, diye vabyolma-di. Rabbini teşbih, et, secde ehli ol ve Ölüm gelinceye kadar ona ibâdet et, diye vahiy geldi.»
Bilesin, dilencilik, bütün kötülükleri içinde toplamış¬tır- En iyi iş çalışmaktır. Ancak Müslüman cemaatın hay¬rına bir başka' iş tutulacaksa, o zaman çalışmayı bırak¬mak caiz olur. Öyle olunca çalışma bırakılır. Müminlerin yararına olan iş tutulur. îyi niyetle ayrılan paradan alınıp harcanır.
Hz. Ebu Bekir r.a. hilâfeti almadan önce ticaretle meş¬guldü; yine uğraşmak istedi- Fakat ashab r.a. ona ticareti bırakmasını ve beytül-mal'dan ihtiyacını almasını işaret etti. O da böyle etti... Çünkü halkın ihtiyacı ile meşguldü, ticaret yapamazdı.
ALIŞ - VERİŞE DAİR
Alış - verişin yerine gelmesi için üç şey vardır. Alan, satan ve aralarında sözlü anlaşma.
? Sayacağımız dört kimsenin ticarî işlere girmesi yakış¬maz. Çocuk, deli, köle ve âmâ...
Kâfirle ticâret caizdir; fakat Kur'ân-ı Kerîm satıl¬maz.
Şarap satmak, hayvanattan çıkan haram şeylerin ve fil kemiği v.b. hayvan kemiğinden yapılan kaplar alınıp satılmaz.
Başka işlerde kullanılması mümkün olacağından, her¬hangi bir şeyin düşmesi üe, necis olan yağın satışında mahzur yoktur.

Köpek satışı, haşaratın satışı ve oyun âletlerinin sa¬tışı iyi olmaz.
Üzerinde suret olan yatağın satılmasında ve kulla-masmda mahzur yoktur. Çünkü Peygamber s.a. Efendi¬miz Hz. Âişe'ye üzerinde suret olan şeyleri işaret ederek, «Bundan yastık yap» buyurdu...
Üzerinde suret olan şeylerin bir yere asılarak kulla¬nılması doğru olmaz. Saygı alâmeti belirmeyecek şekilde bir yere konabilir.
Bir şeyi satan kimse, o şeyin sahibi olması ve teslim etme imkânına kaadir olması İcap eder.
Alınan ve satılan şeyin görülmesi, miktarının ve vas¬fının tâyin edilmiş olması şarttır.
Alan ve satan arasında aldım - verdim cümlesinin söy¬lenmesi de gerekir.
Neticesi belli olmayan şeylerin ve yenecek maddele¬rin alış - verişinde sözle veya bir başka türlü anlaşmak ıcab eder.

îbn Serîc der ki, bâzı yiyecek maddelerinden sata¬nın rızası ile, bir parça alıp tadma bakılabilir.
Riba = Faiz: Faizcilik dinen yasaktır. Hakkında bir¬çok sert emirler vardır. Herkesin faizden sakınması icab eder-
îcar ve diğer ticarî işler için, daha bol malûmat isti¬yorsan, diğer fıkıh kitaplarını da okumalısın.
ADALET VE ÎHSAN
TİCARÎ İŞLERDE ZULÜMDEN KAÇINMAYA DAİR
$unu bilmen gerekir ki, bir ticarî işin sıhhatma fetva verilen şey zararsızdır.
îyi olmayan işler arasında bazıları var ki, onları ya¬pan Allahü Teâlâ'nm dargınlığına uğrar. Onların başında ihtikâr gelir, ihtikâr, yiyecek maddeleri üzerinde olmak¬tadır. Böyle bir ihtikârı yapan Peygamberin dili ile lane¬te uğramıştır. Bu iş için şiddetli emirler vâki olmaktadır.

Satılan herhangi bir şeyin ayıbını gizlemek, doğruca hiyanettir.
Tartı ile satılan her şey için dikkat gerek... Ölçüyü bozuk tartanlar takbih edilmektedir. Şu âyet-i kerime öl¬çüde hiyanet edenler için buyurulmuştur: «Ölçüyü doğru tartmayanlara yazıklar olsun.» (Mutaffıfm, 1).
Karıştırıcılık etmek tamamen haramdır. Bir kimsenin almak istemediği şeye müşteri olması doğru olmaz.
Hazır bir şeyi uzakta olan birine satmak yasaktır. ,Alan, alacağı şeyi görmeli...
Bîr kimse, kendisi değil de bir başkası namına alır; ? arkadaşına veya oğluna...— Aldığı şey kimin için ise, alış anmda orada geçen sözleri ona anlatması icap eder. Satanın saydığı ayıbı, kusuru bildirmeli; olur ki almak istemez. Böyle işi yapan kimse, alacağı şeyi tekrar iade edebilmek kaydı ile alır.
Satışı daima iyilikle yapmak gerek... Kimseyi kandır¬mak doğru olmaz. Daima en iyi yoldan.satış yapılmalı...
Alırken ve satarken, daima kolay yollar aranmalı. Bu kolaylık iyidir; Peygamberimiz kolaylıkla ticaret yapan¬ları şöylece Övmüştür: «Satarken kolaylık gösterene, alır¬ken kolaylık gösterene, bir hüküm vereceği zaman kolay¬lık gösterene, hakkında verilen hükme razı olup, güçlük çıkarmayana Allah merhamet eylesin.» Peygamber s.a. efendimizin bu duasını ganimet bilen dünya ve âhirette en büyük kârı kazandı.
Peygamber s.a. efendimiz bir başka hadîs-i şerifın¬de şöyle buyurur: «Bir kimse, eli darda olan şahıstaki ala¬cağı için mühlet verir veya haline terkederse, Allah onu kolay hesap verenler zümresine dahil eder.»
Herhangi bir sebepten dolayı aldığı şeyi geri vermek İsteyeni hoş karşılamak ve kabul etmek iyidir. Bu husus¬ta Peygamberimizin s.a. bir hadîs-i şerifıni zikredelim: IftBir kimse, pişman olanın getirdiği malı geri alır veya hukavele feshini isteyenin arzusunu yerine getirirse, Al-ahii Teâlâ kıyamet günü onun işlerini düzeltir.»

Her halinde, ticaret seni Allah'ı anmaktan   almasın.

Dünyanın geçici kân için âhiretin ebedî kazancını elden çıkarma. Sonra, açıktan açık, büyük bir kayba uğrarsın.
Ticaret yapmaktaki niyetin daima helâl kazanç olma¬lı. Dilencilikten kurtulmak, qbür âleme has şeylerin teda¬riki olsun. Mümkün olduğu kadar bu düşünce sayesinde; âhiret talebi için kalbini dünyalıktan al.
Şunu da bil; geçmişteki büyük zatların hiçbiri, ibâdet kabilinden olan şeyler için ücret almadı. Farz-ı kîfaye sa¬yılan ibadetlere, cenaze yıkamaya, ezan okumaya ve te¬ravih kıldırmaya hiçbir ücret almadı. Para alanları da hoş karşılamadılar.
Yukarıda anlattığımız şekilde ticaretini yapana bir manevî zarar gelmez. Dünyalık işler onu âhiretten ede¬mez. Dünyada âhiret pazarları mescitlerdir.
Allahü Teâlâ dünya ve âhiret işini bir yürüteni över. «Onlar öyle erler¬dir kî, onları ticaret ve alış - veriş Allah'ın zikHnden alı¬koymaz.» (Nur, 37).
Ticaret erbabı, sabah erken mescide gidip namazını kılmalı, sonra da ticaretine bakmalı-
Farz namazlar için daima mescide gitmeli. Ezan sesi kulağına geldiği zaman; dünyalık işleri bir yana atmalı. Geçmişteki bazı zatlar, çekici kaldırdığı anda ezan sesini duyarsa, indirmeye ta*kat bulamazdı.
îşinde çalışan kimsenin kalbi daima Allah zikri ile olmalı. Bunun faziletine dair birçok hadîs-i şerif vardır. Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Bir kimse, çarşıya girdiği zaman, aşağıda yazı¬lı duayı yaparsa Allahü Teâlâ ona bir milyon iyilik ya¬zar:
Lâ ilahe Hlellahü vahdehu Iâ şerike leh lehüî mülkü velehül hamdü yuhyi re yümitü ve nüve hayyün lâye-mûtü biyedihil hayrü ve hüve alâ külli şey'in kadir.
Mânâsı: «Allah'tan başka ilâh yoktur. O birdir, şeriki yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na hastır, öldürür, diril¬tir. O diridir; ölmez. Hayır onun elinde olup, her şeye kaa-dirdir.»
Ticaretle meşgul olan kimsenin daima halini murakabe etmesi gerekir. Öbür âlemde, hesabını verirken Özür dile¬yeceği şeyi burada yapmamalı.
Burada iken dikkati elden bırakmayan kimse, Öbür
âlemde hesabını kolay verir. '

însan burada yaptığı her şeyin hesabını orada vere¬ceği için, haline sahip olmalı. Niyetini daima öbür âlem için temiz tutmalı.
Bakmalı; insan haklarına riayet ediyor mu, yoksa et¬miyor mu?..
En doğruyu Allah bilir...
ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM HELÂL- HARAM

İbn Mes'ud r.a. bir hadîs-i şerifı rivayet eder: «He¬lâli aramak her Müslüman için farzdır.» Bazı tenbel gü¬ruh; nasıl olsa, helâl kalmadığı bahanesi ile ipin ucunu bırakır. Bu, tümden cehalet ve bilgisizliktir. Çünkü Pey¬gamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Helâl açıktır; haram da bellidir- Bunların arasında da birtakım şüpheli işler vardır.»
HELÂLİN FAZİLETLERİ
Allahü Teâlâ Hz. şöyle buyurur: «Ey peygamberler! Pâk ve temiz şeyleri yeyiniz ve iyi işler yapınız.» (Mü'mİ-nun, 51).
Peygamber s.a. efendimiz de şöyle buyurur: «Bir kim¬se kırk gün helâl lokma yerse, Allah onun kalbini nurlan-dırır ve hikmet kaynakları kalbinden akar, diline gelir.» Bir rivayete göre, bu hadîs-İ şerife, «Allah onu dünyada iken zahidler defterine geçirir.» cümlesi eklenir.
Bir rivayette şöyle geçer: Sa'd r.a. bir gün Peygam¬ber s.a. efendimize, duasının kabulü için ne yapması ge¬rektiğini sordu, şu cevabı aldı: «Lokmanı temiz kıl, duana icabet olur.»
îbn Abbas hazretlerinden gelen bir hadîs-i şerifte ise şöyle rivayet edilir: «Beyt-i Makdis'de Allahü Teâlâ'run bir meleği var. O her gün şöyle bağırır: Haram yiyen kimsenin ne sarfı ne de Adl'i kabul olur.»
Müfessirler sarf nafile ibâdet, adi ise farz ibadet ol¬duğunu söylemiştir.
Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde der ki:

«Bir kimse, on dirheme hir elbise alsa, içinde bir dirhe¬mi haram olsa, o elbise üzerinde kaldığı müddet kıldığı namaz, yaptığı kulluk kabul olmaz.»
Yine buyurur: «İnsan vücudunda semiren her et par¬çası ki, haramdan meydana gelir; onu ateş temizler-»
Yine buyurur: «Bir kimse kazancının geldiği yönü tâ¬yin edemezse, Cehennemin hangi kapısından girerse gir¬sin, Allahü Teâlâ önem vermez.»
Yine buyurur: «İbadet on parçadır; dokuzu helâl ka¬zanmaya dairdir.»
Yine buyurur: «Bir kimse, kötü yoldan kazandığı pa¬ra ile, sıla-i rahm eder, sadaka (!) verir (!) ya da Allah yolunda (!) harcederse. Allahü Teâlâ onların hepsini bir araya getirir ve ateşe atar.»
Bir gün Hz. Sıddık r.a. kölesinin getirdiği sütü içti. Sonra aklına geldi, nerden kazandığını sordu; birkaç ki¬şinin falma baktım, aldım, dedi. Bunun üzerine Hz. Sıd¬dık r.a. parmağını boğazına soktu ve içtiği sütü kustu. Kölesi bunu anlatırken; öyle bir kustu ki öleceğini san¬dım, diyor. Sonra da şöyle yalvardığını anlatıyor: «Alla-hım istiğfar talep ederim. Damarlarımın aldığı ve barsak-larıma karışan şeyler için özür dilerim.»
Sonra Peygamber s.a. efendimiz bu hâdiseyi haber aldı ve «Siz Sıddık'm midesine helâldan başkasının gir¬meyeceğini bilemediniz mi?» buyurdu.
İbn Abbas r.a., içinde haram bulunanın, Allah nama-, zını kabul etmez buyurur.

Sehl r.a. ise şöyle buyurur: Bir kimse, sıddık zümre¬sinin içinde bulunduğu keşf âlemine ermek diliyorsa, an-:, cak helâl yesin. Geçim derdi için veya Peygamber s.a. sünneti icabı çalışsın...

HELALİN DERECELERİ

Avcılıkla, odunculukla ele giren şeyler helâldir. Yer altından çıkan madenler helâldir.

Ehl-i harpten alman şeyin beşte birinin ayrılması, ya¬ni sultan tarafından hazineye konması lâzımdır. Kalan, pay edilir.

Vücuda zararı olmayacak toprak cinsi helâldir. Bazı büyükler; helâlliği veya haramlığı pek tesbit edi¬lemeyeceği için topraktan sakınmak icab eder demiştir.

HELÂL VE HARAMIN DURUMU

Şunu bilesin ki, haramın hepsi pistir; ancak bir kıs¬mı çok pistir. Helâlin ise, hepsi paktır; ancak, bir kısmı çok paktır.

Bir şeyin haramhk derecesi dörde ayrılır, anlatacağız.

Birincisi: Fâkihler - din âlimleri tarafından haramlı¬ğı için fetva verilen bir şey... Böyle bir fetva karşısın¬da, çekinmek lâzım. Bu, herkesin yapması gereken bir iştir.

İkincisi: Tümü ele alınınca, şüpheli olan, fakat zahir¬de ruhsat fetvasını alan bir şey... Bunun haram olma ih¬timali vardır. Bu gibi şeyden imtina etmek, salih kimse¬lerin harcıdır ki, buna salihlerin verâ' hali denir.

Üçüncüsü: Haramlığma dair fetva olmayan, şüpheli bir durum da dışta gözükmeyen şeydir. Yalnız yapılaca¬ğı zaman, harama dalma korkusu olur. Böyle bir şey kar¬şısında yapılacak iş şöyle tarif edilir: Herhangi bir işi yaparken düşünmeli ve zararlı olma ihtimali ile terk et¬meli... ' ı

Dördüncüsü: Hiçbir zararı olmayan şey... Yalnız ufak bir zararı olma ihtimali vardır. Meselâ, Allahü Teâlâ'mn gayrı için yeyip içmek... Halbuki y ey ip içmek Allah* için olmalıdır. Ona ibadet etmeye kuvvet tahsili için yemeli.

Kolaylık yolları aramak doğru olmaz. Kolaylık bula¬yım derken, haram derecesindeki kötü işlere ve mâsiyete düşülebilir. Bu gibi işlerden sakınmak sıddık zümresine hastır.

ŞÜPHELİLER

Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Helâl bellidir. Haram da bellidir. Bunların ara¬sında bazı şüpheli işler var; ama, insanların çoğu bilemez. Şüpheli işlerden beri duran; malını, ırzını, dinini korumuş olur. Şüpheli işlere girenin harama dalma ihtimali vardır.

Mesela, koruluk yakınında davar güden bir çobanın er-geç sınırı aşması muhtemeldir.»

ŞEKLİ ŞEYLER

Birinci durum: Yağmur suyu, başkasının mülkünde olmadığı takdirde tamamen helâldir.

Bunun, aksine bir de tam haram vardır, o da şarap...

Bunların dışında üzerinde şüphe belirtisi bulunan şey¬ler, beşe ayrılır.

Birinci durum; Şekli olan, bunun helâlliği ile haram-lığı karışıktır. Bu halde iki şekil vardır. Biri, helâlliği ile haramlığınm eşit olmasıdır. Ya da bir tarafı fazladır. İhtimaller eşit olduğu takdirde, kalbe danışmali. İç¬ten gelene göre hareket etmeli...

İhtimallerin biri galip geldiği takdirde, galip tarafı almalı ve. ona göre amel etmeli...

Bu durumu dört kısımda anlatacağız. . 1 — Haram olduğu malûm olan, sonradan da helâl ol¬ma ihtimali beliren bir şey. Meselâ; bir av yapılıyor. Ok atılıyor, yaralıyor, sonra da suya düşüyor ve ölü olarak bulunuyor. Acaba o nasıl öldü? Oktan mı, yoksa sudan mı?

Burada asıl olan haram olmasıdır. Şu var ki, daha ön¬ce oktan öldüğü bilinirse, şek de aynı yoldan gelirse, du¬rum, değişir. Suya düşmeden öldüğü bilinir. Yakinen bi-' linen bir şey şek'le terk edilemez.

2 — Helâl olduğu bilinip, sonradan şüphe karışması...

Burada verilecek hüküm, o şeyin helâl oîmasmadır. Me¬selâ; iki evli kimse, gökte uçan bir kuş için, yemin etseler ve biri; eğer o karga idiyse, karım boş olsun, dese; öbürü de aksini söylese, durum tavazzuh edinceye kadar hiçbi¬rine b^r şey olmaz.

3 — Bu, aslında haram olan bir şeydir. Fakat, her¬hangi bir şeyin ona tesiri dolayısiyle helâl'e daha yakın oluşudur. Düşüncenin ağırlığı helâl tarafmdadır. Meselâ; bir ava ok atar. Avladığı şeyi geç bulur. Bulduğu zaman da, ölmüştür. Tetkik eder, ok yarasından gayri iz bula¬maz.

Bunun ölümü, düşmek veya başka bir sebepten de ileri gelmiş olabilir. Buna dair bir iz bulunduğu takdir-

de — düşmek veya bir yere çarpılmak gibi — haram ol¬ma ihtimali artar. Ve birinci kısma girer.

îmam Şafiî Hz- nin görüşü burada ayrılır. Burada muhtar olan görüş o şeyin helâl oluşudur.

4 — Burada bahsedeceğimiz şeyin tamamen helâl ol¬duğudur. Yalnız, dinen de muteber bir şeyin ona karışma¬sı ile o haram olmuştur. Böyle olunca o-şeyin helâllik du¬rumu kaybolur. Galip zanna göre amel edilir. Meselâ; or¬tada bulunan iki kabtan birine malûm ve muayyen bir pisliğin düşmesidir. Hangisine düştüğü bilinemezse, iki¬sinden de faj'dalanmak haram olur. Ne içilir ne abdest alınır.
İkinci durum: Karışık durum. Helâlle haram karışır, birini diğerinden ayırd etmek kabil olmaz.
Bu karışık durum birkaç halde olabilir. Biri şu kî, her iki taraftan ne kadar karıştığı bilinemez. Yahut bu karışma şekli bir taraftan olur. İki tarafın karışma şek¬linin bilindiği de olur.-
Sonra haram şey, ayrılması kabil olmayan mayi cin¬sine de karışabilir.
Yahut şüpheli şey, ayrılıp çıkarılması kabil olmayan şeyler araşma girer... Buna misal olarak bir cins şeyin diğer cinsin içine karışmasını gösterebiliriz. Kölelerin, at¬ların birbirine karışması gibi...
Her ne hâl ise, bunu da üç kısma ayırıp anlatacağız:
1 — Göz tahmini... Meselâ; kendi kendine ölen bir hayvanın diğer on ölü hayvana karışmış olması. Yahut, süt veren kadının diğer on kadın arasına karışmış olma¬sı... Burada tahmin sonuç veremez.
Bütün imamların ittifakı ile bunları bırakmak, yakın olmamak icab eder. Zaten bu konu üzerindfı_içtihad yap¬maya mecal yoktur.
2 — Malûm bir haramın, sayısı belli olmayan helâle karışmasıdır. Meselâ, sütünü veren on kadının, şehrin bü¬tün kadınlarına karışmış olması gibi... Bu hal karşısın¬da o belde kadınları ile evlenmemek olmaz. Her ne ka¬dar illet galip ise de, umumî bir ihtiyaç da ortadadır. Hal böyle olunca süt emen kimseye beldedeki bütün ka¬dınlar haram olur, nikâh kapısı da kapanmış olur ki, bu¬nu yapmaya kimsenin hakkı yoktur.
Sonra, bir kimse dünya malına haram karıştı diye,

alıp yemeği, alış-verişi bırakması lâzım gelmez. AUahü Teâlâ dinde güçlük yaratmadı.
Peygamber s.a. efendimizin asr-ı saadetinde kalkan ve elbise hırsızlığı oldu. Ashaptan hiçbiri çarşıdan, elbise ve kalkan almaktan geri kalmadı.
Anla ganimet bul... En gerçeği Allah bilir.
3 — Sayısı belli olmayan haramın, sayısı belli olma¬yan helâle karışması... Buna misâl olarak zamanımızın mallarını gösterebi¬liriz.
Bu halde seçilen ve seçilecek yol odur ki, haramlığı kati bilinmeyen şeylerin haram olmayacağıdır. Ancak, ve-ra' sahibi olmak isteyenler, şüphe belirtisi fazla olanları terke debüirler.

Sonra, zalim bir sultanın elinden alman şey de aynı hükme tâbidir. Bunları ileride yine anlatacağız.
Şüpheli ve haram oldu diye ticareti, alış - verişi bı¬rakmak doğru olmaz. Çünkü —anlattığımız gibi— Pey¬gamber s.a. efendimiz zamanında ashap ticareti, alış-ve¬rişi bırakmadı. Hulefa-i Raşidin devrinde de böyle bir terk görülmedi. Halbuki, ortada şarap parası dönüyordu. Faizli malla¬rı satan ehl-i zimmet çalışıyordu.
Şüpheli durumdan biri de şu: Alman bir şeyin bedeli haram para ile ödenirse, o haram şüphesini taşır. Ancak, aldığı şeyi veresiye alır, iyi niyetle yer, bilâhare parası¬nı haram yoldan temin eder verirse, ittifakla helâl hük¬münü alır. Bir mal, karşılığı haramla ödenince harama çevrilmez. Bunu yapana verilecek hüküm, zimmetten kur¬tulamadığı olur. Adetâ borcunu ödemeyen gibi...
Aldığı şeye karşılık ödediği paranın haram olduğunu bilse de alıp yediği haram olmaz.
Bu durumda gereken; helâl yoldan para temin etmek, haram olarak temin ettiğini yerine vermek... Böylece da¬ha kuvvetli helâle sahip olmak...
ALINACAK ŞEYİN İNCELENMESİ - SORULMASI
Alınacak ve yenecek bir şeyin inceden inceye sorul¬ması iyi olmakla beraber iyi olmadığı da olur.
Aldığı bir şeyi, zahirde iyi hali belli birinden alıyor-

sa, uzun-uzadıya sorması lüzumsuz olur. O zatın hali yetişir.
Şayet, zalim ve fasık birinden alıyorsa, o zaman da tetkik etmesi, temin ettiği yeri sorup öğrenmesi, mal hak¬kında bilgi sahibi olması gerekir.
Çok defa zahirdeki hale göre hareket edilmesi en uygunudur.
Alman herhangi bir şey; devlete ait, yahut hizmetin¬de bulunduğu kimseye ait olduğu tesbit edilirse, bu du¬rumda uygunu onu terk etmektir. Bir kısım zatların fet¬vası budur. Sonra, bu gibi ihtimal belirince; sorup anla¬mak yerinde olur.
Bir diğer kısım zatlar da, sorup Öğrenmeyi uygun bulmamış, zahirdeki duruma göre hareket etmeyi daha uygun bulmuşlardır.
Haris-i Muhasibi r.a. der ki: Bir kimse, yakm dos¬tundan bir şey alırsa, sormaması daha iyi olur; iki taraf için de uygun olmayan bir şey zuhur edebilir.
Bir şeyin haram olduğunu bilirsen; onun aslını sor¬ma. Çünkü satan bilerek yalan söyler. En uygunu ha¬ramlığı ve helâlliği kat'î bilinmeyen şeyleri sormaktır.
HARAM MALDAN KURTULMAK
Bil ki, bir kimsenin elindeki mala haram karışınca ona bazı vazifeler terettüp eder. Onun ilk vazifesi, haram kıs¬mı ayırıp atmaktır. Diğer vazifesi de o haram malın sarf edilecek yerlerini bilmesidir.
Aşağıda anlatacağız.

Birinci (vazife: Haram kısmı ayırıp atmaya dairdir. Bu kısım; hırsızlık, emanet veya benzeri şeyler ise, ko¬laydır. Karışık olduğu takdirde seçip aîmak biraz zor olur.
Meselâ; malının yarısına haranı karıştığı veya hıya¬netle mal sahibi olduğunu bilirse, tâyin ettiği miktarı atar. Ötesini bırakır. Miktarını tâyin edemediği takdirde galip zannı ile hareket eder.
İkinci vazife: Bu haram malların sarf edilecek yolla¬rıdır.
Haram kısmı ayırıp çıkardıktan sonra, sahibi belli ise, verir; değilse, vârislerine tevdi eyler. Başka bir yerde ise gelmesini bekler.
Bu durum ağır olduğu, ortada sahip belli olmadığı takdirde, sahibinin hayrına dağıtır. Yahut Müslümanların

yararına olan yerlere sarfeder. Yolcu konakları, mescit ve köprü yapma veya tamir etme işlerinde kullanır.
Bulunduğu ülkenin kadısı emin ise; malı ona ver¬mek sureti ile haramdan kurtulur. Hain bir kadıya bu gi¬bi malı teslim eden kimse, kurtulmuş olmaz.
Bu gibi haram malların sarfına dair hadîs-i şerif ve çeşitli rivayetler vardır. Bir tanesini anlatalım: Bir gün Peygamber s.a. efendimize bir koyun getirdiler ve haram olduğunu anlattüar, «Esirlere yediliniz» buyurdu...

PADİŞAHTAN ALINAN ŞEYLER

«
Devrin sultanı tarafından dağıtılan şey-alınır; iyidir, mahzuru yoktur. Fakat alırken bakmak ve tetkik etmek gerek... Müslümanlardan aldığı haracı dağıtıyorsa, onu al¬mak doğru olmaz.
Miras ve kaybolmuş malları dağıtıyorsa alınır.
Sarf ediliş şekli bir iyiliğe mebni ise, ganimet ve düş¬mandan alman haracı almakta zarar yoktur. Çünkü Hz. Ömer r.a., Beytü'l-mal'da her Müslürnanın hakkı vardır, buyurur.
Düşmandan alman haracın beşte biri muayyen yere ?—yani Beytü'l-mal'a— verilir. Kalanı da gerekli yerlere iyilik kasdı ile icabettiği zaman sarf edüir.
Sultan tarafından fakirlere dağıtılan sadakayı, verâ1 sahiplerinin —şüpheli şeyleri bırakan kimselerin— alması doğru olmaz.
Kendine bir şey verilen kimse, verilen şeyi nefsa'nî arzu olmamak şartı ile alabilir; en iyisi budur. Çok dikkat gerek... Bilhassa kötü örnek olmamaya çalışmalı...
Sultan tarafından dağıtılan bir şeyin helâl olmadığı düşüncesine kapılmak doğru olmaz. Böyle bir fikre kapı¬lan kimse, düşündüğünü yapmaya kalkmasın; sonra kötü örnek olur.
En iyWi Allah bilir. Öğren, bilgini artır.

ONBEŞİNCÎ BÖLÜM

SOHBET ADABI

Bilesin ki. Hakk'a yaklaştıran sebepler arasında, en çok değer taşıyanlardan biri de, Allah için kardeşlik, ar~

kadaşlık etmektir. Bu hal, iyi huylu olmanın bir meyvesi sayılır. Allah yolunda sevgi, onun yolunda kardeş olmak sevilen iki şeydir.
İyi. huyu Allahü Teâlâ över; Peygamber ^s.a. Efendi¬mize hitaben, «Sen, en güzel ahlâka sahipsin» buyurur |(Kalem, 4).
Sevgi ve ülfet için ise şöyle ^buyurur: «Siz onun nime¬ti sayesinde kardeş oldunuz.» (Âl-i İmran, 103). Yine bu-/urur: «Yerde olanların tümünü harcasaydın; onların ara-|sım bulamazdın...» (Enfal, 63).
Peygamber s.a. Efendimizin de bu hususta birçok ha-
|dîs-i şerifi vardır:
«Bana en yakın yere oturanınız, en iyi huya sahip ola-Imnızdır; kendisi ile ülfet edilen ve eden bana en çok ya-Ikın olandır».
«Allah bir kimse için hayır dilerse; onu iyi, sâlih bir arkadaşa sahip kılar. Unuttuğu zaman hatırlar. İsmini anınca da, yardımına gelir.»
«İman sahibi munistir, kendisi ile de ülfet edilir. Ken¬disi ile anlaşılamayan ve kimse ile geç inemeyende hayır yoktur-»
«Bir kimse, Allah için birini kendine arkadaş seçerse, Allah onun cennetteki derecesini yükseltir; bu yüksekliğe, başka hiçbir işi ile eremez.»
ALLAH İÇİN KARDEŞLİK
BUNU, DÜNYALIK KARDEŞTEN AYIRD ETMEK
Bu konuyu aydınlatan iki hadîs-i şerifi zikredelim:
«Ruhlar, bir arada tek kaynakta yetişen askerler gibi¬dir. (Ezel bezminde) aralarında ülfet olanlar anlaşır, ka¬lanlar ise ihtilâfa düşer.»
«İki mümin arasında uzun mesafe dahi olsa, ruhen ta¬nışırlar. İsterse onlar; baş gözü ile tanışmış olmasınlar.»
İnsanın daima başkasına karşı sevgisi vardır. Bu sev¬gi, ya sevilenin şahsı ile ilgilidir; yahut, ondan hâsıl ola¬cak bir maksat için olur.
Bu maksat, ya dünyaya dair bir iş olur veyahut ahi-

ret için... Belki de yalnız Allah için ve onun uğruna olur...
Allah için olan sevgiye dünya ve âhiret karışamaz. Al¬lah sevgisi, kullarına karşı beslenen sevgi ile meydana çıkar. Bu hal içinde meydana gelen sevginin adı, Allah rızası için kardeşliktir.
Mecnun b. Amir, bir şiirinde sevgisini şöyle anlatıyor:
Leylâ'nın diyarını dolaşır, Oraların taşını, toprağını öperim, Aslında gönlümü yakan toprak değil, Orda oturan Leylâ'nın sevgisidir.
Sevgi Allah için olunca, öfke de onun için olmalı. Bir insanı, Allah'ı sevdiği ve ona itaat ettiği için sevmeli. Allah'ı sevmeyeni ve ona asi olanı da sevmemek

gerekir. " Herkesin sohbete lâyık olmadığını bilmen gerekir. Bu hususta Peygamber s.a- efendimizin veciz bir' hadîs-i şe¬rifı vardır, zikredelim:
«İnsan, dostunun yolundadır; herbiriniz, kiminle dost, arkadaş olduğuna baksın.»
Herkes, arkadaşlık ettiği kimsede sayacağımız huyla¬ra dikkat etmelidir: Akıl, iyi huy, fasık olmamak, ehli sün¬net harici bulunmamak ve dünya malına düşkünlük...
Akıl sahibi olmak en büyük sermayedir.
Hz. Ali r.a. söyle buyurur:
Cahille arkadaş olma, sakın, çek sakın. Birçok cahil arkadaş, uysal halim arkadaşını azdırdı... Arkadaş, arka¬daş olduğu kimseyle ölçülür. İnsan ancak arzu ettiği ka¬dar olur. Herhangi bir şey, neyle kıyas ediliyor ve ben-zetiliyorsa o kadar olur. Bir kalb, diğeri île karşılaşınca arada delil çıkar; yol bulur.
Ahmak arkadaşın vasfını tarife hacet yok. O sana iyilik etmek isterken zarar verir...
Bazı zatlar şöyle demiş;
Akıllı düşmandan eminim. Aklına ziyan olan dosttan korkarım. Aklı olanın tek yolu vardır, anlayabilirim; dik¬kat ederim. Deliliğin sayısız hilesi var, gözetilmesi de imkânsız...
Bazı zatlar diyor ki; ahmaktan uzak durmak, Allah'a yakınlıktır.
Fasık kişinin arkadaşlığında fayda yoktur. O Allah'tan korkmuyor demektir. Çünkü Allah'tan korkan büyük gü-

nahları işlemekte ısrar etmez. Fasık kimselerden ayrı ol¬mak için Allahü Teâlâ, Peygamber s.a. efendimize şöyle buyurur: «Kalbinden zikrimizi aldığımıza uyma, o boş ar¬zularına uydu.» (Kehf, 28).
Tabiat daima aşılanır... Bir kişi ile olunca onun hu¬yundan çalar...
Biraz da iyi huydan anlatalım... Alkame Hz. oğluna yazdığı vasiyetinde bu hususu oldukça güzel anlatmış... anlatalım:
Yavrucuğum, bir kimse ile sohbet etmek, arkadaş ol¬mak ihtiyacını duyarsan, kendisine hizmet ettiğinde, esir¬geyen biri olsun. Arkadaş olduğun kimse, serii süsleyebü-sin. Yanında emniyet için oturunca, seni emin kılacak bir duruma sahib olsun... Elini hayır dileği ile uzatınca, hayrı uzatsın... Senden bir iyilik görünce sayabilsin; unut¬masın. Bir kötülüğünü görünce mani olabilsin.
Dileğini verenle arkadaş ol. Sustuğun zaman daha ön¬ce sözü açanla sohbet et. Başına bir iş gelince hemen ken¬dini öne atanla ol...
Sözünü tasdik edenle arkadaş ol. Bir iş buyurunca emrini dinleyenle dost ol... Çekişme anında seni üstün tutanı,_ara...
Hz. Ali r.a. ise şöyle buyurur:

Senin gerçek kardeşin odur ki, daima seninle olur. İcabında nefsini feda eder, seni korur. Zaman olur işle¬rin bozulursa, senin uğruna toplu İşlerini dağıtır, senin işini yola koyar.
Geçmişte büyük zatlar, arkadaşlık hakkına çok riayet ederlerdi... Onların içinde öylesi vardı ki, ölen kardeşi¬nin çoluk çocuğuna bakardı...
O büyüklerden bir zatın, kardeş olduğu biri vardı. Vefat etti; kırk yıl onun çocuklarına baktı. Her gün uğ¬radı. Bütün ihtiyaçlarını temin etti... Onlar sanki aile reislerini kaybetmemiş gibi idiler. Aile reislerinden gö¬remedikleri iyiliği ondan gördüler.
İnsanın arkadaşlık ettiği kimse, şüpheli işlere yakın olmamakla beraber, ilim sahibi biri olmalı... ki ondan bil¬gi yönünden de fayda temin ede...
Lokman Hekim, oğluna öğüt verirken der ki: Yavrum,

Ahde vefa iman icabı, verilen ahdi yerine getirmek ise, dinin gereği olduğunu bilesin...
İyiliği fazileti, daima arkadaşlarına vermeli ve nefsine bir pay çıkarmamalısın...
Bazı zatlar bu hususta şöyle demiş: Kendini ezik gör... Bir kimseye engin gönül gösterirsen bu senin iyiliğin ica¬bı sayılır. Akılsızlık olmaz. Arkadaşlar arasında fazlı ve iyiliği ile tanınan kimseye doğrulukta tam ol...
MÜSLÜMAN KARDEŞ, AKRABA VE KOMŞU HAKLARİ
Müslüman kardeşin haklan: Her karşılaşılan yerde se¬lâm vermek. Çağrısına icabet... Aksırmca rahmet oku¬mak... Hasta olunca ziyaretine gitmek... Vefat edince ce¬nazesine iştirak... Yaptığı taksime razı olmak... Nasihat ederse kabul etmek... Saki: bir kabahat işliyorsa, saklamak.. Kendine arzuladığı şeyi ona da arzulamak... Kendine kö¬tü saydığım ona da saymak...
Müslüman kardeşin- hakkına dair önemli bir hadîs-i ?şerif anlatalım:
«Müslümanların senin üzerinde dört hakkı vardır: İyi¬lerine yardım etmek, günahkârlarına bağış talebinde bu¬lunmak, kaçanları yola getirmek, tevbe edenlere sevgi ku¬cağı açmak...»
Müslümanlara eziyet etmemek gerekir. Bu eziyet, ne . dille ne de elle olmalı...
Peygamber s.a. Efendimizden bir¬kaç hadîs-i şerif zikredelim:
«Müslüman odur ki, bütün Müslümanlar, onun elin¬den dilinden salim olur.»
«Mümin odur ki, mal ve can tesliminde iti ma d edilir».

«Muhacir odur ki, kötülükten kaçar ve yapmaktan ka¬çınır»
Müslüman kardeşlere karşı tevazu sahibi olmak da bir lâzimedir... Hiçbir Müslümana karşı büyüklük sat¬mak doğru olmaz. Allahü Teâlâ, büyüklük satanı, kendini beğenmişi sevmez. Şayet bir kişi de sana büyüklük satar¬sa tahammül et... Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur: «Affa yapış. İyiliği buyur. Cahillerden geri dur.» (Araf, 199).

Halkın dedi-kodusunu yapmak da yakışmaz. Başkala¬rı böyle bir yol tutmuşsa, kendisi için bile olsa aldırma¬ya... Hele kendisi hiç yapmaya... Çünkü Peygamberimiz, «Dedi-kodu yapan Cennete giremez.» buyurur...
İslâmlık haklarından biri de, küs tutmamaktır. Tanış - biliş olduğu kimse ile üç günden fazla dargın, küs dur¬mak caiz değildir.
İzinsiz kimsenin evine girmemeli...
İnsanların hepsi ile iyi geçinmeli...
Büyüklere saygılı, küçüklere de merhametli olmalı...
Karşılaştığı herkese güler yüz göstermeli.
Her yapılan vadi yerine getirmeli.
Küs ve dargın olanları barıştırmak da Islâmî haklar¬dan biridir. Bu hususu; Peygamberimizin s.a. bir hadîs-i şerifi ile teyid edelim: «Ayık olunuz. Size namazdan, oruç¬tan, sadakadan daha değerli bir şeyi bildireyim mi?»
Ashap, buyurun ya Resûlallah, dedi. Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu:
«Onlardan biri, iki müminin arasını bulmak, diğeri de Müslümanların aybını örtmektir.»
îslâmî gerçeklerden biri de töhmet getirecek yerler¬den uzak olmaktır.
Her Müslüman, hatırı sayıldığı bir yerde; bir başka Müslümanm işi görülecekse, gerekli yardımı yapmalıdır.
Söze başlamadan önce, selâm verilmelidir. Elden gel¬diği .kadar, Müslüman kardeşin malına, namusuna dil uza¬tanları bertaraf etmelidir.
Her Müslüman, şerli birine rast gelince onu idare et¬meli ve güzellikle yola getirmeye bakmalıdır.
İslâm kardeşliğinin bir hakkı da, ölünce kabrini ziya¬rete gitmektir...
Komşu hakları: Bir komşu, Müslüman kardeşe yapıl¬ması gereken bütün haklara sahiptir. Üstelik, komşuluk hakkına da sahip olmaktadır.
Komşu haklarına dair Peygamber s.a. Efendimizin Önemli bir hadîs-i şerifi vardır, anlatalım:
«Komşu üc tanedir. Birincinin bir hakkı, ikincinin iki hakkı, üçüncünün ise, üç hakkı vardır.
Üç hakka sahip olan komşu. Müslüman ve akraba komşudur. İki hakka sahip olan. Müslüman komşudur. Bir hakkı olan komşu da gayr-i müslim komşudur.»

Peygamber s.a. Efendimizin kâfır komşuya hak ta¬nıması komşuluğun, önemini belirtir.
Peygamber s.a. Efendimiz bir hadîs-i şerifınde şöyle buyurur: «Cibril, kt nşu hakkında o kadar anlatırdı ki, vâ¬ris olacağını sanmıştım-»
Yine buyurur: «Allah'a ve âhiret gününe imanı olan» komşusuna iyilik etsin...»
Akraba ve ana - baba hakkı: Bunların Önemini iki kud-sî hadîsle anlatacağız:
«Ben, Rahman ve Rahim Allahim. Rahm —Akraba¬lık, — isimlerimin kardeşidir. Ona varana varırım. Var¬mayandan rahmetimi keserim.»
«Ya Musa, bir kimse; ana babasına iyilik eder, bana etmezse, onu iyilerden yazarım. Bir kimse, bana ibadet eder, ana babasına asi olursa onu da kötülerden yazarım.»
Köleler: Dinimizde bu da hayli önem taşır. Peygam¬ber s.a. Efendimiz bu hususu bize şu hadîs-i şerifı ile bildirdi:
«Eliniz altında bulunan kölelerinize iyilik ediniz; kö¬tülük ederken, Allah'tan korkumuz. Yediğinizden yediri-niz, giydiğinizden giydiriniz. Güçlerinin yetmeyeceği şe¬yi, onlara teklif etmeyiniz. Seviyorsanız, evinizde bıra¬kınız; aksi halde satınız. Allahü Teâlâ'nın yarattığına ezi¬yet etmeyiniz. Allahü Teâlâ onları size mal etti; isteseydi, sizi onlara köle kılardı...»

ONALTINCI BÖLÜM UZLETE DAİR

Birçokları, uzlet üzerinde ihtilâfa düştü... Bazıları, insanlar araşma karışmayı uygun bulmadı; uzleti daha iyi buldu. Bu fıkri savunanlar arasında; İbrahim Edhem, Süfyan-ı Sevr'i, Davud-u Taî, Fudayl b. Iyaz, Süleyman Havas ve Bişr-i Hafı gibi büyük zatlar var...
Tabiin'den birçok zatlar da, nas arasına karışmayı, daha yararlı bulmuştur. Mucip sebep olaraktan; arkadaş artırmayı, bu arkadaşlar sayesinde iyilik ve takva için yardım sağlanacağını göstermişlerdir.
İnsanlar arasında bulunmayı tercih eden zatların baş-

ta gelen delili, Peygamber s.a. Efendimizin az sonra an¬latacağımız hadîs-i şerifıdir.
Ashaptan biri ibadet İçin dağa çekilmişti. Bunu Pey¬gamber s.a. Efendimiz duyunca şöyle buyurdu: «Bunu ne siz, ne de sizden biri yapsın... Herhangi birinizin, İslâm ülkelerinde yaşaması, onlardan gelene sabrı, bir köşeye Çekilip, kırk yıl ibadet* bedeldir.»
Uzleti tercih eden zatların deliline gelince, Abdullah b. Amir-i Cühenî'ye sorulan bir suale karşı buyurulan şu hadîs-i şeriftir. O. Peygamber s.a. Efendimize âfetlerden kurtulma yolunu sormuştu, buna karşılık, şu cevabı almış¬tı: «Evine sığın, dilini tut, hatalarına ağla...»

UZLETİN FAYDALARI, GÜÇLÜĞÜ, GERÇEĞİ, KEŞİF VE FAZİLETİ

Uzlet işleri şahıslara göre değişir. Herkesin haline, işi¬ne göre değişik hal alır. Hayli faydaları vardır. İnsan uz¬let edince, insanlar arasından ayrılınca,

ibadete devam eder. İlim terbiyesi alır. İnsanlar arasında arız olan; gör¬sünler, işitsinler için yapılan işler kalkar, gaybet edilmez. Emr-i maruf ve nehy-i münker işini yapamayışm üzün¬tüsü silinir. Kötü işlere karşı olan meyil Ölür. Dünyanın iyiliğine olan işleri yapmak kalmaz...

Uzletin faydalarını saymakla bitiremeyiz. Tafsili ya-nlsa uzar. Esas olarak uzletten hasıl olacak fayda ikidir, dri ibadet için... diğeri de sirayeti muhtemel insanların ıledığı hatalardan salim olmak için... Bu iki faydalı esas ^.ıeseleyi biraz daha anlatacağız-

Birinci fayda: İbadet için vakit kazanmak... Allahü Teâlâ'nın zat ve sıfatlarına karşı ülfet peyda etmek... İç¬ten içe onunla münacaat etmek... Bu âlemlerin ötesini dü¬şünmek... Bu değerli işlerin olması için uzlet şarttır. Bun¬ları yapabilmek için halk arasından çıkmaktan başka çare
yoktur...

Bazı büyük zatlar şöyle der: Halvetin, tam emniyet içinde devam etmesi için, Allah'ın kitabına sarılmak icab eder. Allah'ın kitabına sarılan kimseler, Allahü Teâlâ'yı zikrederek; dünyada huzur ve rahatı bulmuşlardır. Allah'ı, ananlar, onunla yaşar ve onunla ölürler. Onlar, daima Al¬lah'ı anar ve ondan korkarlar...

Bu zatları halk arasına karışmaktan alıkoyan fikir ve zikir olmaktadır. Peygamber s.a. Efendimiz de, ilk zaman¬larında Hira dağma çekilir, fikir ve zikirle meşgul olurdu.

însan, uzlet halini devam ettirirse, Cüneyd hazretleri¬nin yetiştiğini anlattığı hale erer. O, uzlet sonunda içine daldığı âlemi şöyle anlatıyor: Otuz yıla yakın bir zaman, Allahü Teâla ile kelâm eyledim. Halbuki insanlar, ken¬dileri ile konuştuğumu sanıyordu...

Vahdet ve uzlet halini tercih eden bir zata sorarlar:

— Niçin bu hali tercih ettin, seni buna ileten sebep
ne?

Şu cevabı verdi:

— Ben, yalnız değilim; Allahü Teâlâ ileyim... Onun
konuşmasını işitmek isteyince kitabını açar okurum. Ben
onunla konuşmayı arzularsam, namaz kılarım...

Veyse'l-Karanî ile Hirem b. Hıyan'ı şöyle anlatırlar: Veyse'l-Karanî bir yerde oturmuştu. Yanına Hirem b. Hı-yan geldi. Veyse'l-Karanî ona döndü ve şöyle sordu:

— Seni buraya getiren ne ola?

Hirem b. Hıyan şöyle dedi:

— Seninle arkadaş olmaya, konuşmaya geldim.

Bunun üzerine Veyse'l-Karanî şunları söyledi:

— Rabbına karşı; irfan duygusuna sahip olan bir kim¬
senin., onun gayri ile ünsiyet edebileceğini sanmıyorum...
Fudayl Hz. şöyle diyor: Gece olunca içim açılıyor. Rabbımla .olacağımı biliyor, seviniyorum. Sabaha çıkınca da insanlarla karşılaşmayı düşünüyor, Rabbımdan alıko¬yacakları-aklıma geliyor, üzülüyorum...
Malik b. Dinar diyor ki: Halkla sohbetten kurtulup, Allah ile sohbet halini bulamayan kimsenin yaptığı işleri erir, kalbi körelir ve ömrünü boşa harcamış olur.
İkinci fayda: Uzletin bir başka faydalı tarafı da, in¬sanlardan sıçraması muhtemel kötü hallerden kurtulmak¬tır. İnsan, halk arasına karışınca çok kere bazı hataları işlemek zorunda kalır.'Ama halvet ve uzlet yapınca on¬lardan kurtulur.
İnsanlar arasına karışınca yapılması muhtemel suçlar arasında şunları sayabiliriz: Gıybet, riya, iyiliği yaptır¬mayı, kötülükten alıkoymayı terk, —emr-i maruf, nehy-i münkeri— yeri gelince anlatacağımız daha birçokları...
Uzlet ve halk arasına karışmaya dair verilecek umu-

mî hüküm şu ki: însan ne tamamen uzlet edip, halk ara¬sından çıkabilir; ne de halk arasına karışıp boğulabilir... Gerek halvet ve uzlet; gerekse, halk arasına dalmak, yu¬karıda anlattığımız gibi şahıslara göre değişir. Bu işlerde en iyisi itidali muhafaza etmektir... Ne tamamen halk ara¬sından ayrılıp uzlete çekilmeli, ne de bütün hali ile halk arasına dalıp gitmeli... Her ikisinin de faydasını düşün¬meli ve hiçbirini kaçırmamalı...'
Uzlet ve halvet haline geçerken, niyeti, insanların şer¬rinden kaçmak ve Hak Teâlâ ile münacâat etmek olmalı... Bütün benliği Hakkın zikrine vermeli... Uzun emelli ol¬mamalı; sonra nefse emniyet edilir. O zaman nefis ka-barır, sahibinin halini perişan eder-
Uzletle büyük cihadı düşünmeli. Ve aklına onu koy¬malı. Tabiatı ile en büyük cihad, nefisle olmaktadır.
Nefisle olan cihadın; en büyük bir is olduğunu, Pey¬gamber s.a. efendimizin buyurduğu bir hadîs-i şerife is¬tinaden, ashabın buyurduğu şu yüce kelâmdan anlıyoruz: Biz, küçük cihaddan büyük cihada döndük... - En iyi bilen Allah'tır. Söylenenleri iyi anla, bilgin artar. En çok bilen Allah..'. Dönüş ve gidiş daima ona...

ONYEDÎNCİ BÖLÜM SEFER BEYAN OLUNUR

Sefer ikiye ayrılmaktadır. Biri zahirî sefer; öbürü de batını sefer... Zahirî sefer, yani yolculuk; yeryüzünü ge¬zip dolaşmaktır. Batınî sefere gelince, o da bizzat Allahü Teâlâ'ya manen yönelmektir- Batınî sefere İbrahim a.s. Peygamberin ağzından anlatılan şu âyet-i kerime işaret eder: «Ben Rabbıma gitmekleyim, o bana doğru yolu hi¬dayet eder.» (Saffat, 99).
Her iki seferi birden şu âyet-i kerime ifade eder: «On¬lara yeryüzünde ve nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz»

(Fussüet, 53).
En büvük sefer, yani yolculuk, içten Allahü Teâlâ'ya yönelmektir. Böyle bir yolculuğa çıkan, ebedî ve sonsuz yolculuğa çıkmıştır. Bunun gezdiği yerler, «arzı yer ve
F. : 10

fe
BBS
P   H   o

<<

p.

&)<"

W

< o

?r

ta

p, -ı

fD   p

o. p

P-

p-

p-

a.

w
CO

I
o

3 E

^3

p-
D

o cy
3-J

fD CfQ
.-'Op
S- P s

_? fD WO rf, . P
s-

'

cra<

O P.
Tİ ÇL fD

r
tn

P P
o
fD
W "2.

P

3 O

fD r* p £

fD P 3 P-

crq<

P-

3 r
-1
> 3 î. a-
p 3
P P
^ P
3 cy
O £13
fD P.

si.
P £
33
C P _ ..
fD-
!-•?
*—• Z/i
, p> p

ff»

O
?P
P

I '
ro w p", a" *< to
c ı— p
"S- 5'
3 P

I '

3 fD " H fD
ITT"
3 3' 1—'
P-fD 3 fD~ >-) p.
fD O
>—• P P. P O
o O

^ p
:• P
p S-
I 1
pro
-. p
i-i- W 3 P
ts

a

_^ P
P ITO
" • fD
P p O O
f
en erat
P p
VT^ P
P M « tT P
ffı-e ,9:

Is

o o cy
e \—> fD 3
O: >-! N fD
fD 3
rjq p >-ı
fD
2 N

W N'
tn fD
3 P
»-? P

<
m
o

P
?< ??<
fı fD
era

? a
P

crcıc
P
ilt
£ 2 5'

3 fD
fD era p H
K 3 P- P-

o
3 o- K"
fD P 3
^&p
W 3 P tV
^ p

a- P/ H o 3 q* 5 ro
" & & w 3: 3 p >~ı S ^ P
?. s?"*- 3 » «»
(o o
?r <

O fD
3 H C p 3 e-^<l S
""S
5* *

2 era 2 p
S* 3
s er
1 fD
ş cy

P
R
. g

p p. 2-E2 P p>
1^0 3
p j+ a P
R

3 e cy P
ÎT
3
P
N' p
3* P»
e.

en m

H P I I I I • I ^ '.

VECD VE SEMAĞ

du. O zaman rahata erdi ve şu beyti yüksek sesle okuma¬ya koyuldu:
Nasib olacak mı acep bir kez daha,
ezhar ve celil otlan arasına uzanmak;
Tufeyl ve Şâme tepelerini bîr daha görebilmek, Mücene suyundan kana kana içebilmek...
Hazret-i Ebubekir de çok defa şu şiiri terennüm ederdi:
İnsan ehli arasında,   habersiz hoşça akşamı sabahı
yapar;
Halbuki ona ölüm, nalınının kayışından yakındır, ani
tutar.
Peygamber s.a. efendimizin de güzel bir şiiri vardır.
Onu da yeri gelmişken zikredelim: y..
Eğer varsa bîr geçim derdi, adı âhiret Allahını, ensara ve muhacire merhamet et.
Bu yazılan şiirlerin hepsi, iki kuvvetli hadîs kitabı olan Buharı ve Müslim'de zikredilmiştir.
ESERLER
Edebî, mevzun eserler, daima kalbi tahrik eder. Kal¬bin heyecanını artırır. Görüşümüze göre, güzel vezinli sözlerde, ruhlar için ilâhî sırlar vardır. Ruhlar o sözleri duyunca derin tesire kapılır. Bu tesirler hep aynı olmaz. Bazan hüzün, bazan ferah; bazan ağlamak, bazan gülmek şeklinde görünür.
Bazan dış duygulara garip tesirler verir. Bu tesirler ve duygular yalnız, mânâsını anlayan zümrede görülmez. Çok defa bu tesir hayvanatta da görülür. Bilhassa develerde... Konuşma gücü olmayan, söyleneni anlamayan yavrular da aynı tesiri duyarlar.
Develer; uzun yolda yorulduğu ve ağır yükün altında kesilmeye başladığı zaman, güzel sesli biri okumaya baş¬lar. Onlar bunu duyunca başlarını uzatır, yeni bir can bulmuş gibi, çok çevik ve çabuk yürümeye koyulurlar.
Rakî adı ile mâruf Muhammed Dînûrî başından ge¬çen bir vakayı şöyle anlatır:

Şehir dışına çıkmıştım. Bir köyde Arap kabilelerin¬den birine uğradım. Beni zatın biri aldı, misafır etti. Eve gidince tuhaf bir manzara ile karşılaştım. İçeride siyah bir köle bağlı duruyordu. Kapı önünde bir deve ölü yatı¬yordu. Diğer bir deve de can çekişiyordu, ölmek üzere idi.
Bağlı köle beni görünce yalvarmaya başladı: Sen mi¬safırsin; kendine has hakkın var. Benim için efendime şefaatçi ol, bu bağdan kurtar. O, misafirin hatırını kır¬maz. Herhalde beni çözeceğini umarım-
Yemek zamanı geldi. Sofra kuruldu; yemek isteme¬dim ve şu köle hakkındaki isteğim kabul olmadıktan son¬ra yemem dedim.
O zat, sözüm üzerine geçen hâdiseyi anlatmaya koyul¬du...
Bu köle bütün malımı telef etti.

Sebebini sordum, anlattı..':
Güzel bir sesi var. Ben bu develerin sırtından geçi¬
nirim. Bu köle onlara çok ağır yük vurduğu halde, üç ge¬
celik yolu bir gecede aldırdı. Develer güzel sesini duyun¬
ca çok hızlı yürüdü. Ve yükleri inince şu deveden başka
hepsi çatlayıp öldü. Onun bağını çözmezdim; ama senin
hatırın için çözeceğim. t
Onun güzel sesini dinlemek istedim. Okumaya başla¬dı. Beride bir deve sulanıyordu. Sesi duyunca, heyecana tutuldu, ipini kopardı, sonra da çöktü... Ben de yüzüstü kapandım. Ondan daha güzel ve tatlı bir ses işittiğimi tahmin. etmiyorum.
İşte bu hikâye anlatıyor ki, güzel sesin garip tesiri var. Duyulan güzel bir sesten tahrik olmayan zatın aklı kısa ve mizacı kaymıştır. Ruhanî halden uzaktır.
DaVud a.s. nebinin sesini duymak -için kuşlar başına konardı.
Ebu Süleyman der ki: Güzel sese karşı'bir kalpte duy¬gu yoksa, onu harekete getirmek zor olur. Ancak duygu¬larla dolu kalb harekete gelir.
«ölülerin ardından ağlayıcı tutup ağlatmak ve çe¬şitli şeyler okuyup sızlanmak olmaz. Fevt olup gidenin pe¬şinden hüzün yasaktır. Ta ki fevt ettiğiniz şeyler peşin¬den hüzne kapılmayasmız.» (Hadid, 23), âyet-i kerîmesi bunu anlatır.
Gelin alayında, çeşitli şenliklerde ve çocuk için keşi-

len kurbanlarda; güzel seslilere bir şeyler okutmak, din¬lemek caizdir. Çünkü bu sevinci artırır, mahzuru yoktur. Peygamberimiz de s.a. bu gibi şenlikleri severdi.
Bir rivayete göre, Peygamberimiz Mekke'den geldik¬leri zaman kadınlar tarafından def çalınıyor ve çeşitli şi¬irler okunuyordu. Onlardan bir tanesi şöyledir:
Ay doğdu üstümüze;
Veda tepelerinden...
Şükür gerekir bize;
Allah için dâivetçi geldikten sonra.
İki kuvvetli hadîs kitabı olan Buharı ve Müslim'de ge¬çen ve Hz. Aişe tarafından rivayet edilen beyanlara göre de semağı dinlemekte ve bazı oyunları seyretmekte mah¬zur yoktur-
Hz. Aişe r.a. diyor ki: Habeşliler dışarıda oynarken Peygamber s.a. ben mahzun, olduğum zamanlarda, beni bir Örtüye sarar, mescitten seyrettirirdi.
Yine Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, şöyle anla¬tılır. Bir gün Hz. Ebu Bekir r.a., Hz. Aişe'nin r.a. hücresi¬ne girer. Yanında iki cariye bulunduğunu ve def çaldık¬larını görür. Mina günlerinde oluyordu. Hz. Ebu Bekir onları dışarı atmak ister. Hz. Peygamber s.a. bir köşe¬de başını Örtmüş duruyordu, yüzünü açtı ve onları bırak, bayramlarıdır, buyurdu.

Bunlara benzer daha birçok hadîs-i şerif vardır.
Anlatılan bu vakalar; semağın mubah olduğuna kati birer- delildir. Ve fitne korkusu olmadığı takdirde, kadın sesi dinlemek de, mubahtır.
Hulâsa olarak arz edelim ki, semağ; kalbte ne var¬sa onu harekete getirir. Kalbi aşkla dolu olan için dinle¬mek mubah ve yerindedir, Kalbinde yasak duygular ta¬şıyan için de haramdır, caiz değildir; bu söz tabiatiyle ' gaflet ehli içindir-
Kalb sahiplerinin işittikleri şey, onları aşk ve. şevkle . coşturur. Onlar baktıkları her şeyde; Hakk'm kuvvetini, kudretini görürler. Onlar daima Hak'tan işitir ve ondan görürler. Onların dinlediği her şey, ilâhî aşka ve sevgiye dayanır. Hakk'a karşı olan şevklerini arttırır.
Kalblerdeki çakmak taşları, Hakk'a karşı keşif ve lü¬tuf ateşi çıkarır. Bunu tavsif etmek mümkün değildir. An-

:ak tadan bilir. Bu hali anlamaktan mahrum olan züm-[e de, inkâr eder.
Bu hale tasavvuf ehli; vecd, tâbirini kullanır.
Bu her ne kadar farz sayılmasa da, Allah sevgisine yaklaştırır ve ona karşı şevk verir. Bunun için en azın¬dan verilecek hüküm ise, mubah olmasıdır. Çünkü bu haller Peygamber s.a. Efendimizin Allah'a dua edip iste¬diği şeyler arasındadır. Peygamberimiz s.a. şöyle dua eder¬di: «Allahım, bana sevgini nasip eyle. Seni sevenin sev¬gisini de ver. Sevgine yaklaştıran şeyi de sevdir»
v Şunu da bilesin ki, semağ, güzel seslerle okunan şiir vb. şeyler, iç âlemi harekete getirir. Bu da herkesin muh¬taç olduğu bir şeydir. Ama her kimin iç âlemi kuvvet bu¬lur, işi kemâline ererse, ona dıştan bir tahrike lüzum kal¬maz.
Sema'ğ meclisinin; bazı edebi, erkânı vardır, bilesin. Güzel dinlemek gerekir. Tehevvüre kapılıp; bağırıp, ça¬ğırmayı intaç edecek şeyleri yapmak doğru olmaz. Otur-' malı güzel edeple dinlemeli. Bilhassa gençlere, büyük zat¬ların yanında bu düşer. Bu gibi meclislere ilk giren kim¬se, yaşlı da olsa, kâmil zatlarla edepli oturması gerekir.
Bu arada yine gerekir ki, herkes kalbine sahip ola, nefsi için gösterişe kapılmaya. Çeşitli hareket ve vecdi-ni yapmacık hareketle riyaya boğmaya...
Bazı zatlar^ vecd halinin yapmacığına cevaz verirken şöyle der: Böylece belki hakikîsini bulur. Ve onu yapar¬ken, belki aniden içinden coşar, harekete gelir. Tıpkı bu¬nun misâli çakmak taşının içinde saklı duran ateştir. O, içindeki ateşi dışarı atması için tahrik edilir.
En iyi bilen Allah'tır. Anla, ganimet bil... Yine doğ-lyu, en iyi Allah bilir.
ONDOKUZUNCU BÖLÜM EMR-İ MARUF, NEHY-t MÜNKER
Emr-i maruf, nehy-i münker; iyiliği yaptırmak, kötü¬lüğü yaptırmamak, anlamına gelen iki dinî cümledir. Her ikisini de dinin esas kaidelerinden bil-
Peygamberlerin ge-

lişindeki gayenin, gerçeğe ulaşması bunlara bağlıdır. Bu¬nun gerekli olduğuna şu âyet-i kerime işaret eder: «Siz¬den bir cemaat, hayra çağırsın; iyiliği emretsin, kötülük¬ten alıkoysun.» (Âl-i îmran, 104).
Bir rivayette Hz. Ebû Bekir r.a. dan şöyle anlatılır; Bir hutbe irad etti ve şöyle dedi:
Ey nâs, siz, «Ey iman edenler, size nefsiniz gerek; hi¬dayeti bulduktan sonra, dalâlet çukurunda olanlar size zarar veremez.» (Maide, 105) âyet-İ kerimesini okur, tef¬sirini yanlış yaparsınız. Peygamberden s.a. şöyle duydum: «Hangi topluluk olursa olsun, kötülük işledikleri zaman, içlerinde o hataları yok etmeye gücü yeten bulunur da yapmazsa, o hatalar sebebi ile inecek belâ, umumî olur ve hepsini yakar»
Yukarıda zikri geçen âyetin tefsirini Ebu Sa'lebe Ha-şenî, Peygamberden istedi; şu cevabı aldı: «Ey Ebû Sa'le¬be, iyiliği emret. Kötülüğü yaptırma. Gördün ki, ortalı¬ğı; şahsî arzusuna uyan, hevâî isteklerine kapılan sardı ve yalnız dünya tercih ediliyor, herkes görüşüne hayran; o zaman kendini kurtarmaya bak. Avamı bırak. Peşiniz¬den bir fitne geliyor. O, gece karanlığı gibi her yanı sa-racaîv. O zaman; şimdi sizin yaptığınız gibi, sünnetimin birini işleyen, sizin elli misli ecrinizi alır.»
Emr-i maruf nehy-i münker, dört esas üzerinde top¬lanır: .
Muhtesib: Yasak işleri önleyecek kimse —bir ne¬vi zabıta—.
Muhtesebün aleyh: Yasak İşten alıkonacak kimse.
Muhtesebün fıh: Yasak olduğu için yaptırılmayan şey.
İhtisab: Yasak işlerden alıkoymanın şekli - usulü.
Biraz açıklayalım.
Yasak işlerden alabilecek kimse: — Zabıta — Başta Müslüman olmalıdır. Ayrıca her bakımdan mükellef ol¬ması da şarttır. Bu işi yapanın devlet memuru olması şart değildir. Halktan biri de yapabilir. Ülkenin büyü¬ğü tarafından tâyin ve izin de, keza şart değildir. Bu bapta yapılacak iş, iman ve îslâm esası dahilinde olmalı. Çünkü iyiliği yaptırmak, kötülüğü yasak kılmak îslâm di¬ni için bir yardımdır.

Bu görevi yapanın bir âdil kimse olması ve olmaması üzerinde ihtilâf vardır. Bazı zatlar, «Yapamayacağınızı niçin söylediniz,» (Saf, 2), «Kendinizi unutuyor; nâsa iyi¬lik emri mi veriyorsunuz» (Bakara, 44) âyet-i kerimeleri¬ni ictihadlarma delil bilerek şart koştu. Sonra, bu husus¬ta, dâvalarına inandırıcı hadîs-i şerif ve haber de bul¬dular.
Bazı zatlar da şart koşmadı. Gerçek de bu olmalı. Ço¬ğu imamlar bu yolu tuttu. Peygamberlerin bile zellesin-de ihtilâf var; nerede kaldı, avam halkın tam masumiyeti ve adaleti...

Bu iş için dörtbaşı mâmur birini aramak, terk etmek sayılır; çünkü bulunması zordur. Bu şartın tahakkuku kolay olmaz. Birçok içki içen vardır, ama başkasının yap¬masına razı olmaz; mâni olur.*
İnsan demeli: Benim için iki görev var. Biri kötülü¬ğü yapmamak, öbürü de yapana mâni olmak... Birinci¬sine gücüm yettiği kadar yapıyorum; bu sayede ikinciye de yol arıyorum- Yani, yapanları alıkoymak istiyorum; inşallah, bir gün ben. de hatâ işlememeye muvaffak olu¬rum...
Böyle bir vazifeye kâfir tayin edilemez. Çünkü o Müs¬lümanlara saldırır. Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur: «Allah, kâfirlere; müminlerin üstünde bir yol vermeye¬cektir.» (Nisa, 141).
İyiliği yaptırmak, kötülüğü yaptırmamak işini daima Müslüman şahıs yapar. Bu görevi alan kimse, insanları korkutur, çekindirir, tekdir eder; yerine göre döver de... Bu işin yapılması şahıslara göre değişmez. Padişah, imam, v.s. bu vazifede eşittir. Hangisi bir kötülük ederse, onu alıkoymak icab eder. Bu hususta anlatacağımız şu hikâye manâlıdır:
Bir gün Mervan b. Hakim, bayram hutbesini namaz¬dan önce okumaya kalktı. Aradan bir zat şöyle bağırdı:
— Hutbe namazdan sonra olur.
Bunun üzerine Mervan:
?— Karışma, diye bağırdı..
Sonra, ashaptan Ebû Said-i Hudrî şöyle konuşmaya başladı:
— Hutbenin namazdan sonra okunması bir kaziye ha¬
line gelmiştir. Bu adamın -hatırlatması da Peygamber s.a.

Efendimizin şu nadîs-i şerifine istinad eder: «Kim beğe¬nilmeyen bir hal görürse, eli ile bertaraf etsin. Gücü yet¬mezse, dili ile yapsın. Buna kaadir olamazsa, kalbi ile yap¬sın; bu imanın en zayıf derecesidir.»
Bu söylenenlerden anlaşıldığı gibi, kötülükten almak birkaç mertebeye dayanır.
Yasak olduğu için yaptırılmayan şey: Bunun kötülü¬ğü açıktan bilinmeli. Üzerinde kötü olmadığına dair içti-had yapılmış olmamalı. İçtihada hacet olmadan kötülüğü belli olan yasak edilmiş olmalı. Misâl olarak: Sarhoşluk vermeyen ekşi hurma suyunu Hanefî mezhebi mahzurlu bulmaz; Şafiî mezhebi bunun içilmesini istemez. Ama b\ı bapta Şafiî mezhebi sâliki, Hanefî mezhebinde olana ma¬nî olamaz. Keza, Şafiî mezhebinde yenmesi yasak olan ba¬zı hayvan etlerini yedikleri için Hanefî mezhebi sâlikle-ri mâni olamaz. Kertenkele ve sırtlan gibi.
Yasak ıştçn alınacak kimse: Bunun insan olrriası şart¬tır. Yapılan yakışıksız iş, bir çocuk tarafından dahi ya¬pılsa, yaptırmamak gerekir. Şarap içen bir çocuğa mâni olmak icab eder.

Bir deli, yaptığı iş ona göre zararı yoksa mâni olun¬maz. Çocuk da aynıdır. Hallerine zararı olmayacak hatâ¬lar yaparlarsa bir şey denmez.
Kötülüğe mani olacak kimse: Âlim olmalı, yaptığı işi bilmeli. Adı, şüpheli işlere karışmış olmamalı. îyi huylu olmalı ve herkesi azarlayan cinsten olmamalı; sert olma¬malı. Yumuşak olmalı.
İlim sahibi olursa yaptığı işin nereye vardığını ve şer'î hadleri bilir. îyi huylu ve yumuşak olursa, haddi aşmaz ve yaptığr yıktığından çok olur. Aksi halde, yaptığından çok yıkar.
Mâni olduğu şeyde bir şefkat duygusuna sahip olmalı. Bu vazifeyi yaparken; mâni olan biri çıkar, ya da sevme¬yeceği bir işle karşılaşırsa, haddi aşmamah. Yaptığı işin önemini unutmamalı. Sonra, kötülüğü bizzat kendisi ge¬tirmiş olur.
ÂDET HALİNİ ALAN BAZI HATALAR
Bunların bir kısmını aşağıya şöyle sıralayabiliriz: Namaz kılarken kıbleye dikkat etmemek. Rükû ve

secde yaparken, usulüne uymamak. Bu gibi hareketi ya¬panları uyarmalı. Bunlar Hakk'a yaklaştıran en değerli iş¬ler arasında sayılır. Anlatılan hataları yapanlara mâni ol¬mak nafile ibâdetle meşgul olmaktan daha faziletlidir.
Ezanı; haddinden fazla uzatan müezzinlere, ayrıca ezandaki kelimeleri uzatarak bozanlara da mâni olmalı-Sabah namazı hariç, diğer vakitler için ezanı tekrar et¬mek de iyi olmaz. Çünkü faydası yoktur.
İpeği fazla olan elbiseleri giyenlere de bir mâni ge¬rek.
Vaizler, hikayeciler; sözlerine kötü bozuk şey karış¬tırmaları da yersizdir. Bunlara da mâni olmalıdır.
Cuma günü, cami kalabalığından fayda umarak, bir şeyler satmak için cami çevresinde bağırmak, şiirler oku¬mak, ilâç vb. şeyleri satmak doğru olmaz. Bunlara da mâni olmalı...
Bu anlatılanlardan başka çok şeyler vardır. Saymak¬la bitmez.
PADİŞAHLARIN DURUMU VE ONLARI İKAZ
Kötülükleri anlatmak, iyiliği yaptırmak durumuna gö¬re dörttür. Tarif, vaaz, sert söz ve zorla mâni olmak... Pa¬dişahlara yalnız tarif ve vaaz yaraşır. Sert hareket ve zor, onları tahrik eder ve fitne doğurur. Sonra öyle şey¬ler meydana çıkar ki, Önce yaptıkları hatalara rahmet oku¬tur. Şu var ki, sertliğin mahzuru olmayacağı, bilâkis fay¬dalı olacağı bilinirse; o zaman sertlik yerinde olur ve za¬rarı yoktur.
Sonra, padişahların bir kısmı yapılan nasihattan hoş¬lanır; buna göre bir nasihat edilirse, korkulacak bir durum olmaz.
1 Padişahlara yapılacak iyi öğütün faziletini, şu ha-dîs-i şerif çok iyi açıklar: «Şehitlerin hayırlısı Abdul Mut-talip oğlu Hamza'dır. Bundan sonra hayırlı şehit; zalim sultana nasihat eden, nasihati tutulmayan ve bu nasiha¬ti için öldürülen kimsedir.» Yine buyurur: «En değerli cihad, zalim sultana karşı doğruyu korkmadan söylemek¬tir»

Zalim padişahların katında doğruyu söylemek, onla¬ra hatâlarını anlatmak kolay olmaz. Elbet onlara doğru yol anlatıldığı için Öldürülen şehit olur. Buna dair hayli hadîs-i şerif olduğu gibi, birçok vakalar da vardır.
Yeri gelmişken £bû Musa'l-Eş'arî ile Dabbe b. Muh-sine'1-Anzî arasında geçen bir vakayı anlatalım. Bu vaka¬yı Muhsine'1-Anzî anlatıyor:
Ebû Musa'l-Eş'arî Basra emiri idi. Bize hutbe oku¬maya çıktı. Allah'a hamd etti. Peygambere salâvat okudu. Akabinden Hz. Ömer'e r.a. duaya başladı. Pekâlâ yaptığın iyi ama; onun arkadaşını neden anmadın, Hz. Ömer'i Hz-Ebu Bekir'e tercih ettin; ona duayı bıraktın? dedim.
Beni Hz. Ömer'e yazdı; şikâyet etti. O yazısında Dab¬be b. Muhsine'1-Anzî hutbemi kesti. Bana sataştı, demiş...
Bunun üzerine Hz. Ömer beni çağırtmış. Gittim, ka¬pıyı çaldım. Kim olduğumu sordu, kendimi tanıttım. Ka¬pıya geldi. Sana ne merhaba, ne bîr şey, dedi. Merhaba Allah'ındır. Ehlim ve malım da yok. Benim buraya kadar gelmemi meşru kılan ne ola; hangi sebeple bunu yapa¬bildin? Ya Ömer dedim. Ben ta Basra'dan geliyorum. İş¬lediğim hangi günah beni buraya çekti?
Bu sözümden sonra, benim gönderdiğim emirle ara¬nızda geçen ne oîdu, dedi. Anlatayım, dedim; devam et¬tim. ..
Hutbeye çıktı. Allah'a hamd etti. Peygambere salâvat okudu. Peşinden sana duaya koyuldu. Ebu Bekir'i unuttu. Pekâlâ yaptığın iyi ama, onun arkadaşını neden anmadın? Hz. Ömer'i Ebu Bekir'e tercih ettin? Ona duayı bıraktın, dedim. Hâdise bundan çıktı. Bu yüzden bana darıldı ve sana şikâyet etti.
Bunun üzerine Hz. Ömer, ağlamaya başladı ve Allah'a yemin ederim ki, sen ondan daha iyi yoldasın. Yaptığın daha yerinde... Seni yorduğum için benî bağışlar mısın? dedi.
Seni Allah zaten bağışlamış ya Emire'l-Müminin, de¬dim.
Tekrar ağlamaya başladı. Ve Hz. Ebu Bekir'in bir gün ve bir gecesi, Ömer'in ve neslinin tümünden hayırlıdır. Eğer arzu edersen, o bir gün ve bir geceyi anlatayım, de¬di. İstedim, anlatmaya başladı...

İlk önce onun gecesini anlatayım. Peygamber, müşrik¬ler sebebi ile Mekke'den ayrılıyordu. Yola gece çıkmıştı. Hz. Ebu Bekir de ona tâbi oldu. Yolda giderken, bazan Peygamber'! geçip yürüyor, bazan arkada kalıyor, bazan .sağa, bazan da sola geçiyordu. Hz. Peygamber ona yaptığı bu hareketlerin sebebini sordu. Hz. Ebu Bekir, buna ceva¬ben; ön tarafa geçiyor, uzakları gözetliyorum. Arkada ka¬lıyor, geriden bizi takip eden varsa diye bakıyorum. Sağ ve solda yürümem de aynı tesirle... Sana bir zarar gelme¬sinden korkuyor emin olamıyorum, dedi.

Peygamber o gece Hz. Ebu Bekir'in yanma gayet gizli geldi. Hz. Ebu Bekir onu görünce, hemen eşyaları aldı, kö¬lesine yükledi. Yola revan oldular.
Mağaranın ağzına gelince, ey Resul, seni gönderene yemin olsun ki, mağaraya önce ben gireceğim. Eğer ora¬da zararlı- bir şey varsa, bana olsun.
İçeri girdiler. Orada bir deîik vardı. Hz. Ebu Bekir ayağı ile kapadı. Zararlı bir yılanın çıkıp ısırmasından kor¬kuyordu. O anda delikte, bulunan bir yılan ısırdı. Acı¬sından yaşlar Ebu Bekir'in yanağından akıyordu. Ve Hz. Resul s.a. ona şöyle diyordu: «Mahzun olma, Allah bizim¬ledir.» Bu ulvî kelâm üzerine. Allahü Teâlâ ona sükûnet ve rahatlık verdi. îşte onun hayırla dolu gecesi bu idi.
Günlerinden birini de anlatayım, dinle.
Hz. Peygamberin irtihalinden sonra, Arapların bir kıs¬mı dinden döndü. Kimi namaz kılmam, kimi zekât ver¬mem diyordu. Yanma gidip, iyilik tavsiye etmeye kalk¬tım. Ey Peygamberin Halifesi, dedim. Bunlara yumuşak davran, sert çıkma. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Şid¬det kâfirlere olsun, zayıflık İslâm'a. Öyle mi Onlara yu¬muşak davranmamıza ne sebep var? Peygamber s.a. göç¬tü. Vahy durdu. Peygamberi bağlamak istedikleri iplerle beni bağlayıp ve yapacağıma mâni olacaklarını bilsem, yi¬ne onlara karşı çıkıp cenk etmekten geri durmam.
? Bundan sonra o mürtedlerle kıtal ettik. En uygun yo¬lun bu olduğunu anladık. İşte onun günü de buydu.
Bundan sonra. Ebû Musa'ya bir mektup yazdı. Ve ba¬na yaptığını ayıpladı.
Anla, ganimet bul. En iyi bilen Allah'tır.

YİRMİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER s.a. EFENDİMİZİN GÜZEL HUYLARI VE GEÇİM ÂDABI

Başta, Peygamber s.a. efendimizin edep ve terbiye¬sinden bahsedelim.
Bilesin ki o, daima tevazu sahibi idi ve kendini kim¬seden üstün görmezdi. Daima Allahü Teâlâ'dan iyi edep vermesini ve iyi huylarla süslemesini isterdi.
Çok kere şu duayı yapardı: «Allahim, huyumu ve şeklimi güzel eyle.»
Said b. Hişam şöyle anlatıyor:
Bir gün Hz. Aişe'nin yanma vardım. Peygamber s.a. efendimizin ahlâkından sordum, şöyle buyurdu:
Sen Kur'ân okumuyor musun? Peygamberin s.a. ah-îâkı tamamen Kur'ân'da anlatılmaktadır.
Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen bütün güzel huylar, Pey¬gamber s.a. efendimizin benliğinde toplanmıştı. Onlar¬dan birkaçını anlatalım:
«Affı al, iyiliği söyle. Cahillerin bilmezliğinden geç.» (Araf, 199).
«Allah, adaleti, ihsanı, iyilik edip yakınlara bir şeyler vermeyi emreder. Azgınlığı, akla uygun olmayan kötülü¬ğü, benimsenmeyen işi yasak kılar.» (Nahl, 90).
«Sana isabet eden şeye sabırla îtarşı koy; bu, güç iş¬lerden sayılır.» (Lokman, 17).
Efendimizin huylarını belirten, daha birçok âyet-i ke¬rîme vardır.

Onun s.a. Uhud çenginde, yanağı yarılmış ve dişi şe~ hid edilmişti- Yüzünden kanlar akarken, bir yandan sili¬yor, bir yandan da şöyle diyordu: «Peygamberlerinin yü¬zünü kana bulayan bir cemaat, nasıl felah bulur?». Bunu söylerken ıslah olmaları için, bir yandan da Allah'a yal-varıyordu. Bunun üzerine şu âyet-i_ kerîme nazil oldu: «Bu işde sana düşen bir şey yok.» (Âl-i İmran, 128). Bu¬nunla, her şey Allah'ın elinde ve onun kudreti dahilinde olduğu Peygamber s.a. efendimize anlatılıyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de buna benzer birçok âyet-i kerîme vardır. Hep¬sinden tek şey kasd edilmektedir. O da, Peygamberi te¬dip ve tehzip. Çünkü cümle halka ondan nur yayılmakta-

dır- Bu hal, bir hadîs-i şerifte şöyle dile gelmektedir: «îyi huyları itmam için gönderildim,»

îyi huy için Hz. Ali'nin r.a. bir kelâmı var, yeri gel¬mişken anlatalım: Yazıklar olsun o kimseye ki, bir Müs¬lüman kardeşi; ihtiyacı için gelir, iyilik bulamadan gider. Bir kimse, sevap ümidinden uzak, cezadan çekinmez bir hale gelince, hiç olmazsa güzel ahlâka sarılmalı. Çün¬kü iyi huy, iyi neticeler doğurur. Kurtuluş yoludur.

Ashaptan bir şahıs arkadaşına Peygamber s.a. efen¬dimizi şöyle 'anlatıyordu: Tay kabilesinin esirleri gelince, içlerinden bir cariye çıktı. Peygambere hitaben şöyle konuşmaya başladı: Ya Muhammed, serbest bırakılmamı nasıl buluyorsun? Beni Arap kabilelerine karşı rüsvay etme. Ben, kabilem reisi¬nin kızıyım. Babam bir idarecidir. Esirleri bırakırdı. Aç¬ları doyurur, onlara yemek yedirirdi. İyiliği yayardı. Hiç bir hacet sahibinin arzusunu karşılıksız bırakmazdı. Ve nihayet ben, Hatem neslinden bir kızım.

Bu konuşmayı dinledikten sonra Peygamberimiz, şöy¬le buyurdu: «Ya cariye, saydığın bu vasıflar gerçek bir Müslümanin vasfıdır. Eğer baban da bir Müslüman ol¬saydı; ondan şefkat duygumuzu esirgemezdik.»

Sonra, esirleri getirenlere döndü, şöyle buyurdu: «Bunu serbest bırakınız. Çünkü babası, güzel huyları sever. Allahü Teâlâ da güzel huyları sever.»

Yine bir hadîs-i şerif zikredelim: «Varlığımı elinde tutana yemin olsun ki; Cennete ancak, iyi huya sahip olan¬lar girecektir.»

İyi huya ve güzel âdetlere dair Peygamber s.a. efen¬dimizin önemli bir hadîs-i şerifı daha vardır. Bunu Muaz b. Cebel anlatıyor:

«Allahü Teâlâ, tslâm dinini güzel huy v& iyi işlerle Çevreledi. Şunlar, güzel huy ve iyi İşlerden sayılır: İyi ge-Çİnmek, iyi iş görmek, yumuşak konuşmak, iyiliği yay¬mak, fakirlere taam yedirmek. Selâmı açıktan vermek, hatalı da olsa, bir Müslüman hastayı ziyaret etmek, Müs-lümanm cenazesine gitmek, komşularla iyi geçinmek; kom¬şu isterse kâfir olsun. Müslüman ihtiyara saygı duymak, davet edilen yemeğe gitmek, çağrılan yere gitmek, ba¬ğışlamak, iyilik için çalışmak, cömert olmak, kerem sa¬hibi olmak, hoş görülü olmak, rastlanan kimseden, önce

selâm vermek, öfkeyi yenmek, insanların hatasını affet¬mek...»
Aşağıda sayılacak yersiz işler," îslâmî vakan yok eder.
Vakit geçirmek için oynanan yersiz oyunlar, hayra yaramayan işler, uygunsuz şiirler, bütün çalgı âletleri, kincilik, her şeye karışmak, yalan, gaybet, cimrilik, şahsî çıkarı'düşünmek, cefa etmek, hilekâr olmak, kandırmak, söz gezdirmek, iki kişinin arasını açmak, akrabalardan ke¬silmek, kötü huylu olmak, kibirli ve kendini beğenmiş ol¬mak, böbürlenmek, dikkafa olmak, alay etmek, biçimsiz işlere girişmek ve sebep olmak, çekemez olmak, hased et¬mek, şüpheci olmak, azgın, zalim düşmanlık duygusu ta¬şımak...
Hz. Enes r.a., Peygamber s.a. efendimizi anlatırken şöyle der: Onun tavsiye etmediği, çağırmadığı, yapmamız için emir vermediği hiçbir güzel iş kalmadı... Bizi çekin-dirmedîği hiçbir hatalı, ayıplı işi de bırakmadı.
Bütün iyilikleri Özünde toplaması bakımından şu âyet-i kerime bize yeter: «Allah, iyiliği, adaleti yakınlara iyi¬lik edip bir şeyler vermeyi emreder; azgınlığı, akla uy¬mayan, beğenilmeyen kötü şeylere dalmayı da yasak kı¬lar.» (Nahl, 90).
Hazret-i Muaz r.a., Peygamberimizin yaptığı bir na¬sihati şöyle anlatır:
«Sana tavsiyem şunlardır: Allah'tan korkmak, doğru sözlü olmak. Ahde vefa etmek. Emaneti eda etmek. Hiya-net etmemek. Komşu haklarına riayet- etmek. Yetimlere merhametli olmak. Yumuşak konuşmak. Karşılaştığın kim¬seye önce selâm vermek. îyi iş tutmak. Ümitleri kısmak, îman yoluna tam girmek. Kur'ân'm inceliğine dalmak. Ahireti sevmek. Hesaptan korkup sızlanmak. Çevreni kö¬tülükten esirgemek...
Sakın hakîm bir zata sövmeyesm. Doğruyu yalanla-mayasm. Asi kişiye uyrnayasm." Âdil padişaha âsî olma-yasıh. Yeryüzünde bozgunculuk etmeyesîn. Her taşın, her ağacın yanında, hattâ düz ovada dahi olsun, Allah'tan kor¬kar ol. Her hatadah sonra tevbe et. Açıktan yaptığın hataya açıktan tevbe et. Gizli hatana gizli tevbe et.»
Allah'ın kullarının edebi, âdeti, iyi huya dair temen¬nileri; en az bu sayılanlardan olmalı.

PEYGAMBER s.a. EFENDİMİZİN İYİ HUYLARINDAN BAZILARI
Âyet-i kerîme, hadîs-i şerif ve sahabeler tarafından japılan rivayetlere dayanarak îslâm âlimlerinin Peygam-|erimize dair anlattığı iyi huylardan bir kısmını aşağıya hyoruz:
Peygamber s.a. efendimiz;   İnsanların en haîîmi, en ^cesuru, en âdiîi ve en çok iffet sahibi olanı idi.
Ömründe bir defa dahi olsa; nikâhlısı veya sahibi bulunmadığı, aralarında nikâha mâni bir yakınlık bulun¬mayan hiçbir kadının eline, elini değdirmedi.
Peygamberimiz, insanların en cömerdi idi. Evinde bir altım, ya da gümüş bulundurarak uyumadı. İhtiyacından^ fazla bir şey eline girince, muhtacını bulup

veremeyince evine girmezdi. Hurma ve arpa cinsinden geçimi kadar hangisi kolay bulunursa alır; kalanını, Allah yoluna har¬cardı... Çok kere kendi ihtiyacı için ayırdığını da ve¬rirdi. Çünkü isteyeni boş çevirmek âdeti değildi. Elinde¬ki mevcut bitince sabreder, tahammül ederdi.
Ayakkabılarını tamir eder, elbisesinin sökük kısmını dikerdi. Çok kere ev işlerinde ehline yardımcı olurdu. An¬nelerimizle birlikte et doğrardı.
Haya sahibi idi. Devamlı bir şekilde, kimsenin yüzü¬ne bakamazdı. İster köle, ister efendi; çağıranın dâvetine giderdi.
Peygamberimiz hediyeyi kabul ederdi. İsterse gelen bir tas süt, isterse bir tavşan budu olsun. Hediyeyi alır, yer ve daha iyisini karşılığında hediye verirdi. Sadakayı yemezdi-
Bir fakirin ve bir çaresiz kimsenin davetine giderken kendini büyütmezdi.
Açlıktan midesine taş bağladığı olurdu.
Hazır olan şeyden yerdi. Mevcut şeyi geri çevirmez¬di. Helâl şeyi yemekten çekinmezdi.
Pek elbise seçmezdi. Bulduğunu giyerdi. Bazan, Ye¬men işi elbise giyer, bazan da yün cübbe... Mubah kısmın¬dan, ne bulursa giyerdi.
Yüzüğü gümüştü; sağ küçük parmağına takardı. Sol tarafa taktığı da olurdu.
F.: 11

Binek işinde düşünmezdi. Ne bulursa binerdi, Bazan ata, bazan katıra, bazan da eşeğe binerdi. Arkasına da kölesini veya başkasını alırdı.
Yaya olarak; ayakkabısız, Örtüsüz, başlıksız, sarıksız yürüdüğü de olurdu-
Şehrin uzağında dahi olsa, hasta ziyaretine giderdi.
Güzel kokuyu severdi. Kokusu hoş olmayan şeyi sev¬mezdi.
Fakirlerle oturur, kimsesizlerle yemek yerdi.
Huylarına göre, fazilet sahiplerine ikram ederdi. Şe¬ref sahiplerine iyilik ederek gönüllerini alır, hatırlarını hoş ederdi.
Fazilet derecesini gözetmeden; akrabalarının hepsini ziyaret ederdi.
Hiç kimseye cefa etmezdi. Özür dileyenin özrünü ka¬bul ederdi.
Lâtife eder; doğruyu söylerdi.
Kahkaha atmadan gülümserdi.
Mubah oyunlara bakar, bir mahzur görmezdi.

Ehli ile koşu yapardı. Köleleri, cariyeleri vardı; on¬lara karşı ne yemede, ne de içmede bir üstünlük tutardı.
Okur yazarlığı yoktu. Ümmî idi. Cehaletle dolu bir ülkede meydana atıldı.
Yoksulluk çeken bir cemaat ara¬sından çıktı. Bir zaman da koyun güttü.
Çocukluk devre¬sinde babasını, anasını kaybetti; yetim büyüdü. Hal böy¬le iken; Allahü Teâlâ ona en güzel edebi öğretti. En_gü-zel yolu tanıttı. Gelmişin geleceğin ilmini belletti. Âhi-rette, neyin kurtarıcı olduğunu bildirdi.
Allahü Teâlâ bize, ona tam ve.daima uymayı nasib eylesin. Onun huyunda, yolunda gitmeyi, sünnetini yap¬mayı başarı ile ihsan eylesin. Âmin.
Peygamberimiz hiç kimseyi .azarlamadı. Ancak, bir
? hatasına keffaret olarak ve acıyarak çıkışırdı.
. Ne kadına, ne de hizmetçiye lanet okudu.
;; Cenk sıkıntısından kurtulmak için biri, Peygamber
&£ s.a. efendimize; düşmana lanet okusaydm, dedi. Bunun İt üzerine, «Ben âleme rahmet olarak gönderildim; lânetçi v. değil», buyurdu-

Hz. Enes, Peygamber s.a. efendimizi anlatırken şöyle, der: «Onu Peygamber olarak gönderene yemin ederim; yaptığım işlerde, sevmediği bir şey olunca, bunu niçin yaptın, gibi sözlerini işitmedim. Böyle bir sözü bana söy¬lemediği gibi, başkalarına da söylemezdi. Ancak, kaderde böyleymiş, yazılan buymuş, derdi.»
İki- iş arasında kalınca, kolay tarafını alırdı. Ancak, bir hata korkusu olunca kolay yolu bırakırdı. Hele akra¬balardan kesilme korkusu olan bir işe hiç yakın olmazdı.
Akrabaları darıltma korkusu işinde, herkesten daha başka davranırdı.
Kendisine kim bir iş için gelse; —bu gelen ister hür kimse, isterse bir erkek köle, ya da cariye olsun, — elin¬den geldiği kadar ona yardım eder, işini bitirmeye çalı¬şırdı.
Allahü Teâlâ onu dünyaya göndermeden çok önce, Tevrat'ın ilk satırında şöyle anlatıyordu: «Muhammed, Allah'ın resulü, seçkin kuludur. O sert ve kaba değildir. O sokaklarda bağırarak dolaşmaz. Kötülüğe, kötülükle mukabele etmez. Affeder, hoş görür. Doğumu Mekke'de olacaktır. Hicreti güzel olacak. Şam onun emrinde ola¬cak. O ve arkadaşları tesettüre riayet edecek. O, Kur'ân ve ilim doludur; çevresini aydınlatır-»
Peygamberimizin İncil'de de tarifi vardır.
Kiminle karşılaşsa önce selâm verirdi.
Bir kimse, yapılması kolay olmayan bir iş tevdi edin¬ce; yapamam deyip bırakmazdı. Sabreder, karşı taraftan anlayış beklerdi. îşi yarıda bırakan kendisi olmazdı.
Bir kimsenin elini tutunca, karşı taraf elini çekme¬den, kendisi bırakmazdı.
Ashabından hangisi ile karşılaşsa, musafaha ederdi. Musafaha ettiği eli kavrar ve biraz kuvvetli sıkardı.
Otururken, kalkarken daima Allah'ı anardı.

Namaz kıldığı zaman yanma biri geîip otursa biraz ara verir, gelene döner, derdini sorar, gereken cevabı ve¬rir, savar; sonra namazına devam ederdi.
Çoğu zaman otururken kıbleye dönerdi.
Yanma gelen, hemen herkese, iyilik ederdi. Araların¬da hiçbir akrabalık olmayan çok kimseye üzerinden ör¬tüsünü çıkarır, serer oturturdu. Üzerinde oturduğu min-

deri de verdiği olurdu; misafır kabul etmeyecek olursa, kabul ettirmeye çalışırdı.
Bir meclisten kalktığı zaman, sübhanellah diye kal¬kardı. Bazıları da şu duayı okuduğunu kaydederler ve bunları bana Cibril öğretti dediğini yazarlar:
«Sübhane-kellahümme ve bihamdike eşhedü en lâ ilahe illâ ente vahdeke lâ şerike estağfırüke ve etûbü ileyk.»
Mânâsı: «Allahım subhansm. Sana hamd olsun. Orta¬ğın olmadığına, tekliğine ve senden başka ilâh olmadığına şahadet ederim. Sana döner af taleb ederim.»
KONUŞMASI VE GÜLMESİ
Peygamber s.a. efendimiz, insanların en güzel konuşa¬nı idi; kelâmı çok tatlı ve kibardı.
Derdi ki, Arap dilini en güzel konuşan benim. Cen¬net ehli cennette; Peygamber s.a. efendimizin lehçesi ile konuşacaktır.
Sözü, az ve öz konuşurdu. Ne muhatabın anlamaya¬cağı kadar kısa, ne de yoracak kadar uzun konuşurdu.
Konuşması düzenli idi. Muhatabın anlaması için ko¬nuştuğu cümle sonlarında biraz dururdu.
Daima gerçeği konuşurdu. Hiçbir zaman hatır için ve darıltmak için konuşmazdı.
Vahyin nazil olmadığı, kıyametten bahis açmadığı, hut¬be ve vaaz etmediği zamanlarda; ashab arasında en çok gülen ve bol tebessüm eden olurdu.
Şöyle bir hikâye anlatılır:
Peygamber s.a. efendimiz ashabı arasında oturuyor¬du. Pek neşeli değildi. Ashab da bir şey demiyordu. Dışa¬rıdan bir köylü Arap geldi. Kimliğini bilen yoktu. Bir şey sormak istiyordu. Ashabtan mâni-olmak isteyen oldu: Vazgeç, Peygamberin pek neşesi yok dediler. Arap, vaz¬geçmem, onu gerçekten

Peygamber olarak gönderene ye¬min ederim ki, güldürmeden gitmem, dedi. Bunun üzeri¬ne aşağıdaki soruyu sordu:
«Ey Allah'ın Resulü, işittiğimize göre, son zamanlar¬da deccâl gelecek, halk açlıktan kırıldığı bir sırada, onla¬ra tirit getirecek. Anam, babam sana feda olsun, benim için ne düşünüyorsun? Şayet o zamana kalırsam, onun

tiritinden yeyip midemi doyurayım mı, yoksa vazgeçip, helak olup gideyim mi? Halbuki, ben Allah'a inanmış ve onu reddetmişim.» Bu soru üzerine Peygamberimiz güldü, yan dişleri bile gözüktü. Ve şöyle buyurdu: «Hayır olmaz. O gün, Allah iman sahiplerini nasıl doyuraca'ksa, seni de öyle doyurur.»
Herhangi bir hâdise karşısında; işi oluruna bırakır, gücünden, kuvvetinden soyunurdu. Hidayetin gelmesini talep eder, şu duayı okurdu:
«Allahım, bana gerçeği gerçek olarak göster ve uyma¬yı nasip et. Kötüyü kötü olarak tanıt, kaçmayı nasib ey-İe... Şahsî arzuma uyarak, ne olduğunu bilmeden, verdi¬ğin hidayet dışındaki bir şeye uymaktan sana sığınırım. Arzularımı hidayetine tâbi kıl.
Razı olduğun afiyet halinde benim arzularımı erit. Gerçek yollar karıştığı zaman, bana hidayeti nasib eyle. Sen doğru yola hidayet edersin.»
YEMEK ÂDETLERİ
t
Taze salatalığı tuzlar yerdi. Meyvelerin en çok taze¬sini severdi. Kavunu, üzümü de çok severdi. Üzümü o ka¬dar iştahla yerdi ki, bazan suyu inci gibi sakalına dü¬şerdi.
Çok kere yemeği; su ile hurma olurdu. Bazen de, süt¬le hurma yer ve bunlara; en tatlı iki nimet, buyururdu.
En çok sevdiği yemeklerin başında et gelirdi. «Kulağa kuvvet verir, dünyada, âhirette yemeklerin efendisidir. Eğer Rabbımdan, her gün bu yemeği isteseydim, verirdi», diye de buyururdu.
Çok kere, etli tirit ve kabak yerdi. Kabağı severdi ve «Kardeşim Yunus'un ağacı» derdi.
Hz. Aişe, Peygamber s.a. efendimizi anlatırken, şöyle der: Güveç pişireceğimiz zaman, «Kabağını fazla yapın, çünkü o, mahzun kalbe kuvvet verir,» buyururdu.
Av etlerini yerdi. Kendisi av peşine düşmez ve avla¬mazdı. Kendisi için av yapılıp getirilmesini ve yemesini severdi.
Yağlı ekmeği sever, yerdi.
Koyun etinin budunu ve kürek kısmını severdi. Gü-

veç yemeğinden, kabakla pişenini; ekmek katığı için, sir¬keyi; hurma cinsinin de sütlüsünü severdi ve bereketi için dua okur ve bu Cennet meyvesidir, zehirlenmeye ve sihre şifadır, buyururdu.
GİYİM ÂDETLERİ

Peygamber s.a. efen.dimizin giyim için pek elbise seç¬tiği olmazdı. Çok kere beyaz giyerdi. Ve «Beyazı, diri¬lerinize giydirin; ölülerinize de kefen yapın,» buyururdu.
Çok kere evden çıkınca, yüzüğüne ip bağlardı; bu-; nunla, yapması gereken bir işi hatırda tutmak isterdi.
Başına bir şey giyer, üzerine de sarık sarardı; sarık-*1 sız giydiği de olurdu. Çok kere başına giydiği şeyi çıka-' rır, sütre yapar, namaz kılardı.
Elbisesini sağdan giyerdi. Giyerken şu duayı yapardı: «Allah'a hamd olsun. Beni halkı arasında iyi gösteren şe¬yi verdi ve Örtünebileceğim şeyi nasib etti.»
Elbiseyi çıkarırken de soldan başlardı.
Cuma günleri için hususî bir elbisesi vardı.
Yeni bir elbise giydiği zaman, eskisini muhtaçlara ve¬rirdi.
Muhtaçlara verilen elbise için şöyle buyururdu: «Han¬gi Müslüman olursa olsun; fazla elbisesini bir Müslüman fakire Allah için verirse, diri ve ölü halinde Allahü Teâlâ onu dünya Ve âhirette, kötülükten saklar.»
Yatağı sarı renkte idi. îçi hurma lifi ile dolu idi. Bo¬yu iki kol veya az fazla idi. Eni, kol boyundan bir karış fazla idi.
Sefer için, iki katlı bir abası vardi. Harp esnasında onu beraberine alırdı.
Üzerinde üç gümüş halka bulunan bir de sarı kuşağı vardı.
BAHADIRLIĞI
Peygamber s.a. efendimiz çok cesurdu. Cesaretini dai¬ma muhafaza ederdi. Aksini gören olmadı.
Hz. Ali r.a. tarafından anlatılan şu kısa hikâye onun

şecaatini bize kolayca anlatır:
Bedir günü, biz Peygambere -sığınmıştık. O ise, düş¬mana hepimizden daha yakın duruyor, korkmuyordu. O gün aramızda en güçlü, iradesine hâkim olan oydu.
MUCİZELERİ
Şunu bilesin ki, bir kimse, onun halini, âdetini gör¬se, ya da can kulağı ile dinlese; evvel, âhir onun benzeri bulunmasına imkân olmadığını anlar ve bilir. Ve bilir ki ondan zuhura gelen cümle işler, ancak bir vahyin ve ilâ¬hi nüzulün eseridir. Arabın en görgüsüz adamı dahi bir görüşte onun yalancı yüzü taşımadığını hemen anlar ve inanırdı. Onun gerçek yönünü anlamak için basiretle, an¬layışla bakmak yeierdi. Onun doğruluğu ve Peygamber¬liğine çok delil vardır.
Biz burada, insan üstü bir kuvvetle, eHnde zuhur eden birkaç mucizenin sadece azmi öz olarak anlataca¬ğız. Siyer kitaplarında bunların tafsili çoktur.
Kureyş kabilesinin talebi üzerine, herkesin gözü önün¬de ay'ı -ikiye bölmüştü.

Hendek günü, Ebu Talha'nm r.a. evinde az yemekle çok kimsenin karnını doyurmuştu.
Bir gün asker susamıştı. Az su bulundu, Peygambe¬rimiz parmaklarını içine soktu, bütün asker ondan doya doya içti, susuzluğunu giderdi.
Yine elinin dahi içine zor sığdığı bir kapta bulunan su ile bütün asker abdest aldı.
Bunların oluşu birer mucizedir. Basiret sahibi olan, bunlar karşısında nasıl iman etmeden durur?.. En iyi bilen Allah'tır...

YİRMİBİRİNCÎ BÖLÜM KALB HALLERİ

Kalb halleri, insanın maddî ve manevî hayat bulma¬sına sebep olduğu gibi, yıkımına da sebep olur. Bundan¬dır ki, insanı maddî ve mânevi yıkan haller bu bölümde
anlatılacaktır.

Kalbin önemi Peygamber s.a. efendimizin şu hadîs-i şerifinden anlaşılır. Zikredelim:
«Âdem oğlunun cesedinde bir et parçası var kî, o iyi¬lik bulduğu zaman, bütün vücut iyiliğe erer. O fesada va¬rınca da, bütün vücud fesad olur; agâh olunuz, o et parça¬sı kalbdir.»
Bu hadîs-i şeriften anlaşılıyor ki. insan varlığında esas olan kalbdir. O, ceset âleminde kendisine itaat olu¬nan bir şahtır. Diğer duygular onun emrinde yaşar.
Bu bölümde biz; kalbin, ruhun, nefsin ve akim ne gi¬bi haller ve mânâlar taşıdığını anlatmaya çalışacağız.
Başta kalbi ele alıyoruz...
Kalb: Kalb lâfzı iki mânâ taşımaktadır.
Birincisi, sol canibte meme altına yerleştirilen, ma¬lûm şekilli et parçasıdır, İç boşluğunda siyah bir kan vardır. Ruhun kaynağı orasıdır. Zikrettiğimiz bu kalb, ya¬şayan insanlarda, hayvanlarda hatta ölülerde dahi mev¬cuttur.
İkinci mânâya gelince; ruhanî ve Rabbani bir —leta¬fet— incelik olarak anlatabiliriz. Bu et parçası o ilâhî in¬celikle birleşmektedir. AllahÜ Teâlâ'nm zatını, sıfatını bil¬meye kabiliyet taşıyan o inceliktir.
O ilâhî incelikle idrâk edilen ve bilinen şeye; hayâl, vehim giremez. Çünkü insanlığın gerçek yüzü odur ve Allahü Teâîâ zatına onu muhatap kılmaktadır. Anlatmak istediğimiz mânâya şu âyet-i kerime işaret eder: «Kalbi olan için bunda muhakkak ayıktırıcı zikir¬ler var.» (Kaf, 37). Bu âyet-i kerimeden murad, malûm şekilli kalb olamaz. Çünkü o, hayvanlarda da var. Halbu-. ki onlar Hakk'm muhatabı değil...
Bu durumu anladıktan sonra, şunu kat'î olarak bil;, malûm şekilli kalbin bu ilâhî incelikle olan ilgisi çok de¬rinlere gider. Açıklamakla anlaşılması kabil değildir. Mü¬şahede ve o ilâhî incelikten hasıl olan gözle derinliğine erilebilir.

Anlatılması kabil olan şu ki: Kalb bir padişahtır. Onun kendisine göre evi ve ülkesi vardır. O ilâhî inceliğin bu kalbe gelişini bir araz olarak kabul edemeyiz; öyle ol¬saydı şu âyet-i kerimenin mânâsı hiç olurdu: «Şüphesiz

o, kulla kalbi arasında zatî varlığı ile tecelli eder.» (En-
fal, 24).
Ruh: Ruh da kalb gibi iki mânâ taşır.
Birincisi, tabiî ruh... Bu ince, dıştan sezilmeyen bir duman gibidir. Kaynağı kalb boşluğunda bulunan kara kandır. Bu kanın bulunduğu kalbin tarifı, yukarıda geçti.
Bu kandan gelen hayat, damar yolu ile cana dağılır. Bunun misali, evde yanan bir lâmbanın etrafı aydınlat¬masıdır. Anlatmak istediğimiz bu ruh hali> doktorların an¬latmak istediği ruhtur.
İkinci mânâya gelince, o da kaibde olduğu gibi îlâhî ve Rabbanî bir inceliktir ki, buna kalbin gerçek yüzü der¬ler. Gerek ruh, gerekse kalb, gerçek üzerine yeknesak de¬vam etmektedir. «Sana ruhtan soracaklar, onlara, rulı Rabbmıın işlerinden bir iştir, de-.» (îsra, 85) âyet-i keri¬mesi bu mânâya gelir.
Nefis: Bu da iki şekilde anlatılır.
Birincisi, öfke, kötü arzular, fena vasıflar gibi kötü adlar alan nefistir. Bu nefsi şu hadîs-i şerif bize daha iyi anlatır; «Düşmanın en güçlüsü, iki kaburgan arasında bulunandır.» Bu nefisle cihad edilmesi, kırılması, ezilme¬si için emir verilmiştir.
İkincisi de, kalb ve ruh bölümünde anlatılan ilâhî in¬celik —lâtife— mânâsını taşır. Zaten o ilâhî incelik; kalb ve ruha verilen mânâların birini alır. Kalb ve ruhla be¬raber bu nefis de o ilâhî inceliğe iti âk edilmektedir. O in¬sanın gerçek varlığıdır. Diğer hayvanattan onunla ayırd edilir.
Allahü Teâlâ'y1 anmakla, saflığını bulur, pâk olur ve şehvet izleri silinirse, o zaman Mutmeinne vasfını alır. Bu, «Ey Mutmein nefis, Rabbma dön.» (Fecr, 27), âj'et-i kerimesi ile daha iyi anlaşılır.
Nefsin Mutmeinne derecesine ermesi için; iki dere¬ce alması lâzım. O derecenin bir tanesi Levvamedir. Al¬lahü Teâîâ bir âyet-i kerimede, Levvame nefse yemin et¬mektedir. «Levvame nefse yemin olsun.» (Kıyame, 2).
Nefis, Levvame halinde, kötülüğe düşmez; sevmez. kötülüğü benimsemez.
Ve... bu makama ermesi için aşması gereken diğer bir dereceye de, Emmare adı verilir. Emmare halinde ne¬fıs kötülüğü emreder. Bir âyet-i kerimede, «Nefis mutla-

ka kötülüğü emreder.» (Yusuf, 53) buyurulur. Bu halin¬de nefis, katiyen hayır işi görmez. Kötülüğü, de, kötü gör-
mez.
Bir nefis için Emmare makamı alt, Mutmeinne üst
sayılır. İkisinin arasında Levvame bulunur.
Levvame şerre yaklaşamaz. Bununla beraber, tam mânâsı ile kendini hayra da veremez... Buradaki hayır¬dan murad, Allahü Teâlâ'yı devamlı anmaktır.
Akıl: Akim birkaç vasfı vardır. Bir tanesi, eşyanın gerçek yüzünü bilmektir. Diğeri de Âlim'dir. Bu halinde bilgi onun için bir sı¬fat olmaktadır. Bu mânâya göre akıl, daha önce anlatı¬lan ilâhî bir incelikten ibarettir. Bu duruma göre, akla yalnız birinci mânâyı vermek doğru olmaz. Peygamber s.a. efendimizin buyurduğu şu hadîs-i şerif bu iddiamıza kuvvet verir: «Allah, önce aklı yarattı. Sonra ona beri dön dedi; döndü. Geri dön dedi; döndü.»
Şimdi âyet ve hadîslerle kalb, ruh, nefs ve aklın ne demek olduğu anlatıldı. Buna dayanarak hepsinin tek mânâya geldiğini diyebiliriz. O da ilâhî bir incelikten iba¬rettir. Bunu böylece bilesin.
Sehlü't-Tusterî der ki: Kalb, Arş'tır, sine de Kürsî...
Buraya kadar anlatılanların hepsinden, kalb, kasd edil¬mektedir. Fakat asıl kalb sine boşluğunda bulunan o et parçası olmayıp, onun çok ötesinde mevcut bir şey oldu¬ğu bilinmelidir.
Kalbin ne demek olduğunu, az da olsa, anladın. Şim¬di de onun kuvvetlerini, emrinde bulunan gücünü anlata¬lım.
Kalbin iki çeşit askerî kuvveti vardır. Birinci kısmı bu baş gözü ile görülebilen el, ayak, göz ve diğer dış duy¬gular.... Diğer kuvveti ise, yalnız iç gözü, kalb gözü —Ba¬siret— ile görülür. Bunlar daha tafsillİ anlatılacaktır.
Kalbin Önemini, yukarıda da arz edildiği gibi, «Âdem oğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki...» hadîs-i şe¬rifı belirtir.
Kalbin ıslahı birçok şartlara bağlıdır. Başta kendisi¬ne itaat olunması lâzımdır, emrinde çalışanların bu hale

gelmesi icab eder. Nefis ve diğer duygular onun emrine göre hareket etmeli. Aksi halde sultan olamaz, onların eline düşer. Âmir olması gerekirken memur olur. Hattâ
kilab-ı zulmün ve düşmanın elinde esir sayılır.
Bilhassa sofiye yoluna girdikten sonra; insan, halini daha iyi kontrol edebilir. O zaman, kalbin kimin eline düş¬tüğü kolay anlaşılır. İnsan, halini ayıkta ve rüyada seze¬bilir. Şehvetin ve hırsın seline kapıldığı varsa anlar.
Şehvet ve hırs çağrısına uyan kimse, nefsinin perişan halini hem rüyada hem de ayıkta görebilir. Burada ayık kelimesinden kasdımız, tasavvuf halidir. Sayılan kötü huy¬lara sahip kimse; kendini çok kere ya bir kelp, ya da hınzır önünde eğilir bulur. Öfkesine hâkim olamayan, nef¬sini kelp Önünde secde eder bulur.

Rüyada; hinıar önün¬de eğilen bir kimse, gerçekte bir şehvet -esiridir. Hınzıra secde eden   de hırs düşkünü sayılır.
Bunların hangisi olursa olsun, hırs, tama', kötü ar¬zu vb.'Şeylere kapılan kimse, insanlara musallat olan şey¬tanın eline düşmüş olur.
Kalbe musallat olan bu şeytanî kuvvetlerin zulmü de¬vam eder, hiçbir yardım göremezse, onların elinde esir olur. Neticede insanın özü sayılan, ilâhî incelik —lâtife— duygusu kahra uğrar, battal olur. Kalbteki o ilâhî inceliği taşıyan nokta bir bozulunca, şifası kolay olmaz.
Kötülüğe kapılan kalbin mühürlendiğini ve onun ça¬
resiz hastalığa kapılıp gittiğini şu âyet~i kerimeler bize
anlatır: «İşte o zümrenin kalbini, Allah mühürledi.» (Nahl,
108). «Hayır, öyle değil, onların kalbi Ran hastalığına tu¬
tuldu.» (Mutaffifın, 14).   ?   '
Kalb bir ayna gibidir. Kirden, pastan temiz olduğu müddet; cümle eşya onda müşahede edilir: Pas her gün artar, parlatan şey aranmaz, kiri alınmaz da, yaptığı ha¬talara dalar giderse, helak olur. Öyle bir hale gelir ki, ar¬tık arınması, temizlenmesi kabil olmaz. îşte yukarıda zikri geçen âyetlerdeki «Mühürlenme ve Ran-hastalığı» bu mâ¬nâya gelir. Peygamber s.a. efendimizin de bu mânâya ge¬len bir hadîs-i şerifi vardır, anlatalım: «Demir nasıl pas¬lanırsa, kalb de Öyle paslanır.» Bunun çaresi sorulduğun¬da, «Kur'ân okumak ve ölümü düşünmek...» buyurdu.
Kalbin saltanatı tamamen sona erer, yerine şeytanî

kuvvetler geçerse, bütün iyi vasıflar ortadan kalkar; kötü, yaramaz haller istilâ eder.
Peygamber s.a. efendimiz kalbi tarif ederken şöyle buyurur: «Kalbler dört kısımdır: Kalb var, her kötülük¬ten temiz, içinde kandiller yanar; bu, bir iman sahibinin kalbidir.
Kalb var; kara, ters yüz olmuş, bu da kâfirin kalbidir.
Kalb var; perdeli, perdesine bürülü... Bu da iki yüzlü münafık kişinin kalbidir.
Bir kalb daha var; o da imanı ve nifakı beraber ta¬şır. Bu kalbin imanlı bölümü bir filiz gibidir. Pak su yar¬dımına koşar, yetiştirmeye çalışır. Nifak bölümüne gelin¬ce, o da bîr çıban gibidir. Besisi, irin ve pastır. Bu hale düşen kalbe, hangi

hal galip gelirse, neticede ona göre hü¬küm tecelli eder,» bir rivayete göre, «öyle gider» buyurul-muştur.
Kalben ayık kimseleri şu âyet-i kerime bize anlatır: «Allah'tan korkan kimseler, şeytan taifesi değince, derhal ayıkır ve basiretlerini harekete geçirirler.» (Araf, 201). Bu âyet bize, kalb basiretinin ve cilasının zikirle, AUahü Te-âlâ'yı anmakla hâsıl olacağını anlatır.
Zikir haline tam takva ile erilir. Aynı zamanda takva hali zikrin ilk kapısıdır. Zikrin sonu keşif halini doğurur. En büyük kurtuluşun anahtarı da keşif haline ermektedir.
Kalbe bir aynayı misal aldığımızı bil. O aynada görü¬len suretleri de hakikatlere dair bilgiler kabul et. Bunlar¬dan da, üçüncü bir suret hasıl olacağını anla. Bunlara kar¬şı irfan duygusuna sahip olduktan sonra, aşağıda anlata¬cağımız hususa dikkatini topla ve dinle.
Aslında görülmesi gereken; fakat kalbe bakılınca, bah¬si geçen hakikatlerin görünmeyiş sebebi beştir.
Anlatalım:
1 — Parlaklığın erimiş gitmiş olması. Halbuki, ona daima cila yapılması, asıl şeklin bulunması ve parlatıl¬ması lâzım...
2 — Parlak madeni durduğu halde, üzerine kirin ve pasın gelmiş olması.
3 — Görülmesi gereken hakikat şekillerinin ayna yü-zünden kaymış olması. Meselâ, aynanın karşısına konması gerekirken, arkasına konmuş olması.
4 ?— Aynada görülmesi gereken suretle ayna araşma, bir perdenin gerilmiş olması.
5 — Aynaya aksettirilmesi gereken suretin yerini bil¬memek.
Aşağıda biraz daha tafsil edilecek olan bu beş misal kalb aynasının durumunu anlatmaktadır. Kalb daima, ilâ¬hî bezeklerle süslenmeye istidatlıdır. Ancak bahsi geçen beş sebepten birinin varlığı, onu tam çalışamaz hale ge¬tirmektedir.
Birinci halde: Kalb kemâlini bulamamış, ya da kay¬betmiştir. Misal; çocukların ve mecnunların kalbi gibi.
ikinci halde: İsyanın ve kötülüğün yığılmasıdır. Şeh¬vet ve kötü arzuların birikmesi sonunda hayatını yitir¬miş gibidir. Buna şu âyet-i kerime işaret eder: «Hayır öyle değil, onların kalbi, Ran hastalığına tutuldu.» (Mu-taffıfın, 14). Bu hastalığı, bir diğer hadîs-i şerif şöyle an¬latır: «Bir kimse işlediği hata sonunda, bir akıl kaybeder ki, onu bir daha bulamaz.» Yani, o hatanın bıraktığı kötü iz kalır, demektir.
Bu duruma düşen bir kalb sahibi, hatalarını tamir et¬meli, yerlerine iyilik getirmeli ve kalbini parlatmaya ça-lışmalıdır. Bir hata işlemeden yapılan kalb

temizliği de, nur ve parlaklık getirir.
Vçüncü halde: Hakikî yön kaybedilmiştir. Matlub olan yoldan sapılmış ve arzu edilen ibadet terk edilmiştir. Hal¬buki ona gereken, taat ve ibadet düzenini bulmaktır. Bu durumda olan bir kalb sahibine lâyık olan Halil İbrahim a.s. Nebî'nin dediği gibi, «Ben Rabbıma döndüm,» de¬mektir.
Dördüncü halde: Kalbe perde çekilmiştir. Bu perde, kalbin özünde gizlenen şehvet izi ve çocukluk devrinden kalma bozuk itikattır. İlk terbiyede hasıl olacak sapık iti¬kadın eseri devam eder.
Besinci halde: Talep olunan yönü bilmemek. Zahirde gözle görülmesi mümkün olmayana tam bir imandır. Bu-, na, gaybe iman tâbiri kullanılır. Bir kimse için bu iman hasıl olmayınca; bilmediği varlığı nasıl öğrenir ve nasıl o varlığın talibi olur. Bu yola mani olan gaflettir. Her halde gafleti yıkmak gerekir.

Peygamber s.a. efendimiz şu hadîs-i şerifı ile gaflet haline işaret eder: «Şeytan Âdem oğlunun kalbini sarma¬mış olsaydı; basiretleri açık olur ve baktıkları zaman, se¬maların ötesindeki varlıkları görürlerdi.»
İnsanın doğuşta pâk ve temiz olduğunu, gaflet halinin sonradan arız olduğunu da şu hadîs-i şerif bize anlatır: «Her yavru, doğuşta tam İslâm fıtratı üzere doğar; sonra babası, anası, istediği şekle sokar. Yahudi yapar, Nasranî yapar, Mecusî yapar...».
îbn Ömer r.a. tarafından anlatılan şu hadîs-i şerif de Önemlidir: «Bir gün Peygamber s.a. efendimize şöyle so¬ruldu: AHah nerede? Yerde mi, yoksa gökte mi?». Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz, «Mümin kullarının kal¬binde» buyurdu. «Beni ne yerim alabildi, ne de semam; ama mümin kulumun kalbine sığdım,» kudsî hadîs-i de, Ibn Ömer r.a. tarafından nakledilen yukarıdaki hadîs-i şerifı teyid eder.
Hazreti Ömer r.a. tarafından söylenmiş olan, «Kalbim Rabbimi gördü» cümlesi yalnız düşündürücü olmakla kal¬maz, konumuzu da tasdik eder.

Her şey gün gibi meydanda olduğu halde, inkarcıla¬rın gerçeği kabul etmeyişine bir misal olarak deriz ki:
Onların görecek gözleri vardır. Birçok gözler görme çağına gelmiştir. Ama, güneş nuru onların gözüne girin¬ceye kadar beklemek gerek. Çocuklar ve mecnunlar da bekleme devresine muhtaçtır.
İlim, çocuğun ve mecnunun kalbinde inkişaf edemez. Onlar, akıl ve seçme kabiliyetine sahip değildir. Kaîb ay¬naları, henüz nakış kaleminin oynamasına hazır olmamış¬tır. Kalemin nakşı için, yerin hazır durumda olması ica-beder.

Burada zikri geçen kalem Allah'ın yarattıklarından bir tanedir. Kulların kalbine ilimlerin nakşı için bir sebep olarak yaratılmıştır. Bunu şu âyet-i kerime ifade eder: «İlmi kalemle Öğretti. O vasıta ile insana bilmediği şeyî belletti.» (Alâk, 4-5).
Allahü Teâlâ'nm kalemi kulların kalemine benzemez. Tıpkı, vasfı kulların vasfına benzemediği gibi. Onun ka¬lemi ne kamıştan, ne de ağaçtan yapılmıştır. Aynı şekil¬de, Hak Teâlâ'nın zatı da, bir cevher veya araz değildir.

Hakkı kabul etmenin ve ona imanın üç derecesi var¬dır, bunu da bilmen gerek.
Birincisi: îlk çağlarda, işiterek kabuldür, Bu bir nevi taklittir. Avam halkın imanı çok kere bu yönden olur.
İkincisi: Evin içinden çıkan bir sesi dışarıdan duy¬maktır. Bu sesten istidlal ederek evin içinde aranan kim¬senin olduğunu tahmindir.
Üçüncüsü: Doğruca eve girip, arananı bulman, gör¬men...
Bu haller derece derece aşılır. Son basamağa ilk defa atlanamaz. Sırası ile derece aşıldıkça istidat artar, kabili¬yet artar, iman artar... Kendini ilk anda son makamda bulan için, bir artma olmaz; ama asıl gaye budur, o da başka. Bu hali işaret ederek Hz. Ali r.a. şöyle buyurur: «Perde açılsaydı, yakînimi artıramazdım.»
Bu iman; peygamberlerin, sıddıklarm ve evliya züm¬resinin imanıdır. Bu imana gaflet, yanlışlık arız olamaz; yanından bile geçemez.

Buraya kadar anlatılan husus, kalbi şu durumda arz etmektedir: (Ki burada kalb derken o ilâhî incelik —Lâ¬tife— sırrını kastediyorum,) O bir şahtır. Beden onun ül¬kesidir. Düşünen aklî kuvvet ise, veziridir. Kötü vasıflar da onun için bir kayıd. ve bağdır.
Kalb, kendi ülkesinde, vezirin, yani aklın verdiği işa¬rete göre hareket ettiği müddet, şahlığında yanılmaz, doğ¬ru yol alır. Şehvet ve kötü sıfatların saldırışına uğrar, ak¬lın işaret ettiği yoldan kayarsa; doğru yoldan sapar, ada¬leti elden bırakmış olur.
Bir misâl daha verelim: İlâhî incelik adını verdiğimiz o kudsî sır, koşup giden bir avcıya benzer. Bu vücut ona binektir. Öfke, kötü ihtiras onun av köpeğidir. Bindiği bi¬nek, yardımcı aldığı köpek v.s. emrine uyar, ihanet et¬mezlerse, av maksadı yerine gelir, umduğunu elde eder. Burada zikri geçen av, ilim avı ve sonsuz saadet gani¬metidir.
Şayet, bindiği binek, asi olur, köpeği av işinden anla-

maz yahut da gönderdiği av peşine düşmez, işaret ettiğini tutmazsa, iş bozulur. Gayeyi bulmak güçleşir. Bu hale göre, av yapmak bir yana, kendisine saldırır ve varlığım yer bitirir.
Kalbin ilim ganimetini toplaması birkaç yönden olur, bil...
Bir tanesi, ulemâ zümresine hastır. Onlar bildikleri ile bir mukaddime yapar, ona göre netice çıkarırlar. Bazı de¬lillere tutunarak matlup hedefe ulaşırlar.
Bir başka ilim ganimeti var ki, bahsi geçenden ayrı¬dır, ona delil ve mukaddime ile varılmaz. Ona keşif ve AUahü Teâlâ Hz. nin vereceği irade ile varılır. Tıpkı pey¬gamberlere verildiği gibi. İbrahim Peygamber hakkında buyurulan şu âyet-i kerime ilâhî ilmin kaynağını anlatır: «Böylece biz, İbrahim'e göklerin ve yerin bütün ihtişamı ile mülkünü göstermiş olduk.» (En'am, 75).
Bu ikinci şıkka dahil olan ilim, Peygamber s.a. efen¬dimiz tarafından yapılan şu dua ile bize çok iyi anlatıl¬maktadır: «AIlahim, eşyayı olduğu gibi bana göster.»
Peygamber s.a. bu ilmi alırken; araya vasıta, delil ya da mukaddime sokulamaz. Ve ilmf almak için bir mâni de olmaz. Bunu da şu âyet-i kerime bize açıklar: «Allah in¬sanlara, rahmet nevinden vereceği bir şey İçin alıkoyan olamaz.» (Fatır, 2).
Burada bahsedilen rahmet, ilâhî varlıkta boldur, onun sonsuz kereminden, temiz kaîblere daima gelir. Peygam-? ber s.a. efendimizin buyurduğu şu hadîs-i şerifte bu İlâ¬hî rahmet daha açık anlatılır: «Yaşadığımız günlerde, ilâhî nefhaîar vardır; ayık olun ve benliğinizi ona arz edin.» Burada «arz edin» cümlesinden murad, kalbi temiz tut¬makla sonsuz saadete ve felaha ermektir. Bir âyet-i keri¬mede, «Özünü tezkiye eden felaha erdi.» (Şems, 9), «Onu —nefsi gerçeklere karşı— kapayan ziyana uğradı,» (Şems, 10) âyeti bir evvelkinin tefsiri ve o halin zıddı sayılır, bu halden kaçan birinciye erer.
Bu ilâhî verginin gelmesi için iki şekil vardır. Biri kul tarafından olur. Bu halde kul; duâ eder, yakarır; hidaye¬tin gelmesini diler. İkinci şekle gelince, orada kulun adı

geçmez. Sebepler de aradan kalkar. Bizzat Hak tarafın¬dan gelir. Bu durumu, aşağıda zikredeceğimiz hadîs-i şe¬rif ve kudsî hadîsler daha iyi anlatır.
«Allahü Teâlâ; her gece, dünya semâsına nüzul eder.» «Ebrar zümresinin bana kavuşma arzusu arttı. Benim de onlara iştiyakım çok arttı.» (Kudsî hadîs).
Yukarıda tarifini yaptığımız iki şeklin birleşiminden hasıl olacak bir hal daha var. Onu da şu kudsî hadîs bize anlatmaktadır: «Bana bir karış yakın olana, bir kulaç yakın olurum.»
Hulâsa olarak, bilesin ki; ilâhî cömertlik, saadet hak¬kının bol olmasını iktiza eder ki, bunda cimrilik yoktur. Hak Teâlâ, her şeyde olduğu gibi burada da cömert dav¬ranmıştır. Çünkü sonsuz kerem sahibidir. Bu keremi ica¬bı, bütün kalbleri yaratılışta, mezkûr saadeti kabule isti¬datlı kılmıştır. Bu sözümüze delil olarak birçok âyet ve ha¬dis vardır. Zikredelim;

Hadîs-i şerif: «Her doğan çocuk, İslâm fıtratı üzerine doğar.»
Âyet-i kerime: «İlâhî fıtrat öyle bir şeydir ki, Allah, zatına ve sıfatına mazhar kıldığı insanları o şekilde ya¬ratmıştır.» (Rum, 30).
Âyet-i kerime: «Biz, insanı en güzel kıvamda yarat¬tık.» (Tin, 4).
İlâhî füyûzatm gelmesi yolunda anlatılan iki şeklin arasına giren ve gelmesine mâni olan ve meşgul eden bir¬kaç şey var. O şeyler, şehevî arzular ve daha başka kö¬tülüklerdir. Bunlar aradan kalkınca işler aslına döner, kalbde hakkın azamet ve celâli tecelli eder ve kul, ebedî sonsuz saadete erer. Her kap içinden ne kadar dışarı ata-bilirse, dışarıdan o miktar nasip alabilir. Kalb de böyle¬dir. Dış âleme karşı, içini ne kadar boşaltırsa, ötelerden o kadar nasip alır. Allahü Teâlâ bu hale eren kişileri, «Rab-baniyyun, Ahbar» (Mâide, 44) adlan ile zikreder. Mânâ¬sı; bilgi sahibi, Hakk'a bağlı gerçeğe vakıf olarak alına¬bilir.
Anlatmak istediğimiz ilmi bulup sonsuz saadete er¬dikten sonra, kalb kerim\bir şah olur. Hakk'a bağlı bir varlık haline gelir.

Bu yüce hali bulanlar, Hz. Ali r.a. tarafından da şöyle anlatılmaktadır:
«Yeryüzünde Allah'ın kandilleri vardır. Zatına göre en sevimlisi; zarif, pâk ve sağlam olanıdır.» Tefsir ederken de şöyle buyurur: Kardeşlerine karşı zarif, din yolunda kuvvetli, yakın itibarı ile sâf ve temiz...
«O nurun misâli, bir pencere içinde yanan kandildir.» (Nur, 35). Âyet-i kerimesi, anlattığımız imanlı kalbe işa¬ret sayılır. Bunu Ubey b. Kâab anlatmıştır.
«Yahut o, dalgalı bir denizin karanlıkları gibidir.» (Nur, 40) âyet-i kerimesi de münafıkm haline işaret eder.
Zeyd b. Eşlem Hz. de «Levh-i Mahfuz» cümlesini tef¬sir ederken, iman sahibinin kalbi olduğunu söyler.
İnsanın yaratılışı, terkibi icabı varlığında dört vasıf bulunmaktadır. O vasıfları şöyle sıralayabiliriz: Yırtıcı, hayvanı, şeytanî, rabbani...
Tabiatına, öfke hali galip gelirse, yırtıcı vasfını alır. Şehvet hislerine kapılır giderse; hayvani vasfı alır. Bu
iki sıfat bir yerde olunca, hırsa kapılır. Herkesi ezmek is¬ter. Üstünlük taslamak arzusu belirir. Mekir, hilecilik ha¬li meydana çıkar.
Ve... şeytanî kuvvete kapılır.
Sayılan vasıflar, eriyip gidince, rabbani hal gelir. Bu¬na, «Ruh, Rabbımın emrinden bir iştir,» (İsrâ, 85) âyet-i kerimesi işaret eder.
Bu hale eren insan, kurtulmuş sayılmaz. Çünkü o kudsî vasıf icabı, insan üstünlük iddia eder. Hatta rubu-biyet davasına da kalkabilir. Kendisinin o kudsî vasıfla anılmasından hoşlanır. Ona uyan hallerin zuhuru ile fe¬rah duyar. Bu arada, kendisinden, o vasfı yıkıcı hallerden bir bilemediği şey veya başka hal

çıkarsa, mahzun olur. Halbuki bu arada en büyük kurtuluş yolu ibadettir, ama bilemez.
Anlatılan şeylere karşı, irfan duygusuna sahip olduk¬
tan sonra, en iyi iş ibadete devamdır. Çünkü ibadetle ar¬
zu elde edilir. Lâyık olmayan şeyler erir, öbürleri beka bu¬
lur. r
Inşaallah ibadet bahsini, Riyazat bölümünü anlatır¬ken, daha geniş bir şekilde zikredeceğiz.

Bilmen gereken bir şey daha var. Kalbde hasıl olan ilim, öğrenmek ve delil takdimi yolundan olursa, buna Ulemâ yolu, adı takılır... Keşif ve müşahede ile hâsıl olan ilmin adına da, Sofiye Yolu adı verilir. Sofiye Yolu iki kısma ayrılır.
Birincisi: İnsanın özüne ilham gelmesi. Bu ilham, bir nevi kalbe üflenir. Buna da Peygamber s.a. efendimizin şu hadî&-i şerifı işaret eder: «Kudsî ruh, şunları kalbime üfledi: İstediğini sev, nasıl olsa ayrılacaksın. İstediğini yap, yaptığının karşılığını bulacaksın. İstediğin gibi yaşa, na¬sıl olsa Öleceksin.»
İkincisi: Bu, doğrudan doğruya ilhamdır. Bunda üf¬leme şeklinde ses, nefes yoktur. Bu hal, bizzat eşyanın gerçek yüzünü keşiftir. Bu ilhamı alan zata, eşyanın per¬desi açılır. Perde açılınca o işe bağlı melek görünür, on¬dan istifade eder...
Şunu da bil ki, kalb, tam parlak bir ayna olursa, Levh-ü Mahfuz ona nakşini nakleder. Bu durumda arada perde kalmaz.
Bu durumda kalb, Levh-ü Mahfuz'un tam hizasına ge¬
lir ve bu geliş sonunda bütün hakikî ilimler, kalb ayna¬
sına akar. .
Bu perdenin aralanması, bazan uykuda, bazan da ayık¬ta olur. Ayıkta olan çok defa tasavvuf ehli içindir. Bazan da, kulun dıştan yapışacağı bir sebebe bakılmadan, dış ka¬biliyeti gözetilmeden, esen ilâhî nesim kula ö perdeyi açar. . Kulun kalbinde, perdenin ötesindeki, hayret veren kudsi ilimler parlamaya başlar.
Bu ilâhî ilimlerin kalbe tam gelmesi için, ölmek ge¬rek. Bu ölüm malûm ölüm olmayıp, iradî ölümdür. O zaman perdeler tam açılır, her şey gerçek yüzü ile görü¬lür. Peygamber s.a. efendimiz, bir hadîs-i şerifinde, bu ölümü işaret için şöyle buyurur: «İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar.»
Bu ölüme Sofiye yolundan gidilir. Onlar bu yolu bil¬dikleri için," zahirî ilimlerle pek uğraşmazlar, kalblerini aydın kılmaya bakarlar. Dış âlemle ilgilerini keserler. Bu¬nu yapmaktaki gayeleri, Allahü Teâlâ'nm zatına tamamen yönelmeyi temindir. Bu yönelme hasıl olduktan sonra, bü¬tün işleri ona ısmarlamaktır. Çünkü, kaiblerihe faydalı olan bilgiyi, Allahü Teâlâ daha iyi bilir. Vereceği nurları,

lutuflan o daha yerinde verir. Aslında bu yol, peygamber¬lerin yoludur. Onlar zahirî derslere çalışıp ilim tahsili yapmış değildir. Onlar hazineyi bulmuş, dıştan ufak çalış¬maya aldırış etmemişlerdir. Onların yoluna ve zahirî ilim tahsiline, içine dalman hazine jle, üzerinde çalışma yapı¬lan kimya sanatı, bir misâl olabilir. Halin böyle olması ica-,bi, sana gerekeni de diyelim: Hazineyi bulmadan Önce, sa¬kın zahirî sebepleri, çalışmayı bırakma. O hazineyi bulma¬dan, buldum zarını ile çalışmayı bırakmak tam helaktir.

ÎLİMLERE NİSBETLE KALBİN DURUMU ÎLİM TAHSİLİ ive TASAVVUF HALİ

Bil ki, kalbin iki kapısı vardır. JBir kapı duygular âle¬mine açılır. Öbürü de g"ayb âlemine...

Bu sözümüzün doğruluğu, uyku hali düşünülürse, an¬laşılır. Uykuda çok acaip şeyler görürsün. Uykuda sana birçok gizli işler açılır. Henüz olmamış şeyler bile sana bildirilir. Bunun bir de ayıkta bildirilmesi var. Bu kapı da, peygamberlere ve evliya zümresine hastır.

. Gayb halinin kalbe gelmesi, kalbinin tam mânâsı ile, Allah'ın zatından gayrı şeylerden temiz edip, bütün varlı¬ğı ona bağlama hali ile başlar. Buna Peygamber s.a. efen¬dimizin şu hadîs-i şerifı işaret eder:

«Müferredûn müsabakayı kazandı.»

Bunların kim olduğu sorulunca şöyle buyurur:

«Allah'ı anarak, benlikleri ile cihad edenler. Bu anış, onların hatasını örter, kıyamet gününe hata yükünden kurtulmuş olarak giderler.»

Daha sonra bu zümreyi, tavsif etmeye başladı:

«Onlara teveccüh ederim. Görebilir misin, benim te¬veccüh şeklimi?.. Ve kim bilir teveccühümle ona neleri vermek istediğimi?.»

Sonra devamla:

«Onlara ilk verece&im şey, nurumdur. Kalblerine nu¬rumdan yerleştiririm. Bu hal sonunda onları nasıl anlatı¬yorsam, onlar da beni öyle anlatırlar.»

Bu anlatılanlardan anlaşılıyor ki, gayb âlemine giriş kapısı kalbdir. Gayb âlemine kalbden nüfuz edilir. Bura-

da gayb âlemi, dediğimiz ilâhî âlemdir. Bazı büyük zat¬lar, bu hakikati anlatmak için, kalbden ilâhî âleme açı¬lan pencere vardır, demişler...

Aşağıda anlatacağımız hikâye ile, tahsille elde edilen ilimle, tasavvuf yolu ile elde edilen ilmi anlatmaya çalı¬şacağız.

Şöyle anlatırlar:

Çin ehli ile Rum ehli arasında bazı övünmeye sebep işler olmuş. Bilhassa güzel sanatlar üzerinde... Resim, na¬kış vb... Bunların mücadelesi bazı krallara kadar akset¬miş. Her iki tarafın iddiasını isbat için şöyle bir görüş or¬taya atılmış: Geniş bir salon. Ortaya bir perde gerilecek... Böylece birbirlerinin yaptığını göremeyecekler. Sağlı sol¬lu duvarlara, her iki tarafın sanatkârları hünerlerini işle¬yecek... Tabiî böylece herkes değerini bulacak... Her iki taraf da bu görüşe razı olmuş...
Çin san'atkârları hakemin bu sözü üzerine şöyle de¬miş: Dışarıdan ne bir renkli boya, ne bir örnek istemişler. Rum san'atkârları bütün çeşitleri ile Örnekler-modeller -boyalar almışlar.
Rum san'atkârîarı işleri bitirdiğini bildirince, Çin san'atkârları da işi tamamladığını bildirmiş. İşe hakem tayin edilen zat hayretini gizleyememiş. Çin ustalarına dö¬nerek: Nasıl olur bitirirsiniz, dışarıdan ne bir model al¬dınız, ne de renkli boya.
Çin san'atkârîarı hakemin bu sözü üzerine şöyle de¬miş: San'at bizim, karar sizin. Perdeler kalkınca görürsü¬nüz.
Perde kalkıyor. Tabiî ortaya çıkan hal hayret veri¬yor. Rum san'atçüarın yaptığı bir iki nakış boyadan iba¬ret... Fakat, Çin san'atkârları öyle bir şey yapmışlar ki, karşı tarafa yapılan şey yanında hiç.. Duvarı ayna gibi yapmışlar. Karşısına gelen her şeyi bir kat daha güzel gös¬teriyor. Öbür tarafın yaptığı işler ancak, bu aynanın için¬de güzel olabiliyor. Tabiatı ile iddiayı Çin san'atkârları kazanıyor.
Bu hikâye, tasavvuf ehli ile, zahir âlimlerini anlatır. Tasavvuf ehli kalbini parlatır. Diğerleri ise, nakışla meş¬gul olur.

Zahir âlimlerine bir şey açılırsa, tasavvuf ehli için onun üstünü, parlağı açılır. Zahir âlimlerinin keşfettiği şeylerin ötesinde, tasavvuf ehline öyle şeyler görünür ki, hayretler verir. Onlara, zahirî ilim yolundan ermek dü¬şünülmez bile... «Gözün görmediği, kulağın işitmediği, be¬şer kalbinin hissedemediği...» cümlesi tasavvuf ehlinin ha¬line bir nevi işaret sayılır.
Sonra, «Ben bir kişiye yüzümü çevirdim mi, ona ver¬mek istediğimi bilen olur mu?» hadîs-i şerifi de o büyük insanlara verileni anlatır. Sonra, «Size hayat vermek için çağırana icabet ediniz.» (Enfal, 24), âyet-i kerimesi de, tasavvuf ehline işaret eder. O hayata erenin kalbi ölmez.-Sonra Hz. Hasan r.a.nın da şu cümlesi önemli sayılır: «Toprak, iman mahallini eritemez.»
Burada, zikredilenler şunu anlatmak istiyor: Herkes, uğrunda emek harcadığı ve yorulduğu kadar sevab alır. İman sahipleri çalışır, kalbini parlatır, ilâhî nura erer ve zat-ı ilâhî'ye o nurla kavuşurlar. îman. sahiplerinin nuru¬nu şu hadîs-i şerif derecesine göre ne güzel anlatır: «Ba¬zılarının nuru dağ gibidir. Bazısı daha az. En son derece¬de olanların nuru o kadar azalır ki, ışığı ile ancak ayak önünü görebilir, o da bir yanar bir söner. Yandığı zaman bir adım atar, sönünce de dikilir, kalır. Sırattan geçişleri de bu nura göredir.

Kimi bir gözü açıp kapayacak kadar çabuk, kimi şim¬şek hızı ile geçer. Kimi bulutlar gibi yürür. Kimi kayan yıldız gibi akar. Kimi bir at hızı çabukluğu ile gider. Nuru ancak parmak uçlarını gösterenlere gelince, onlar da yüz üstü sürünerek geçer. Bir elini atar. Öbürünü de sona. Bir ayağı ilerde öbürü de geride... Etrafını ateş sarar. O bu halde, yoluna devam eder ve nihayet kurtulur.»
Bu hadîs-i şerif iman derecelerini gösterir. îmanın da derecesi var. Bir başka hadîs-i şerif bu hali şöyle anlatır: «Peygamberler hariç, iman tartilsa, Ebu Bekir'in imanı bütün âlemin imanından ağır gelir.»
Bir başka zat şöyle anlatır: Güneş nuru ile kâinatın yanan lâmbaları ölçülse, güneşin nuru fazla gelir.
Avam halkın imam, lamba ve mum ışığına benzer.
Evliyanın imanı, yıldızların ve ayın nuru gibidir. Peygam¬
berlerin imanı ise, güneşe benzer... *

TASAVVUF YOLUNUN DOĞRULUĞU
Ebû Derdâ r.a. tarafından söylenen şu cümle manâlı¬dır: İman sahibi, ince bir perde arkasından bakar. Allah'a yemin olsun, Hak Teâlâ'nın öyle bir kelâmı vardır ki, iman sahiplerinin kalbine yerleşir, sonra da dillerine ge¬lir.
Peygamber s.a. efendimiz de bir hadîs-i şerifinde şöy¬le buyurur: «Müminin ferasetinden sakınınız, çünkü o, AUah'm nuru ile bakar.» Yine buyurur: «Ümmetim ara¬sında doğrular, söz sahibi kimseler var. Onlardan biri de Ömer'dir.»
îbn Abbas r.a., «Senden Önce Peygamber indirmedik, ancak ona...» âyet-i kerimesini şöyle tefsir ederdi: «Sen¬den önce hiçbir nebî resul, Muhdes göndermedik, ancak...». Buradaki Muhdes tasavvuf hali ve doğrular anlamına ge¬lir... Burada tasavvuf yolunun gerçeğe uygun olduğuna işaret edilmektedir.
Hulâsa olarak şunu arz etmek isteriz ki, ömründe doğ¬ruluğa ait bir tek rüya dahi gören, şahitlere, delillere, ha¬berlere, eserlere ihtiyaç duymaz.
Tasavvuf yolunun hakikata uygun olduğuna dair de¬lil sayılamayacak kadar çoktur.
Bil ki, kalbin, gayb âlemine bakan kapısının karşısın¬da, şeytanın da bir giriş kapısı vardır. Melekî kuvvetin topluluğu, askeri olduğu gibi, şeytanî kuvvetin de vardır. Kötü sıfatlar, şeytanın kalbe girmesini kolaylaştırır. O sı¬fatlar atıldıkça şeytanın giriş yolları daralır, ya da kapa¬nır. Kötü hareketler, sıfatlar, bir insan için önemsiz gö¬ründüğü kadar, şeytanî kuvvetin giriş yerleri açılır.
Senin için iki durum var. Biri kötü huyları bir yana atarak şeytanın giriş kapısına sed çekmek... Kalbi hik¬met kaynağı yapmak... Meleklere ortak kılmak.
Diğerine gelince, kötü huyları önemsiz görüp devam ettirmek... Dolayısiyle, kalbi şeytanî kuvvetlerin yuvası haline getirmek... ki bu, hiç olmaz.
Düşün, kendini hangi yola adaman gerekiyorsa yap... Elbet tasavvuf yolunu alacaksın... İçini saf ve temiz kıl-

maya bakacaksın... Tasavvuf yolunun doğru yol olduğu¬nu o zaman anlayacaksın.
ileride kötü huyları daha geniş anlatacağız. Kalbin onlardan temizlenmesi için, ayrıca çareler de zikrede-ğiz. Burada bu kadar. Anla, ganimet bul. Doğruyu, en iyi bilen, Allah'dır...
YİRMİÎKİNCİ BÖLÜM RİYAZET YOLU İLE NEFSİ TERBİYE
Nefsi terbiyenin gerekli olduğunu Peygamber s.a. efendimiz şu hadîs-i şerifı ile bize anlatmaktadır: «Biz küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz.» Bu, bir harp dö¬nüşünde buyurulmuştur.
Nefsin, birçok rezil halleri var. Elbet onların tasfiye¬si, temizlenmesi gerekir. Çünkü ebedî saadete bu temiz¬likle eriiir. Hakkın civarına bu temizlikler yapıldıktan son¬ra varılabilir. Daha Önce bunların birçoğunu anlattık.
İYİ HUYUN DEĞERİ
iyi huyun değerini bize en iyi anlatan şu hadîs-i şe¬rif olmaktadır: «İyi huy hataları eritir. Tıpkı, güneşin gökten düşen kırağıyı erittiği gibi...»
Abdurrahman b. Semre tarafından anlatılan şu hadis-i şerif de önem taşır: Peygamber s.a. efendimizin yanın-da olduklarını anlatıyor ve efendimiz, şöyle buyurdu di¬yor: «Ben, geçen gece tuhaf bir rüya gördüm. Ümmetim¬den bir kişi dizi üzerine çökmüş oturuyordu» Allahü Te-âlâ ile arasında bir perde vardı. İyi huyu geldi, perdeyi açtı, zat-i ilâhî'ye kavuşturdu.»
İYİ VE KÖTÜ HUYLAR
Halk arasında bir deyim vardır. Falan kişinin huyu da hoş^kendi de, derler. Bunun mânâsı, şöyle tafsil edile¬bilir: Yanı şekli, biçimi endamlı olduğu gibi, kalbi de te¬miz... iyi ahlâk sahibi...

Dış temizliği anladığın gibi, biçim ve endam güzelli¬ğidir, îç âlemin temizliğine gelince o da iyi sıfatların kö-:tü sıfatlara galebesi sayılır. İnsanın iç alemindeki huy çeşitleri, dış alemindeki huy çeşitlerinden daha çoktur. İnsanın gerek maddî, gerekse manevî yapısına şu âyet-i kerime işaret eder: «Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu düzelttiğimde ruhumdan ona üfürdünı mü...» (Sad, 71-72). , ?
Bu âyet-i kerimede' bize anlatılmak istenen şudur: İnsanın dış yapısı topraktan hâsıl olmuştur. Ama iç ya¬pısı, ilâhî emirler âlemine ait bir iştir. Allahü Teâlâ onu bize emanet etmiştir, iyi tutmamız gerek. Bu da iyi huy¬la mümkün olur...
Burada iyi huydan kasdımız, iç âlemimizi temiz tut¬maktır, içimizde ne kadar kötü sıfat erir giderse, yerini o kadar iyi huylar alır. İyi huyların en çok bulunduğu zat, Peygamber s.a. efendimizdir. O iyi huyun tam olgun ça¬ğına varmıştır.
Kötü, daima iyiye çevrilebilir. Eğer bövle olmasaydı Peygamber s.a. efendimiz, «Ahlâkınızı güzelleştiriniz» bu¬yurmazdı. İnsan iradesine sahip olabilirse,

huyunu düzel¬tebilir.
Çalışman lâzım, bilhassa öfkeyle kini, her kötü şeyi yenmek için... Bu yersiz sıfatları dinimizin emrettiği gibi düzelt. Bunu yapabilirsen, gaye hasıl olur.
İyi huya kavuşmak için mücahede edecek ve sabırlı olacaksın. Sevimsiz işleri yapmamak için direneceksin. Bu hal sonunda, sevimsiz işleri yapmamak, iyilerini yapmak âdet halini alacak. Peygamber s.a. efendimiz, «Hayrı yap¬mak âdettir» buyurur ve hayrı, iyiliği yapmakta bir güç¬lük olmayacağını anlatır.
Bir kimse, ilk aldığı terbiye icabı cömert değilse, zor¬la kendini bu işe alıştırabilir; sonrası kolay olur. Sonra, bir kimse tevazu sahibi değilse, yine kendini tevazu yo¬luna atarak, buna da sahip olabilir. Diğer kötü huylar da aynı. Dikkat ve titizlikle çalışılırsa, hepsi elde edilebilir. Arzulanan gaye hasıl olur.
ibadete devam etmek, nefsin kötü arzuları hilâfına iş tutmakla iç âlem temizlenir ve iyi huya sahip olmak mümkün olur. Neticede, Hak Teâlâ ile ülfet peyda olur.
Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle

buyurur: «Allah'a ibadetini severek, içten arzu ederek yap. Bunu yapamazsan, sabırla o yola devam et, sana hoş gelmeyen işlerde büyük hayır vardır.»
Tam gönül rızası hasıl oluncaya kadar, sabırla ibade¬te devam gerekir.
İnsanın esasta yaratılışı iyiye doğrudur. Bu sebeple insan kötü huylardan ayrılıp, iyi huylara katılabilir. îyi daima iyilik getirir. Kötü de aksi. Allahü Teâlâ insanın kötülüğünü istemez. «İyi işler, on misli kazanç getirir,» buyurulması buna işarettir.
Bizim, anladığımıza göre, vücutta bir hastalık peyda olursa, ona dıştan ilâç yapmak gerekir. Yapılan ilâcın te¬sirli olması için, hastalığı meydana getiren şeyin zıddı ile olması icabeder. Kaîb hastalığı da aynıdır. însan, manevî yönden hangi hastalığa müptelâ ise, zıddmı bulup şifa al¬mak gerekir.
Ahlâkî rahatsızlıklar, şahsa göre değişir. Çünkü, in¬san tabiatları çeşitlidir.
İnsanın halini teslim olduğu büyüğü sezer: Çünkü, bir topluluk içindeki büyük, ümmeti için Peygamber gibidir.
Büyük zat, eline teslim olan Hak yolcusunun duru¬muna bakar. Hangi sıfatlara mağlûp olduğunu anlar, ona göre çareler sıralar. İlk devrede ibadete sevkeder. Giydi¬ği elbiseyi her yönden kirden pisten temiz ettirmeye ba¬kar. Namazlarım

devamlı kıldırır. Halvet hallerinde Alla¬hü Teâlâ'yı zikretmeyi tavsiye eder. Bu vazifeler yapma¬ya devam edildikçe, gizli sır da meydana çıkar.
O büyük zatın birçok terbiye yolları vardır. Elinde terbiye edilmekte olan kimse için malı zararlı oluyorsa fazla kısmını alır, muhtaçlara dağıtır. Dolayısiyle, mal¬dan hasıl olan zarar kaybolur, bilhassa o fazla malı, muh¬taç olan Hak yolcularına dağıtarak, kalblerini dünyalık düşüncesinden alır. Böylece hem zenginin, hem de faki¬rin kalbini esas gayeye yöneltir. Bu şekilde bir himmetle, gayeye ulaştırır.
. O büvük zat, terbiyeyi bazan zıd yollardan da yap¬tırabilir. Fakat bunu pek hissettirmez. Meselâ, elinde ter¬biye gören biri zenginse, dünya hırsından, mal sevgisin¬den ve şehvet arzusundan koparmak kabil olmuyorsa, ona bir nevi gösteriş için iyi yolda cömertlik yaptırabilir. Böy¬lece cimriliği de terk ettirmiş olur.

Daha başka yollardan öfkeyi de terkettirir.
Neticede ufak yollu hataları eritir. Riya terk edilir. İffet sahibi olunur ve doğru yol bulunur. Mal, servet ya¬pılırken hafif yollu riya, Allahü Teâlâ'ya tam dönüldüğü için, artık hükümsüz kalır, bırakılır. Zaten riya yapacak elde bir şey kalmamıştır.
Bazı zıd hal içinde görülen zor işler de nefsi yola ge¬tirebilir. Bu sebeple nefsinden şikâyet edip, gece ibadeti¬ni ayakta yapmak için tembel davrandığını anlatana, bazı büyük zatlar, «O halde, ayaklarım yukarı kaldır, başını yere koy demiştir.» Tabiatı ile bu halin zorluğuna daya¬namayan nefis, ayak üstü ibadete razı olmuş. O zorluk karşısında bunu bir ganimet saymış.
NEFSİN AYIPLARINI BİLMEK
Nefsin ayıplarını bilmek, en büyük değerdir. Peygam¬ber s.a, efendimiz bir hadîs-i şerifinde bu duruma işaret ederek şöyle buyurur: «Allah bir kulu için hayır diler¬se onu, nefsinin kusurlarını bilmesine yardım için basi¬ret sahibi kılar.»
Nefsin hilesini, tuzağım bilmenin ve onun hatalarını gidermenin birçok yolları vardır. En iyisi, bir büyük za¬tın dizi dibine oturup, ? emirlerine boyun eğmektir. Bu hal üzerine gidildiği takdirde o büyük zat nefsin hatala¬rını siler, bazan da o hatalı nefsin sahibi ayıplarını gö¬rür, terbiye eder.
Bu iş iyi olmaya en iyisidir, ama böyle bir zatı bu zamanda bulmak hayli güç. Onlar birer aziz oldular.
Bir başka yol da şudur: îyi, salih; bu işin sırlarını, il¬mini bilen bir zatla arkadaş olmaktır. Bu arkadaşla sohbet edip nefsini kontrola memur kılmalıdır. Bu arkadaş saye¬sinde insan ayıplarını görür, halini düşünebilir. Birçok din imamları bu yolu tutmuştu. Hazret-i Ömer böyle yapan¬ların başında gelir. O şöyle buyururdu: «Bana ayıbımı bil¬dirip, doğruyu gösteren kimseye Allah rahmetini yağdır¬sın.»
Hz. Ömer ashabtan kimi görse, çok defa hatalarını onlardan dinlemek isterdi. Bir kere Selman-ı Farisi r.a. ile karşılaştı. Ona:

— Sevmediğin bir şeyi yaptığım sana söylendi mi?
diye sordu. Selman r.a. söylemek istemedi, af diledi. Hz.
Ömer yalvardı. Bunun üzerine şöyle dedi:
— İşittim ki, sofranda iki çeşit yemek bulunuyor ve
biri gecelik, biri gündüzlük, iki kat elbisen var. Hz. Ömer
dinledi ve:
— Başka duyduğun oldu mu? dedi. Selman Hz.:
— Hayır dedi. :
— O halde bu ikisini de artık yapmayacağım.
Hz. Ömer r.a., Huzeyfe r.a. hazretlerine de kendinden sorardı. Huzeyfe r.a., Peygamber s.a. efendimiz tarafın¬dan bildirilen birçok sırlara sahipti, bilhassa münafıkları bellemişti. Hz. Ömer onu görünce ağlar ve:
— Bende nifaka ait bir şeyler var mı? diye sorardı. Halbuki en büyük derecede, en yüksek mansıba.sahip idi. Bununla beraber nefsinden emin olamıyordu, itham edi¬yordu.
Arkadaş bulmadığın takdirde, bulunduğun mahalde hased edenler bulunur, onların sözüne' kulak ver. Onlar daima ayıp arar, hatta artırarak söylerler. Onlardan fay¬dalan. İçinde bulunduğun bütün ayıplar için nefsine diz¬gin vur. Sana herhangi bir kimse ayıbını hatırlatırsa kızma, darılma. Onlardan bir an evvel kurtulmaya bak. Kusurlar, : insan için dünyada, ahirette birer yılan -ve akrep sayılır¬lar. Bu sebeple bir kimse sana yaklaşır, ceketin içinde . yılan var, seni ısıracak diye haber verirse, onu kabul et. Kendini kontrol et, o zata da minnettar ol. Şayet o teh¬likeyi hatırlatan zata çıkış yaparsan, bu senin iman bakı¬mından zayıf olduğuna delil sayılır. Şayet o sözü bir min¬net bilir toparlanırsan, iman bakımından kuvvetli olduğun anlaşılır. Derler ki, dargın gözler, hataları açığa çıkarır. Bilesin ki, daima iman kuvveti ile bu gibi fırsatlardan faydalanmak mümkün olur. Tam iman sahibi olan, 'hırs atma atar. Bu sebeple gerekir ki, hasedcinin hükmünü ganimet bilesin. Ayıpladığı varsa bakasm. İsa Peygambere a.s. sormuşlar: — Edebini kimden Öğrendin? Şöyle demiş:

~ Bana edep Öğreten olmadı. Yalnız, bazı cahillerin yaptığına baktım. Beğenmediğim işi ben de yapmadım.
*
Şimdi anlatacaklarımızı da iyi bil. Buraya kadar zik¬rettiğimiz konulan anlamaya çalışırsan, senin için bir ba¬siret gözü açıhr. Nefsin kusurunu görmek için o gözden faydalanırsın.
Anlatılan halleri düşünmez, manevî bir fayda alamaz-san, İmandan da nasibin pek az olur. Halbuki ilk başta iman gelir. İmandan sonra da vusul. Allahü Teâlâ birçok yerde ilk defa imanı anlatmıştır. Onlardan bir tanesi şu âyet-i kerimedeki beyandır:

«Sizden iman edenleri Allahü Teâlâ yükseltir. İlim sa¬hiplerinin de dereceleri vardır.» (Mücadele, 11).
İnsan, daima ilâhî varlığı düşünmeli ve kötülükten kaçmalıdır. Buna takva derler, takva bir insan için ser¬maye sayılır. Takvasız işler kesik kalır. Bir âyet-i keri¬mede takva hali şöyle anlatır: «Bir kimse Allah'a karşı takva sahibi olursa, Allahü Teâlâ onun için kurtuluş yolu açar. Ümit etmediği yerden rızkını gönderir.» (Ta¬lâk, 3).
Derler ki, bir gün Mısır azizinin hanımı Zeliha, Yusuf Peygambere şöyle demiş:
— Ya Yusuf, hırs ve şehvet birçok padişahları köle etti. Sabır ve Takva birçok köleleri de efendi eyledi.
Derler ki, Yusuf Peygamber ona şöyle cevap vermiş:
— Doğru, çünkü, bir kimse, takva sahibi olur, sabra devam ederse, iyilerden olur. Allahü Teâlâ da iyilerin kazancını boşa çıkarmaz.
Cüneyd Hz. tarafından şöyle bir hikâye anlatılır. Onu da, faydasını düşünerek buraya alıyoruz:
Bir gece uyandım. Gül bahçeme gittim. Daha önce al¬dığım tadı bulamadım. Yine dönüp uyumak istedim. Uyu¬yamadım. Bir yere çöküp oturmak istedim olmadı. Dışarı çıktım, yürümeye devam ettim. Bir de baktım, biri aba-sına .sarılmış, yol üzerinde oturuyor. Benim kendisine doğru gittiğimi karanlıkta hissedince, ya Ebe'l-Kasim, bu saatte böyle nereye?., dedi. Söz verdiğim yer olmadığını, nereye gittiğimi bilmediğimi söyledim.

Bunun üzerine o zat bana, bunu ben biliyorum. Kalb-lerin sahibine yalvardım. Seni bu tarafa doğru gönder¬mesini istedim.
İstediğini yaptı. Derdin ne, ne istiyorsan söyle dedim. Aşağıdaki soruyu sordu:
— Nefsin zehiri, ne zaman şifa haline gelir?
Cevap verdim:
1 — Onun kötü isteklerine karşı koyduğun zaman...
Bunu benden işitince, nefsini muhatap alır gibi .yaptı, şöyle konuşmaya başladı:
— tşit, aynı şeyi sana yedi defa söyledim, dinlemedin, mutlak Cüneyd'in ağzından işitmek istediğini söyledin.
Bundan sonra oradan ayrıldım. O zatın kim olduğunu, ne sordum ne tanıyabildim.
İYİ HUYUN ALÂMETLERİ
îyi huy, iman sahiplerinde bulunur. İleride zikredece¬ğimiz âyet-i kerimelerde, Allahü Teâlâ, iyi huya sahip olan müminleri anlatır. "
«Müminler kurtuldu. Onlar, namazlarında tam bir hu¬zur içindedirler. Boş şeylere bakmazlar. Zekâtlarını verir¬ler. İffetlerini esirgerler. Evli oldukları kadınlardan ve cariyelerinden başkalarına yol aramazlar. Bu halleri ile kınanmış

olmazlar. Zaten bunların gayrı ile münasebet kuran, haddi aşmış olur. Emanete hıyanet etmez, verdik¬leri ahdi yerine getirirler. Namazlarını bırakmazlar. İyili¬ğe vâris olan bunlardır.» (Müminun, 1-10). «Onlar tevbe ve ibadet ederler,» (Tevbe, 112). «Ancak müminler, onlar¬dır ki, Allah anıldığı an, kalbleri titrer. Kendilerine ilâhî âyetler okunduğu zaman imanları artar.» (Enfal, 2). «Rah-man'ın kulları, yeryüzünde vakarlı yürür. Kendini bilmez¬ler, onlara lâf atınca selâm der, geçerler.» (Furkan, 63).
Bazı terbiyeci zatlar, çok dikkatli davranmış. Bilhassa ilk yetişme çağında olanlar için bütün şefkat kanatlarını germiş. Kırmadan yetiştirmek için azamî gayret sarfet-miştir. Aşağıda anlatacağımız Sehl-i Tüsterî'nin hikâyesi çok önemlidir. Dikkatli okumak, terbiye inceliğini sezmek gerek.
Sehl-i Tüsterî anlatıyor:

Üç yaşındaydım. Dayım Muhammed gece ibadete kal¬kardı. Ben de uyanır, onun halvet halini seyrederdim. Bir gün bana şöyle dedi:
— Allah'ı zikrediyor musun?! O seni yarattı.
Onu nasıl zikredeyim dedim? Tarif etti:
— Kalbinde O'nu an. Dilini oynatma. Meselâ bu ya¬ tağın içinde dönerken Allah benimle, Allah bana bakıyor, Allah her halime şahid, dersin; bu bir zikir olur. Bunları üçer defa söylersin.
Söylediğini bir müddet yaptım. Yaptığımı da dayıma bildirdim. Bana ikinci bir tavsiyede bulundu:
— O halde aynı şeyi yedi defa söyle.
Bunu da yaptım. Dayıma bildirdim, üçüncü ders ola¬rak şöyle buyurdu:
— Aynı zikri on" bir defa yap.
Bu şekilde yaptıktan sonra kalbime bir haz geldi. Zevk duymaya başladım. Allah sevgisi beni kapladı. Aradan bir yıl geçmişti, dayım yanına çağırch, şöyle buyurdu:
. — Öğrettiğim zikri bırakma, kabre girinceye dek de¬vam et. O sana dünyada, âhirette fayda sağlar.
Dayımın nasihati üzerine o zikre devam ettim. Aradan birkaç yıl geçti, beni yine çağırdı, içimi bir manevî hava sarmıştı. Aşağıdaki nasihati yaptı:
— Ey Sehl, bir kimse, Aîlahü Teâlâ'nm daima ken¬ disi ile olduğunu, daima ona baktığını, her haline şahid olduğunu bilirse, nasıl ona isyan eder. Sakın ha, hata işle- meyesin, temiz kalbini isyanla kirletmeyesin.
Artık büyümüştüm. Kendi kendimi kontrol edecek du¬rumda idim. Ailem beni mektebe gönderdi. Ben, kalb hu¬zurumun bozulacağını onlara anlattım. Fakat onlar bunu hocamla daha Önce konuşmuş, bir saat kadar mektepte ders gördükten sonra eve dönmemi hocaya şart koşmuş¬lar, kabul etmiş. Böylece dersimi öğreniyor, eve dönü¬yordum.

Böylece kitabeti Öğrenip, Kur'ân-ı Kerim'i ezber ettim. Bu sıralarda, altı veya yedi yaşındaydım.
Bir yılın tümünü oruçla geçiriyordum. Gıdam, on iki sene arpa ekmeği oldu. îçime bir soru geldi. Bulunduğum yerde cevabını vere¬cek kimseyi bulamıyordum. Ailemden Basra'ya gönder-

melerini istedim. Henüz yaşım da küçüktü, on üçtü. Ora¬da kimse özümü meşgul eden meseleyi çözemedi.
Çıktım Abadan'a gittim. Orada Ebû Habib Hamza b. Abdullah Abadanî ismi ile maruf bir zat bulunuyordu. Müşkülümü sordum, cevaplandırdı. Yanında bir zaman kaldım. Sözlerinden fayda aldım. Terbiyesini aldım. Son¬ra Tüster'e döndüm.
Orada yılda bir dirhemle yetiniyordum. Bir kile ka¬dar arpa alıyor, öğütüyor, ekmek yapıyordum. Sahur vakti iftar yapıyordum. Susuz, katıksız, tuzsu2 yiyordum.
Üç gecede bir iftar etmeye gayret ettim, başardım. Bunu beş, yedi ve yirmi beş geceye kadar çıkardım. Bu halde yirmi yıl devam ettim.
Sonra seyahate çıktım. Hayli gezdikten sonra yine Tüster'e döndüm. Burada bütün geceyi ibadetle geçiri¬yordum.
Başarı veren Allah'tır. O kuvvetli ve kerimdir.
ARZUNUN ŞARTLARI
Bil ki, bir kimse, âhiret verimini arzu ediyorsa, dünya işlerinden kesilmesi icabeder. Bu kesilme ihtiyaç dışındaki çalışmalar için olur. İhtiyaç için çalışıldığı zaman da, kal¬bi dünyalığa kaptırmamak icabeder.
Bir kimse, tam bir yakın halinde âhireti müşahede ederse; dünya, gözünde küçülür, hakir olur. Buna misal şudur: Bir kimse, nefîs bir cevhere erse, elinde bulunan boncuğu derhal atar. Taşımaktan bile utanır. Atmadığı takdirde, Allah'a, âhirete imanı olmadığına hüküm ve¬rilir.
Vuslat âlemine ermeye mani olan o yola girilmeyiştir. O yola girmede tek mani ise, iradesizliktir. İradenin, ar¬zunun yokluğu da girilen yolun gerçeğe uygun olduğuna inanmış olmamaktan ileri gelir. İmansızlık da, hidayeti bu¬lamayış neticesinde olmaktadır. Bunu bulamayış ise, Al¬lah yoluna sevk eden değerli ilim sahiplerinin yokluğun-dandir.
Bir kimse, nefsini veya başkalarını yola getirmek di¬lerse ona, bazı şartlara riayet gerekir. Lüzumuna binaen anlatacağız:

İlk şart, doğru yol için engel sayılan hailleri, perde¬leri atmaktır. Bu hail ve perdeyi dört olarak tavsif ede¬biliriz. Mal, şöhret, taklit, masiyet...
Elde bulunan ve 'Allah yolundan alıkoyan malı, fisebi-lillah dağıtmak gerektir. Ondan, ancak bu şekilde kur¬tuluş kabil olur.
Şöhretten halâs için mümkün olduğu kadar bilinme¬dik bir yere hicret edilmelidir. Bu mümkün olmadığı tak¬dirde, şöhreti eritecek her türlü çareye başvurmalı. İlk ak¬la gelen çare de tevazu ve münzevi yaşamak olabilir.
Taklitten kurtulmak İçin, körü körüne tutulan yollar bırakılmalı. «Allah'tan başka ilâh yok, Muhammed onun resulüdür.» kelime-i tevhidinin derinliğine inilmelidir. Bu¬na ermek için, gerçeğe erdirecek işler yapılmalı. O işler yapılırken de doğruluk ve ihlâs elden bırakılmamalıdır. Boş arzu, dünya ve nefsin icad ettiği huylar bırakılmalı, yok edilmelidir. Bu yapıldığı takdirde, tam bir gayretle Hakk'a vasıl olmak kabil olur. Ve onun zikrine devam mümkün olur. Sonunda da gerçek itikad elde edilir ve taklit kalkar. Çünkü Allahü Teâlâ şöyle buyurur:
«Uğru¬muzda cihad edip çalışanlara, elbette hidayet yollarımızı açarız.» (Ankebut, 69).
îsyanı da bir yana atmalı. Onun yerine tevbe ve geç¬mişte işlenen hatalara pişmanlık getirilmeli. Ele giren hak¬sız mal varsa, sahibine verilmeli. Ortada bir zulüm varsa helâllik alınmalı.
Bu sayılan dört hareketi yapan kimse, manevî bir ab-dest almışa benzer. Abdest alan kirden pâk sayılır. Hem kendini hem de namazgahını temizlemiş demektir. Örtül¬mesi gereken yerlerini de kapamıştır. Ve... namaza hazır durumdadır.
Bu tekâmül etme devresine erişen kimseye gerekli olan şudur ki, her bakımdan olgunluğuna inandığı büyük bir zatı bula, önünde dize gelip himmet dileye... Bu olgun zat, o yolcunun son tekâmülünü sağlar ve öbür âlemin yolculuğuna hazırlar. Neticede himmet bulur, hidayete erer, manevî yolda arzularına nail olur.
Bahsi geçen büyük zatm terbiyesine girecek kimsenin uyması gereken bazı edep kaideleri vardır. Burada, onlar¬dan da bahsetmek yerinde olur.

Hak yolcusu, nefsinin varlığını sezdiği müddet, zikre devanı etmelidir. Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruîur: «Allah de, Öte kalanları bırak.» (En'am, 91). îş, bir defa Allah diyebilmekte...
Herhangi bir şeytanî vesvese ve kötü düşünce ile kar¬şılaşınca, bir hadise olmadığı, nefsini tahrik etmediği, il¬mini karıştırmadığı takdirde bir zararı yoktur. Ama nef-' sini tahrik ettiği, ilmini kötüye yönelttiği takdirde, der¬hal o hatırayı bir yana atmalı ve Allah'ı anmalı. Bu hale düşenleri Allahü Teâlâ şöyle anlatıyor: «O takva sahibi kimseler var ya, onlara şeytan tayfasından bir zümre ves-Vese verdiği zaman, zikre koşarlar ve hemen basiret duy-grusuna sahip olurlar.»

(Araf, 201). Yine buyuruîur: «Şey¬tandan sana bir vesvese gelirse, derhal Allah'a sığın. Çün¬kü o bizzat işitir ve bilir.» (Araf, 200).
İnsan ömrü boyunca zikre devam etmeli. Zikre devam eden kimse için; gerçekleri keşfeden, din büyükleri ara¬sına katılma ümidi vardır. Sonra o gözün görmediği, ku¬lakların duymadığı, bu beşer kalbinin hatırlaması kabil olmayan haller bulur. Bu arada bulmasa da devam etsin. Nasıl olsa ölüm meleği geldiği zaman perdeler açılacak. O zaman yaptığı zikir sayesinde kazandığını görecek. Çün¬kü her hakikat keşfolacak. îşte o zaman, tam gayeye ere¬cek inşaallah.
Anla, ganimet bul. En iyi bilen Allah'tır.

YİRMÎÜÇÜNCÜ BÖLÜM ŞEHVET DUYGULARININ KIRILMASI

Şehvet denince akla, ruhanî olmayan arzular gelme¬li. Gaye, ruhanî tarafı kazanmak olduğuna göre bu ka¬zanca engel olan her şey felâkettir. Ve şehvet adı verilir. Burada şehvet cinsinden, yemek işi ile cinsî hali anlata¬cak, bunların getireceği felâketi işaret edip, tehlikelerini belirteceğiz. Tehlikelerini yok etmek için çareler zikrede¬ceğiz.
Şunu bilesin ki, bütün âfatm^kaynağı midedendir. Bu¬nun sonucu ise, cinsî arzudur. Âdem a.s. bu yüzden fe¬lâkete uğradı. Başına gelenler midesi yüzünden geldi. Cen-ne'tten çıkarıldı. Mide insana, dünyayı aratır ve ona kar¬şı rağbete götürür.

AÇLIĞIN DEĞERİ ? FAZLA TOKLUĞUN İYİ OLMADIĞI

Bu bölümde düşüncelerimizi anlatmadan önce, birkaç hadîs-i şerif zikredelim:
«Aç ve susuz kalmak suretiyle nefsinizle cihad ediniz. Bu şekilde yapılan bir amelin ecri, Allah yolunda düşman¬la savaşanın aldığı sevaba eşittir. Allah katında, aç ve su¬suz kalarak yapılan ibadetten daha sevimlisi yoktur.»
İbn.Abbas Hz. rivayet ediyor: «Midesini tıkabasa dol¬duran, bu âlemin ötesindeki yücelikleri göremez.»
Ebu Said-i Hudrî rivayet ediyor: «Giyininiz, yeyiniz, içiniz; fakat midenizin ancak yarısını doldurunuz. Bu şe¬kilde bir hareket peygamberlik halinden bir parçadır.»
Hz. Hasan r.a. rivayet ediyor: «Allah katında en de¬ğerliniz, açlığı fazla uzatan ve çokça tefekküre dalabi-lendir. Allah katında en sevimsiz ise; çok uyuyan, çok yi¬yen ve çok içendir.»
«Dünyada az yiyeni Allahü Teâlâ Överek melekleri¬ne gösterir: Bakın şu kuluma, onu ben; dünyada yemek¬le, içmekle müptelâ kıldığım halde, hoşnutluğumu kazan¬mak için bıraktı. Şahid olun, terk ettiği her lokma için ona Cennette bir makam vereceğim.»
Ebû Süleyman Hz. şöyle diyor: Akşamlığımdan bir lokma eksik almam, benim için sabaha kadar ibadet et¬mekten hayırlıdır.
Anlatılan hadîs-i şerif ve büyük zatların kelâmı; az yeyip, az içmenin bize faydasını anlatmaktadır.

Açlık yumuşak başlı olmayı, engin gönüllü olmayı do¬ğurur. Kibri kırar. Böbürlenmeyi giderir; bunlardan baş¬ka, sayılmayacak kadar çok faydası vardır. Belâ ve belâya düşenler unutulmaz. Yapılan hatalar için azap hatırlanır. Bunlardan başka, aşırı arzular da kırılır. Nefse, şeytana galip gelmek, bu tayfanın kötü isteklerinden azad olmak yine az yeyip, az içmekle kabil olur. Ayıklık devam eder. Gaflet uykusu yok olur.

Birçok büyük zatlar daima ayıklığı tercih etmiş, ken¬dilerine uyanları da ayık görmek için, az yiyip az içmeyi İmâ etmişlerdir. Çok zaman sofraya otururken şu veciz kelâmı söylemişlerdir: Hak yolcuları, fazla yemeyiniz, son-

ra çok su içersiniz. Çok su içince uykunuz artar. Fazla uyumakla, birçok iyilikleri kaçırır, dolayısı ile hasretiniz artar.

Az yemek ve az içmekle ibadet daha kolay yapılır. Mi¬denin fazla dolması ibadete karşı tenbellik getirir. Fazla yemenin daha birçok külfeti var: Fazla dünyalık talebi başlar. Mutbak dolmak ister...

Fazla yemenin dışta küçük görünen daha nice külfetli işleri vardır. El yıkamalar, diş karıştırmalar vs... Daha sonra midenin boşaltılma faslı başlar... Bunların hepsi birer meşgale... Bu boşa giden zamanlar bir hesaba vu-rulsa, birçok kıymetli vaktin b'oş gittiği kolayca anlaşılır.

Sırrı Sakatî Hz. bazı zatların yediğini hikâye eder¬ken, çoğunun un çorbası ile geçindiğini anlatır. Yalnız un çorbası ile yetinme sebebi sorulunca da şu cevabı vermiş: Bir lokmanın çiğnetmesinde kaybettiğim vakit, yetmiş teşbih okuyacak kadar zamandır. Bunu hesab ettiğim için kırk yıla yakın zamandır, çiğneme icab ettiren yemeği ağ¬zıma almadım.

Bir kimse alınıp verilen her nefesin bir kıymet olma¬dığına zahib olursa, kıyamet günü, bu şekilde boşa har¬cadığı zamanların hesabını vermek zorunda kalır.

Az yemenin vücuda faydası vardır. Az yemeğe alışan daha sıhhatli olur. Kim az yerse o miktar hastalığı eksik olur.

Şahsî çıkarı bir yana atıp, başkalarını az da olsa dü¬şünebilmek, doğruyu almak, değer taşıyan işlere koyul¬mak az yemekle hasıl olacak işler arasında sayılır.

AŞIRI ARZULARI KIRMAK İÇİN RİYAZET YOLU

Nefis yönünden gelen iştihayı kırmanın bazı yolları var. Başta geleni yenip içilene dikkattir.

Yenip içilen şey daha önce şekli anlatılan helâl cin¬sinden olması şartı ile alıp yiyen kimseye üç vazife dü¬şer. Bu vazifeler; yenenin azlığına, çokluğuna, yeneceği vakitlere, yavaş ve çabuk yemeğe, bir de yenen şeyin cin¬sine dairdir.

Birinci .vazife: Yemeğin miktarını azaltmaya dairdir.

Ayrıca bu işi yapmanın dereceleri belirtilmektedir.
Fazla yemeğe alışık bir kimse birden az yemeğe ge-çemez. Geçerse, midesini bozar. Şahsî takatına göre, azar azar kendini alıştırmalıdır. Günde üç ekmek yemeğe alı¬şık kimse, ancak on ekmeğin bir günde üçte biri kadarını bırakabilir. Bu hesap; aşağı yukarı bir ekmeğin otuzda biri eder. Otuz parçaya bölünen bir ekmeğin, hergün biri terk edilirse, bir ayda bir ekmek olur. İki aydan sonra iki ekmek yemeğe alışır. Bu durumdan sonra her gün üç ek¬mek yiyen, bir ekmekle yetinir ve bir güçlük de çıkmaz. Zamanla kendine güven gelir. Nefsine itimadı hasıl olur. Bu vazifeyi biraz daha aydınlatmak için dört derece¬ye ayırıp anlatacağız.
1 — Bu, doğruların derecesidir. Yani sıddıklarm... On¬lar, hayatlarını devam ettirecek miktarla yetinirler. Ya¬şamaları devam etsin, sıhhatları ve aklî melekelerine bir halel gelmesin, yeter. B.una, bir hadîs-i şerifi ile Peygam¬ber s.a. efendimiz şöyle işaret eder: «İnsan oğluna, ha¬yatını devam ettirecek kadar birkaç lokma, kâfi gelir.»
2 — Riyazet yoluna girmek. Riyazet tabiatı ile ilk de¬virlere has bir şeydir. Manevi yolun ilk anlarında riyazet yoluna giren zat, günde yarım ekmek kadar bir şey yer. Bu Ölçü, batmanın dörtte biri kadardır. Bu âdeti benim¬seyen Hz. Ömer r.a. yoluna girmiş olur. O, günde yedi veya dokuz lokma arasında yerdi.

3 — Bir gün ve gecede, iki buçuk ekmek yemek... Bu midenin üçte birini doldurur.
4 — Bu dördüncü durumda, bir ekmekle dört ekmek arası yenir. Bu son' durum olacaktır. Bu miktar üstünde yemek yiyen israf yolunu tutmuş olur. O zaman şu âyet-i kerimenin tehdidi altına girer:
«Yeyiniz, İçiniz, fakat israf etmeyiniz.» (Araf, 31).
Bu makamda daha başka bir yol vardır. O da midenin açlığını hissetmesi ile yemek, pek doymadan bırakmak... . Ama, bu halde tehlike mevcuttur. Bu halde açlıkla tokluk karıştırılabüir. Tam açlığın da bazı işaretleri vardır, on¬lara da dikkat gerek...
Derler: Açlık odur ki, yemekte katık aranmaya...
Derler: Açlık odur ki, ekmekle peksimeti seçtirme-ye...

Bu hallerin şahıslara göre değiştiğini de bilmen ge¬rek... Söylenenlerin çoğu tahmini olup, pek azı müşahe¬deye dayanır. Tam takdir mümkün değildir. Herkes ken¬dini kontrol edip, en uygun yolu bulmalıdır.

Sehl Hz. diyor ki, dünya kan aksaydı; yiyecek bir şey bulunmasaydı; iman sahibi yine helâlinden alacağı¬nı alır, yerdi. Çünkü o; zarurî-ihtiyacı kadar alır, yer; hayatını devam ettirir.
ikinci vazife: Yemek vakitleri...
Hak yolcularının bir kısmı, yemek için vakit tâyin etmedi, vakitleri bir yana atıp uzun müddet yemek za¬manını unuttu. Bir kısmı, üç gün süre ile yemek yeme¬di. Bu müddeti, otuza, kırka çıkaran da vardır. Kırk gün; hiçbir şey yemeden duran, birçok zat var. Bunlar arasında, Süleyman Havas, Sehl b. Abdullah ve İbrahim Havas hazretlerini sayabiliriz.
Birçok büyük tasavvuf ehli, kırk günde bir yemek yemenin değerini de anlatmıştır. Onlardan bir zat şöyle buyurur: Bir kimse, yemek içmek işini bir yana atar¬sa, ona, bu âlemlerin ötesindeki melekût âleminin kud¬reti zahir olur. Yani bazı ilâhî sırlar açılır.
Tasavvuf ehlinden bir zat, seyahati sırasında bir ra¬hibe rastlar. Halini görür ve îslâm dinine girmesini ister. Rahib, ben îsâ Peygamberin yolundayım. Onun kırk gün yemek yemediği olurdu, bu onun üstün değerine bir işa¬rettir, der.
Tasavvuf ehli zat, «Ben elli gün yemek yemesem, bu¬lunduğun hali bırakır, islâm dinine girer misin?» deyin¬ce, rahipten evet, cevabını aldı ve elli gün yemek ye¬meden durdu. Rahibe, altmışa tamamlamamı istiyorsan yapayım, dedi ve tamamladı.
Bu hali gören rahip, bu işin, İsa'dan başkası tara¬fından yapılacağını tahmin etmiyordum, dedi. Ve... İs¬lâm dinine girdi.
Bu şekilde yapılan hareketler büyük bir iştir. Buna ancak, tabiî ihtiyaç ve âdetlerini bir yana atıp, müşa¬hede ve keşif haline eren kavuşabilir. Varlığını o tada katıp, nefsinin maddî açlığını, susuzluğunu unutan erebi-lir. Zaten bu hali bulanın gıdası ruhanî âlemden gelir. Peygamber s.a. efendimizin buna dair bir işareti vardır: «Ben, Rabbımın katında kalırım, bana yedirir ve içirir.»

ŞEHVET DUYGULARININ KIRILMASI
Bu halin bir ikinci şekli de, yemek yememe halinin iki günle üç gün arası uzatılmasıdır. Bunu yapan çok¬tur. Bu, daha çok tasavvuf ehlinin âdetidir.
Üçüncü derecesine gelince; en azından günde bir de¬fa yemek, halidir.
Ebû Said-i Hudrî r.a. tarafından anlatılan bir habe¬re göre, Peygamber s.a. efendimiz, sabah yemeğini yerse, akşamı yemezdi. Akşam yiyecekse sabah yemezdi.
Peygamber s.a. efendimizin Hz. Aişe'ye hitaben bu¬yurduğu şu hadîs-i şerif de önemlidir: «İsraftan bilhassa sakın, bir günde iki defa yemek israf sayılır.»
Bil ki, az yeme halinin en iyisi, Allah'ı anmaya mâni olmayacak kadarıdır. Yememek hali haddi aşmamalı; aşarsa, ibâdetten yaya kalınır. Yeyip içmemede haddi aş¬mak ancak, şehevî arzularına zebun olan için biraz mâ¬kul olursa da,

yine dikkat gerek. Böyle bir tehlike ol¬madığı takdirde, «İşin hayırlısı, orta hallisidir» kaidesi¬ne uymak icap eder.
Yemeden kesilme halinin iki yönden tehlikesi vardır. Bilhassa bunlara dikkat icap eder. Bir tanesi şudur: Açık¬ta yememek, gizli kalınca bolca yemek... Bir topluluk içinde olunca yemez, ya da az yer; yalnız, gizli yerde bol bol atıştırırsa çok fena bir iş yapmış olur. Böyle ya¬pan kimse, gizli şirke kapılmış olur. Münafıklığa kadar gider.
Diğer tehlike ise, bu işi yapan kimse, kendini halk arasında az yeyip içmekle, iffet sahibi tanıtır- Böyle ya¬pan kimse, küçük bir âfeti bırakmış, çok tehlikeli bir işe girmiş olur. Şöhret ve paye hırsına kapılmış olur.
Ebû Süleyman Hz. şöyle diyor: Terk etmiş olduğun bir şey takdim edilirse az al, nefsini körlet Bunu ya¬parsan, nefsinin hırsını yenmiş olursun. Aksi halde onu, bir. şey vermemekle, daha fazla kabartmış olursun.
Az ahp yedirmek, nefsin arzusunu sindirir, hiç ve¬rilmezse daha fena bir şey olabilir.
Cafer b. Muhammed Sadık da şöyle der: Bana arzu ettiğim bir şey takdim edilince, nefsimin haline baka¬rım; onda bir istek bulursam yerim. Böyle yapmak, ma¬nî olmaktan daha iyidir. Fakat şiddetli tepki gösterir,

fazla hırsa kapılırsa, manî olurum. Terk etmekle ona bü¬yük bir ceza veririm. Nefse verilecek en güzel ceza da budur.
Şunu da bil ki, bir kimse, arzu ettiği halde yemekten çekilirse, riya yoluna düşer. Misal; akrepten kaçıp, yıla¬nın ağzına düşmektir...
CİNSÎ ARZUNUN TEHLİKESİ
Cinsî taddan insana, iki fayda hasıl olmaktadır.
Bir tanesi, o halin tadı idrâk edilince, Öbür âlem¬de hâsıl olacak tadlar, az da olsa buna kıyasla anlaşılır. O lezzet insanın duyacağı en büyük lezzet arasında sayı¬lır, bir devamı sağlansa... Ateş de aksi olarak, insan vü¬cuduna gelecek en büyük acıyı taddırır.
Diğer faydası da, neslin bekası ve varlığın devamı¬dır.
, Cinsî arzunun bu faydaları olmakla beraber, bunların dışında ciddi tehlikesi de vardır. İnsan nefsine dizgin vu¬ramaz, ezemez ve orta hali muhafaza edemezse, hem din, hem de dünya bakımından büyük felâkete uğrar.., Allah saklasın...
Bazı müfessirler «Rabbimiz, bize gücümüzün yetme¬diğini yükleme» âyetini tefsir ederken; bu güç dışı şe¬yin, cinsî arzu olduğunu kaydetmişlerdir.
Bazı râviîer, Peygamber s.a. efendimizin şöyle dua ettiğini rivayet eder: «Allahım, gözümün, kulağımın, kal¬bimin ve şehvet suyumun şerrinden sana sığınırım...»
Bir başka hadîs-i şerifte de şöyle buyurulur: «Ka¬dınlar, şeytanın ipleridir. Şehvet arzuları olmasaydı, on¬lar beyle olmazdı...»
Musa a.s. ile şeytan arasında geçen bir konuşmayı şöyle hikâye ederler:

Bir gün Musa a.s. arkadaşları ile oturmuştu. Şeytan karşısına çıkar. Başına bir uzun ve renkli külah koy¬muş. Musa Peygamberin karşısına gelince, uzun külahını çıkarır, selâm verir. Musa a.s. kim olduğunu sorar, ben İblis, diye cevap alır. Musa, Allah seni yaşatmasın, bu¬raya gelişine sebep olan ne? der. Bunun üzerine îblis, senin Allah katında yüksek de-

recenî, onun sana verdiği makamı bildiğim için selâm ver¬meye geldim, der. Bundan sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer: Konuşmayı Hz. Musa açar:

— Üzerinde bazı şeyler görüyorum, onlarla ne yap¬maktasın?

— Âdem oğullarının kalbine salarım.

— Bu âletlerle onların kalbine saldırabilmen için, ne yapmış olmaları gerekir?

— Nefislerini beğenmiş olmaları, yaptıkları işi çok görüp hatalarını unutmaları,..

Bundan sonra İblis, Musa Peygambere döner ve şöy¬le der:

— Sana üç, şey tavsiye ederim:

1 — Sana helâl olmayan kadınla yalnız kalma. Kim helâl olmayan kadınla yalnız kalsa oraya ben giderim, İkisinin arasına sokulur, fitne çıkarırım.

2 — Allah'a karşı, yapamayacağın işi ahdetme.

3 — Verilmek için meydana çıkan her sadakanın ba¬şına dikilir, mâni olurum. Bu durum karşısında çıkardı¬ğı sadakayı veremez olur. Dolayısı ile bu adama ben sa¬hip olurum. Yardımcılarıma bırakmam. Sonunda o ver¬mek istenen sadakayı sahibinin cebine tıktırmaya muvaf¬fak olurum.

Bundan sonra şeytan, eyvah Hz. Musa âdem oğlunu kandırdığım hileli işlerimi bildi, dedi ve bağırarak kaçtı.

Şehvet haline düşkün olmak, bazan insanı, behimî hisleri tatmine zorlar, insan, bu halde, malûm ihtiyacı¬nı helâl olmayan bir yerden tatmine çalışır ki bu, çok fenadır.

Cinsî ifrat da iyi değildir, aklın kontrolü altında ol¬malıdır. Aklın kabul etmeyeceği bir şekilde hareket dai¬ma kötüdür. Bununla beraber, takattan düşenler gibi yap¬mak da doğru olmaz. En iyisi orta halli harekettir.

Şehevî hislerin galip geleceği tahmin edilince, ya ev-lenmeli, ya da oruca devam etmeli... Yeri gelmişken bu konuda buyurulan bir hadîs-i şerifi zikredelim: «Ey genç¬ler, evlenmeniz #erek... Buna gücü yetmeyenler, oruca devam etsinler. Çünkü oruç, şehvet hislerini kırar...»

204

EUVİÜRŞÎDÜ'L-EMÎN
EVLİLİĞİ TERK

ŞEHVET DUYGULARININ KIRILMASI

205

Bil ki, Hak yolcusu ilk zamanlarında evlilik işi ile meşgul olmamalı... Evlilik hali, insanı, Allah'a tam bağ¬lanmaktan alır. Bunu daha önce de anlatmış bulunuyo¬ruz.
Ebû Süleyman Daranı şöyle diyor; «Bir kimse, evle¬nirse, dünyaya döner. Evlenen hiçbir Hak yolcusunu, ilk halinde kalır bulamadım.»
Kendini Peygamber s.a. efendimizle kıyas edemeye¬ceğini de bilmelisin. Böyle bir' hataya düşersen yolunu kaybedersin. Peygamber s.a. efendimiz hakkında, «Onun gözü kaymadı, yanlış yere bakmadı.» (Necim, 17) buyuru-lur. Bu sebeple onu ne dünya, ne de içindekiler meşgul eder. Onu Allah'tan gafıl kılacak hiçbir sebep yoktur. Ama, sen böyle değilsin.,.
Şehevî hislere kapılacağın zaman oruç tut, aç kal, su¬suz kal. Pek de uyuma... Ayık ol...
Cinsî hisler, anlatılan şekiller tatbik edildiği takdirde alt edileceği ihtimali gaîibdir. Malûm haddi aştığı, gözün harama kayması önlenmediği takdirde rahatlamak için ev¬lenmek icabeder. Çünkü gözünü haramdan alamayan, kal¬bini hiç alamaz. Himmeti, gayreti dağılan kimsenin ni¬kâhsız yaşamasında bir hayır yoktur. îsâ a.s. tarafından buyurulan şu cümlenin tehdidi altına girerse yazık olur. O şöyle der: «Sakmm, harama bakmayın, çünkü o bakış¬lar, kalbe şehvet tohumu eker. O tohumdan hasıl olacak fıtne, bir insanı yıkmaya kâfı gelir.»
Said b. Cübeyr Hz. der ki: «Davud Peygamberin ba¬şını saran fıtne bakış yüzünden oldu.» Bu sebepledir ki, Davud a.s. oğluna nasihat ederken şöyle der: «Yavrum, arslanm, vahşi Arab'ın peşinden git, sakın kadmm peşin¬den gitme.»
Yahya Peygambere, zinanın başlangıcı ne ile ölür de¬mişler de, Önce bakış, sonra temenni demiş.
Şu hususu da ilâve edersek fena olmaz. Evlilik işinde, nefis tarafından gelen isteğin yenilmesinde bir güçlük ol¬mazsa, evlenmemek daha iyidir.
Rabia-i Adeviye ile Muhammed b. Süleyman Melik arasında geçen bir yazışmanın hikâyesini de anlatmak ye¬rinde olur.

Muhammed b. Süleyman Melik'in günlük geliri seksen bin dirhem idi. Evlenmek istedi. Basra ileri gelenlerine ve oranın âlimlerine bu arzusunu yazdı. Onların

hepsi Rabia-i Adeviye üzerinde durdular ve Melik'e bildirdiler.
Bunun üzerine Muhammed b. Süleyman, Rabia-i Ade-viye'ye aşağıdaki nameyi yazdı: .
«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile... Allahü Te-âlâ beni dünya malına sahib kıldı. Her gün seksen bin al~ tun almaktayım. Bunun yüzbin altuna çıkması için goce gündüz emek sarf etmekteyim. Bunun iki üç mislini sana vaad edebilirim. Yeter ki bana müsbet bir cevap veresin.»
Rabia-i Adeviye bu mektubu okudu ve şu cevabı yaz¬dı:
«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile... Zühd, dün¬yada bu beden için "bir rahattır. Dünyaya rağbet gam, ke¬der, hüzün getirir. Bu mektubum, size gelince herhalde ye¬ter... Âhirete hazırlan. Nefsin vâsisi ol. İnsanlara mirasım böldürme zahmetini yükletip, onları vâsî tayin etme. Za¬manını oruçla geçir. Orucunu ölümle boz. Halime gelin¬ce, Allah'ın sana nasib ettiği dünyalık bana da verilseydi hiç de sevincim artmazdı. Ve bir an bile Allah'ı anmak¬tan ayrı durmazdım.»
Bundan anlaşılıyor ki, Allah'ı anmaktan alıkoyan şey¬lerle Allah'a yol alınmaz.
İ ŞEHVET DUYGULARINA MUHALİF
I OLMANIN DEĞERİ
Güçlü halde iken, şehvet duygularına uymamak en güzel bir iffet halidir. Ve bu, sıddık zümresinin derecesi¬dir. Bunun için Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şe¬rifinde söyle buyurur: «Bir kimse âşık - kadına - olur, bu halde iffetini muhafaza için halini gizli tutar ve bu hali ile ölürse, şehid olur.»
Peygamber s.a. efendimiz bir başka hadîs-i şerifinde ise söyle buyurur: «Yedi zümre var ki, ilâhî gölgeden baş¬ka hiçbir gölgenin olmadığı o kıyamet gününde Allah'ın Arş'ı altında gölgelenecektir. Bu zümreden bir tanesi hu¬yu kötü, kendi güzel kadın tarafından çağırıldığı halde,

ben âlemlerin Rabbı olan Allah'tan korkarım, deyip ka¬çandır.»
Süleyman b. Yesar çok yakışıklı ve zamanın en güzeli idi. Bir gün tanımadığı yabancı bir kadm evine geldi. Nef¬sini istedi. Süleyman b. Yesar imtina etti, kurtulmak için evden çıkıp gitti.
Süleyman b. Yesar anlatıyor: Bir gün Yusuf Peygam¬beri rüyada gördüm. Ona sen Yusuf musun? dedim. O da evet, ben bir kadın tarafından arzu edilen Yusuf'um. Sen de Süleyman'sın, ama benim başıma gelen senin başına gelmedi, dedi.
Doğruyu, en iyi bilen Allah'tır. Dönüş ve son yolculuk onadır.
YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM YIKICI KALB HALLERİ
DİLİN ÂFETLERİ
Şunu bilesin ki, dil yüzünden meydana gelen büyük tehlikeler vardır. Onun tehlikeli hallerinden necat bulmak için sükût gerekir. Bundandır ki, Peygamber s.a. efendi¬miz sükûtu övmüş ve ümmetini az konuşmaya, yersiz

ko¬nuşmamaya teşvik etmiştir. Zikredeceğimiz hadîs-i şerif-lerA bu durumu açık açık göstermektedir.
«Susan kurtuldu.»
«Sükût hikmettir. Onu elde etmek isteyen azdır.»
«Sakal ve bıyığı arasında olanı, - dil - iki ayağı ara¬sında olanı, - edep yeri - iyi kullanmaya kim söz verirse, Cennete gireceğine kefılim.»
Muaz b. Cebel r.a. rivayet ediyor. Hazreti Resûl'den bir tavsiyede bulunmasını istedim, şöyle buyurdu:
«Allah'ı görür gibi ibadet et. Kendini ölülerden say. İs¬tiyorsan, bu sayılanların hepsinden daha önemli bir şeyi anlatayım.»
Son cümleyi söyledikten sonra, dilini parmağı ile işa¬ret ediyordu.
Hazreti Sıddik r.a. ağzına taş koyar, dilini yersiz söz

etmekten korurdu. Çok defa dilini işaret eder, başıma ge¬lenler bundan geldi, derdi.
îbn Mes'ud r.a. şöyle buyurur: Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, uzun müddet zin¬dan mahkûmu olmaya, dilden daha muhtacı yoktur.
Dilin sakıncalı durumuna dair hadîs-i şerif ve ashabın kelâmını zikretmiş bulunuyoruz. Şimdi de ondan gelecek âfetleri anlatalım. O âfetleri anlatırken, en küçüğünden başlayıp, büyüğüne doğru çıkacağız...
Malâyani: Hiçbir şeye yaramayan söz veya iş mânâ¬larına gelir. Şunu bilesin ki, boş yere ettiğin sözlerle vaktini hiçe harcetmiş olursun. Bu şekilde, boş yere harc-ettiğin vakit için, kendini zorla hesap vermeye arz etmiş olursun... Dahası, senin İçin iyi olacak bir şeyi, kötüye çe¬virmiş olursun...
Eğer boşa geçirdiğin o zamanlarını, Allah'ı anmaya harcasaydın yahut sussaydm, hiç olmazsa tefekkürle geçir-seydin, birçok yüksek dereceler alacağın muhakkaktı...
Bu hususta önemli olan bir hadîs-i şerifı yeri gelmiş¬ken anlatalım:
«Malâyanîyi — boş yere zaman harcamayı — bırak¬mak, insanın İslâmı güzelliğinden sayılır.»
Hazret-i Enes r.a. bir hadiseyi şöyle anlatıyor: Uhud çenginde bizden biri şehid oldu. Yanma varan¬lar; açlık hissini iptal için, midesine bir taş bağlamış bul¬dular. Anası onun bu halini görünce yanma gitti, yüzü¬ne bulaşan tozu toprağı sildi ve yavrum, gittiğin Cennet sana .mübarek olsun, dedi...
Bunu duyan Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu: «Ey kadm, onun cennetlik olduğunu nereden kestirdin. Acaba o malâyanî — boş yere laf — etmedi mi? Ve ken¬dine zararlı olmayan, bilâkis faydalı şeyin gelmesine hiç
mani olmadı mı?...»
Malâyanî için şöyle bir tarif yapabiliriz: Oturduğun mecliste; yolculuk anlarında gördüğün dağları, düz ovala¬rı vb. şeyleri anlatman, malâyanî sayılır.
Boş söz: Bu, bir şeyi faydasız yere tekrar etmen, söy¬lenmesi için hiçbir sebep yokken bazı şeyleri anlatman-dır. Ata b. Ribah şöyle buyurur: Geçmiş büyükler,

yer¬siz ve fuzulî kelâmı kötü saymışlardır.
Bu gibi sözlerin misâli de şöyledir: Allahım, şu köpe-

ği rezil et, gibi... Bu söze lüzum yok... Çünkü onun bu-lunduğu hal-ona yeter.
Mutrif Hz. diyor ki; Köpeğe, merkebe, Allahım bunu rezil et derken, Allah'tan gafılsiniz. Böyle bir sözü söyler¬ken Alîahü Teâlâ'nm azameti ve celâli kalbinizde büyü-rneli... Ve sizi o sözlerden alıkoy malı.
Boş sözün misâli çoktur. Saymakla bitmez. Bu husus¬ta zikredeceğimiz şu hadîs-i şerifler önemlidir:
«Dilini, yersiz fazla lâftan koruyan ve malının fazla¬sını da sadaka verebilen kimseye mübarek olsun.»
Bilâl b. Haris, bir hadîs-i şerifı şöyle anlatır:
«Bir kimse, Allafaü Teâlâ'nm hoşnut olduğu bir keli¬meyi sarf eder, böyle yaparken, o kelimenin gerektirdiği yüceliğe ermeyi aklına getirmez. Ama, Ailahü Teâlâ ile karşılaştığı zaman, kendisini Hak Teâlâ tarafından rıza defterine yazılmış bulur...
Yine bir kimse, Ailahü Teâlâ'nm sevmediği, dargın dolduğu bazı kelâmı sarfeder. Bunu yaparken, o kelimenin gerektirdiği derekeye düşeceğini akhna getirmez. Fakat kıyamet günü Ailahü Teâlâ'nm dargınlığına uğrar ve ken¬disini sevilmeyen kimseler arasına yazılmış bulur...»
Hz. Alkame zikri geçen hadîs-i şerif için şöyle diyor: Birçok söylenecek söz ve sarf edilecek kelâm var ki, on¬ları söylemekten Bilâl b. Haris tarafından nakledilen ha¬dîs-i şerif beni alıkoymakta...
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
«Bîr kimse, arkadaşlarını güldürmek kasdı ile sarf et¬tiği bir kelime sebebi ile doğru yoldan, yerle süreyya arası kadar uzaklaşır...»
Batıl işlere ve masiyete dalmak: Bunları şöyle saya¬biliriz: Kadınlara ait baz*i yersiz halleri anlatmak veya dinlemek... îçki meclislerinde oturmak... Fasık kimsele¬rin yanma gitmek...
Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruîur: «Biz boş ve ba¬tıl işlere dalıp gidenlerle kalıp gittik.» (Müddessir: 45). Bu âyet-i kerime, hataları yüzünden Öbür âlemde uğra¬dıkları azabın sebeplerini sayan bir cemaatın ağzından an¬latılmaktadır.
Boş Söz bölümünde anlattığımız Bilâl b. Haris'in ri¬vayet ettiği hadîs-i şerif, bu bölüme de uyar. Orada an¬lattığımız için, tekrar anlatmaya hacet yok.

Çekişme ve yersiz mücadele: Daha Önce zikri geçen, mahzurlu işlerde çekişmek, yahut çekişmeyi çıkaracak se¬bepleri hazırlamak yasaktır. Bunu yasak kılan bir hadîs-i şerif şöyledir:
«Kardeşinle çekişmeyi bırak, onunla alay da etme... Sen, kendin için arzu etmediğin bir makama onu itme...» Bir hadîs-i şerif daha anlatalım:
«Bir kimse haklı olduğu halde çekişmeyi bırakırsa, Cennetin en yüksek yerinde onun için bir ev yapılır; hak¬sız olduğunu anlayıp çekişmeyi bırakan için de, Cennet bahçelerinde bir ev yapılır.»
Husûmet: Bir kimseye hasım kesilip düşman olmak, öbür- vasıflar gibi kötüdür. Bu husûmetin tarifi şöyledir: Bir kimseden, bir mal veya hak almak için ona hasım olup, düşman gibi davranmak...
Hz. Aişe r.a. bir hadîs-i şerifı şöyle anlatır: «Allabü Teâlâ'nm insanlar arasında en çok sevmediği kimse, en ufak bir şey karşısında, şiddetli hasım kesilip, din kardeşine düşman gibi davranandır.»
, Ebû Hüreyre r.a. hazretlerinin anlattığı şu hadîs-i şe¬rif de önemlidir:
«Bir kimse, sırf husûmet için mücadeleye bilgisiz, ca¬hilce girişirse; bu haline tövbe etmediği takdirde, ölün¬ceye kadar Allah'ın dargınlığından kurtulamaz.»
Ağzı büzerek yapmacık konuşmak, tabii halde konuş¬mamak:
Bu konuda iki hadîs-i şerif zikredelim: «Ben ve ümmetimin mutteki sınıfı, yapmacık işlerden ve zoraki âdetlerden beri dururuz.»
«Ümmetimin çeşitli nimetlere belenen şerli kimseleri, türlü türlü yemekler yiyen, renkli renkli elbiseler giyen ve konuşurken yapmacık ve zoraki cümlelerle konuşan¬lardır.»
Bu hadîs-i şerifı Hz. Fatıma r.a. rivayet etmiştir. Sövmek - yaramaz iş - kötü söz: Bunlar da Peygamber s.a. efendimizin emriyle yasak edilmiştir. Anlatacağımız iki hadîs-i' şerif, bu bölümde sayılan, yanlış hareketlerin kötü olduğunu bildirir ve yapılmamasını emreder:
«Sakınınız, bilhassa akla uygun olmayan işten... Al-
F,: 14

lah ne kötü işi, ne de onun yapılmasını sever.»
Sövmek, katiyen iman sahibine yakışmaz. Bedir çen¬ginde ölen müşriklere sövmek gibi işler dahi yersizdir.
Bir başka hadis-i şerifte Peygamber s.a. efendimi?, şöyle buyurur:
«KÖtü söz edip, halkı incitmek ve yersiz beyan, nifa¬kın iki bölümüdür.»
Lanet okumak: Okunan lanet, ister insana, isterse bir kuru cansız varlığa olsun... hiç yaramaz...
Aşağıda anlatacağımız hadîs-i şerif; lanet okumanın lüzumsuz ve yersiz olduğunu anlatır:
«Mümin lânetçi olmaz.»

Huzeyfe r.a. şöyle buyurur: Hangi topluluk lanet okursa onları, yaptıkları lanet yakalar.
Hz. Ebu Bekir r.a. bir gün bazı kölelerine lanet oku¬yordu. Bunu Peygamber s.a. efendimiz duydu, uygun bul¬madı. Ona baktı ve şöyle buyurdu:
«Ey Ebu Bekir olmadı, Sıddık vasfı ile lânetçilik bağ¬daşmaz. Kabe'nin rabbına yemin ederim ki, olmaz». Bu cümleleri, iki veya üç defa tekrar ettiği rivayet edilir. Bundan sonra, Hz. Ebu Bekir'in bazı kölelerini azad ettiği ve Peygamber s.a. efendimize gelerek «Artık yapmaya¬cağım» dediği de anlatılıyor. Bu vakayı, Hz. Aişe r.a. an¬latmıştır.
Şunu da bil ki, Firavun ve Ebu Cehil gibi mel'un ol¬dukları şer'an sabit olanlara, lanet okumakta bir mahzur olmadığı gibi, terk için de bir ceza yoktur. Fakat, açık bir hüküm taşımayan gayri müslim, Yahudi ve benzerlerine lanet okumakta tehlike vardır. Belki ona Allahü Teâlâ'nm takdiri ile ölürken imanla gitmek nasib olmuştur. Ancak şartlı lanet edilir, şayet zahirde bulunduğu hal üzere git¬ti ise, denirse bir zararı olmaz.
Dilin, başkalarına lanet okumaya alışmaması için şey¬tana lanet etmeyi terkte bir zarar yoktur. Çünkü evlâ olan laneti terk etmektir. Dili, bu gibi sözlerden beri tut¬maktır.
Nağmeler ve şiirler: Nağmeler Semağ bölümünde an¬latıldı. Burada biraz şiirden bahsedelim.
Şiirin iyiye yazılanı iyi, kötü niyetli ve kötü şekilli olanı da kötüdür. Ancak zamanın boşa harcanacağı için ortaya çıkıp iyisini kötüsünü aramak iyi değildir. Zaten

şiirin pek faydalı olmadığı da şu hadîs-i şeriften anlaşıl¬maktadır:
«Herhangi birinizin içine kusuntu dolması, şiir dolma¬sından hayırlıdır».
Şiirin mahzurlu olmasındaki başlıca sebeplerden biri, ona devamla zamanın boşa geçmesidir. Bazı iyi hallerde şiire cevaz verildiği de vardır.
Alay etmek: Aslında alay etmek yasaktır, kötüdür. Ancak az miktarda olursa, zararı olmaz. Bu da arkadaşı kırmamak şartı ile olacaktır.
Alay edip eğlenmenin yasak olduğunu şu hadîs-i şe¬rif bize anlatır:
«Kardeşinle çekişme, alay edip eğlenme.»
Şunu bil ki, alay etmenin yasak tarafı aşırı dereceye var maşıdır. Aşırı şaka insanı fazla güldürür. Fazla gül¬mek de kalbi öldürür.
Şaka ve lâtife üzerine Peygamber s.a. efendimizin şu hadîs-i şerifı önemlidir:
«Ben elbet lâtife ederim, fakat, sözüm gerçekten baş¬ka değildir.»
Şöyle bir rivayet vardır: Peygamber s.a. efendimiz bir gün Suheyb r.a. hazretlerini hurma yerken görür ve
şöyle buyurur:
«Gözün ağrıdığı halde hurma yiyorsun, Öyle mi?»

Suheyb r.a. da şu cevabı verir: — Ağrımayan tarafı ile yiyorum, ya Resûlallah...
Sonra, Peygamber s.a. efendimiz güler, geçer. Maskaralık etmek ve eğlenmek: Bunlar haramdır. Şu âyet-i kerime bu hususu gayet açık anlatır:
«Bir cemaat diğerini maskaraya alıp eğlenmesin.» (Hu-
curat, 38).
Böyle bir hareketin mânâsı; karşı tarafı küçük düşü¬rüp eğlenmektir.' Ayrıca ayıpları da meydana çıkarmak olur. Bu durum çok defa, hikâye yollu anlatılan işlerde ve sözlerde olmaktadır.
Anlatacağımız hadisi şerifler bu konuda çok Önemlidir.
«Dünyada iken insanlarla alay edenlerin hali, kıya¬met günü şöyle olacaktır: Onlardan biri için Cennetten bir kapı açılır. Uzaktan, gel gel diye çağırılır. Sıkıntı ve dertle gelir, içeri gireceği sırada kapı kapanır. Daha son¬ra bir başka kapı açılır. Yine, gel gel diye çağırılır. Bir-

çok sıkıntılarla oraya varır, içeri gireceği sırada o da ka¬panır. Bu hal böylece devam eder. O dünyada iken in¬sanlarla nasıl alay edip eğlendi ise; onunla da, gel gel di¬ye kıyamet günü eğlenilir, Cennete çağrılır, fakat içeri gi¬remez.»
Muaz r.a. Hz. nin de anlattığı şu'hadisi şerif önemlidir:
«Bir kimse, hata işleyen kardeşini tevbe edip döndük¬ten sonra ayıplarsa, aynı hatayı işlemeden Ölmez.»
Sirn faş etmek: Bu da yasaktır. Çünkü bu işte sır sahibine eziyet vardır. Aynı zamanda dostluk hakkına da uyulmamış demek olur. Sır saklamaya dair, Peygamber s.a. efendimizin şu hadîs-i şerifi önemlidir:
«Aranızda olan konuşma, bir emanettir.»
Yalan vaad: Bu da yasaktır. Aynı zamanda böyle bir vaad, nifak alâmetidir. Şu âyet-i kerime bunu anlatır:
«Ey iman sahipleri, akİd —vaad ve ahd^- leri yerine getiriniz» (Maide, 1).
Peygamber s.a. efendimizin bir başka hadis-i şerifi ise şöyledir:
«Yapılan vaad, yerine getirilmesi gereken bir borçtur.»
Yalan ve yalan yere yemin: Bu huylar, hiç sevilme¬yen hatalardan sayılır.
Şöyle bir rivayet vardır:
Hz. Ebu Bekir r.a. hilâfeti devrinde hutbeye çıktı ve şöyle buyurdu:
— Şu durduğum makama, Peygamber s.a. efendimiz
bir gün teşrif etti, biraz ağladı, sonra şöyle buyurdu:
«Bilhassa yalandan sakınınız. Çünkü yalan, kötülükle¬rin kaynağıdır. Yalan ve onu söyleyen ateştedir.» Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur: «Yalan, nifak kapılarından bir tanesidir.» Bazı büyükler ise şöyle buyurmuştur:
— Çekişmeden, sakınmak icab eder. însan çekişmeye
dalıp lâf yetiştirmeye başladı mı, ister istemez yalana sa¬
par.
— Her sözlü çekişmede, insana yetecek kadar yalan
bulunur,

Gaybet: Önce gaybetin kötülüğünü, ilâhî emirler yö¬nünden inceleyelim, anlatalım... Şu âyet-i kerime, onun kötülüğünü anlatmaya yeter:
«Sizden biri, diğerinin gaybetinde konuşmasın. İçiniz-

de, ölü kardeşinin etini yemeyi seven var mı?.» (Hucu-
rat, 12).
Bir hadîs-i şerifte ise gaybetin kötülüğü şöyle anla¬tılır:
«Birbirinize hased etmeyin, Öfkelenmeyin, hoşnutsuz¬luk doğuracak artırma işlerine girmeyin. Küsüşüp birbi¬rinize arka çevirmeyin, biriniz öbürünün gaybetini etme¬sin, ey Allah'ın kulları, kardeşler gibi geçinin.»
Aşağıda anlatacağımız hadîs-i şerifler de gaybetin fe¬nalığını anlatmaya yeter.
«Bilhassa gaybetten çok sakınınız. Çünkü gaybet zina¬dan daha kötüdür. Bir kimse zina yapar, tevbe ederse Al¬lah tevbesini kabul buyurur. Gaybet edene gelince, gaybe-ti yapılan kimse bağışlamadıkça, bağışlanmaz.»
Hz. Enes r.a., Peygamber s.a. efendimizin gaybet üze¬rine buyurulan bir hadîs-i şerifini şöyle anlatıyor:
«Miraca çıktığım gece, birtakım cemaate rasladım, tırnaklan ile yüzlerini tırmalıyorlardı. Cibril'e kim olduk¬larım sordum; bunlar dünyada iken, insanların gaybetini eden ve onların şerefine ve iffetine dil uzatanlardır, dedi...» Allahü Teâlâ, Musa Peygambere şöyle vahyetti: «Gay¬bet edip tevbe eden kimse Cennete en son giren olacaktır. Tevbe etmeden gaybete devam edip ölene gelince, Cehen¬neme ilk giren olacaktır.»
Gaybetin derecesi ve tarifı şöyledir: Bir insanı, sev¬mediği bir şeyle anlatman... İsterse, o şey anlattığın kim¬sede mevcut olsun... Anlattığın o noksanlık, o şahsın.be¬deninde, nesebinde, işinde, sözünde, din ve dünya işlerin¬de, giymesinde, evinde ve bineğinde olması gaybet duru¬munu düşürmez. Karşı tarafın üzüleceği bir şeyi anlat¬tın mı, gaybet olur.
Bilmelisin ki, gaybette; tariz ve tefhim yollu hare¬ketler, sarih bir şekilde anlatılmış gibi sayılır. Herhangi bir şeyi, açıktan söylemekle, üstü kapalı anlatmakta fark
yoktur.
Sonra, dinleyen de diyenin ortağıdır.
Kulak misafiri olmak, hayret ve taaccüb ifade ede¬rek, gaybetin genişlemesini sağlayan da, aynı şekilde gay¬bet edenin ortağıdır. Çünkü gaybetçiye yardım etmiş, do-layısiyle ortağı olmuştur... Böyle bir şey konuşulmaya baş¬lanınca, susturmak kabil olmuyorsa, dinlememek icab

eder. Buna dair anlatacağımız şu hadîs-i şerif önemlidir: «Bir kimse, kardeşinin ırzına, şerefine uzanan gay¬bet dilini bertaraf ederse; kıyamet günü de Allahü Teâlâ; onun ırzına, şerefine uzanacak herhangi bir şeyi, def et¬meyi zatına hak sayar.»

GAYBET SAYILMAYACAK ŞEYLER

Gaybet için bazı ruhsat yolları vardır. Bu ruhsatı al¬mak için meşru bir mazeret şarttır. Bu mazeretler, aşağı¬da sayılacak altı şeyden biri olabilir:

Dert yanmak: Meselâ bir kimse, hakimin zulmünü anlatması, ya da kendisinden veya başkalarından alman rüşveti bildirmesi gibi... Böyle şeyleri anlatmak caizdir, zararı yoktur, gaybetten sayılmaz.

Yardım istemek: Bir yerde kötülük vardır, ya da ıs¬lah edilecek bir belâlı vardır, bunu anlatmak ve yardım istemek caizdir. Bu da gaybetten sayılmaz.

Fetva istemek: Bir kimse, kardeşinden, ya da baba¬sından zulüm görmüştür, onları zulüm yolundan almak ister.1 Kurtulmak için ne yapmalı?., diye sorabilir. Bu gibi şeyleri sarih bir şekilde dille anlatmak daha doğru olur... Örtülü konuşmak, fetvacıyı şaşırtabilir.

Müslümanları serden sakındırmak: Şu hadîs-i şerif önemlidir:

«KÖtü kimseyi, yapmakta olduğu kötülükleri ile anla¬tınız... Bunu yapınız ki, insanlar ondan sakınabilsin.»

Anlatılan isimle maruf olan: Topal, çapaklı gibi isim¬lerle tanınan kimse, aynı şeylerle bir mecliste anlatılırsa gaybet sayılmaz.

Bir işin açıktan yapılması: Kadın kılıklı erkekleri, meyhane müdavimlerini ve açıktan şarap içenleri anlat¬mak gaybet sayılmaz. Çünkü Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur:

«Bir kimse, yüzünden utanmak perdesini atarsa, onun anlatılan hali gaybet sayılmaz.»

GAYBETİN KEFARETİ

Bil ki, gaybet edene gereken,' tevbe edip yaptığına na¬dim ola ve ettiklerini esefle yad ede... Böyle yapınca Al-

lah'a karşı olan borcunu ödemiş olur.

Sonra, gaybetini ettiği kimseden helâllik alması da icab eder. Bunu yapınca o kula yaptığı zulümden çıkmış olur. Bunları yaparken, üzüntü ve pişmanlığını belirtmesi
gerekir.

Hz. Hasan, helâllik almaya lüzum olmadığım, Allah'¬tan bağış talebinde bulunmanın yeteceğini belirtiyor.

Hz. Enes r.a. tarafından anlatılan bir hadîs-i şeriite ise şöyle buyurulur:

«Bir kimse için yaptığın gaybete kefaret, onun için Allahü Teâlâ'dan bağış talebinde bulunnıandır.»
Mücahid ise şöyle buyurur: Gaybetini yapıp kardeşin etini yemene kefaret, onu övmen ve hayır duada bulun-mandır. En iyisi pişmanlık göstermek sureti ile helâllik almaktır.
Gaybet sayılmayacak işleri ve gaybetin kefaretini kı¬saca anlattıktan sonra, tekrar dilin âfetlerini anlatmaya devam edelim.
Koruculuk: Bir âyet-i kerimede söz gezdirmeye ve koğuculuğa dair şöyle buyurulur: «O gammazdır, söz gez¬dirir.» (Kalem, 11).
Abdullah b. Mübarek Hz. ise, söz gezdiren ve sır ka¬bilinden söylenen sözü saklamayanı şiddetle itham eder ve şöyle buyurur: «Ancak, gayr-ı meşru hasıl olan kimse koğuculuk yapar, sır kabilinden söylenen sözü saklaya-maz.»
Burada işaret edilen mânâ şudur: Kim sır kabilin¬den söylenen sözü saklamaz, koğuculuk eder gezerse, onun gayr-ı meşru olduğuna kanaat hasıl olur. Aynı şekilde ba¬zı vasıfları sayıldıktan sonra söz gezdiren kimsenin zi¬nadan hasıl olduğuna işaret eden bir âyet-i kerime var¬dır: «O sert ve kabadır; aynı zamanda zina çocuğudur da...» (Kalem, 11). Bu âyet-i kerimede vasfı geçen kimse için «Zenün» tabiri kullanılmaktadır. Bunun lügat mâ¬nâsı; babası belirsiz oğulluk demektir.
Bir başka âyet-i kerimede ise; söz gezdirmenin insan¬ların aybını aramanın kötülüğü şöyle anlatılır: «Bütün söz gezdiren, onu bunu ayıplamakla vakit geçiren kimse¬lere yazıklar olsun...» (Hümeze, 1). Bir başka âyet-i ke¬rimede ise «Odun hamalı» olarak anlatılan kimseyi tefsir-çiler, söz gezdiren, diye açıklarlar. Bir başka âyet-i keri¬mede ise, şöyle buyurulur: «Onlar hainlik etti. Kocaları

onları azaptan kurtaramadı.» (Tahrim, 10). Bu âyet-i ke¬rime; Lût ve Nuh nebinin karılarına işaret eder. Onlar, kocalarının sırrını kâfırlere verirdi,..
Bu konuda birçok hadîs-i şerif de vardır. Bir tanesini anlatalım: «Söz gezdiren, sırrı ifşa eden Cennete giremez.» Söz gezdirmenin ve sırrı ifşa etmenin derecesi şudur: Bir kimsenin, anlatılmasını ve ifşa edilmesini sev¬mediği halini anlatmak, yaymak... Bu sırrın açığa çıkma¬sı, ister hali anlatılanı, ister kendisine

anlatılanı ve is¬terse üçüncü şahsı üzsün, eşittir. Yine bu söz gezdirmek dille, yazı ile, veya işaretle olması eşittir.
Koğuculuk: diye anlattığımız cümlenin aslı Nemime'-dir. Nemime'nin gerçekte mânâsı, sırrı ifşa etmek ve Ör¬tülmesi gereken sır perdesini açmaktır. Bir yerden öbür yere_ lâf taşımaktır.
İki dilli konuşmak: Her yanma gittiği kimsenin ho¬şuna gider şekilde konuşup nabza göre şerbet vermek an¬lamına gelir. Yüzüne karşı uyarına göre konuşmak... Ay¬rılınca da başka... Bu doğrudan doğruya iki yüzlülüktür... Bu hususta Ammar b. Yasir r.a. tarafından anlatılan bir hadîs-i şerif şöyledir: «Dünyada iki yüzlü olan kimsenin, kıyamet günü ateşten iki dili olacaktır»
Ebu Hüreyre Hz. nin anlattığı bir hadîs-i şerif ise şöyledir: «Kıyamet günü, Allah'ın yarattığı kullar arasın¬da en şerre uğrayanları şunlardır: Dünyada iken, bu yan¬da başka, öbür yanda da daha başka türlü konuşurlar.»
Bir başka rivayette ise şöyle anlatılır: «Şunlara bir yüzle, şunlara da bir başka yüzle çıkarlar.»
Övmek: Övmek, bazı yerde yasaktır. Bunun aksi olan kötülemek, gaybet etmek, şerefe dokunan hareketler yap¬mak da yasaktır; bunların hükmü yukarıda geçti. Bu¬rada Övmek kısmını anlatacağız.
Övmek, altı âfet taşır. Dördü öven, ikisi övülen için... Öven için şu âfetler vardır:
1) Överken fazlaya kaçar, dolayısıyla yalan söyler.
2) îşin içine riya karışır. Çünkü sevgi gösterisi pe¬şindedir.
3) Överken öyle sözler eder ki, onları tahkik etme¬miş ve iç yüzünü bilememiştir.
4) Övülen kimse, belki zalim veya fasıktır. Övülünce halinden memnun olur. Zalimi, fasıkı övmek doğru değil-

dir. Bunu, Peygamber s.a. efendimiz şu hadis-i şerifı ile yasak kılmıştır: «Fasık kimse övülünce, Allahü Teâlâ öf¬ke ile tecelli eder».
Övülen kimse ise, övülmeden iki şekilde zarara uğrar.
Biri; söylenen şeyin onu kibre ve gurura kaptırması, dolayısı ile kendini beğenme tavrı takınması...
Diğeri de şu: Kendisi için iyi denilince, sevinir, hoş¬nut olur. Eksik taraflarını unutur. Hayır için çabalamayı bir yana atar. Bundandır ki, bir kimseyi övene, Peygam¬ber s.a. efendimiz şöyle buyurdu: «Kardeşin, boynunu vur¬dun. Bu sözünü duysaydı, felaha ermesi çok güçleşirdi.»
Konuşma esnasında gafilce sarf edilen hatalı söz: Bil¬hassa Allahü Teâlâ Hz. nin zatına ve sıfatına ait işlerde dikkat gerekir. Bu hususta; aşağıda kısaca anlatacağımız hadîs-i şerifler, konumuzu daha iyi aydınlatır.
Huzeyfe r.a. rivayet ediyor: «Sizden hiç kimse, bir iş için Allah'ın da, benim de istediğim buydu; gibi lâf et¬mesin. Ancak, Allah böyle arzu etmiş, ben de onun arzu¬su icabı bu işî yapıyorum, desin.» Bu gibi sözlerin yashk olmasındaki

hikmet, şirk vehminin bulunmasıdır. Çünkü ifadede mutlakiyet arz eden bir atıf vardır.
Bir başka hadîs-i şerifte ise, şöyle buyurulur:
«Münafıklara, efendimiz demeyiniz. Çünkü onları, efendiniz kabul ederseniz, Rabbınızı darıltmış olursunuz.»
Diğer bir hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
«Bir kimse ben İslâm'dan beriyim; dediği zaman ya doğrudur ya değildir. Doğru olduğu takdirde dediği gibi¬dir. Yalan söyledi ise; İslâm'a salimen dönemez.»
HALKIN ALLAHÜ TEÂLÂ'YA HAS OLAN
KELÂM TECELLİSİNİ SORMASI - KELÂM SIFATI
İÇİN KADİM MİDİR. HADİS MİDİR
GİBİ LÂFLAR
Bu gibi şeylerle iştigal, avam halk. için yersizdir. On¬lara gereken daha çok amelden ibarettir. Çünkü onlar, böyle işlere dalınca, çok defa yararsız şeyleri konuşurlar. Böyle ilâhî sıfatlara ait bir soru soran, ömrü boyunca ken¬disini alâkadar etmeyen devlet adamlarının sırrını öğren¬mek isteyene benzer.

Peygamber s.a. efendimiz bize, dedi-kodu yapmayı, çok soru sormayı ve boş yere mal harcamayı yasak et¬miştir.
Son olarak şunu da ekleyelim: İnsanların harfler üze¬rinde durup, ilâhî kelâmı yazan harflerin kadim mi veya sonradan mı oldu; gibi ulu orta iâf etmeleri de yersizdir. Böyle bir şeyle meşgul olan kimse ona benzer ki, içinde yapacağı işler bulunan padişahın bir nâmesini alır. On¬daki emirleri hiç görmez de, harflerini tetkike koyulur, bunlar ezelî midir, değil midir?.. Böyle bir şeyi yapan şüp¬hesiz, ceza almaya hak kazanır.
Aîlahü Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına salât ve selâm eylesin...
YİRMİBEŞÎNCÎ BÖLÜM ÖFKE - KALEDE GİZLİ KİN VE HASED
Bil ki,
Öfke, kalbde yerleşen bir ateşe benzer. Bu ateş tıpkı kül altında saklanan kor gibidir. Onu o yerden ancak kö¬rük çıkarır. Belki şeytan da o ateşten yaratılmıştır.
ÖFKENİN KÖTÜLÜĞÜ
Ebu Hüreyre Hz. şöyle anlatır: Bir gün Peygamber s.a. efendimize bir kişi geldi. Ve şu talepte bulundu: Ey Allah'ın Resulü, bana yapabileceğim bir işi emret; az ol¬sun, dedi. Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu:
«öfkelenme...»
İbn Mes'ud Hz. bir hadîs-i şerifı şöyle anlatır: Pey¬gamber s.a. efendimiz, birgün bize şöyle sordu:
— «Aranızda kimi bahadır sayarsınız?».
Biz, buna cevaben; kimsenin yenemediği, deyince şöy¬le buyurdu:
«Hayır bu değil... Asıl bahadır, Öfke anında nefsine hakim olandır...»

Bir başka hadîs-i şerifte ise, şöyle buyurulur:
«Öfkeye kapılan herkes, şifasını Cehennemde bulur.»

ÖFKENİN GERÇEK BEYANI - TARİFİ

Bilesin ki, insan, daima kendisine kasd olunmaya ve yok edilmeye maruzdur. Halbuki, Hak tarafından arzu edilen, onun bekasıdır. İşte öfkenin, gazabın ona veriliş, hikmeti budur. Öfke bir hamiyet duygusu olup, içten kay¬namaktadır, yükselmek için kullandığı âletler de oradadır.
İnsana, herhangi bir kasd olacağı zaman, öfke ateşi parlamaya başlar. Kalbindeki kan onu zıplatacak şekilde harekete geçer. Böylece o kaynar kan, damarlara yayılır. Ateşin parlayıp yükseldiği, suyun kaynayıp taştığı gibi, o kızgın kan da, bedenden beyne doğru yükselir. Böylece, vücudun en üst kısmına çıkar. Damarlardan geçerken sı¬caklığı cildi kızdırır.
Öfkelenen kimsenin Öfkesi, kendinden alt kimse için oluyorsa, bir kuvvet şuuru duyar ve kızarır. Kendinden üstün birine öfkeleniyorsa o zaman da, korku duyar, sara¬rır. Kendisini bir ümitsizlik kaplar, sararır; kan deveranı durur, hüzün basar... Kendi gibi birine öfkeleniyorsa, o zaman da, gâh deveran açılır, gâh kapanır. Böylece bir kı¬zarır bir bozarır. Acı bir elem ve sıkıntı çeker.
Özet olarak diyelim; öfkenin yeri kalbdir ve açık mâ¬nâsı, intikam talebi ile kalb kanının kaynamasıdır.
Öfke işinde insan hali üçe ayrılır.
Birincisi Tefrit: Bu zümrede hamiyet tâbir edilen öf¬ke duygusu sönmüştür, ya da çok azdır. Bu hal iyi de¬ğildir. İmam Şafiî Hz. nin buyurduğu, «Bir kimse kız¬dırılmak istenir, kızmazsa; o himar'dır,» cümlesinin tehdi¬di altma girer.
İkincisi İtidal: Öfke işinde matlub olan itidaldir; or¬ta halli olmaktır. İtidalden kasdımız "da, Allahü Teâlâ tarafından övülen ve sevilen ashab-ı kiramın vasfıdır:-«Küffara karşı şiddetli, aralarında şefkatli, halim selim¬dirler.» (Fetih, 29).
Üçüncüsü İfrat: Bu, haddi aşmaktır. Bu halin sahibi Öfkesine mağlûp olur ve onu aklın idaresi altına sokamaz, dinî emrin gereğine doğru yöneitemez. İnsan, bu halle muztar duruma düşer. Böyle bir öfke hali şüphesiz, kö-

tüdür. Bu Öfke kimde görünse açıktan ayıplanır ve kötü1 bilinir. îşin manevî yönüne nüfuz edilebilse, daha fena bir durum arzettiği görülür.
Şöyle bir rivayet vardır:
Aişe r.a. bir defa öfkelenir. Peygamber s.a. efendimiz
onun bu haline bakar, şöyle buyurur: :

«Şeytanın geldi.»
Aişe r.a. da şöyle der:
«Senin şeytanın yok mu?».
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz de şöyle bu¬yurur;
«Evet, şeytanım var. Ama Allah'a yalvardım, bana yardım etti, şeytanım teslim oldu. Bana hayırdan gayrı bir şey diyemez.»
Hz. Ali r.a. şöyle anlatır:
Peygamber s.a. efendimiz, dünya için öfkelenmezdi. Hak için öfkelendiği zaman da, kimse farkına varamazdı. Öfkesi için hiçbir şeye kıyam etmez ve öfke halinden fay-dalanmazdı...
Bilmen gereken bir şey var, diyelim: Öfke, her ne ka¬dar izalesi mümkün olmayan bir huy ise de, azaltmaya çalışmak imkân dahilindedir. Bilhassa faydası olmayan yerlerde katiyen öfke duyup kızmamalıdır. Bunu yapabil¬mek için de nefsin durumunu anlamak ve hasisliğini bil¬mek gerekir. Şu da bilinmeli ki, nefsin o hasisliği ve al¬çaklığı ile başa çıkılmaz. Biz, aşağıda nefsin aşağılık du¬rumunu ve bilhassa yersiz Öfkeden kurtulmanın çareleri¬ni anlatmaya çalışacağız.
ÖFKEDEN KURTULMANIN ÇARELERİ
Öfke hastahğmm ilâcı birkaç çeşittir. Bu hastalıktan kurtulmak için insan ilk başta Öfkeyi, hırsı yenmekte ma¬nevî yönden elde edeceği kazancı bilmelidir. Sonra, hak-1 sız yere öfkelendiği zaman, Allah tarafından ceza gelece¬ğini nefse bildirmeli ve korkutmahdır.
Öfkelenen kimsenin, şunu da bilmesi gerekir: Allahü Teâlâ kendisinden daha güçlüdür. Başkalarına öfke duyup, güç yetirmesine nazaran Allahü Teâlâ'nm gücü daha faz¬ladır. Sonra, intikam hisleri ile karşı karşıya bulunduğunu

nefse hatırlatmalıdır. Öyle ya, düşman uyumaz. Kendisi, nasjl istemediğine karşı öfkelenip, üzerine yürüyorsa, kar¬şı taraftan da aynı hareketi görecektir. Kendisi gibi düş¬man da hazırlanır, yaptığını yanma koymaz, sebep oldu¬ğu düşmanlık uzun zaman sürebilir; istisnası azdır. Bu¬nu da nefse duyurmahdvr. Böyle düşünmek, öfkeden kur¬tulmaya bir çare olabilir.
Bir başkası öfkelendiği zaman, suratına bakmalı, ne kadar çirkin hal aldığını görmeli. Acaba insan aynı çir¬kinliğe razı olur mu? Elbette o hali, hoş bulmaz. Bu da öfkeden kurtulabilmenin bir yolu olabilir.
Şunu da bilmeli ki, insan, öfke anında yırtıcı hayvana benzer. Öfkenin icabı neyi yaparsa, hali öyle olur. Hilm ve yumuşak başlılık yolunu tutarsa peygamberlere, evli¬yaya benzer.
İnsan düşündüğü zaman anlar ki, yersiz öfke duyduğu şeyler, Allahü Teâlâ'nın arzu edip yaptığı işlerdir. Onun severek, isteyip yarattığı şeylere, nasıl öfke duyulur, kı¬zılır... Düşünmeli ki, hiçbiri kendi isteği ve arzusu değil¬dir. Hepsi

Allah'ındır. Onun arzularına karşı öfke ile çık¬mak, şüphesiz hezimet olur. Ve onun Öfkesini, gazabını kazanmaktan başka işe yaramaz. Bu durum hadîs-i şerif¬lerle sabittir.
Anlattığımız hususu bildikten sonra, öfkeye kapıldığın zaman, seni o hale koyan, şeytanın iğvasi olduğunu bil ve şu duayı oku: «Euzu billahi mineşşeytanirracim» — İlâhî huzurdan tard edilen, koğulan Şeytan'dan Allah'a sığını¬rını. — Öfke anında bu duanın yapılmasını, Peygamber s.a. efendimiz emir buyurmuşlardır.
Hazret-i Aişe birgün öfkelendi, Peygamber s.a. efen¬dimiz burnunu tuttu ve şöyle buyurdu:
«Ayşecik, şu duayı oku: Allah'ım, ey Muhammed Ne-bi'nin Rabbı, günahımı bağışla. Kalbimin dargınlığını gi¬der. Şaşırtıcı fıtne işlerden beni kurtar. İster gizli ister aşikâr beni onlara dalmaktan koru.» öfkelenen herkes bu duayı yapmalı. Sonra öfke anında ayakta ise oturmalı, oturuyorsa yatmalı...
Peygamber s.a. efendimizin buyurduğu şu hadîs-i şerif çok Önemlidir:
«Öfke hir ateştir, kalbde tutuşur. O tutuşan ateşin neticesi ne olur bilir misiniz? Boyun damarları üfürüîmüş

gibi şişer. Gözler kan çanağı gibi kızarır. Sizden biri, öf¬ke haline dair bir şey duyarsa, ayakta ise otursun. Oturu-yorsa yatıp uyumaya baksın, O öfke halini bunlarla gider-nıezse, soğuk su ile abdest alsın, ya da gusletsin; sebebi¬ne gelince, ateşi ancak su söndürür.»
HİLMİN FAZİLETİ
Hilmi, Öfke haline kapıldıktan sonra, öfkeyi yenmeye çalışmaktan daha üstün bil. Öfkeyi yenmeye çalışmak, zor¬la halim selim olmaya çabalamak sayılır. Elbette böyle ça¬balama olmadan, hilm sahibi olmak çok iyi olur.
Tabiî bir şekilde hilm sahibi olmak, olgun akla de¬lâlet eder ve öfke gücünü "akim siyaseti altında ezilmiş gösterir. Şu var ki, tabiî hilmin başlaması, yavaş yavaş öfkeyi yenip zorla halim selim olmaya çalışmakla olur. Sonra âdet halini alır, huy olur. Bu durumu şu hadîs-i şe¬rif bize anlatır:
«İlim, âlim olmaya çalışmakla elde edilir. Hilm, halim olmaya gayret edildiği kadar hasıl olur. Bir kimse, hayrı aramaya gayret ederse bulur; kendini serden korursa ko¬runur.»
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
«İlmi taleb ediniz, fakat ilimle birlikte hilnıi, vakarlı, ağır başlı olmayı da isteyiniz. İlim tahsilinde bulunduğu¬nuz kimseye karşı, yumuşak tabiatlı olunuz. Sizden ilim tahsil edenlere karşı da, iyi davranınız. Ulema sınıfının zalim ve sert tabiatlılarından olmayınız. Sonra cehaleti¬niz, ilminizi mağlup eder.»
Peygamber s.a. efendimizin şu duası da önemlidir:
«Allahım beni ilimle zengin eyle. Hilmîe süsle. Tak¬va halini ikram et. Afıyetle güzelleştir.»

«Allah katında Rif at (yüksek derece) isteyiniz.»
Bu Rıfat'ın ne olduğu ashab r,a. tarafından sorulun¬ca da şöyle buyurûluyor:
«Senden kesilene gitmen, seni mahrum edene iyilik etmen, bir cahillik edip saygısız davranana da, hilmle mu¬amele etmen...»
Bir âyet-i kerimede Allah'ın kulları tavsif edilirken, şöyle buyurulur:

«Onlara; cahiller karşı durur, bir saygısızlık ederlerse;
selâm der geçerler.» (Fürkan, 63). Bu âyet-i kerimeyi tef¬sir eden bazı zatlar şöyle buyurmuştur: Cahillik edenlere, cahillik etmezler.
Bir kimse sana söver, ya da gaybetini ettiğini duyar¬san, hemen atılma; sabırlı ol. Halim selim olmaya çalış. İki cihan için kurtuluş bundadır. Bu hal, dünyada iken, hürmet ve saygı artırır. Öbür âlemde ise, bol ecir getirir. Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle bu¬yurur:
«Bir kimse, sende olan bir şeyi ayıplarsa; sen, onda olan bir şey için onu ayıplama,»

AFFETMENİN FAZİLETİ

Affetmek, bir şeye hak kazandıktan sonra ondan geçip bağışlamaktır. Kısas veya o yüzden gelecek maldan geç¬mek ve borçluyu affetmek gibi...
Af üzerinde birçok âyet-i kerime ve hadîs-i şerif var¬dır. Onlardan birkaçını sayabiliriz:
Âyet-i kerimeler:
«Af yolunu tut.» (Araf, 199).
«Affetme haliniz, takvaya daha yakındır.» (Bakara, 237).
Hadîs-i şerifleri:
«Varlığımı elinde tutan hakkı için, söyleyeceğim üç şey gerçektir. BÖyle olduğuna yemin de edebilirim:
1) Hiçbir sadaka malı eksiltmez; sadaka veriniz.
2) Bir kimse, Allah rızası için gördüğü zulmü bağış¬larsa, kıyamet günü, Allah onun izzetini artırır.
3) Kim, bir dilencilik yolu tutarsa; Allah ona karşılık fakirlik kapısını açar.»
«Tevazu insana yükseklik verir. Tevazu yolunu tutu¬nuz ki, Allah sizi yükseltsin. Af kulun azizliğini artırır. Affediniz ki, Allah size izzet vere... Sadaka mala bol be¬reket getirir. Sadaka veriniz ki, Allah'ın rahmetine ere¬sin iz,»
«Bir kimse, kendine zulmedene beddua ederse kabul olur.»

RIFK

, Rıfk; iyi, hoş, yumuşak davranmak, karşısındakini hoş tutmak mânâlarına gelir. Hiddet, sert muamelenin zıddı sayılır. Hilm sahibi olmak, iyi huyun semeresini

bulmak sayılır.
Anlatacağımız iki hadîs-i şerif bu mânâyı daha iyi anlatır.
Hz. Aişe rivayet ediyor: «Rıfk babından bir kimsenin az nasibi olsa, ona dünya ve âhiretin hayırlı işlerinden nasip verilmiş sayılır. Rıfka dair bir hazdan mahrum olan ise, dünya ve âhiretin hayrından nasibini yitirmiş olur.»
«Allah, bir hane halkı için iyilik dilerse, onlara rıfk halini verir...»
HASEDİN KÖTÜLÜĞÜ
Hased, içte beslenen düşmanlığın sonucudur. Bu iç düşmanlık da, bir Öfkenin sonucudur. Hasedin kötülüğünü şu hadîs-i şerif bize iyi anlatır: «Ateş odunu yakıp kül et¬tiği gibi, hased de. iyilikleri yer bitirir.»
Hasedin gerçek mânâsı, bir Müslüman kardeşin elinde bulunan ilâhî nimetin zevalini istemektir. Ondaki nimeti, görmeyen zevalini istemez, kendisi için de aynı şeyin ol¬masını temenni eder... Böyle olunca hasedin adı değişir, gıpta olur. Bunu da şu hadîs-i şeriften anlıyoruz:
«Mümin gıpta eder, münafık ise hased eder.»
Aı*z edeceğimiz âyet-i kerime ile hasedin mânâsını daha iyi anlamaktayız:
«Ehî-i kitaptan birçoğu şu isteği hased olarak kalbin¬de besler: Ne olurdu sizi imandan sonra, küfre dÖndüre-bilselerdi...» (Bakara, 109). Allahü Teâlâ onların bu iste¬ğini bir hased olarak bildiriyor...
«Allahü Teâlâ, bazılarınıza daha değerli ihsanda bu¬lunmuştur. Aynı şeyin size gelmesini temenni etmeyin.» (Nisa. 32).
Bu âyet-i kerimede yasak olan nimetin aynen intikali¬ni temenni etmektir. Ama onun elindekîni değil, ona ben¬zer bir nimetin verilmesini, Allahü Teâlâ'dan niyaz yollu istemek, kötü değildir. Eğer dinî bir meselede ise çok iyi¬dir

Hasedin birçok sebebi olduğunu bilmen gerekir. Baş¬ta geleni şunlardır: Düşmanlık, kendini üstün görmek, bu-ğuz, büyüklenmek, kendini beğenmek, bazı sevilen şeyle¬rin elden çıkmasından korkmak, baş olmayı sevmek, nefsin kötülüğü ve cimriliği... Bu sayılan vasıfların hepsi kötü¬dür ve hased doğurur.
Hasedden kurtulmanın yegâne ilâcı, onun dünya ve âhirette sana zararlı olacağım bilmendir.
Hasedin dünyadaki zararı, ezâ vermesidir. Onun ver¬diği sıkıntı daima seni üzer. Hased âdeta yatak arkada¬şındır. Gece gündüz senden ayrılmaz. Sıkıntısı da onunla devam eder.
Dinî bakımdan, yani öbür âlemdeki zararına gelince Allah'ın verdiği nimete kin tutmaktasın. Bu halin, nime¬te sahip olan kimse için sevap yazdırır, sana da günah... Bunu böyle bilirsen, senin için düşinan olan hasedle dost olmazsın... Elbette onu içinden söküp atmaya gayret eder¬sin...
Hz. Hasan r.a. bizzat Peygamber s.a. efendimizden duyduğu bir hadîs-i şerifı şöyle anlatır:.
«Üç şey vardır, ne iman sahibi onlardan kurtulabilir, ne de onlar iman sahibini terkeder. Ancak bazı kurtuluş çareleri de yok değildir: Meselâ hasedden

kurtulmak, bir başkasının elindekini arzu etmemektir.»
YÎRMÎALTINCI BÖLÜM DÜNYANIN KÖTÜLÜĞÜ ANLATILIR
Şunu bilmen gerekir ki, dünya Allah'ın sevmediği ve istemediği bir düşmandır. Allah'ın dostları için de bir düş¬mandır. Allah'ın düşmanları için de bir düşmanlık âleti¬dir.
Allahü Teâlâ dünyayı sevmez. Çünkü sevdiklerinin za¬tına ulaştıracak yolunu keser. Bu yüzden, dünyayı yarat¬tığından bu yana, ona iyi nazarla bakmamıştır. Dünya, Allah dostlarına zararlıdır. Onlara süslü çıkar. Süsü ve taze görünüşü ile aldatır. Onlar bu hale aldan-maz, ama onu yenmek için hayli sabır acılığı çekerler.

Dünya, Allah'ın düşmanları için de zararlıdır. Şöyle ki: Onlara belli etmeden, hilesini, mekrini yutturur. On¬ları farkına varmadan tuzağına kaptırır, bu yüzden onlar da varsa, yoksa dünya der, bağlanırlar. Onunla hemhal olur, bir aile gibi geçinmek zorunda kalırlar. Dünya on¬ları rezil eder, yapılan işin sonu bundan başka bir şey olamaz.
DÜNYANIN KÖTÜLÜĞÜ
Bilmelisin ki, peygamberler, insanları dünyadan âhi¬re te çevirmek için gönderildiler. Kitaplar, bunun için in¬dirildi. Çoğu âyetler de bu duruma işaret etmektedir.
Şöyle bir rivayet vardır:
Bir gün Peygamber s.a. efendimiz ashapla giderken civarda bir ölü koyun gördü ve ashaba dönerek;
«Bunu görüyor musunuz, sahibi için bir yarar hali kal¬mış mı?»
Ashab, hayır, bir iyiliği kalmamıştır, dedi.
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz:
«İşte bu lâşe, sahibi için ne kadar arzu edilmez bir şey ise, Allah katında dünya, ondan daha fazla arzu edil¬mez bir şeydir. Eğer Allah katında dünya; bir sivrisinek kanadı kadar değer taşısaydı, ondan hiçbir kâfire bir içim su vermezdi.»
Aşağıda anlatacağımız hadîs-i şerifler de bu konuda önemlidir:
«Dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir.»
«Dünya mel'undur. İçindekiler de aynıdır, ancak Al¬lah için olanlar hariç.»
«Bir kimse, dünyasını severse, âhîretine zarar verir. Âhiretini severse dünyasına zarar verir. Bu duruma göre, baki olanı fani'ye tercih ediniz.» Bu hadîs-i şerifı, Ebû Musa'l-Eş'arî r.a. rivayet etmiştir.
«Dünya sevgisi, bütün hataların başıdır.»
Zeyd b. Erkam r.a. tarafından yapılan şu rivayet de Önemlidir
Diyor ki:

Bir gün Ebu Bekir'in r.a. yanmdaydık. îçmek İçin şer¬bet istedi, bal şerbeti getirdiler. Ağzına yaklaştırıp içe¬ceği zaman, ağlamaya başladı. Orada bulunan ashap da

ağlamaya başladı. Ashabın ağlaması dindi, fakat o durma¬dı, ağladı. Az duracak oldu, yine ağlamaya koyuldu. As¬hab r.a. Hazret-i Siddık'ı, ağlayış sebebini anlatmayacak sandı. Hayli sonra ağlaması dindi, gözlerini sildi...
Bu durumu gören ashab r.a. şöyle sordu:
Ey Resûl'ün halifesi, seni ağlatan ne oldu?..
Hazret-i Sıddık r.a. anlatmaya başladı:
Bir gün Hazret-i Peygamberle beraberdim. Bir şeyi eliyle kendinden uzaklaştırır gibi yaptığım gördüm, fakat zahirde görünen nesne yoktu. Bunun üzerine, yâ Allah'ın Resulü kendinden uzaklaştırmak istediğin şey nedir de¬dim. Şöyle buyurdu:
«Dünya şekle bürünüp bana geldi. Benden uzak ol, de¬dim. Tekrar geldi ve şöyle dedi: Sen- beri yana atıp, kur¬tuluyorsun, ama senden sonra gelenler benden kurtula¬maz. Ve beni bırakmaz...»
Su hadis-i şerifleri de anlatmakta fayda görüyoruz:
«Şaşılır ve hayret edilir şu adama ki, ebedî âlemin varlığını tasdik eder, oraya gidileceğine inanır. Bununla beraber, şu aldatıcı dünya için hadden aşkın çalışır.»
«Dünya tatlı yeşildir. Allahü Teâlâ sizi, geçmişlerin yerine bırakmıştır ve nasıl amel edeceğinize bakmaktadır. İsrail oğullarına, dünya nimetleri önlerine serildiği ve yer¬yüzü istifadelerine arz edildiği zaman, hile yolunu tuttu¬lar. Kadıptpra daldılar. Kokular sürünüp, süslü elbiseler giyip kendilerini avuttular.»
Hazreti İsa'nın a.s. buyurduğu şu hikmetli cümleyi de anlatalım: Dünyaya, Rabbmızmış gibi tapmayınız, son¬ra sizi kölesi kılar. Hazinelerinizi, telefinden korkmaya¬cağınız kimsenin yanında saklayınız. Dünyalık sahibinin elindeki mala âfet gelmesinden korkulur. Fakat.-Allah'ın hazinesinde malını biriktiren için endişe ve korku olmaz.
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur: «İman sahibi için takdir olunan iki durum vardır. Biri geçmiş du¬rum. Allahü Teâlâ, o olmuşlar için neler edecek bilinmez. Bir de baki ka1?n durum, bunun için de ilâhî hükmün ne olacağı malûm değildir. Herhalde kul, nefsini kendisi için hazırlamalı. Dünyasından bir miktar âhireti için ayırmalı. Hayat devam ederken ölüm için hazırlık yapmalı. Genç¬lik elde iken ihtiyarlık için bir şeyler tedarik etmeli.
Dünya sizin için yaratıldı. Sîz de âhiret için yaratıldı-

nız. Nefsimi kudreti ile tutana yemin olsun, inanınız; ölüm yorgunluğundan sonra yorgunluk olmayacak... Dünya ha¬yatı bitince de iki şey ortaya çıkacak: İlâhî nimetin tim¬sali olan Cennet, ya da hakkın Celâl sıfatını canlandıran şiddet, ateş. Cehennem...»

Yine buyuruyor: «AUahü Teâlâ şunu zatına hak sa¬yar: Dünyadan neyi yükseltirse, tekrar aynı yerine indir¬mek...»
İsa Peygamber a.s. diyor ki: Deniz dalgalarına maruz bir yerde kim ev yapmaya kalkar. Dünyada yerleşmek işiniz buna benzer. Orada karar kılacak gibi davranma-ymız.
İsa Peygamber a.s. diyor ki: Dünyalık için çalışanla¬rın, dinin azı ile dünyanın selâmetine razı oldukları gibi, siz de dinin selâmeti ile dünyanın azına razı olunuz.
îbn Abbas r.a. diyor ki: Allahü Teâlâ dünyayı üçe böldü: Bir parçasını, iman ehline; bir parçasını, münafık¬lara; bir parçasını da, küfür ehline verdi...
İman sahibi, dünyasından âhireti için faydalanır, azık hazırlar.
Münafık, süslenir, bezenir, gezer.
Küfür ehli de varsa burası, yoksa burası deyip top¬lamaya bakar.
Dünya için bir şair şöyle demiş:
Ey dünyayı, nefsine nişanlayan; Ayrıl ondan, selâmeti ararsan. O odur ki, hiledir bil nişanı; Ölümdür, zifafa yakın anı.
Bir başka şair de şöyle demiş:
Akıllı adam, dünyayı sınadı,
Bildi ki, o dost görünen düşmandır...
Şu şiiri söyleyen de ne güzel söylemiş:
Ey gecenin ilk vaktinde neşeli yatan, Bil ki, olaylar gece yarısından sonra artar,
Geceler nice bollukları yokluk etti, Nice mülkleri de mahv u perişan...
Bazı hakîm zatların konumuzu aydınlatacak güzel söz-

leri vardır, onlardan da biraz anlatalım, faydalı olur:
Günler birer oktur, hedefi de insanlardır. Düşün ki zaman, sana her gün torbasından bir ok alarak atmakta¬dır. Zaman gece ve gündüzüyle üzerine yüklenmektedir. Bütün duygularını sarıp seni boğmak istemektedir. Gece¬ler üzerinden süratle geçip giderken, günler birer ok gibi üzerine atılırken, bu âlemde selâmetini nasıl devam etti¬rebilirsin ki... Üzerinden geçip giden hergün, sende ne gi¬bi aksak hal meydana getirdiğini bir bilsen ve bu durum sana açılsa vahşet duyar, korkarsın. Geçmekte olan anları dahi ağır bulur, inlersin. Hal böyle olmasına rağmen, ilâ¬hî tedbir her şeyin üstündedir. Dünya gailesinden beri olup, ancak kanaat sahibi olmak, onun tadını verir. Aslın¬da o dünyanın tadı, Ulkum - Hanzale diye bilinen bir acı karpuzdan daha acıdır. Hakîm bir zat

onun terkibini çöz-seydi, durum anlaşılırdı ve dünyanın zahirde görünen iş¬leri, tenkitçileri yormadan ne olduğu kolayca meydana çıkardı...
Diğer bir zat ise şöyle buyuruyor:
İnsan için dünyanın kandırıcı şeylerine aldanması, düşte görülen şeylere kanmasına benzer ki, ondan iflâs edince halâs bulur. Aslında dünya hali karmakarışık rü¬yalardan başka bir şey değildir.
Peygamber s.a. efendimizin buyurduğu su hadîs-i şe¬rif de önemlidir: «Dünya bir karışık rüyadan ibarettir. İçindekiler de ya ondan azap görecek, helak olacak, ya da mükâfat alacaktır.»
Hazreti Ali r.a. bir mektubunda Selman-ı Farisî'ye dünyanın halini şöyle anlatmıştır: Dünya, üzeri yumuşak bir yılan gibidir. Zehiri öldürücüdür. Onun çoğuna değil, az bir şeyine sahib olmaktasın; aldanmaman için, hoşuna giden tarafı varsa bırak, nasıl olsa ondan ayrılacağına ka¬naat sahibi olduğun için sıkıntılarından kendini beri al. Dünyada en mesrur kimse ol. Ve onda olanlara karşı en çok sakınan ol... Dünyalık sahibi ne zaman ona dayanır ve güvenirse, mutlaka bir kötülükle karşılaşır, vesselam...
Şu hadîs-i şerifleri de zikredelim:
«Dünyalık adam, su içinde yürüyene benzer. O kimse için mümkün müdür ki, suda yürüsün ve ayaklarını ıslat-masm.»
«Âhirete göre dünya bir hiçtir. Dünyaya dalanın misa-

H elini suya sokan gibidir. Elini sudan çektiği zaman, bir baksın, ne kazanıyor.»

DÜNYANIN GERÇEK HALİ VE MAHİYETİ

Dünya ve âhireti kendin için, iki halden ibaret bil...
Dünya, sana yakın ve dönük olan haldir. Ölümden ev¬vel içinde bulunduğun bütün işler, dünyadan sayılır.
Bu dünya hayatının devamı dolayısiyle- bir müddet tehir edilen bir âlem var ki, ona âhiret ismi verilir. Bu¬da ölümden sonra başlayan hayattır.
Dünyada seninle olan ilim, amel, âhiretten sayılır. Çünkü bunlar âhirete ait olan şeylerdir. Buradaki İnceliği şu hadîs-i şerifın derin mânâsı bize anlatmaktadır: «Bana dünyanızdan güzel koku, kadın ve gözümün nuru namaz sevdirildi.» Zahir görünüşü ve his alemindeki hareketleri sebebi ile namaz da dünya tadlarmdan sayıldı... Bu tadla-ra karşılık bazı şeyler var ki, onların tadı burada çıka¬rıldığı

için'öbür âleme bir şey kalmaz. Ölümden sonra hiç¬bir faydası görülmez. Hatta ve lüzumsuz işlenen mubah hareketleri, öbür âlemde iyilik getirmeyen işler meyanm-da sayabiliriz.
Dünya ve âhiret için sayılan iki halin dışında bir üçüncü hal daha var. O da, yukarda sayılan iki hal ara¬sında olan işlerdir. Niyete, yerine, kullanılışına göre za¬rarlı veya faydalı olur; âhirete dair işleri yapabilmek için yeteri kadar yemek, içmek ve evlenmek gibi... Bunlar yukarıda anlatılan kısım gibi dünyalık sayılmaz.
Anlatılan bütün kısımları içine alan ve izah eden şu cümleyi, bazı zatlar çok güzel söylemiştir:
Her. ne ki seni Allah'tan uzaklaştırıyor, o senin için dünyadır.
Allahü Teâlâ dünyanın boş şeylerini beşe ayırdı ve şöyle buyurdu:
«Dünya hayatı; oyuncak, oyalanma, süs, aranızda bö¬bürlenme, mal ve evlâd çoğunluğu kazanmaya çabalamak¬tan ibarettir.» (Hadid, 20). Bu sayılan beş şeyden yedi hâl hasıl olmaktadır; bu da şu âyet-i kerime ile tesbit edil¬miştir:
«İnsanlara şehvet olarak sevdirilen şeyler; kadınlar,

erkek çocuklar, altun ve gümüş cinsinden birikmiş para¬lar, biçimli hoş atlar, deve, sığır, koyun, keçi cinsinden mal ve ekindir... Bunlar dünya metaı ve geçici şeylerdir.»
(Âî-i İmran, 14).
Bir kul bu âlemde gideceği yeri ve Özünü gaflete dal¬dırmaması icab eder. Bu âlemde gideceği yeri unutan, özü¬nü yitiren için aşağıda vereceğimiz misal gayet yerinde olacaktır, bilmiş ol. Durumu; arz edildiği gibi olan kimse bir hacıya benzer ki:
Her uğradığı durakta uzun müddet durur. Devesini yemler, sağını solunu düzeltir, temizler, çeşitli şeyleri giydirir. Çeşit çeşit ot toplar önüne yığar. Hatta kar bu¬lur, soğuk su yapar içirir. İşin sonunda kafileyi kaçırır. O, gaflet deryasında yüzerken hacılar_ gider, orada yalnız başına kalır. Belki de yırtıcı hayvanların yemi olur. Böyle bir hal karşısında akıllı olan, devesinin işiyle haddinden fazla meşgul olmaz. Aynı şekilde akıl ve basiret sahibi olan, âhiret yolculuğu devam ederken, lüzumundan fazla nefsiyle olmaz ve dünyaya dalmaz. Yolculuğuna yetecek kadar dünyalık alır ve nefsini ıslah etmeye bakar.
Bu âlemde birtakım kimseler var ki, onları şehvet ve gaflet sardı. Çalışmaları, sırf yemek ve giymek için olur. Yemeleri ve giymeleri de yalnız dünyalık şöhret yapmak içindir. Bu sınıfın dışında bir zümre vardır ki, bunlar ya¬ratılış hikmetlerini idrak eder, ona göre hazırlık yaparlar. Bunun dışında kalan işleri, ihtiyaç ve zarurî sebepler İca¬bı yaparlar. Bir zaruret olmadığı takdirde, âhiret İşlerini dünya işine tercih etmezler.

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

MAL SEVGİSİ VE CİMRİLİĞİN İYİ OLMADIĞI

Dünya malını sevmenin İyi olmadığı şu âyet-i kerime¬lerle sabittir:

«Ey iman sahipleri, sizi evlâd ve mallarınız Allah'ı an¬maktan alıkomasm. Böyle bir şey yapan kimse, şu iflâs etmiş, varını yitirmiş kimselere dahildir» (Münafıkun, 9).
«Evlâdınız, ve mallarınız size birer imtihan için veri¬len fıtnedir.» (Teğabün, 15).

MAL SEVGİSİ VE CİMRİLİK

Zikredeceğimiz hadîs-i şerifler dünya ve dünya malı¬na, şöhret sevgisine işaret edip kötülüğünü anlatmaktadır.
«Fani mal ve şöhret düşkünlüğü nifak doğurur. Tıpkı su, geçtiği yollarda yeşillik bitirdiği gibi...»
«Koyun ağılına dalan iki hırslı kurdun yapacağı zararı düşünün. Müslüman kimsenin dünya malını ve şöhretini sevmesi sonunda, dini için hasıl olacak zarar, o 'kurtların yaptığından daha fazla olur.»
«Mal toplayanların çoğu helak oldu. O malları yerinde kullanıp, şu şuraya, şu şuraya diyebilen hariç... Bunlar da azdır.»
Şu hadîs-i şerif de Önemlidir:
«Benden sonra bir cemaat gelecek. Dünyanın en güzel ve çeşitli yemeklerini yiyecek, en güzel kadinları ile evle¬necek ve en iyi, renkli elbiselerini giyecekler... Allı pullu ve iyi süzülen atlara da binecekler...
Onların Öyle mideleri vardır ki, asla doymak bilmez. Öyle nefisleri vardır ki, çoğa da kanaat etmez. Dünyaya kapanırlar. Akşamları, sabahları onunla geçer. Onu ilâh kabul eder, kendilerini asıl yaratanı unuturlar. Dünyayı Rab tanır, kendi Rab'larını düşünmezler.
Hiçbir yasak emri tanımaz, boş arzuları peşine koşar¬lar.
Abdullah oğlu Muhammed'in vasiyeti olsun; kim o devre yetişir, anlatılan hal içinde olan kimseleri görürse, onlara selâm vermesin ve yaşlılarına saygı göstermesin... Hastalarını ziyaret etmesin. Cenaze törenlerine katılma¬sın. Bu yapılmaması gereken işleri kim yapmaya kalkarsa, İslâm Dini'nin yıkılmasına yardım etmiş olur.»
«İnsan oğlu, malım malım der, titrer. Zavallı senin ne malın var ki... Verdiğin sadaka varsa öbür âlemde işine yarar. Yoksa; giydin, eskittin ve yedin, bitirdin...»
Bir kimse geldi, Peygamber s.a. efendimize şöyle sor¬du:
Ya Allah'ın Resulü! Bana ne oldu bilmiyorum, Ölümü sevemez oldum.
Buna şu cevabı aldı:
«Malın var mı?.»
O kimse evet, var; deyince, Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu:

«Malını önden gönder. Müminin kalbi malına bağlıdır.

Geri kalırsa onunla kalmak ister. Önden giderse kavuş¬mak ister.» Efendimiz, bu emri ile o kimseye malını, Al¬lah yolunda dağıtmasını bildirmiştir.
«Adem oğlunun dostu üçtür: Birincisi ruhunu teslim edene kadar yanında bulunur. İkincisi, kabre kadar gelir. Üçüncüsü de, mahşer yerine kadar gider.
Ruhunu teslim edinceye kadar yanında olan, malıdır.
Kabre kadar giden, ehli ve evlâdıdır.
Mahşere kadar giden ise, yaptığı iyi işleridir.»
MALIN BİR BAKIMDAN İYİ, BİR BAKIMDAN DA KÖTÜ OLUŞU
Bazı yerlerde iyi mal için hayırlı, tabiri kullanılır. «Ana babasına ve yakınlarına bir hayır bırakırsa...» (Ba¬kara, 180) âyetinde; mal hayır olarak tavsif edildiği gibi, birçok hadîs-i şeriflerde de iyi olarak belirtilmiştir. «İyi mal, iyi kimse için ne kadar hoştur» buyurmak suretiyle Peygamber s.a. efendimiz, malın iyiliğini anlatmak iste¬miştir.
Sonra, her ne zaman, hac ve sadaka övülse; malın Övüldüğü mânâsı çıkar.
Çünkü onlar malsız yapılamaz. O yollara harcanan mal ise, en iyi maldır.
Bilesin ki, en iyi gayeleri ve ebedî saadetin güzelliğini bulmak için mal bir vesiledir.
Bazı defa mal biriktirilir, ibadete, takvaya yardımı ol¬sun diye harcanır.
Bazı defa mal, sadaka olarak âhireti kazanma yolun¬da verilir.
Sayılanlar, malın iyi tarafıdır. Kim dünya rahatı için mal toplar, ya da şehvet veya isyan yolunda harcarsa, o, onun için fenadır.
Şu misâl dünya malı içindir, bil:
O bir yilana benzer ki, onda hem zehir, hem de tiryak bulunur. Faydalı olan tarafları onun tiryakı, zarar ve gai¬leleri de zehirleridir. Kim yılanın halini bilirse, mümkün olduğu kadar, zehirli yanını bırakır, tiryakından faydala¬nır. Dolayısıyla hakkında iyi olur.

HIRS - TAMA IN KÖTÜLÜĞÜ - KANAATİN İYİLİĞİ İNSANLARIN ELİNDEKİNE GÖZ DİKMEMEK
Haline razı olan bir fakirin hali iyidir. Fakire gereken en önemli iş, insanların elinde olana göz dikmemek, tok görünmektir. Böyle bir hali bulmak için gerekli kanaat sahibi olup, zarurî miktar yemek, içmek ve giymektir. Az bir şeyle yetinmeli ve alt dereceli yemekler yemeli. İhti¬yacını günlük veya aylık temin etmeye bakmalı. Haddi aş¬mak ve bol bol harcamak yolunu tutup nefsi bu yolda zor¬lamak doğru olmaz. Sonra hırs ve tama başlar. Sağdan, sol¬dan taleb ve zenginlere el açmak, önlerinde eğilmek duru¬muna düşer ki, bu hiç yakışık almaz.
Peygamber s.a. efendimizin şu hadîs-i şerifi konu¬muzu ne kadar güzel aydınlatır:

«Ruhü'l-Kudüs —bir rivayete göre Cebrail— özüme şunu üfledi: Hiçbir kimse, rızkını ikmal etmeden ölme¬yecek... Hal böyle olunca, Allah'tan korkun, bir yerden ta¬lebiniz olursa, gayet güzel ve vakur bir şekilde yapın.»
Ebu Hüreyre, r.a. hazretlerine, Peygamber s.a. efen¬dimizin buyurduğu şu hadis-i şerif ne kadar güzeldir:
«Ya Eba Hüreyre, açlık sıkıntısına düşersen, sana bir parça ekmek ve bir tas su kâfı gelir. Dünya nedir ki, Ölüm dünyanın başına...»
HIRSIN VE TAMA HASTALIĞININ İLÂCI KANAATKAR OLMANIN ÇARESİ
Hırs ve tama hastalığı için ilâç, üç şeyden İbarettir: Sabır, ilim ve amel... Kanaat sahibi olmak için, üç yol var. İlki amel... Yanı, yapılacak iş... Bu umurda çıkar yol, orta halli geçim yolunu aramak ve sadaka verirken de orta halli davranmaktır. Kim iyi kanaat sahibi olup ge¬çinmek isterse, bol harcamasın ve haddinden fazla sada¬ka verme yolunu bıraksın... Tedbirli olmak iyidir, İyi ted¬bir geçimin temini işinde, yarı başarı sayıldığı rivayet edilmiştir.
İkincisi, az emel... Yani. ümitleri, temennileri kıs¬mak... Az emeîli olmak gerek ki, ikinci sıkıntı başlama¬sın.

Üçüncüsü, bilmek... Yani, kanaat sahibi olmakla aziz olmak, dilencilikten kurtulmak hali elde edileceğini bil¬mek...
CÖMERTLİĞİN FAZİLETİ
Bil ki, elde mevcut mal olmayınca, kula düşen, ka¬naatkar olmaktır. Şayet elde mal varsa, iş değişir. O za¬man kula, yalnız kendisini düşünmemek, cömert olmak, cimrilikten uzak kalmak düşer.
Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur: «Cömertlik, Cennet ağaçlarından sayılır. Onun dalları, yeryüzüne yayılmıştır. O dallardan birine yapışan doğru¬ca Cennete gider. Aynı şekilde —cimriliğin bir çeşidi sa¬yılan — Şuh'da; Cehennem ağaçlarından bir tanedir. Kim cimriliği alırsa, o dallardan birine yapışmış olur ve tâ ateşe girinceye kadar o dal, o cimri şahsı bırakmaz.»
Bir başka hadîs-i şerifinde ise, Peygamber s.a. efen¬dimiz, şöyle buyurur:
«Cebrail bana şöyle dedi: Allalıü Teâlâ buyurdu ki: Şu İslâm dini var ya, onu zatım iein seçtim. Ona, iyi huy ve cömertlik yaraşır... Bu iki huyu gücünüzün yettiği ka¬dar, benimseyip ona ikram ediniz». «Gücünüzün yettiği ka¬dar» cümlesi bir rivayete göre şöyledir: «Sahip olduğunuz şeyi vererek...»
Bir başka hadîs-i şerif ise, şöyledir: «Allahü Teâlâ Hazretleri yarattığı her veliyi, ancak cömertlik ve iyi huy üzerine yaratmıştır.»
Cabir r.a. bir hadîs-i şerifı şöyle arılatır: İmanın da¬ha faziletli tarafını öğrenmek isteyen bir zata, Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu: «Sabır ve cömertlik...»
Hz. Aişe'ye r.a. dair şöyle bir rivayet var: «Bir gün ,ona Tbn Zubeyr, iki çuval dünyalık göndermişti. Bir kab |istedi, halka dağıtmaya başladı. Akşam olunca

cariyesine, tiftarlıgırnı getir, dedi. Hizmetçisi, biraz zeytinyağı ile ek-|rnek getirdi ve şöyle dedi: Bu gün bütün geleni dağıttın, fpndan bir dirhem ayıramaz miydin? Et alır, onunla iftar |ederdik... Bunun üzerine Hz. Aişe r.a. şöyle buyurdu: ~^Ö bir şeyi hatırlatmış olsaydın, elbette yapardım.»

CİMRİLİĞİN KÖTÜLÜĞÜ

Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur: «Kim nefsinin cimrilik sıfatını yok ederse, işte o iflah olan zümreye da¬hildir.» (Haşr, 9).

Bir başka âyet-i kerimede ise, şöyle buyurulur: «Al-lahü Teâlâ tarafından verilen şeyler için cimrilik yoluna sapanlar, yaptıkları haklarında hayırlı olacak sanmasınlar; bilâkis şerli olacak ve kıyamet günü yaptıkları cimriliğin kötü yaftası boyunlarına asılacaktır.» (Al-i îmran, 180).

Cimriliğin kötülüğünü şu hadîs-i şerif ne kadar güzel anlatır: «Sizi, bilhassa cimrilik âdetinden sakındırmak is¬terim. O, sizden önce gelenleri helak etti. Onları, birbiri¬nin kanını akıtmaya kadar götürdü. Aralarında haram olan şeyleri, helâl gösterdi...»

Hazret-i îsa a.s. şöyle buyurur: Cimri, hilekâr, hain ve kötü idareli kimseler. Cennete giremez.

İHTİYAÇ DUYULAN BİR ŞEYİ BAŞKA MUHTACA VEREBİLMEK VE FAZİLETİ

Böyle bir şeye, fıkıh dilinde İşar tâbiri kullanılır. Ta¬rifi şöyledir: Aynı şeye ihtiyaç duyulduğu halde başka kardeşi tercih edip vermek... Cömertlik buna benzemez. Cömertlik, ancak ihtiyaçtan artanı vermeye derler.

AUahü Teâlâ; ashab-ı kiramı şu vasıfla anlatmıştır: «İhtiyaç duydukları bir şey olsa dahi, diğer kardeşlerini kendilerine tercih ederler.» (Haşr, 9).

Peygamber s,a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Kim herhangi bir şeye istek duyar, diğer mü¬min kardeşini bu isteğine tercih ederse, hataları bağışla¬nır.»

Yukarıda zikri geçen hadîs-i şeriften önce anlatılan âyet-î kerimenin iniş sebebi şöyle hikâye edilir:

Bir gün Peygamber s.a. efendimize misafır geldi. Fa¬kat onlara ikram edeceği bir şeyi yoktu. Ensar'dan bir zat geldi misafirleri evine götürdü. Önlerine yemeği koy¬du; hanımına da, lambayı söndürmesini daha önce emir verdiği için, lamba da söndü. Yemeğin, hepsine yetmeye¬ceğini biliyorlardı; bu sebeple karı koca sofraya sadece

ellerini indirip boş kaldırıyorlardı. Onlar bir şey yemedi, misafirler doydu... Sabah olunca, bu misafirleri evine gö¬türen sahabe Peygamber s.a. efendimizin

huzuruna geldi ve şu iltifat-ı Nebiye nail oldu: AUahü Teâlâ misafırle¬rinize yaptığınız hareketten memnun kaldı ve şu âyet na¬zil oldu: «İhtiyaç duydukları bir şey olsa dahi, o tam iman sahipleri, diğer kardeşlerini nefislerine tercih ederler.» (Haşr, 9).
CİMRİLİĞİN İLÂCI
Cimriliğin tek sebebinin mal sevgisi olduğunu bile¬sin... Mal sevgisinin sebebi de ikidir:
Birincisi: Şehvet düşkünlüğü ve dünyada ebedî kal¬ma hayali... Tabiatıyla o gibi şeylere yetişmek için para lâzım. Bu sebepten olanca hızıyla para yığar. Şehvet yo¬lunda nefsinin arzularını yerine getirmeye gayret eder... Mal toplarken, nefsanî istekleri peşinden giderken aklı¬na ölüm gelmez. Eğer, bir gün veya bir ay sonra o sevdiği şeylerden ayrılacağını aklına getirseydi, elbette bol bol cömertlik yapmaktan kaçmmazdı....
Bol hayal ve ümitler arasına çocukların istikbali de
girebilir.
Bundandır ki, Peygamber s.a. efendimiz, bu hususta «Çocuk sahibi olmak, insanı cimriliğe iter. Malının bite¬ceği korkusunu verir. Allah'ın rızka kefıl olduğunu unut¬turur, cehalete sevkeder.»
Çok kere çocuk sahibi olmak, insana fakirlik korku¬su verir, Allahü Teâlâ'mn rızka kefıl olduğuna inanma duygusu zayıflar, dolayısıyla cimrilik vasf; kuvvet bulur. Halbuki, Allah ona da, çocuğuna da rızık ihsan eder ve
buna kefıldir.
İkincisi: Cimriliğin diğer bir sebebi de bizzat malı sevmektir. Bu vasıf da çoğunlukla çocuksuz, yaşlı kimse¬lerde bulunur. Bu tipler malı çok sever. Sanki, o mal hiç erimeyecek, ve cimrilik etmekle ona hiç muhtaç olmaya¬cak... Bu gibi mal sevgisinden hasıl olacak cimrilik, kaî-
, be yerleşen bir hastalıktır. Allah korusun... Böyle bir has¬talık çok kötüdür. Mala, paraya dayanıp asıl vereni unutana misal şu¬dur:

Biri, bir şahsa âşık olur; âşık olduğu kimseden elçi gelince, maşukunu unutur, elçiyi sevmeye başlar. Bu âlem¬de o maldan, paradan garaz; asıl maksudu bulmaktır. pa_ raya pula dayanan kimse, asıl gayeden ayrılmış sayılır. Onlar birer vesile ve vasıta sayılır. Onlara âşık olup, sa¬hibini unutmak yakışmaz.
Aslında altınla değersiz taşlar arasında ayrılık gö¬ren kimse, bu ayrılığı arzusuna kavuşturdukları veya ka¬vuşturamadıkları için görmelidir. Ayrılığı bu ölçü dışın¬da gören ve bilen aldanmış olur ve bilgisiz sayılır.
Cimrilikten kurtulmanın bazı yolları var. Biraz da ondan anlatalım...
Cimrilik hastalığının başta gelen ilâcı, şehvet duygu¬larını azaltmak ve Ölümü çok düşünmektir. Bu âlemden göçüp giden arkadaşları düşünmek, kabir ziyareti

yap¬mak da faydalıdır. O kabirlerdeki, et yiyen böcekleri ve diğer acıklı halleri düşünmek de bu cimrilik hastalığı için faydalıdır.
Kalbin, çocuğa iltifat edip cimriliğe sapmasını da şu ilâçla tedavi etmeli... Düşünmeli ki, Allah onu yaratırken rızkını da beraber yaratmıştır. Bilmeli ki, birçok çocuk¬lar vardır ki, mirasa konar ama onda rızkı olmadığı için zerresini yiyemez. Birçok çocuklar da vardır ki, mirasa sahip olamaz. Fakat, AUahü Teâlâ ona hazinesinden ve¬rir, zengin eder.
Düşünmeli, eğer geride bırakılan yavru saîih kimse ise, onun sahibi Allah'tır. Şayet fasık, bozuk bir kimse ise, —Allah böylelerini eksik etsin— zaten hayrı yoktur. Yığılan malı alır, kötü yollara harcar.
Cimrilik illetinden beri olmak için bir çare de, insan¬ları dinleyip cimri kimseleri nasıl kötülediklerini görmek¬tir. Ve gözler onlara nasıl nefretle bakıyorlar, seyretme¬li... Sonra da, halkın cömert kimseleri nasıl sevdiğini ve rağbet ettiğini görmek de bu sevimsiz hastalıktan kur¬tulmak için bir çare sayılır.
Şüphesiz cömertliği, Allah'ın sevdiği ve övdüğü bir huy bilmeli ve Allah'ın cimriliği sevmediğini, buna dair bir fıkir geldiği zaman, şeytan tarafından geldiğini an¬lamalı... Çünkü Allahü Teâlâ şeytanın iğvasını, kandır¬masını, kötü vaadini bize haber verir:

«Şeytan, size fakirlik vaad eder ve kötülüğe dair emir verir.» (Bakara, 268).
Burada anlattığımız şeyleri, cimrilikten kurtulmak için ilâç kabul eder, özünde tatbik edersen, fayda bulacağın ümit edilir.

ZENGİNLİĞİ KÖTÜLEMEK - FAKİRLİĞİ ÖVMEK

Konuyu, İsâ a.s. tarafından söylenen bir hitabe ile açalım...
Şöyle buyuruyor: Ey kötü bilginler! İnsanlar, emri¬nize uyarak oruç tutar, namaz kılar ve sadaka verir. Size gelince; emrettiğiniz şeyi yapmaz ve bilginiz dışındaki şeylerg, dair ders verirsiniz. Verdiğiniz hüküm ne kadar kötü... Sözde tevbe eder, boş arzulara uyarak işler ya¬parsınız. Gerçekten kalbiniz kirli-paslı olduğu halde, dışı¬nızın temizliği, cildinizin parlak oluşu size ne fayda sağ¬lar ki?..
- Size sözüm: Elek gibi olmayınız. Ondan ince, pâk un elenir gider, kendine kepeği kalır. Siz bu halinizle ona benzemektesiniz. Ağzınızdan hikmeti çıkarırsanız, kalbi¬nizde ise hased, kin cinsinden şeyler kalır.
Ey dünya kulu! Dünyalık şehveti bitmeyen ve ondan rağbeti kesilmeyen kimse, âhiretin İyiliğine nasıl kavu¬şur?
Sözüm hakkı için, kalbleriniz, yaptığınız işler için ağ¬lıyor. Dünya dilinizin altında. Yapmanız gereken işleri de ayak altında tutmaktasınız.
Sözüm hakkı için, âhiretinizi berbat ettiniz. Dünyayı iyi geçirmek sizin için, âhiretin iyi olmasından daha se¬vimli... Ah, bir halinizi anlayabilseniz, sizden daha zi-yanlı, insanların hangisi olabilir.
Gece yolcuları için yolları, daha ne zamana kadar ayıklayacak ve siz şaşkın kimseler makamında kalacaksı¬nız. Sanki siz, dünya ehlini, dünyalıklarını size bırakma¬ya davet etmektesiniz. Hele bekleyin, bekleyin; neticeyi göreceksiniz.

Düşünün, damında bulunan bir lamba, karanlık eve ne fayda sağlar? Bu halde onun içi hep karanlık kalacak¬tır. Bunun gibi, ilim nuru ağzınızda olur, içinizi ona alış-

taramadığınız için vahşet duyar, âtıl bâtıl durursa, o ilmin ne faydasını görebilirsiniz?
Ey dünyanın köleleri! Sizin bu haliniz, ittika sahibi kulların haline benzemediği gibi, kerem sahibi —nefsin elinden kurtulmuş— hür kulların haline de benzemez. Korkulur ki, yakında dünya tutunduğunuz dallardan si¬zi koparır, yüz üstü serer... Ve burnunuz yere sürtülür. Hatalarınız alnınıza yazılır, peşinizden gelene teslim eder. O da sizi alır; zavallı, kimsesiz, perişan bir halde o he¬sap gününün sahibi sultana çıkarır... Yaptığınız kötü iş¬lerin cezasını görürsünüz...
Gerek Hz. îsâ'nın yukarıda zikri geçen sözlerifMe, ge¬rekse daha önce anlattığımız ve şimdi anlatacağımız şey¬ler, sabırla devam eden bir fakirlik halinin, mağrur zen¬ginlikten daha değerli olduğunu sana anlatacaktır... Ak¬sini iddiaya kalkışan, Peygamberimizi diğer peygamber¬leri ve geçmişte gelen büyük salih zatlari yalancılıkla it¬ham etmiş olur. Böyle bir şeyi yapmaktan Allah'a sığı¬nırız. Bazı nefsine kapılan ve şekavet hali galip gelen¬ler, ashaptan Abdurrahman b. Avf'ı r.a. bir hüccet ola¬rak ele alıp, kurtuluş yolu aramışlardır. O bir sahabe idi. Onunla boy ölçüşmek, mağrur, nefsine kapılmış zengine düşer mi?.. Kaldı ki, ashabdan bazıları,-onu dahi hoş gör¬memişlerdi. Yeri gelmişken buna dair bir hikâyeyi anla¬talım.
Abdurrahman bin Avf r.a. vefat edince bazıları, ge¬ride bıraktığı serveti konusunda dedikodu yaptılar. «Bu kadar servet onun hakkında iyi de&üdir» şeklinde konuş¬tular. Kâ'b r.a. ise: «Subhanallah! Onun hakkında endişe etmenize sebep ne? Temiz kazandı, sadaka ve zekât verdi, bıraktığı da temizdir...» dedi.
Kâab r.a. Hz. nin bu sözünü Ebu Zer r.a. duyunca müthiş kızdı. Bir devenin kocaman çene kemiğini ele ge¬çirdi ve Kâab'ı r.a. aramaya başladı... Onun bu halini gö¬renler Kâab'a haber verdiler:
— Seni, celalli halde Ebu Zer şiddetle arıyor, dediler.
Bunu duyan Kâab r.a. bulundu&u yerden kaçtı, Hz. Osman'a r.a. sığındı. Halini anlattı. Ebu Zer'in, kendisine

malûm sözü için kızıp aradığını bildirdi, yardım istedi. Ebu Zer r.a. birçok yeri aradıktan sonra, nihayet Os¬man r.a. Hz. nin evinde olduğunu haber aldı ve

oraya git¬ti... îçeri girince, Kâab hemen yerinden fırladı, Hz. Os¬man'ın arkasına geçti... Bunu gören Ebu Zer r.a. şöyle
dedi:
— Hıh, şimdi yakaladım seni, dedi...
Sonra devamla".
— Duydum ki, sen Abdurrahman b. Avf'm hayatında
tam dağıtmadığı malların, ölümünden sonra kalanında bir
mahzur olmadığı kanaatim taşıyormuşsun.., Anlatacağımı
iyi dinle, düşün:
Bir gün Allah'ın Resulü s.a. Uhud tarafına gitmek üzere yola çıktı. Ben de onunla beraberdim.
Bana:
— «Ya Eba Zer!»
diye hitab etti. Buyurun, ya Allah'ın resulü dedim. Şöy¬le buyurdu:
— «Dünyada, pek çok mala sahib olanlar, Öbür âlem¬
de pek az şeylere sahip olacaklardır. Ancak onların için¬
de, sağken şu şuna, şu da şuna diyerek; sağını solunu, önü¬
nü arkasını gözetenler hariç...»
Daha sonra:
— «Ya Eba Zer!»
buyurunca, anam babam sana feda, buyur ey Allah'ın
Resulü dedim. Devam etti:
— «Şu Uhud Dağı kadar altuna sahip olsaydım, hep¬
sini Allah yoluna bir günde dağıtıp sonra da Ölseydim,
geride de iki kırat — tahminen on arpa ağırlığı — benden
sonraya kalsaydı, o sadakamın çokluğu beni mesrur et¬
mezdi.»
İki kırat hiç ya Resûlaîlah, iki kantar —tahminen yüz kırk bin altun— kadar olursa üzülün deyince, şöyle
buyurdu:
— «Hayır dediğim gibi iki kırat.»
Devamla:
— «Ya Eba Zer, sen çoğu diyorsun, halbuki ben az¬
dan bahsediyorum.» buyurdu.
F.: 16

Resûlullah s.a. efendimiz bu şekilde buyuruyor, hal¬buki sen, Abdurrahman b. Avfın geride bırakıp gittiği dünyalık mallarda bir mahzur yoktur, diyorsun... Pey¬gamber s.a. efendimizin bu emri karşısında sen de, bir çe¬kinme duymadan böyle konuşan kimse de yalancıdır.
Bundan sonra Ebu Zer r.a. ayrılıp gitti...
Abdurrahman b. Avî'e r.a. dair şöyle bir hadise riva¬yet edilir:
Yemen cihetinden ona ait dünyalık yüklü bir kafile gelmişti. Medine o hal içinde çınlıyordu. Hz. Aişe r.a. gü¬rültüyü duyunca dişarda neler oluyor diye sordu, Abdur¬rahman b. Avf'e r.a. bir yüklü kafile geldi, dediler. Dün¬yalık şeyler için şehrin bu şekilde şenlenmesine üzüldü ve:
— Peygamber s.a. efendimiz doğru buyurmuş, dedi.
Fakat bu sözün mânâsını anlayan olmadı. Abdurrah¬man b. Avf'e r.a. durumu anlattılar. Hz. Aİşe'ye r.a. gitti ve söylediği sözden ne kasdettiğini sordu. Bunun üzerine Hz. Aişe r.a. Peygamber s.a. efendimizden duyduğu şu hadîs-i şerifı anlattı:
«Ben Cennet ehlini gördüm. Muhacirin ve Müslüman fakirleri Cennete koşarak gider gördüm. Abdurrahman b. Avf hariç... Aralarında ondan başka hiçbir zengine rast-, lama (hm; o da, dizüstü sürünerek onlarla beraber Cerune- te girmeye çalışıyordu.» i
Abdurrahman b. Avf bu hadîs-i şerifı dinledikten son- . ra adamlarına şöyle dedi:
«Bütün kafile, yüküyle birlikte Allah yolunda dağıtılsın, köleler de artık hürdür, belki bu .? sayede o koşarak Cennete girenlerle beraber olabilirim.» -
Ashabdan İmran b. Hasın diyor ki: Peygamber s.a.,. efendimizin yanında kendime göre hususî bir mevkim var¬dı... Bir gün bu durumu bana açıktan anlattı ve şöyle bu- ' yurdu:
— «Yanımızda senin hususî bir kıymetin ve yerin var¬dır. Peygamberin kızı Fatıma'yı ziyaret etmek senin için mümkün mü?..»
Anam babam sana feda... Elbette böyle bir ziyareti-candan arzularım, dedim.
Kalktık... Hz. Fatıma'nın evine vardık... Peygamberi^ miz s.a. kapıyı vurdu ve şöyle buyurdu:

«Selâm size... İçeri girebilir miyim?».
Hz. Fatıma elbette, ya Resûlallah deyince, efendimiz:
— «Benimle birlikte gelene de izin var mı?».
Kim olduğumu sorunca da,
— «İmran b. Hasın» buyurdu...
Hz. Fatıma, benim Peygamber s.a. efendimizle bera¬ber olduğumu anlayınca şöyle dedi:
— Seni gerçek Peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, üzerimde yalnız bir aba var. Bununla tam ör¬tünecek durumda dahi değilim.

Peygamber efendimiz eliyle işaret etti:
— «Şöyle, şu şekilde yaparsın» buyurdu...
Hz. Fatıma b.u emir karşısında şöyle dedi:
— Vücudumu bu şekilde örttüm sayılır, ya başı mı?..
Peygamber s.a. efendimizin üzerinde bir Örtü vardı, çıkardı Hz. Fatıma'ya uzattı ve: >
— «Bunu da başına koy» buyurdu...
Bundan sonra, izin verdi, içeri girdik... İçeri girince:
— «Allah'ın selâmı üzerine olsun, canım kızım, bu ge¬ceyi nasıl geçirdin?».
diye sordu ve Hz. Fatıma şu cevabı verdi:
— Sabahladım, ama Allah şahid ki aç olarak... Öyle bir açlık beni sardı ki, onun tesiri ile yemek yiyecek kuv¬vetim dahi kalmadı, beni takattan düşürdü.
Bunu işitince efendimiz ağladı ve şöyle buyurdu:
— «Sızlanma, canım kızım; ben de üç gündür Allah'a yemin olsun, bir yemek tadmadım. Allah katmda senden daha ekremim... Eğer Rabbımdan yemek ihsan etmesini isteseydim, olurdu... Ama, âhireti, dünyaya tercih ettim.»
Efendimiz s.a., Hz. Fatıma'nın sırtına eliyle dokundu ve devam etti.
— «Seni müjdelerim, Allah'a yemin olsun, sen cennet ehlinin hanım efendisisin» buyurdu.
Hz. Fatıma:
— Ya, Firavun'un karısı Âsiye ile îmran'ın kızı Mer¬yem'in durumu?
Peygamber s.a. efendimiz bunu da şöyle cevaplan¬dırdı:
— «Âsiye kendi âleminin, Meryem kendi âleminin, Hatice de kendi âleminin hanım efendisi idi. Sen de, ken¬di âleminin hanım efendisisin... Sizler kamıştan örülü ev-

ler içindesiniz. Oralarda ne ezâ verici bir hal, ne de bir can sıkıntısı verecek söz... Amcan oğluyla iyi geçin, bu halle yetin... Kanaat sahibi ol. Seni Öyle bir kimse ile ever-dİm ki o, hem dünyada bir efendi, hem de âhirette bîr efendidir.»
Söylenenleri anla, ganimet bul. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.

YÎRMÎSEKİZÎNCİ BÖLÜM

ŞÖHRET DÜŞKÜNLÜĞÜ VE RİYAKÂRLIĞIN r KÖTÜLÜĞÜ

Şöhret sahibi olmak, başa geçmek kalblerin sevdiği şeylerdir. Bunun terki ancak sıddîk zümresi için kolay olur. Bu sebeple şöyle demişler: Siddîklar zümresinin kal¬binden çıkan dertlerin sonuncusu, baş olmak sevgisidir.
Bu konuyu bazı bölümlere ayırarak anlatmaya çalışa¬cağız...-Anlamaya çalış...

•
Bilesin ki, şöhretten garaz, ün sahibi olup adm dil¬lerde dolaşmasını arzulamaktır. Bu hal kötüdür. Ancak, Allahü Teâlâ'nin dininin neşri için meşhur edip, ünlü kıl¬dığı kimse bu hükmün dışındadır.
Hazreti Enes r.a. tarafından rivayet edilen bir ha-dîs-i şerif şöyledir:
«İnsan oğluna şer olarak din ve dünya işlerinde siv¬rildiği için, parmakla gösterilmesi yeter. Ancak, Allah'ın esirgediği kimseler hariç...»
Hz. Ali r.a. şöyle buyurur:
Tebdil gez. Meşhur olmayı arzulama... Şahsını yük- ? seltme ki, zikir ehli olabilesin. Öğren, saklı tut, sus ki se¬lâmeti bulasın... Aksi halde iyiler memnun olsa da, kö¬tülerin öfkesi çetin olur...
İbrahim Edhem diyor ki: Şöhreti seven, Allah'ın doğ¬ru kıldığı kimse değildir.
Ashabdan Talha r.a. bazı kimselerle beraber yürü¬yordu. Şu kelâmı söyledi: Bir sinek kadar şöhret arzusu, Cehennemden bir yataktır.
Süleyman b. Hanzale diyor ki: Biz birgün Ubey b. Kâab'le beraber yürüyorduk... Omuzuna bir papağan kon-

muştu. Öteden Hz. Ömer çıkageldi. Kâab ona papağanı göstererek; bak, ya Emire'l-Müminin şunun yaptığına. Hz. Ömer şöyle buyurdu: Bu, uyacak kimse için bir zillet, uy¬muş olan için de bir fitnedir.
Hz. Enes anlatıyor: Birgün İbn Mes'ud r.a. evinden çıktı. Halk peşinden gidiyordu. Onlara döndü ve şöyle dedi:
Beni takip etmenizin hikmeti ne?.. Allah'a yemin ol¬sun, eğer benim ne gibi hayırlara kapımın kapandığını bil¬seydiniz, biriniz bile beni takip etmezdi.
Hz. Hasan diyor ki: İnsanların peşinden gelen ayak sesleri, ancak ahmakların kalbini bağlar...

ÜNSÜZ YAŞAMANIN DEĞERİ

Bu konuda, hadis-i şerif ve ashab r.a. tarafından bu-yurulan yüce kelâmları zikretmekle yetineceğiz. Hadis-i şerifler:
«Birçok saçı dağınık ve rengi sararmış, kendisini Ör¬temeyecek şekilde yırtık pırtık libasa bürünmüş kimseler vardır ki, bir şeyi Allah adına yemin edip isteseler, mu¬hakkak Allahü Teâlâ arzularını yerine getirir. Berâ b. Ma¬lik onlardan biridir.»
«Birçok yırtık libasa bürünmüş, tamamen Örtuneme-yen kimseler vardır ki, bir şey için Allah adına yemin et¬seler arzuları yerine gelir. Şayet o kimse, Allah'ım senden, Cenneti istiyorum dese, Hak Teâlâ ona Cenneti verir. Hal¬buki ona dünyadan bir şey vermemiştir.» Bu hadîs-i şe¬rifı, Ibn Mes'ud rivayet etmiştir.
«Cennet ehlinin çoğu, giyecek şey dahi pek bulama¬yan, rengi sararmış, saçı dağınık kimselerdendir. Onlar, dünyalık adamların huzuruna çıkmak için izin isteseler, alamazlar. Kadınlarla evlenmek için nişan taksalar, nikâh¬ları kıyılmaz. Konuşmak isteseler, sessiz durup, dinleyen olmaz. Dertleri yüreklerinde kalır.

Ama kıyamet günü bi¬rinin nuru, mahşer halkuıâ dağılacak olsa, hepsine yeter.» Bu hadîs-i şerifi de Ebu Hüreyre rivayet etmiştir.
Rivayet olunur: Birgün Hz. Ömer mescide girdi. Pey¬gamber s.a. efendimizin kabri başında, Muaz b. Cebel'i oturur, ağlar buldu. Niçin ağlarsın, diye sorunca; Peygam-

ber s.a. efendimizden duyduğu şu hadîs-i şerifi okudu:
«Az bir gösteriş şirk sayılır. Allah gizlice ittika sahibi olanları sever. Onlar kaybolsalar, bulunamazlar. Bir mec¬liste hazır olsalar, tanınmazlar. Kalbleri hidayet kandili¬dir. Cümle dar, karanlık yerlerden necat bulurlar.» İbn Mes'ud r.a. şöyle buyurur:
İlim kaynağı, hidayet kandilleri olunuz. Evlerinizdeki münzevi hali bırakmayınız. Gece kandilleri olup, kalbleri-nizi aydınlatın, parlatın, yenileyin. Elbisenizin illâ yeni olmasına çalışmayın. Böyle yaparsanız, sema ehli sizi ta¬nır, yer ehlinden de saklı durursunuz.
ŞÖHRET SEVGİSİNİN KÖTÜLÜĞÜ
Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur:
«Şu âhiret evi var ya, onu, yeryüzünde üstünlük tas¬lamayan ve fesad çıkarmayı arzu etmeyenler için hazır¬layacağız.» (Ka?as, 83). ;
Gerçekten şöhretin tarifi, kalbleri kazanmayı ve onla- ' ra sahib olmayı istemektir. Nasıl ki, dünyalık mala sa- . hib olmak, gözleri kazanmak, dikkati kendi üzerine çek-, mek anlamını taşır. ' *
Dünyalık mala sahib olan kimse, malı sayesinde bir-'. çok gayesine erdiği gibi, kalbleri kendine bend edende oj! sayede birçok gaye ve maksadına nail olur. /"
Dünya malı, birçok sanat ve ustalıkla elde edildiği' gibi, kalbler de, birçok işler, çeşitli muamelelerle kazanı-' lir. ? '(
Kalblerin bir kimseye bağlanması, inançla olur. BirT kimse, diğer bir kimsede, iyi vasıf sezerse kalben ona bağ-';; îanır. Bu gibi bir yol tutan kimse, nisanları kendine kul, "•?' köle yapmak arzusundadır.
İnsanlar için mal, her ne kadar sevimli ise de, şöhreti ve şan daha öndedir. r
Bilmen gerekir ki, şöhret ve şan sevgisi, ruhanî bir % kuvvettir. Ruh bu kuvvetle, yükselmek ve rububiyet vas- fı fini almak ister. Çünkü ruh, ilâhî emir âlemindendir, bu yüzden yaratıcılık, üstünlük ve insanları köleleştirmek is¬ter. Tam kemâl mertebesine ermeyi sever ve ister. Bu se¬beple, hiç kimseyi bu irade ve arzu bağından sıyrılmış gö¬remezsin...

ŞÖHRET DÜŞKÜNLÜĞÜ —
Nefis, daima övülme ile kabarır ve kendisini1 rahat hisseder. Çünkü övmede, olgunluk duygusunu bulur. Bu¬nu nefis sever... Aksi olarak, kÖtülenmeyi de sevmez. Çün¬kü onunla noksanlığını duyar.
ŞAN VE ŞÖHRET SEVGİSİNİN İLÂCI
Bil ki...
Bir kimse şan ve şöhret yapma hastalığına kapılırsa, bütün gayesini o yöne teksif eder Durmadan şöhretinin artmasını ister. Ve halkın kalbini avlama yolunu tutar. Zarurî bir şekilde bu işin sonu, riya ve nifaka varır. Bun¬dandır ki, Peygamber s.a. efendimiz mal ve şöhret sevgi¬sini, koyun ağılma dalan iki zararlı kurda benzetti... Ve «Bu haller, suyun yeşillik bitirdiği gibi, kalbde nifak bi¬tirir,» buyurdu...
Bu hastalığın ilâcı iki şeydir: Bilgi, amel...
Bu yolu tutan bilmeli ki, bu yolu tutmaktan gaye, kalblere sahib olmaktır. Biz bunu daha Önce de anlattık, sonu ne?.. Bu uğurda aranan, saf ve kedersiz bir ömür elde edilse bile, sonu ölüm olmayacak mı?.. Netice elde, hiçbir iyi şey baki kalmayacak...
Şarktan garbe kadar yeryüzünde olanların, elli yıl ka¬dar Önünde eğilip sana secde ettiğini farzet, sonunda ne secde eden kalacak, ne de edilen... Haline gelince, senden önce ölüp gidenler gibi olacaksın... Senin gibi birçok şan ve şöhret sevenler hep ölüp gitti... Böyle bir şey, gerçek¬te varlığı olmayan mevhum mal gibidir. Bugün var olsa da,'ölümle eriyip gidecektir. Anlatmak istediğimiz bu mâ¬nâyı Hasan-ı Basrî hazretlerinin Ömer b. Abdulâziz'e yaz¬dığı bir mektubun şu cümlesi, ne kadar güzel anlatıyor:

Sen kendini şöyle san: Hakkında ölüm hükmü yazı¬lan ve bu ölümü bekleyen...
Cevabını şöyle almıştı: Kendini şöyle bil: Sanki, dün¬yaya hiç gelmedin... Ve âhirette ise ebedî kalacaksın...
Bu büyük zatlar, daima işin sonuna baktı... Bildiler ki, o şey, geleceği kati; uzak denemez, yakında gelir...
Bu hastalıktan kurtulmak için yapılacak işlere gelin¬ce: Onun da birçok yolu vardır. Anlatalım:

Bir yolu şudur: Dışından sarhoş edici şaraba benze¬yen helâl bir içki içilir. Halk bunu haram olan şarap sa¬nır ve içeni ayıplar. İyi bildikleri halde, haram işledi, ka-naatma varır, aralarından kovarlar, olur biter.
Bir yol da şudur: Zühdü, takvası ile tanınan ve bu tanınma icabı şöhret bulan kimse, hamama gider. Çıkar¬ken bilerek başkasının elbisesini giyer, yol kenarında du¬rur, görenler tanır ve yakalar. Üzerindeki elbiseyi çıkar¬tırlar,

ayıplar, döverler. Ve bu adam yankesici der, arala¬rından kovar, artık yüzüne bile bakmazlar.
Bu anlatılan iki yol makbul olmakla beraber, daha iyisi tanınmayacak ve bilinmeyecek bir yere hicrettir. İn¬san kendi ilinde ne kadar kaçınsa, riyadan kurtulamaz. Ne kadar dikkat etse, yine de uzlet ve inziva âlemine dal¬dığı duyulur.
ÖVÜLMEYİ SEVMEKTEN, KÖTÜLENMEYİ SEVMEMEKTEN KURTULMAK
Daha önce anlattığımız gibi, bunların sebebi, vehmi bir kemâl arzusudur. Bu vehmin aslında hiç olduğunu ve bu dünyada biraz yarasa da, öbür âlemde hiç de faydalı olmayacağına inanan için, bu hastalıklardan kurtulmak gayet kolaydır.
. Şayet insanın, dolayısîyle Övülmesini istediği şey, di¬nî bir iş gereği oluyorsa, bu bir hevestir. Çünkü iş son nefesin iyi geçmesine dayanır, övülmek ancak o son ne¬fes iyi geçirildiği takdirde faydalı olur...
YİRMİSEKİZÎNCİ BÖLÜMÜN İKİNCİ KISMI
RİYA - GÖSTERİŞ
Bil ki...
Riya haramdır. Riyakâr da, Allah'ın dargın olduğu kimseler arasındadır. Zikredeceğimiz üç âyet-i kerime ri¬yanın yasak olduğunu anlatır ve riyakârları kötüler. Tam iyiliği bulmak için bir nevi şirk sayılan riyayı bırakmayı emreder.
«Yazıklar olsun onlara... Ki, onlar namazlarını yan-

hşlarla dolu kılarlar. Ayrıca onlar, gösterişe de kapılırlar.»
(Maun, 5-6).
«Kim Yaratanın yüce katına ak yüzle çıkmayı arzu¬luyorsa, iyi iş tutsun. Rabbina yaptığı ibadete kimseyi
ortak etmesin.» (Kehf, 110). Bu âyet-i kerimeyi dinleyen bir sahabe, ya Resûlaîlah, bu şirkten kurtuimak nasıl mümkün olur? diye sorunca Peygamber s.a. efendimiz şöy¬le buyurdu:
«Kulun, Allah'a ibadette kulları ve onlara ait bir şeyi istememesi ile.»
Diğer bir hadîs-i şerifi ile Peygamber s.a. efendimiz
şöyle anlatmıştır: . .
«Ümmetim için en çok korktuklarım arasında küçük şirk vardır.»
Küçük şirkin ne olduğu sorulunca da şöyle buyurdu:
«Riya... Kullar kıyamet günü amellerinin karşılığım almaya gelince, Allahü Teâlâ onlara şöyle hüab eder:
Yaptığınız bu amellerle, kimlere gösteriş yaptıysanız onlara gidiniz. Hele bir bakın, onlarda size verilecek bir mükâfat bulabilir misiniz?».
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
«Hazen kuyusuna atılmaktan Allah'a sığının...»

Bu Hazen, ne ola, ya Resûlaîlah, diye sorulunca:
«O, cehennemde bir deredir. Gösteriş için Kur'ân oku¬yanlara - hafızlara - hazırlanmıştır.» buyurdu...
Hased, riya ve kendini beğenmişlik, büyüklük satmak üzerine birçok rivayet ve haber vardır. Biz bunların hep¬sini özünde toplayan ve sana yetecek bir hadîs-i şerif zik¬redeceğiz.
Halid b. Ma'dan hazretlerine istinad ederek Abdullah b. Mübarek uzun bir hadîs-İ şerif anlatır.
Bu hadîs-i şerifın son ravisi Abdullah b. Mübarek'tir. Esas ravisi Muaz b. Cebel'dir. Bu hadîs-i şerifı Abdullah b. Mübarek'e anlatan zat, —Halid b. Ma'dan— şöyle an¬latıyor:
Bir gün Muaz b. Cebel r.a. hazretlerinden bir hadîs-i şerif anlatmasını istedim. Peygamber s.a. efendimizden duyduğun bir taneyi anlat dedim. Ağlamaya başladı. O kadar çok ağladı ki, durmayacak sandım. Sonra durdu. Ve şöyle konuşmaya başladı: Ah, Resûlullah'a olan işti¬yakım... Ona kavuşmak için duyduğum hasret ne kadar

büyük, bir anlatabilsem.
Bundan sonra Peygamber s.a. efendimizden duyduğu uzun bir hadîs-i şerifı şöyle anlattı:
Resûlullah s.a. bana şöyle buyurdu:
«Ya Muaz, sana önem taşıyan birkaç öğütte bnlnna-cağım. Bunları hafızana alır, gereği ile amel edecek olur¬san, Allah katında sana faydalı olur. Aksi halde unutur, hiçe sayarsan, hiçbir tutanağın kalmaz. Kıyamet günü ala¬cağın iyiliğe dair hiçbir senedin de olmaz.
Ya Muaz, Allahü Teâlâ, yeri ve semâları yaratmadan Önce, yedi melek yarattı. Sonra yarattığı her semâya bu meleklerin birini kapıcı kıldı.
Hafaza melekleri, — kulun işlerini hesaba memur me¬lekler — kulun günlük amelini alır, semâya yükselirler. Çıkardıkları amelin nuru, güneş gibi parlar. Bunu dünya semasına memur meleğe götürür, över, kabul olmasını di¬lerler. Fakat kabul ettiremez, hatta şu cevabı alırlar:
— Bunu götürünüz, sahibinin yüzüne vurunuz. Ben gaybet işlerine bakarım. Rabbımm emri şu ki, kapımdan

gaybet edenin işi girmeye.
Buradan, insanların gaybetini yapan kimsenin işi ge¬çip, öte varamaz.
Sonra Hafaza melekleri kulun salih amelini alır, ikin¬ci semâya bakan meleğe götürürler. Amel nurludur, pâk-tir. över, büyütür ve kabulünü isterler. Ne yazık ki, bu¬radan da alınan cevap, birinciden farksızdır:
— Bunu alın, sahibinin yüzüne vurun. Ben böbürlen¬me işlerine memurum. Rabbımm emri şu ki, kapımdan kibirli, kendini beğenmiş, kurulan kimselerin ameli geç¬meye. Dolayısıyla, bu ameller benden geçemez. Çünkü bu amelin sahibi, insanlara karşı kurulur, meclislerinde üst başa oturur, üstünlük taslardı.
Hafaza melekleri buradan da red cevabı aldıktan son¬ra, kulun amellerinden namaz, oruç, sadaka gibi güzel iş¬lerini parlar bir halde alır, üçüncü semâ meleğine gider¬ler. Burada da alınan cevap öbürleri gibi olur.
— Durun. Bu ameli alın, sahibinin yüzüne çarpın. Ben kibir işlerine bakarım. Böyle kibre kapılan bir kimsenin yaptığı işler kapımdan öte geçemez, Rabbımm bana emri budur. O, insanlara kibirli davranırdı. Meclislerinde ken¬disini yüksek gösterirdi.

Hafaza melekleri, yine kulun yıldızlar gibi parlayan ak amelini alır ve tath sesler çıkararak dördüncü semâya yükselirler. Bu güzel amelleri teşbih, namaz, oruç, hac ve umre gibi ibadetlerdir. Bu kadar güzel ibadetlerin red¬dine bir sebeb yokken, yine reddedilir. Alman cevaba ge¬lince, diğerlerinden daha serttir.
— Durun, bu amelleri alın, sahibinin yüzüne, sırtına ve karnına vurun. Ben ucüp, kendini beğenmişlik haline bakarını. Rabbımm emri şu ki, ucüp sahibinin amelini kabul etmeyeyim. Bu işler benim kapımdan geçmeye. Bu şahıs yaptığı işlere ucüp kattı. Bu yüzden merduttur.
Bundan sonra Hafaza melekleri, yine kulun amelini alır, beşinci semâya yükselir. Bu ameller, daraad İçin süs¬lenen bir gelin gibîair. Reddi için bir sebeb de yoktur. Bu semâ kapısının meleği de, bunları durdurur ve öbürlerine benzer cevap verir:
— Bunu alın, sahibinin yüzüne vurun, omuzuna yük-leyin. Ben hased işlerine bakarım. Bu kimse, kendi gibi ilme çalışanı, amel yapanı çekemezdi. Kim daha fazla iba¬det etse, çekemez ve hased ederdi. Arkalarından yersiz atardı. Hatta gaybet bile ederdi.
Hafaza melekleri, bir başka şekilde kulun namaz, oruç, hac, umre, cîhad, zekât işlerini alır, altıncı semâya yükselirler. Orada da melek durdurur, öbürleri gibi red¬deder:
— Durun! Ben rahmet meleğiyim. Bu amelin sahibi merhamet etmezdi. Hiçbir insana rahmet nazarı ile bak¬

madı. Allah'ın kullarından birinin başına bir felâket gel¬
se, ona karşı sevinç duyardı. Rabbımın bana emri, bu gi¬
bilerin amelini benden Öteye geçirmemektir. Bu yüzden
götürün ve sahibinin yüzüne çarpın.

Bundan sonra. Hafaza melekleri kulun yaptığı ibadet¬lerden, oruç, cihad, namaz, sadaka gibi ibadetleri alır yük¬selir. Yedinci semâya varır. Bu amelleri götürürken, üç-bin melek refakat eder. Çünkü yapılan ibadetler güzeldir. Güneş gibi parlar. Güzel terennümle yol alırlar.

Fakat burada duran melek de onların karşılarına çı¬kar, durdurur. Öbürleri gibi söyler ve yol vermez:

— Bu amelleri alın, sahibinin azalarına vurun. Kal¬
bine de kilit asın. Ben zikir meleğiyim. Rabbımm rızası
için yapılmayan her ibadeti atarım. Ona varmasına mani

olurum. Aldığım emir budur. Bu şahıs yaptığı işte Al¬lah'tan başkasını arzuladı. Fakihlerin yanında yüksek bir mekân arzuladı. Şöhret arzuladt. Şöhreti ülkelere dağıl¬sın, istedi. Rabbımm bana emri şu ki, onun için yapılma¬yan İşleri kabul etmeyeyim. Bundan Öte yol vermeyeyim, Pâk, temiz olsa da Allah için olmayan her ibadet riyadır. Allah, riyakârın yaptığını kabul etmez.

Bu olan işlerden sonra, Hafaza melekleri, kulun bir sürü amelini alır, yola devam eder.

Namaz, oruç, hac, umre, iyi ahlâk, sükût hali ve zikir gibi işleri alır, yola çıkarlar. Bunları, yedi kat semânın melekleri uğurlar. Böylece bütün perdeler kalkar, ilâhî hazrete varırlar, önünde durur ve o işleri yapanın ihlâ-sma şehadet ederler.

Bunun üzerine AUahü Teâlâ şöyle ferman eder:

— Siz, Hafaza meleklerisiniz. Onun ancak dış halle¬
rini bilirsiniz. Fakat ben onun kalbini bilirim. O, yaptığı
bu işlerle beni dilemedi. Benden başkasını arzuladı. Ona
lanetim olsun.

Sonra melekler hep bir ağızdan:

— Lanetin onun üzerine olduğu gibi, bizim de lane¬
timiz onun üzerine olsun.

Sonra, yer ve semâlar, içinde bulunan cümle varlık ona Iânet eder ve yapılan ameller ge"ri çevrilir.»

Bundan sonra Muaz r.a. hıçkıra hıçkıra ağladı. Son¬ra devam etti:

— Ya Resûlallah, sen Allah'ın Peygamberisin. Ben ise.
zavallı Muaz... Bu hallerden benim için kurtuluş nasıl
olur? dedim.

Resûlullah, bu arzum üzerine şöyle buyurdu:

«Bana uy, Peygamberine tâbi ol... Yaptığın amel az da olsa bana uy.

Ya Muaz, sen kardeşlerinin gaybetini etme. Bilhassa Kur'ân hafızlarının gaybetini sakın yapma...
Günahlarını kendin yüklen, onlara günah isnadında bulunma. Onları zemmetmek sureti ile kendini üstün tut¬ma.
Dünya için yaptığın işleri âhiret işine karıştırma.
İşlerini gösteriş için yapma.
Oturduğun mecliste, kibirli olma. İnsanlar huysuzlu¬ğundan bizar olmasın.

Üç kişi oturururken; birini yalnız bırakıp, öbürü ile gizli konuşma.
Nasa karşı, azamet tavrı takınma, sonra dünya ve âhiretin iyiliği senden kesilir.
Dilinle insanları incitme, gönüllerini kırma. Sonra kı¬yamet günü Cehennem köpekleri sana saldırır.
AUahü Teâlâ'mn Naşitat olarak anlattığı şeylerin ne olduğunu bilir misin?».
— Anam, babam sana feda olsun buyur, ya Resûîal-lah, dedim, şöyle buyurdu:
«Onlar ateşte bulunan köpeklerdir. Etleri kemiklerin¬den ayırırlar.»
Bunları dinledikten sonra, anam babam, sana feda ol¬sun, bunlara kimin gücü yeter. Sayılan bu işleri kim ya¬pabilir? dedim... Şöyle buyurdu:
«Ya Muaz, bunlar Allah'ın kolaylık verdiğine kolay¬dır. Saydıklarım arasında senin için en Önemli düstûr ve iş şu olmalı:
Kendin için sevdiğini başkaları için de sev. Kendin için kötü gördüğünü onlar için de kötü gör. Bunu yapa¬bildiğin takdirde selâmeti buldun sayılır, ya Muaz.»
Bu badîs-i şerifı Abdullah b. Mübarek'e anlatan Ha~ Hd b. Ma'dan, Muaz hazretlerini anlatırken, ondan daha "çok Kur'ân okuyanı görmedim, diyor.
Hz. İkrime diyor ki: Allahü Teâlâ kulun niyeti için yaptığı ihsanı, ameline yapmaz. Çünkü niyet, ihlâs için daha şümullü olup, ona riya giremez.
RİYANIN GERÇEK YÜZÜ
Riyanın aslı rüyet, sum'a'nm aslı simadır (*).
Riyanın gerçekte anlamı; halk nazarında bir makam kasdını kalbinde gizleyerek, çeşitli işler yapmaktır. Böyle bir arzu, bazan ibadet nevinden olmayan bir işle de olabi¬lir. İbadet yolu ile yapıldığı da olur.
İbadet nevinden olmayan riyakârlık işlerini şöyle sı¬ralamak mümkündür:
(*) Gramer kaidelerine göre kelimelerin geliş kökleri anlatı¬lıyor. Burada, riya görsünler, sum'a işitsinler, anlamına geiir.

Muhite tesir edecek şekilde, kaba elbise giyip sarkıtıp gezmek... Rengi sarartmak. Gözlerin bakış şeklini değiş¬tirmek... Saçları taramadan perişan bir halde salıvermek. Konuşma şeklini değiştirip, yavaş sesle konuşmak...

Yü¬rürken kendini ağır ağır vakarlı yürümeye zorlamak. Ve yeşil elbise giyip halk arasına çıkmak... Bu sayılan halle¬rin hepsi, ibadette yapılan riyanın eksiğini tamamlar. Ve bu sayılan işîer, gösteriş için yapılıyorsa haramdır.
Tıpkı bunun gibi, âlimlerin vaazlarını yaparken kafi¬yeli söz kullanmaları ve bununla ilmî dirayetlerini gös¬termeleri de haramdır. Ancak; dinî terimlerin o şekilde daha iyi anlaşılacağı ve vaazın faydalı olacağı biliniyorsa, zararı yoktur. Bu durumda niyet sahihtir. Vaazın tesirli olması niyete alınır ki, bu caizdir.
İbadetin aslına karışan riya ise, halk arasında kılman namazın; zahid ve vera —şüphelerden sakınma— sahibi sansınlar diye rükûunu, secdesini uzatmak...
Böyle bir yo¬la sapan kimse, halk arasında bir zorluk çekmesin diye rükûu ve secdesi uzun namaz tatbikatını evinde de yapar.
Bu tatbikatı yapmaktaki gayesi, halk arasında uzun rükûulu, secdeli namaz kılmakta bir zorluk çekmemesidir. Böyle yapmakla riyadan kurtulduğunu sanır. Halbuki, tam riyanın içine girmiştir. Ne olursa olsun, böyle yapanın ri¬yası artar, ihîâs sahibi olamaz.

Sözün gerçeği, kendisinde riya denilen şey, şöhret ar¬zusudur. Şüphesiz bu arzu, ibadetle de olur, ibadetin gayri ile de...
Helâl mal taleb etmek, içinde bir karışıklık yoksa, ha¬ram olmaz. îşin riyaya kaçması için niyetin bozuk olması şarttır. Şüphesiz bozuk niyet, mal talebinde de, şöhret ta¬lebinde de aynıdır.
Sonra, şöhret ve makam talebinde bulunmanın hepsi haram sanılmasın. Zarurî işler için bir makam talebinde bulunmak ve lüzumlu mal, çeşitli ihtiyaçların giderilmesi için gereklidir. Bir âyet-i kerimede belirtildiği gibi, Yusuf a.s. da Mısır Azizine; «Beni yer hazinelerine memur kıl, ben onları saklama kudretine ve bilgisine sahibim.» (Yu¬suf, 55). Bu âyet-i kerimeden de anlaşıldığına göre, şöhret talebinde hem zehir, hem de tiryak vardır. Yani, niyete göre,.. Mal için de aynı hüküm vardır... Mal için geniş bilgiyi yukarıda vermiş bulunuyoruz.

Ne malın çoğuna talib olmalı, ne şöhretin, ne de ma¬kamın... Fazla mal insanı azdırır, Allah'ı anmaktan ahko-yar. Şöhret ve makamın da meşgul edeni aynı hükmü ta¬şır.
Günün birinde, bir hırs ve şiddetli taleb olmadan, büyük bir makama çıkarsan ve bu makam, seni Allah'ı anmaktan alıkoymazsa, zararı olmaz. Cömertlikle mal harcar gibi yerinde kullanır, nefsinden ziyade halkı düşünür ve onlar için faydalı işler yaparsın... Böyle bir makam için verilecek hüküm, daha önce de anlatıldığı gibi, helâl kazanılan ve iyi yola sarf edilen mala verilen hü¬küm gibidir.
İnsanın erişeceği şöhret ve makam, peygamberlerin ve hulefâ-i raşidin'in makamından daha yüksek ve yorucu değildir. Bununla beraber, yine de dikkat gerek... Allah'ı unutturan işlere ^dalmamak ve böyle bir şeye erişip, ayrı¬lınca da mahzun olmamak icab eder... Veren de Allah,
alan da...

Gösterişin çeşitleri vardır. Bunların hepsine haram diyemeyiz... Daha önce de anlattığımız gibi, niyete, za¬man ve zemine göre değişir. Bu duruma göre, meselâ, halk arasına iyi bir elbise giyip çıkmak- riyadır. Yani gösteriş¬tir, fakat haram değildir, İyi niyetle giyiniyorsa-'o, mah¬zurlu değildir, kullara, kul olmak, onların elindekini kap¬mak kasdı yoktur. Varsa fena...
Halk arasına çıkarken iyi giyinmeli ve onların tiksin¬mesini celbetmeyecek şekilde çıkmalıdır. Bunu, Hz. Aişe r.a. tarafından rivayet edilen Peygamber s.a efendimizin durumu daha iyi anlatmaktadır
Hz. Aişe r.a. diyor ki: Peygamber s.a. efendimiz; as¬habı arasına çıkacağı zaman, su dolu kaba bakardı. Orada şeklini seyreder, sarığında ve saçlarında bir düzensizlik görürse, düzeltirdi. Bir gün, ya Allah'ın Resulü, sen de mi böyle dış görünüşe önem veriyorsun, dedim, şöyle buyur¬du:
«Evet, veriyorum. Allahü Teâlâ, arkadaşları arasına: çıkarken kendine çeki düzen veren kulu, sever.»
Evet, Peygamber s.a. efendimizin bu şekilde kendine çeki düzen verip ashabı arasına çıkması bir ibadettir. Çün¬kü o, halkı Hakk'a çağırmaya memurdur. Onların hoş gö¬remeyeceği şekilde çıkarsa, durum bozulur, gaye hâsıl

olmaz.
Riyanın birçok dereceleri olduğunu bil... Bîr insanın yaptığı işlerden gayesi gösteriş ise, kati olarak yaptığı ibadetleri batıldır.
Çok kere riya ibadet niyetiyle yapılır.
Yapılan bir İbadette, riya ile ibadet niyeti eşit olursa, yani ibadet kendi başına, riya da kendi başına olup birbi¬rine tesir edemeyecek şekilde at başı giderse, netice de böyle biterse, lehte ve aleyhte bir durum olmaz. Ve böy¬le bir işin sahibi kârlı çıkar.
Şayet, yapılan işte, ibadet asıl, riya da kendi başına tercihli bir durum taşıyorsa, bununla beraber, bu halin sahibi, riya ortada olmasa da, ibadete devam edecekse, riyayı ibadet niyetine sokmuyor ve bir istiklâl tanımıyor¬sa, verilecek hüküm: Bu gibi ibadetin aslına bir zarar geî-miyeceğidir. Ama böyle bir ibadetin sevabı eksilir, riya haline göre azar işitir. Çünkü ibadet yalnız Allah için ol¬malıdır. «Ben, şirkten uzak, zenginlerin en zenginiyim,» kudsî hadisi, anlatmak istediğimiz mânâyı aydınlatır. Yu¬karıda da anlattığımız gibi, riya halini ayrı, ibadet halini ayrı bir mecradan yürütebilen, riyakârlık olmasa da iba¬det edeceğine kani olursa cezalı kısma girmez.
Şunu da bil, riya hali, imanın aslına dokunuyorsa, ni¬faka dalınmış sayılır. Böyle bir hale sahib olanın cehenne¬min esfelinde yeri vardır. Riya imana karışmaz, farzlara dokunursa, imana dokunuşuna nazaran-, hafif sayılır.
Nafile ibadetlere ve ibadetin bazı evsafına karışan ri¬ya hali, daha önce anlatılanlara benzediği için, yeniden an¬latmaya lüzum görmüyoruz...

GİZLİ RİYA
Böyle bir riya, yani gösteriş hali. insanda karınca izin¬den daha gizlidir. İbadete hamledüdiği için, kendi başına bir istiklâli de yoktur. İçten içe bir gösteriş olduğu için, yalnız kalınca az, halk arasında çok ibadet etmeye tesir de etmez. Ancak, yaptığının halk tarafından bilinmesini, anlaşılmasını ister. Böyle olmasını sevinerek bekler. İşte bu gizli riyadır.
Böyle bir gösteriş halini defetmenin çaresi ve ilâcı, geliş yönünü tayindir. Yani mal ve şöhret sevgisinden ne-

şet ettiğini anlamaktır. Bunlar dolayısıyla Övülmeyi arzu etmektir ki, bunları daha önce anlatmış bulunuyoruz.
Böyle bir hale kapılana gerekir ki, Allahü Teâlâ, onun bütün haline vâkıf olduğunu bile... Ve bilmeli ki, Allahü Teâlâ, ona şu hitabı yapmaktadır:
«Sana göre ben görenlerin en düşüğü oldum, öyle mi?» İnsan düşünmeli... Bu şekilde bir gösterişin kendisine bir hasılatı olsa da ölümle eriyip gidecektir. Öldükten son¬ra bir faydası olmayacaktır. Böyîe bir düşünce sonunda bilinir ki, o kötü olan gizli riyadan arınmak, daha uy¬gundur.
GÜNAHIN GİZLENMESİNE DAİR RUHSAT
Bilesin ki, her şeyin aslı ihlâsa dayanır. İhlâs, gizli de, aşikâre de aynı olmaktır.
Birgün Hz. Ömer r.a. şöyle buyuruyor&u:
— Size alenî amel gerekir:
Bunun nasıl ve ne olduğu sorulunca da, şu şekilde açıkladı:
— Sizden birinin, yaptığı gizli işi meydana 'çıkınca utanmaya...
Peygamber s.a. efendimiz, bazı hatalı işleri kasdede-rek şöyle buyurdu:
«Bir kimse, şu kazurat nevinden bir hata işlerse, Al¬lahü Teâîâ'nın kerem sıfatına itimad ederek gizlesin...»
Sonra bir insan, şahsına ait bir hatanın açığa vurul¬masını sevmediği gibi, başkalarına ait hatanın meydana çıkmasını da istememelidir.
RİYA OLUR KORKUSU İLE İBADETİ BIRAKMANIN CAİZ OLMADIĞI
Bu konuda sözümüz şudur: İlk başta bir riya yoktur. Fakat, ibadet esnasında, riya arız olacak korkusu ile terk edilir. Böyle bir halde lâyık olan ibadeti terk etmemektir, terk edildiği takdirde şeytanın arzusu yerine getirilmiş olur. Bilâkis böyle korkuyu akıldan atıp, ibadete geçmeli... Riyayı da, yukarıda zikri geçen çarelere baş vurarak de-
fetmeli...

Bazıları der ki: Asıl riya, halk görecek diye, ibadeti terktir. Halk görsün diye, ibadet etmek ise, mahza nifak sayılır.

HALİFELİK - İMAMLIK - SULTANLIK DERS OKUTMAK VE VAAZ ETMEK

Yukarıda sözü geçen vazifeler ibadet sayılır. Peygam-. ber s.a. efendimizin bu işleri, över mahiyette buyurduğu bir hadîs-i şerifini zikredelim:

«Adil bir imamın bir günü, insanın tek başına altmış yıl ibadet etmesinden hayırlıdır.»

Şunu da bil ki; birçok makam sahibi kimseler, bu gi¬bi vazifelerden kaçmıştır. Çünkü, bu vazifelerde birçok büyük tehlike vardır. Çünkü, insanın iç sıfatları, şöhret, mal ve diğer zararlı şeylerle kaynaşmaya başlar. Bu se-bebledir ki, Peygamber s.a.' efendimiz şöyle buyurur:

«Halkın vergi ve diğer işlerini idareye memur hiçbir vali yoktur kî, kıyamet günü eli ensesine bağlı olarak gel¬mesin. Orada, adaleti varsa bağlarını çÖzer, zulüm etmiş ise, cezasını çeker.»

Bu durumda akıllıya düşen, bu gibi tehlikeli işlerden kaçmaktır.

Böyle bir vazife teklifı karşısında kalan kimse, baksın, şöhret, şeref, şan değil de, manevî kazancı arzuluyorsa o işe girsin. Yoksa bıraksın... Böyle bir niyetin varlığının delili de şudur: O vazifeyi kendisinden devralacak kimse ile yetinecek ve bu gibi birini bir nevi ganimet bilecek... Saltanatını, vazifesini elinden .aldı diye ona kin tutup kız¬mayacak...

Anla, ganimet bul. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

YÎRMÎDOKUZUNCU BÖLÜM

KENDİNİ BÜYÜK GÖRMENİN VE BEĞENMENİN KÖTÜLÜĞÜ

Bilmelisin ki, kibir daima fenadır. Zikredeceğimiz âyet-i kerimeler delilimizdir:

«Yeryüzünde hiç yoktan, haksız yere kibir yolunu tu¬tup, kendini büyütenleri, âyetlerimin mânâsmı anlamak¬tan mahrum edeceğim.» (A'raf, 146).

«İşte Allah, bütün kibirli, zalim, eli altındakini ezenle¬rin kalbini böylece mühürledi.» (Gafır, 35).

«İnananlar, Allah'tan fetih istediler, verdi. İnatçı, za¬lim kimseler de böylece perişan olup gitti...» (İbrahim, 15).

Kibre ve büyüklenmeye dair birkaç hadîs-i şerif de zikredelim:

«Kalbinde zerre kadar kibir taşıyan kimse, Cennete giremez.»

«Allahü Teâlâ şöyle buyurur: Büyüklük perdem, aza¬met ise, örtümdür, bunların birine el atıp, benimle eş ol¬ma yoluna sapmak.isteyeni Cehenneme atarım.» — Kud-sî hadîs —.
Kibri daha iyi anlatmak için deriz ki, o huy nefsi bü¬yük görmekten ileri gelir. Bir kimsede büyüklenme alâ¬meti varsa, o nefsini büyütüyor demektir.
Peygamber s.a. efendimiz bir duasında şöyle yalva¬rırdı:
«Allahim, kibirli kimselerin kabarmasından sana sığı¬nırım.»
Kibirli olup, kendini büyük tutmak birkaç yoldan in¬celenebilir. Allah'a karşı, Peygamberine karşı ve kullara karşı...
Allah'a karşı kibirli olmak, emirlerine boyun eğme¬mek demek olur ki, bu, tam bir küfürdür.
Peygambere karşı kibir ise, onu kendisi gibi bir beşer zannetmesi demektir ki, bu da tam bir küfürdür.
Üçüncüsü olarak, kullara karşı olan kibir gelir. Bunun şekli de, kulları hizmetine çağırmak, kendisi için tevazu etmeye mecbur kılmak... Böyle bir hal aşağı yukarı birin¬ci hükmü giyer. Çünkü Allah'ın büyüklüğünü paylaşmak sayılır. Onunla çekişme yoluna girmek demektir. Sebebine gelince, hiç kimsenin Allah'tan başkasına itaat etmesi doğ¬ru değildir.
Kibir üç şeyle olabilir. Mal, iyi hali görmek, ilim ve amel...
Mala ve şöhrete güvenip kibre kapılan kimsenin, o halden kurtulması için çareleri daha önce anlattık...
îyi halini görmek suretiyle kibre kapılan kimsenin za-

ten iyi hali kalmıyor. Halindeki iyiliği, kibri bozuyor.'.
İlim ve amel cihetiyle yaptığı bir hayra bakıp kaba¬ran kimse için kurtuluş çaresine gelince, niçin kibre ka¬pıldığı sorulur. Yaptığı iş Allah için olmayacak mıydı?
Bir şeyin iyi olması, Allah için yapılmış olmasına bağ¬lıdır. Yapılan bir hayır iş için insanlara, şunu yaptım, diye büyüklük satan için, o işte hayır kalır mı? Kibre kapılı-yorsa, o işteki ecri kibir olur...
Birçok hadîs ve büyük zatların işareti bu yoldadır. Ki¬bir, yapılan hayrın ecrini eriteceği haberini verirler.
Bu anlatılan yollar hatırda tutulursa kibir halinden kurtulmak mümkün olur. Bir kötü düşüncenin karşısına daima iyi düşünce ile çıkmalı ve bu şekilde huzuru bozu¬lan kalbi, rahata erdirmelidir.
Her ne zaman bir insanın nefsi, halka karşı yüksel¬meye meylederse, derhal tevazu yolunu tutmalı ve kibri bırakmalıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Allahü Teâlâ'nın o kimseyi, bu' gibi huylarından kurtaracağı ümit edilir.
Nefis, her ne zaman kibri bıraktığı iddiasına kapılır-sa, onu, dört şekilde denemek gerekir:
Birinci şekil: Hasmı ile münazara ederken nefsin ha¬line dikkat etmeli... Gerçek, başkasının vasıtası ile zu¬hur edince darılıyor, öfkeye kapılıyor mu? Bir üstünlük

iddiasına kapılıyor mu, yoksa kapılmıyor mu?.. Kibri kır¬mak için darılmamak, öfkeye kapılmamak, üstünlük arzu etmemek gerekir...
İkinci şekil: Oturma yerlerinde, meclislerde, kendini arkadaşlarından üstün görüp, üst başa çıkmaktır. Böy¬le bir şey yapıyor mu?
Üçüncü şekil: Evi için gereken yemek işlerini vb. şey¬leri kendisi taşımalıdır. Böyle yapmak Peygamber s.a. efen¬dimizin âdeti idi. Evde yapılacak işleri çocukları ve kö¬leleri ile paylaşmalıdır. Yemeği, onlarla birlikte oturup yemelidir; bu da sünnettir. Bu cümleden olarak, çağıran fakirlerin davetine icabet etmek, çarşı pazarda onlarla gez¬mekten ve işlerini birlikte görmekten utanmamak da kib¬ri kırar.
Dördüncü şekil: Pek şık elbise giymemek... Bu da kibri kırar... Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifin¬de şöyle buyurur: «Süssüz elbise giymek, imandandır.» Di¬ğer hadîs-i şeriflerde ise; kibir üzerine şöyle buyurulur:

«Bir kimse devesini yeder, yün libas giyerse, kibirden uzak olur.»
«Bir kimse, evinin ihtiyacını kendisi taşırsa, kibirden beri olur.»
Buraya kadar zikredilen husus, birer çaredir. Bunları dene... Halini düşün... Bil ki, en iyisi orta halli olmaktır, îşin hayırlısı budur. Tevazu ederken de dikkatli ol... Se¬vilen tevazu, zillete varmayandır. Arkadaşlara tevazu gös¬terirken, zelil bir tavır'yakışmaz...
UCÜB KENDİNİ BEĞENMİŞLİK
Ucüb, kendini beğenmişlik kötüdür. Bu hususu belir¬ten birçok âyet-i kerime vardır... Birkaçını zikredelim:
«Huneyn günü, çokluğunuz size kendinizi beğendirdi, ucube kapıldınız. Fakat çokluğunuz, size bir şey kazan¬dırmadı...» (Tevbe, 25).
«Onlar şu kimselerdir ki, dünya hayatında çalışma¬ları boşa gitmiştir. Halbuki iyi bir iş yaptıklarını sanırlar.» (Kehf, 104).
«Onlara yaptıkları —kibir, ucüb, vb.— işlerin sonucu, Allah tarafından ummadıkları şekilde çıkacaktır...» (Zü-mer, 47).
Bir hadîs-i şerifinde ise, Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur:
«Üç şey yıkıcıdır. Cimriliğe kapılma hali... Boş arzu¬ların peşine düşmek... İnsanın kendini beğenmesi...»
Ucübün gerçek sebebi bir büyüklenmedir. Bu da iç¬ten gelir... Bildiği ve amel bakımından kendine göre ke¬mâle erdiğini hayal eder ve bu hale kapılır.
Haline bakıp, nasıl olsa birgün onun zevalini düşünen kimse kendini beğenip ucüb yolunu tutamaz.
Elindeki nimetin Allah tarafından verilen bir ihsan olduğuna inanabilen ucbe, kendini beğenmişliğe, kaptırmaz. Bu halin sahibi Allah'ın verdiği ihsanla mesrurdur...
Asıl ucüb hali, bu sayılanların dışında o iyi halini kendine has, zevalsiz bir nimet bilmek, onu vereni gör¬memek, bilmek istememek, özüne has bir vasıf bilmek

ha¬li; ucübün, kendini beğenmişliğin ta kendisidir. Böyle bir tavır yıkıcıdır. Bundan kurtulmanın çaresi, sonucu düşün-

mektir. Zahirde iyi hal sahibi olduğu halde, sonunu kü¬fürle kapayan Bel'am adlı —malûm— âlimi düşünmeli... Şeytan da aynı akıbete uğradı... Sonunun kötü'kapanma ihtimalini düşünebilen kimse — ki bu olabilir, — hiçbir halini beğenip ucbe kapılmaz... En iyi bilen Allah'tır...

OTUZUNCU BÖLÜM

GURUR FANİ ŞEYLERE KANMAK, ALDANMAK

Bilmen gerekir... Gurur, fani şeyleri baki sanıp aldan¬mak, helak sebeblerini hazırlar... Bu şekilde, aldanmış ve kanmış kimseler birçok bolüme ayrılır,. Fakat biz bura¬da dört sınıfı ele alıp inceleyeceğiz... Bu dört zümre:

1) Âlimler.
2) Âbidler.
3) Tasavvuf ehli.
4) Dünya adamları, mal mülk sahihleri.

Bunların incelenmesine geçmeden önce gururun kötü¬lüğünü anlatan birkaç âyet-i kerime ve hadîs-i şerif zik-, redelim...

«Ey insanlar! Muhakkak Allah'ın va'di haktır. O hal¬de, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın çok aldatıcı (Şeytan) sizi Allah (m avfı) ile aldatmasın. (Fatır, 5).

«Birtakım kuruntular sizi alıkoydu, derken ilâhî fer¬man geldi...» (Hadid, 14).

Bu dünyanın fani haline aîdanmayan ve ayık olanları şu hadîs-İ şerif över:

«Ayık ve zeki kimselerin uykusu ve o uykudan kalk¬maları ne kadar güzeldir. Onlar bu halleri ile ahmak kişi¬lerin ayıklığından ve onların çalışmasına benzer işlerden nasıl kurtulurlar, bir bilinse... Takva ve yakın sahihinin bir zerre amelî, fani şeylere kanan kimselerin yer dolusu yaptığından değerlidir.»

Gurur, bir şeyi olduğundan başka görüp, kanmaktır. Bu, bir nevi cahilliktir. Nefsin, hayal ve şüpheli cinsin¬den şeylere, hevâ yollu.uyup gitmesi de diyebiliriz.

Birçok aldanmış kimseler vardır ki, fena inancı, ona dünya hayatını iyi, gerçek ve baki tanıtmıştır. Âhireti de geçici, şüpheli ve hiç... Tabiî fanı ve hiç olan şeyle, baki hayat değiştirilmez... Bu inanca sahib olan elbette dün¬yayı tercih eder... Bu gibilerin halini, Allahü Teâlâ şu âyet-i kerime ile güzel anlatır:

«O kimseler ki, âhirete karşılık dünyayı satın aldılar. Onlardan azap hafifletilmez...» (Bakara, 86).

Burada anlatılan zümre, şüphesiz, küffar güruhudur. Bunların imanı bazan bir illete, bazan bir delil ve burha¬na dayanır. İllet geçip, burhan çürüyünce; imanları

da gi¬der. Bazan da taklit yollu iman ederler. İman, itikad, bir nevi şifa ilâcı gibidir. Şüphesiz, bir hasta, ilâcı doktorun sözüne göre, şifa ümidiyle içer. Şayet o hasta, ben bu ilâ¬cın faydalı olacağına kani olmadıkça içmem derse, bu söz onun ölüme gitmesinin delilidir. Bu aklın sahibi, kötü dü¬şünce ile hareket ediyor. O ilâçtan kaçınması mücerret bir ihtimale dayanmaktadır. Doktorun tavsiye ettiği ilâcı şüp¬he edip içmeyen tedbirliye, eğer enbiya sözü ve mucizeleri bir kanaat vermiyorsa, bir zan ve ihtimal hiç vermez. Bu-edip, çıplak bir ihtimale dayanarak o ilâcı içmekten çe¬kinir...
Hz. Ali r.a. bazı ilhada dalan kimselerle yaptığı mü¬cadele sonunda, eğer durum dediğin gibi ise, ikimiz de kurtulmuş sayılırız... Ya benim dediğim gibi çıkarsa, ben kurtulmuş olurum; sen de helak olursun... demiştir...
İnsanların bu âlemdeki aldanışları çok defa şu iki zümre içinde olur...
1 — Allah'ın kerim, rahim olduğunu söylerler...
2 — Babalarının mutteki ve iyi kimselerden olduğunu
söyler, kendilerine bir faydası olur, sanırlar...
Bu gibi kelâmın, sandıkları gibi olmasına imkân yok¬tur... Biraz açıklayalım...
Onlar diyor ki: Allah kerimdir, rahimdir... Bu sözleri doğrudur... Allah'ın merhametli ve kerem sahibi olduğu¬nu gösteren birçok âyet-i kerime vardır. Fakat, onun mer¬hameti ve keremi dünyada yapılacak işlere göredir... Şu âyet-i kerimeler sözümüzü teyid eder:
«İnsana dünyada yaptığı kadarı vardır.» (Necm, 39). ^ Bu âyeti okuyan kimse Allah'ın rızık göndereceğine

itimad edip, çalışmayı bırakması doğru olur mu?.. Elbette olmaz.
«Allah bir kimsenin hidayetim murad ederse, onun sinesini İslama açar.» (En'am, 125).
Bir başka âyet-i kerimede ise şöyle buyurulur: «Bir kimse, Allah'a tevekkül ederse ona yeter.» (Ta¬lâk, 2).
Allahü Teâlâ hazretleri, dünya için hırsa kapılma-mayı, onun keremine güvenmeyi emreder. Halbuki o ca¬hil kişi hırsla çalışır, bunu yapmaz. Âhiret için ise, Alla¬hü Teâlâ emrettiği halde o kimse, tevekkül yolunu tutar... bu haî aksiliğin son haddidir.

Babalarının,'takva sahibi oluşuna güvenip onîarm iyi hali iîe övünenlere gelince, onlara da diyeceğimiz var. Al¬lahü Teâlâ'mn Nuh Peygambere a.s. oğlu için yaptığı şu hitabı okusunlar:
«O senin ehlinden değildir. O yaramaz bir şeydir...» (Hud, 46).
Peygamber s.a. efendimiz, anasının kabrini ziyaret etmek ve hakkında bağış dilemek için Allahü Teâlâ'dan izin istemişti... Ziyaret için izin verildi, ama bağış talebi için izin verilmedi... Bu sebeple Peygamber s.a. efendi¬miz ağlamıştı... Boş temenniye kapılıp, nesebiyle övünen, bu halden ibret almalı...
Şu hadîs-i şerif de bu konuda çok faydalıdır:
«Akıllı, zeki odur ki, nefsini bile ve ölümden sonrası için işler yapa... Ahmak kişi odur ki, nefsine uyar ve zan-nınca, faydalı saydığı ümitlerle Allah'a güvenir...»
Bilesin ki, akıllı, basiretli kimse; daima, geceli gün¬düzlü sonunun kötü olması ihtimalinden çekinerek, kötü işleri bir yana atıp ibadet - taatle meşgul olur... Dünyada ve âhirette faydalı olan işlerde devamlı kalmasını Allahü Teâlâ'dan niyaz eder, ister... Kaderin sert sesinden korkar.
Bu sözler, seni biraz korkutabilir. Dolayısıyla Allah'¬tan ümit kesilmeyeceği sözü nerede kaldı dersen, aşağıda¬ki cevabı veririz:
Korku ve ümit, imanın şartları arasında iki önemli şeydir... Her birinin kendine has yeri vardır... Ümidin iki yeri vardır... Bir tanesi, her ne zaman, günahların çok¬luğu sebebi ile bir kimse Allah'ın mağfıretinden uzak kal-

dığını sanırsa, ona düşen ümid edip tevbe etmektir... Böy¬lece şeytanın delâletini bir yana atar ve verdiği ümitsiz¬liği kırar... Diğerine gelince, o da, cennet ve oradaki yüce makam arzusudur. Kendi için cennete girmek ve oradaki yüce derecelere ermek arzusunu duyar. Bunlara kavuş¬mak için de, farz ibadetlerde kusur şoyîe dursun, birçok nafıle ibadet yapar.
Gurura dair böyle bir mukaddime yaptıktan sonra, başta saydığımız üç mağrur sınıfın tafsiline geçelim...
Birinci sınıf - âlimler: Bunları ilim bahsinde anlattı¬ğımız için, burada fazla tafsile gitmeyeceğiz... Bu sınıfın gurur sebepleri de orada anlatıldı...
Allah için tahsil edilen ilme sahib olanların Allah'a karşı korkusu artar.
Peygamber s.a. efendimizin buyur¬duğu şu hadîs-i şerif konumuzu güzel aydınlatır:
«Ben, size nisbetle Allah'ı en çok bilenim, bununla be¬raber Allah'tan en çok korkan da benim.»
Bir kimse, hatalarını bilemiyorsa, ya da biliyor, iza¬lesine çalışmıyorsa, aldanrmş sayılır. Bilgisi elbette ona fayda vermiyor, demektir...
İkinci sınıf-ibadet ehli: İbadet çeşitleriyle meşgul olanların hemen hepsi, bir çeşit gurura kapılmıştır. An¬cak, Allahü Teâlâ'mn başarı ihsan ettiği anlayışlı, akıllı kimseler müstesnadır ama, bunlar da pek azdır...
Bunların, bir kısmı, bazı sünnet ve şartlara dalar, farzı ihmal eder, ya da kaçırır... Tıpkı, abdest esnasında vesve¬seye kapılıp oyalanan ve elbise temizliği ile uğraşırken, farz namazın vaktini kaçıran, ya da dar vakte sıkıştıran

gibi...
Bazıları da, niyeti tam yapacağım derken, vesveseye mağlûp olur, oyalanır ve cemaatı kaçırır.
Bu ibadet ehlinin bir kısım aldananîarını da vesvese hali, Fatiha-i şerifeyi tekrar ettirir. Kendi kendine dik¬kat edip harflerini mahrecinden okuyayım, der... Ama bundan daha önemli kısımlar vardır ki, dikkat etmez.
Bu gibilerin misâli şöyledir: Bir padişaha elçi gelir, name getirir. O, içindeki mânâya dikkat etmez. Başlar harflerini güzel söyleyebilmek için çalışmaya... Böylece harfleri tekrar eder ve. elçiye saygı göstermekten gafil .durur. BÖyle bir kimse, tımarhaneye, delilerin yanma konmaya daha lâyıktır...

Yapılan amelin zarar verecek yönlerini bilmeden ve ibadetten önce yapılması gereken işleri öğrenmeden hac, oruç ve benzeri ibadeti yapanlar da böyledir. Bu gibi iba¬detlere başlayan kimse, önce tevbekâr olacak, zulmettiği kimselerden helâllik alacaktır. İçini dışını temizleyecektir. Bunlar yapılmadan ibadet ediliyorsa, bu ibadetle o kimse aldanmış sayılır.
Üçüncü sınıf - tasavvuf ehli: Bunlar iki zümredir. Biri gerçekten tasavvuf ehlidir; Öbürü de yapmacık. Asıl ameline aldananlar ikinci kısımdır. Biz burada onlardan bahsedeceğiz... Onların halini de birkaç kısma ayıraca¬ğız...
Bir kısmı, gerçek tasavvuf ehli gibi zahirde hareket eder. Onların halini dıştan görür, işi o kadar sanır ve al¬danır...
Bir kısmı da daha ileri gider. Koca taçlar giyer. İpekli işlemeli cübbelere bürünür. Bu zümre bir zavallı ihtiyar kadına benzer. Bu kadıncağız, kahramanlık gösterecekle¬rin ismi padişahın divanında yazıldığını duyar. Kendisi de onlardan biri olmaya heves eder. Kalkar zırh giyer. Silâh¬lanır. Başına miğfer geçirir, doğru padişahın huzuruna çı¬kar... Padişah, silâhtan tecrid edilmesini ve cenk işine lâ¬yık olup olmadığının denenmesini ister. Ne vakit ki, ba¬şından miğfer kalkar ve üzerinden zırhı indirilir, ihtiyar: âciz bir kadın olduğu anlaşılır. O zaman, sen demek ki, padişahla alay ediyorsun denir, kolundan tutulur, doğruca fillerin önüne atılır. Ve siyasî bir mücrim gibi ceza verilir.'
Bu sahte tasavvuf zümresinin bir kısmı da, marifete dair bilgileri öğrenir. Marifet ehli gibi konuşup, irfandan dem vurur... İddiaya kapılır. Allah saklasın, böyle bir yo¬la kapılmak helak sayılır.

Bu zümrenin bir kısmı da, yaptığımız amellere lüzum olmadığını sanarak, ameli bırakır, vazife yükünden sıyrılır. Onlar bilmez ki, yapılan işler, yalnız kendileri içindir, iyi-veya kötü, neticesi kendilerine aittir.
Bir başka zümre de, bütün dünya nimeti çeşitleri içi¬ne dalar. Hiçbir ayırma ve seçme yapmaz... Bilemez ki, bulunduğu makam için, helâlin bile çoğu yakışmaz. Kaldı ki, haramı yığsın...
Bir kısımlarına da bazı manevî yollar açılabilir. Bu yolda ufacık bîr marifet esintisi duvar, erdiğini sanır...

Halbuki bu yolun acaip halleri bitip tükenmez. Her ma¬kamda durup kalanın yolu uzar. Vuslat halini bulamaz. Bunların dışında bir zümre daha vardır ki, çok ileridedir. Yolda görünen hiçbir makam nuruna iltifat etmemişler¬dir. Bol ilâhî nimetler de bunları zat-ı Hakk'a varmak¬tan alıkoymamıştır. Hiçbir ferah hal de bunların ilerleme¬sine engel değildir. Bütün mesafeleri katedip öte 'geçmiş, ilâhî yakınlığın son haddine ermişlerdir... Buraya kadar hatasız yol aldıkları halde, bundan sonra yanılıp, vardık¬ları ilâhî yakınlığı Alîahü Teâlâ'nm zatına erdik sanmış¬lardır.
Bunlar yanılmıştır. Çünkü Allahü Teâlâ'nm zatına ait yetmiş tane nurdan perde vardır. Bu perdelerin birine ye¬tişen kimse erdiğini sanır. Halbuki aldanır... Bu yolcunun hali tıpkı İbrahim a.s. Peygamberin haline benzer. -Onun hikâyesini anlatan âyet-i kerimeyi burada zikredelim:
«Vakta ki, onu srece karanlığı sardı, bir yıldız gördü ve bu Rabbım'dır dedi.» (En*am, 76). Buradaki yıldız, gör¬düğümüz gökte ışık veren yıldızlardan değildir. O bunu, ta küçük yaşta görüyordu ve ne olduğunu da biliyordu... Onun bir ilâh olmayacağını da ayrıca bilmekteydi... Çün¬kü o gökteki yıldızlar çoktu, bir değildi. Böyle bir şeye, cahil halktan biri bile aldanmaz, kaldı ki İbrahim Pey¬gamber a.s. aldansın. Bu âyet-i kerimede zikri geçen «yıl¬dız», zat-ı îlâhi'ye has nurlardan biridir ki, ilâhî perde¬lerin ilkidir. O nurlar, yolcunun yolu üzerindedir. Tam vuslata erip, onları katetmeden tasavvur edilemez.
Onlar birtakım nurdan perdelerdir, herbiri zat-ı îlâ-hî'ye yakınlığı nisbetinde büyük veya küçüktür. Gökyüzü¬nün en küçük nuru yıldız olduğu için, anlatılan âyet-i ke¬rîmede, ilk defa istiare yolu ile «yıldız» tabiri kullanıldı... Gökyüzünün en küçük nuru yıldız, en büyüğü de güneş¬tir. İkisi arasında ay vardır.
Aliahü Teâlâ, İbrahim Peygamberin halini şöyle an¬latıyor:
«Biz böylece, İbrahim'e semâların nıelekûtunu göste¬riyoruz.» (En'am, 75). Onun gördüğü nurlar birbirini takip ediyordu. Bir perdeyi geçince Öbürüne takılıyordu... Birinci halde zu¬hur eden ettikten sonra öteye geçti... Orada öncekinden daha azimi ve daha yücesi ile karşılaştı. O zaman yine va-

sil olduğunu sandı... «Benim Rabbım budur, dedi...» (ErT-am, 76).
Hal böyle iken, gördüklerinin hiçbiri yerinde, kaimi-' yordu... Daima bir evvelkinin büyüğü ile karşılaşıyor, o da durmuyor, dönüp gidİ3'ordu... Bu yüzden hiçbirine ka-pılıp kalamıyordu.,. Peygamberlik nurunun verdiği se-1 zişle bunların Ötesinde bir başka nurun varlığına inanı¬yordu.
Bir makama varıyor, oranın zirvesine çıkıyor, önce¬sinin düştüğünü görüyor; bu yüzden bulunduğu makamın ' aynı şekilde sona ereceğini biliyordu... Bu yüzden, «Ben1 üful edip gidenleri sevmem» diyordu...
Böylece, haddi belli şeyleri aşıp gitti. Sonsuz varlığa erince, öncekilerden tamamen ümidini kesti... O zaman şöyle dedi: «Ben yüzümü öyle bir varlığa çevirdim ki, se¬mâları ve yeri o yarattı.» (En'am, 79).
Bir saliğin bu nurlara erip, ilâhî perdeleri aşabilmesi için, ilk defa nefsanî perdeyi aşması gerekir. Başka türlü olmaz. Nefsin perdesi de ilâhî emir âlemine ait bir iştir. İlâhî nurlardan biri olduğu da katidir. Bu arada emir ve nur, demekle Hak Teâlâ'nın gerçek yüzünü tecelli ettiren, . kalbin ve ruhun sırrını kastediyorum. O bütün âlemi içi¬ne alıp kuşatabilir. Her varlığın sureti orada tecelli et¬mektedir. Ona, Levh-u Mahfuz tabirini kullanan da var¬dır.
Bir yolcu buraya vardıktan sonra ona yüce bir nur görünür. Onun yüceliği doğrudur, çünkü bütün varlık ol¬duğu gibi orada zuhur eder. Bu sır yolcuya ilk zamanda saklıdır...Kur'ân-ı Kerim de aynı yola delâlet etmekte¬dir.,. Bu makama eren kimsenin kalb perdesi açılır. İlâhî nur doğduktan sonra kalbin cemâl hali açıkça görünür. Bu hali bulan, kalbine baktığı zaman kendisine dehşet veren cemâlini görür. Böyle dehşet haline kapılan kim¬senin, ağzından, «Ene'1-Hakk - Ben Hakk'ım» sözü, çok bü¬yük bir ihtimalle çıkabilir. Bu makama takılan kimseye başarı eli gelir, ilâhî lütuf imdad ederse, bu yanıltıcı ma¬kamdan kurtulur, gider. Çünkü o, bu durakların yeni yol¬cusu ve acemisidir. Aksi halde, ilâhî yardım yetişmezse, helak olmak işten bile değildir.
Çok dikkat gerekir. Bu makam aldatılma makamıdır.

Bu makamda, tecelli edenle tecelli yeri karıştırılır... Tıp¬kı bir kimsenin, aynadaki suretini görüp kendini o san¬ması gibi... Ve şişenin rengini, içindekinin rengi sanmak gibi...

Şarap inceldi, kadeh de inceldi;
İş karıştı, birbirine benzedi.
Sanki şarab var da kadeh yok,
Ve sanki kadeh var şarap yok...

îşte bu gözledir ki, Nasara Hz. İsa'ya baktı, ilâhî nu¬run orada parladığmı gördü, takılıp kaldı ve yanıldı. Tıp¬kı, suya ya da aynaya bakıp yıldızı gören ve o gördüğünü yıldız zannedip yamlan gibi... Bu aynada ya da suda gör¬düğünü, yıldız sanıp tutmak için elini uzattı, ama yanıl¬dı...
Tasavvuf yolunu tutanların aldanış şekilleri çeşitlidir. Ciltlerle yazılsa bitip tükenmez. En iyisi bu sayılan kada¬rını bilip, ötesini bırakmaktır. Hak yolcusu, kendi âlemi için olacak işleri dışarıdan işitmeye muhtaç değildir. O kimse ki, bu hali tadmamıştır, bilmez... İşitmenin de fay¬dası olmaz. Belki zararlı olur. Bir salik anlayamadığı şe¬yi işitirse, dehşete düşer.
İşitmeyi tamamen faydasız da sayamayız. Belki işitir ve Allahü Teâlâ da başarı ihsan eder, vasıl olur. Böyle bir kimse de bilmeli ki, iş hayal edemeyeceği kadar üs¬tündür. Küçük izanı ve kısır hayali böyle bir şeyi kav-rayamaz. Bir sürü bozuk düzen halleriyle ona varamaz. İşte bunu bilmesi kâfıdir. Sonra, Allahü Teâlâ'nm veli kulları tarafından haber verilen hikâyeleri ve keşif hal¬lerini tasdik etmelidir. Onların, Allahü Teâlâ'nm zatma ait verdiği haberleri tasdik etmelidir.
Kimin şakavet hali galip gelirse ve hataları çevresini sararsa, bu söylediklerimizi yalan sanır. Tıpkı bundan önce işittiklerini de yalan sandığı gibi... Hal böyle olunca, şu âyet-i kerimenin tehdidi altına girer:
«O zulmedenler, hangi inkılab île sarsılıp gidecekleri¬ni bileceklerdir.» (Şuara, 227).
Dördüncü sınıf - mal sahipleri: Bunların bir kısmı mescitler yaptırır, yolcu konakları, tekkeler inşa eder ve

köprüler kurar. Bunları yaptırırken de isminin oralara yazılmasını emreder. Bunları yapmaktan gayesi, şüphesiz anlaşılıyor ki, şan ve şereftir. îsminin halk arasında ebe¬di kalmasını arzu etmektedir. Bir yandan böyle bir ha¬ta içinde yuvarlanırken, öbür yandan da, yaptığı iyi iş¬lerle hatalarının bağışlanmasını ister.
• Bu yola sapan kimse iki yönden hata ve gurur için¬dedir.
Böyle bir yola sapanlar ihtimal ki, helâl para ile işe girişmemişlerdir. Belki de zulüm, gasb, ganimet yolu ile o malı elde edip, sonra da yukarıda sayılan işleri yapmış¬lardır. Zulmettiklerini iade etmek, gasb ve vb. işleri yap-.\ mamak ve yapanlara da mani olmak, sayılan hayır işleri. yapmaktan, daha hayırlıdır, ama bilmezler. .?;
ikinci cihet ise, görsünler ve işitsinler yolunu tutma¬larıdır. Aksi halde, bir yere sadaka verip iyilik etmek zo- , runda kalsalar dahi, isimlerinin yazılmasını isteyip, nefis- \ lerini başı boş bırakmazlardı. Yapılan bir hayır işe, ad-> lan yazılsa da, yazılmasa da Allahü Teâlâ bilir. Bu du¬rum açık anlatıyor ki, bu zümrenin açık kasdı riyadır, başka değil...

Bunların bir başka türlüsü de vardır. Bunların malı helâldir. Ve bu helâl malla mescit yaptırırlar. Yapılan mescitlere çeşitli süsler takarlar. Bunlar da iki yönden al-danmıştır.
Biri, yakınında, fakir ve aç kimseyi unutup, cami yap¬tırmaya çıkmıştır, o fakir komşularını doyursaydı, daha iyi ederdi...
Diğer cihet ise, mescide süsler taktırmakla aldanmış-tır ve hata etmiştir. Namaz kılanlar, o süslere ve nakış¬lara bakıp şaşırabilirler... Yapılan işin neticesi olarak, o Müslümanları da aldatmış oldular. Namaz kılan o süsü, nakısı hoş gördü, halbuki o hoş değildir. Bunu Hz. Hasan r.a. tarafından anlatılan şu vakadan anlamaktayız:
Diyor ki: Peygamber s.a. efendimiz, Medine mesci¬dini yapmak arzu ettiği zaman, Cebrail geldi ve şu emri verdi: Duvar yüksekliği yedi zira —parmak ucundan, dir¬sek sonuna kadar olan mesafe— olsun... Süs yapma, na¬kış vurma...

Özetle diyelim: Kim ki, bir fakire sadaka verir, zaval¬lıyı doyurur ya da bir hayır yerine para sarfederse bak¬sın, onu gizlemek ve saklı yapmak istiyor mu? Eğer nef¬sinde bunun aksi varsa, o yapılan işe görsünler ve işit¬sinler duygusu' karışıktır. Bunları dinledikten sonra, de¬mek istersen:
— Bu kadar büyük işlerden kurtulmak nasıl kabil olur. Çünkü, saydığın bu zümrelerin hiçbiri gururdan ha¬li kalmıyor. Nefisleri, herbiri için bir çeşit aldatma yolu buluyor...
Bu soruya şöyle cevap veririz:
— Arzun doğru olsaydı, elbette gerçeği bulurdun... Bu iş, daima Allah'ın kolaylık verdiği kimselere kolay¬dır. Bu işler, yerin zeminini kazıp, orada saklı altun ve gümüşü meydana çıkarmaktan, deniz dibinde balık avla¬maktan, uçan kuşu yere indirmekten daha zor değildir. Bunları yapacak kudrette olan kimse, daha kolay olan ri¬ya — görsünler; suma - işitsinler—, gibi işleri haydi hay¬di yapar.
Yapılan işlerin neticesini bilen ve zikri geçen riya vb. işlerin nasıl olsa, sönüp gideceğine, ölümün hepsini öldü¬receğine inanan ve nefsinin zelil olduğuna, yaratanın iz¬zet ve celâl sahibi bulunduğuna tam iman sahibi olur, dünyanın bir aldanma yeri olduğunu, âhiretin de ebedî olduğunu bilene şöhret, şan ne lâzım... Ona gereken Al¬lah için amel, değil mi?... Böyle yapan kimse, elbette yap¬tığı işlerin zararından kurtulur...
Bunları yaptıktan sonra korkulacak şeyin ne olduğu¬nu sorarsan, deriz:

— Şeytan... Tarif ettiğimiz gib'i iyi hal sahibi olana şeytan musallat olabilir... Böyle temiz bir hal sahibine şeytan gelip şöyle diyebilir: Sen artık, kötü âfetlerden be¬ri oldun... Kurtuldun... Şimdi sana gereken, halka davet-ci olup onlara nasihat etmendir...
Bu, şeytan âdetidir. Nereden geleceği önceden tesbit edilemez... Dünya işinde yol bulamayınca dinî yönden gelir... Dikkat gerekir. Daha önce, vaaz ve nasihat etme¬nin şartlarını anlattık... O şartlar tahtında vaazını, nasi¬hatim yapan inşaallah muvaffak olur...

OTUZBÎRÎNCÎ BÖLÜM
TEVBE KURTARICI HALLER
Burada kurtarıcı ameller anlatılacak. Bu amellerin ba¬şında tevbe gelir. Bunu da birkaç fasılda anlatmaya çalı¬şacağız...
Bilesin ki, tevbe üç şeyden meydana gelir: İlim, hal ve fiil.
Yapılan bir hatanın birçok zararı vardır. Ve o hata, kula bir perdedir. Gerçeklere kapanan bütün kapılar gü¬nah yüzünden kapanırlar. Bu, birinci bölüme girer, yani ilim...
Bu anlayışı bulduktan sonra, kalbde bir üzüntü mey¬dana gelir. Buna da hal tabir edilir. Bunun mânâsı, ya¬pılan hata yüzünden üzüntüye düşmek ve sevgiliyi yi¬tirme korkusudur. Bu hal'in daha açık tabiri, pişmanlık demektir.
Tevbe arzusu böylece insanı istilâ ettikten sonra, ya¬pılan hatalar tamir edilir. Eksikler tamamlanır. Buna da fiil tabiri kullanılır...
Tevbe: Derhal hatayı bırakmak," bîr daha ona dön¬memeye azmetmek, yapılmış hataların yerine iyisini yap¬maktır... Hiç olmazsa pişman olmak... Çünkü Peygamber s.a. efendimiz bir hadis-i şerifinde bunu belirtir: «Piş¬manlık, tevbe sayılır...». Pişmanlık, büyük şeydir... Bu duygu, daha önce anlattığımız gibi, hataların ne gibi yı¬kıntılara sebeb olduğunu bildikten sonra hasıl olur...
TEVBENİN GEREKLİ OLUŞU
Yukarıda da anlattığımız gibi, akü tevbenin gerekli olduğuna işaret eder ve değerini anlatır...
Bütün âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler, tevbenin ge-rekli^ olduğunu bize anlatmaktadır. Birkaçını yazalım:
Âyet-i kerimeler: . ' -*
«Toplu halde tevbe edip Allah'a yönelin, ey iman sa¬hipleri... İflahınız bu yolda umulur...» (Nur, 31).

«Ey iman sahipleri, nasuh tevbesi İle —bir daha dönmemek üzere— tevbe ediniz.» (Tahrim, 8).
«Allahü Teâlâ'nın, bol bol tevbe edenleri seveceği mu¬hakkaktır.» (Bakara, 222).

Zikredeceğimiz hadîs-i şerifler de tevbenin önemini anlatmaktadır:

«Tevbekâr Allah'ın sevdiğidir.»

«Hatasını anlayıp, tevbe eden, hata işlememiş gibi¬dir.»

«Allahü Teâlâ mümin kulunun tevbe edip, kendisine dönmesinden o kadar ferah duyar ki: Suyu, yemeği ve diğer zaruri ihtiyacı yüklü bineği ile yola çıkan; susuz, kurak ve tehlikeli bir yerde yatıp uyuya kalan, uyandığı zaman, her şeyini kaybolmuş gören ve onları aramaktan bitab düşüp Allah'ın dilediği kadar susuzluktan ve hara¬retten perişan olduktan sonra, kendi kendine, artık bul¬mam mümkün değil... Önce yatıp uyuduğum yere gide¬yim. Orada ölümü bekleyeyim, der... Ve gider. Başım ko¬lunun üzerine kor, Ölmek için uyumak ister... Bîr aralık gözlerini açınca, yiyeceği, içeceği üzerinde bulunan bine¬ğini yanında görür. Doîayısı ile çok sevinir. Allahü Teâlâ hu adamın duyduğu ferahtan çok fazlasını mümin kulu¬nun tevbe edip kendine dönmesinde duyar...»

İmamlar, tevbenin vacib olduğuna ittifak etmişlerdir. Bize şöyle bir şey diyecek olursanız:

— Tevbe kalbde hasıl olan, pişmanlık duygusunun bir meyvesidir. Bu duyguyu meydana getirebilmek, insanın elinde değildir. Bu sebeble onun vacib olması nasıl ola¬cak?..

Deriz ki:

— Tevbenin sebepleri, insanın iradesine girebilir. Bu da tevbe yolunu Öğrenmektir. Bu sebepledir ki, ilmin de vacib olduğunu söylüyoruz... Kul için sadece bir taîeb olabilir. Yoksa kul, ilmin veya tevbenin kendisini yarata¬maz. Kul, arzuyu yaratma kudretine sahib değildir. İlim de, fiil de, bunların elde edilmesi için gereken kudret de kaadir olan Allah'tandır. «Sizi de, yaptığınız işleri de Ai-lah yarattı...» (Saffat, 96) âyet-i kerimesi bu mânâyadır. Basiret ehline göre, gerçek olan açıkça budur. Ötesi şaş¬kınlıktan başka bir şey değildir ve dalâlettir...

— Kulun, bir işi yapmakta ya da terkte bir iradesi, seçme kabiliyeti yok mudur?., diyecek olursan, buna şu cevabı veririz:

— Vardır. Fakat bu bizim sözümüze' aykırı değildir. Çünkü hepsi Allah'tandır. İhtiyar ve arzu da Allah tara¬fından yaratılmıştır. Kul seçme kabiliyetini kullanmaya

mecburdur. Allahü Teâlâ sağlam bir el yarattığı zaman, tatlı yemek de yarattı; o yemeği yemek için mideye iştiha da verdi... O yemekte, bulunan istinasını söndürecek kuv¬vetin varlığına dair bilgiyi kalbde yarattı. Sonra, akılda çekişmeli bir ilim yarattı. Akıl bununla, yenen şeyin za¬rarlı veya faydalı olacağı sonucunu çıkarıyor. Eğer faydalı olacağı sonucuna varıyorsa yiyor. Böylece yenen şeyin yalnız isteği söndürmesini kâfi görmüyor. Bu düşünceler¬den sonra, bir mani ve zarar olmadığına dair bilgiyi de kalbde yine Allah yarattı... İşte bu sebepler bir araya gel¬dikten sonradır ki, yemek yemeği gerektiren irade mey¬dana geliyor.

Bu sayılan işler ilâhî âdetlerin gerektirdiği işlerdir. Allahü Teâlâ her şeyi bir düzende yaratmıştır.

Meselâ: Allahü Teâlâ kudret adı verilen sıfatı yarat¬madan, hayat vermeden, irade vermeden bir eli yazı ya¬zacak duruma getirmez... İçte bir istek, bir meyil yarat¬madan, bir işi yapmak için arzuyu yaratmaz. Sonra, içte bir işe dair şimdiki halde veya gelecekte bir uygunluk bilgisini yaratmadan, bir meyil ve istek de yaratmaz. Ge¬rek bilgi, gerekse bir işe tabiî meyil, daima kararlı bir ira¬denin peşinden gider. Gerek irade, gerekse kudret, daima hareketin ardından gitmek ister. Bütün işlerde usul bu--dur. Hepsi Allahü Teâlâ'nın yarattığıdır. Usulsüz de ola¬bilir, ama Allahü Teâlâ bazı işin yerine gelmesi için bazı şeyi ona gerekli kılmıştır.

Allahü Teâlâ'nm kullarında olagelen işleri bu minval üzere devam etmekte ve bir göz kırpımmdan fazla zaman almamaktadır. Verilen ilâhî hükümler bu tertib üzere mey¬dana gelmektedir, katiyen kimse değiştiremez. «Biz, her şeyi kadere göre yarattık...» (Kamer, 49).

İşte bu kader icabıdır ki, gücü, kasdı, bilgiyi ve ira¬deyi yarattıktan sonra, kâtibin elindeki hareketi yarattı... Bir kimsede sayılan dört şey kendini gösterince, takdir edilen şeyi yapmak zorundadır.

TEVBE

Bu hal karşısında, mülk ve şehadet âleminin, gayb ve melekût âleminden perdeli kimseler meydana atılır. Ve.

diyecek olursa:

— Ey kimse, sen hareket ettin, sen yazdın ve sen attın...

Buna karşılık ötelerden gelen ses şöyle hitah eder:

— «Attığın zaman sen atmadın, Allah attı...» (Enfal, 17). «Onlarla kıtal ediniz, Allah elinizle onlara azab ede¬cektir.» (Tevbe, 14).

İleri gidemeyen, şehadet âleminin ortasında duranla¬rın aklı burada şaşkınlığa düşer.

Bu makamda bir kısım zatlar, bu hal cebr'dir, der. Bir kısım zatlar da, benzeri olmayan acaib bir hal der... Bir kısım ortayohı tutanlar da, yalnız çalışmak var, der... Bu tahminî kelâm eden zatlara, semâ kapıları açılsa da, gayb ve melekût âlemine bir baksalar, elbet herbirüle bir başka yüzden hakikat zahir olur...
Aslında kusur hep¬sine şamildir. O çeşit çeşit fikirler beyan edenlerin hiç biri, bu işin Özüne ermiş değildir. Bu âlemin zevkini o ta¬dar ki, kendisine gayb âlemi penceresinden bir nur kı¬rıntısı gelmiştir...
Gayb ve şehadet âlemini Allahü Teâlâ bilir. Onun gizlediği âleme kimse vâkıf olamaz. Ancak, razı olduğu peygamberlerine dilediği kadar bildirir.
Bir kimse, sebepler ve onları meydana getiren amil¬ler zincirini tahkik etse ve onların birbirine. zincirleme bağlanış şeklini bilse, bu bilgi sonunda sebeplerin sahi¬bine bağlanış yönünü sezebilse, ona kader-i ilâhî'nin sır yolu açılır. O'zaman^tam bir şekilde bilir ki, Allah'tan başka ne bir Halik Teâlâ var, ne de ondan başka akla dur¬gunluk veren harika bir yaratıcı...
Bunları dinledikten sonra diyecek olursan: — Verdiğin hüküm şu: Cebir, ihtira, çalışmak... Bun¬ları .da. bir yönden doğru buluyorsun, bir yönden de ek¬sik...
Bu sözünü dinledikten sonra hemen, evet öyle diyebi¬lirim... Daha iyi bir şekilde anlatabilmem için, aşağıda vereceğim misâl yollu hikâyeyi dinle...
Birtakım âmâ kişiler, illerine fıl adında tuhaf bir hayvanın geldiğini duyarlar... Tabiî sadece adını duyar,

kendisini görmezler... Aralarında:
— Biz, kendi gücümüze göre, elle tutmak suretiyle onun ne olduğunu mutlaka bilmemiz gerek... derler...
Netice, aralarından seçilen bir heyet o filin yanma gider, elleriyle nasıl olduğunu Öğrenmeye çalışır...
Gittikten sonra her biri filin bir yerine dokunur... Ki¬mi ayağına, kimi dişine, kinii kulağına... Böylece ne ol¬duğunu anladık der, haber bekleyen arkadaşlarının yanma varırlar... Anlatmaya başladıkları zaman, herbiri bir tür¬lü anlatmaya koyulur...
Filin ayağına dokunan, o bir direk gibi... Şu fark var ki, bu biraz yumuşak... Dişine dokunan, buna cevab ola¬rak anlatmaya başlar:
— Yanlış, Öyle değil... O sert bir cisim... Tırmalayıcı bir hali yok, kaygan... Onda direğe benzer bir hal de yok... Aşağı doğru sarkık bir haldedir.
Kulağına yapışan daha başka türlü anlatır:
— O dediğiniz gibi değil, bir yaygıya benziyor.
Şu anda, onların hepsi doğrudur. Ancak anlayabildik¬leri kadarını haber vermektedirler, daha öteye geçeme¬mişlerdir. Şu var ki fılı, anladıkları kadar sanmış, işin hepsini bildik zannetmişler, dolayısıyla yanılmışlardır...
Bu misâlden ibret al. İnsanların pek çoğu bu şekilde ihtilâfa düşmektedir.

Konumuza gelelim.
Biz daha önce üç şeyin bir araya gelmesi ile.tevbenin gerekli olduğunu anlattık... Yani; ilim, hal, fiil... Şimdi de, tevbe etmenin bir hata sonunda derhal lâzım geldiği¬ni anlatacağız. Çünkü devamlı olarak, hatalardan sıyrılıp Çıkmak her kula vaciptir. Keza, Allahü Teâlâ'ya yalvar¬mak, devamlı surette vaciptir.
Tevbe herkese vaciptir. Bunu, şu âyet-i kerîme bize izah eder: «Hep birden tevbe ediniz ve Allah'a dönünüz.»
(Nur, 31).
Bu âyet-i kerîme sana kesin anlatıyor ki, tevbe, bütün insanlara vaciptir.
Sebebine gelince: Günah isabeti, alma¬yan tek insan yoktur. Herkes bir türlü hata ve günah işler. Kimi hayalde, hatırda, kimi de dış duygularla işler.
Günahın ve hatanın en azı, Allahü Teâlâ'dan gafil olup, unutmaktır. Bundan da tevbe gerek... Bu hal, pey-. gamberlerin ve hayatın dış yüzüyle yetinmeyen, öbür yü-

zündeki perdeyi de aralayan siddîkun - doğrular - zümre¬sinin halidir.
Allahü Teâlâ tarafından sineleri İslama açılan ve kalb-
lerine iman nuru nakşedilen evliya zümresine gelince; Onlar, harcadıkları her nefesin, paha biçilmez bir kıymet taşıdığını bilmişlerdir. Hatta, dünya ve içindekiler, bir nefesleri için değer verilse, yine de yetmez olduğuna inan¬mışlardır. Bunu öyle bildikleri için, zamanlarının kıyme¬tini bilirler.
Bunların dışında kalanlar, gaflet sahrasında boğul¬muştur. O kadar ki, ancak ecel geldiği zaman ayrılır ve yarabbi, beni bir müddet daha dünyada bırak, varlığını tasdik edip iyilerden olayım..., der... Fakat, Allahü Teâlâ böyle bir şeyi elbette yapmayacaktır. O hiçbir kimsenin, eceli dolduktan sonra, ölümünü geri bırakmaz. Bu zavallı kulların hikâyesini biraz daha açıklamak gerekirse şöyle anlatabiliriz:
Hatalarla dolu kul, son nefesini vereceği zaman, gö¬zünden perdeler kalkar. Halini görür ve ölüm meleğine
şöyle der:
— Beni bir gün tehir et... Rabbımdan özür dileyip,
tevbe edeyim. O yeni geçeceğim âlem İçin, bir hazırlık ya¬
payım. Nefsime iyilik alayım...
Melek şu cevabı verir:
— Günleri boşa geçirdin, bir günü değil...
Daha sonra bir saat tehirini ister, fakat melek; saat¬leri boşa harcadın, ne bir saat istiyorsun... der ve tevbe
kapısını kapar...
Artık o zavallı kul, hır hır etmeye başlar ve kesik ke¬sik nefeslerle karnı kalkıp iner. Böylece, ömrünü boşa harcadığı ve bu son nefesi için bir şey temin edemeyerek gamı kadehini içer bitirir.

Bu hatalı kulun, iman kökü, böyle şiddetli anda sar¬sılmaya başlar. Ya bir de tamamen nefsine kapılmış idiy¬se... Eğer bu son nefeste, Allah tarafından hakkında iyi¬liği istenen bir insan olursa; iş değişir,- ruhu tevhid üzere teslim olur... ki buna, son nefesin iyilikle kapanması, ta¬birini kullanırlar. Şayet ilâhî hüküm onun şekavetini ge¬rektiriyorsa ruhunu şüphelerin sıkıntısı içinde teslim eder, buna da son nefesin kötü geçmesi, tabirini kullanırlar. Böylelerinin halini Allahü Teâlâ şöyle anlatır:

«Şu tevbe değildir: Onlar durmadan kötülük ederler. Aniden birine ölüm gelince de, ben şimdi tevbe ediyorum der...» (Nisa, 18).
Şu âyet-i kerime de tevbenin nasıl olacağını anlamıyor: «Tevbe o kimseler içindir ki, bilmeyerek hata yapar, hemen peşinden de tevbe ederler.» (Nisa, 17). Bunun an¬latmak istediği mânâ, yapılan kötülüğü eritmesi için pe¬şinden iyilik yapılmalı... Birçok hadîs-i şeriflerde de du¬rum aynı şekilde anlatılır.

ŞARTLARI TAMAM OLDUĞU TAKDİRDE TEVBENİN MUHAKKAK MAKBUL OLACAĞINA DAİR

Bu sert emirler, bildiriler kâfir ve münafıklaradır. Müslümanların hali böyle değildir. Onlar için tevbe vardır. Tevbe edenlerin hataları bağışlanır. Öbür sınıfın, tevbe aklına bile gelmez... Hatasına, ne kadar çok olursa olsun, her Müslüman tevbe etmelidir. Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifi ile şöyle buyurur: «Hatalarınızın semaya yükseldiğini bilip anladıktan sonra, pişman olup tevbe etseniz, Allah tevbenizi kabul eder.»

TEVBE EDİLECEK ŞEYLER

Önce, bir şeyin kabul olması için neler gerektiğini bilmelisin ve ona göre hareket etmelisin. Aynı şekilde tev-beyi de gereği gibi yaparsan kabul olur. Şüphe etme...
Basiret nuru ile Kur'ân-ı Kerim'e bakanlar bilir ki, her temiz kalbden çıkan tevbe makbuldür. Niçin o kalbin tevbesi kabul olunmasın, o kalbin sahibi baki, ebedî bir gözle Hakk'm zatına nazar etmektedir.

O büyük kalbe sahib olan zatlar yine bilir ki, kalb aslında temiz yaratılmıştır. Ancak onun temizliğini günah kiri ve tozu yitirir. Yine onlar bilir ki, pişmanlık ateşi o kiri-pası siler, götürür. îyiliğin nuru, kalb yüzünde hatalar sebebiyle hasıl olan karanlığı giderir... Gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığına dayanmadığı gibi, isyan karanlığının da, iyiliklerden hasıl olan nura karşı durmaya takati yok¬tur. Elde, yüzde bulunan kirler, sabunun temizleyici kuv¬veti karşısında durması mümkün olmadığı gibi, tevbe, is¬tiğfar ve pişmanlık nuru karşısında, günahların karası da duramaz. Allah saklasın, ancak hatalar kalbi tamamen if-sad ederse, ki bu devamlı, peş peşe işlenen hatalar sonun¬da olur; o zaman iş değişir ve tedavisi imkânsız olur. Bu hal Hakkı inkâr eden kâfır zümresinde görülür. Allahü Teâlâ onların çaresiz derdini şöyle -anlatır: «Hayır, öyle değil, onların kalbleri, yaptıkları hatalar sebebiyle ran hastalığına tutulmuştur.» (Mutaffifin, 14). Yine buyurur: «Allah onların kalbini mühürledi.» (Tevbe, 93).

Tevbe edilecek şeyler, tabiatıyla günahlardır. Bunları da daha önce, kötü haller arasında ve o kötü hallerin ne¬ticesi olarak, meydana gelecek işler meyanında anlatmış bulunuyoruz.
Büyük ve küçük günahların hepsinden tevbe etmek gerekir. Derler ki, devamlı yapılan bir küçük hata öyle kalmaz, büyür; istiğfar edildikçe de büyük günah kalmaz, erir.
Bunları böylece anladıktan sonra, şunu da bilesin ki: Kul hakkı tabir edilen bir hata için tevbe fayda etmez. Ancak, verilecek hükme göre hareket etmek ve birine zu¬lüm edilmişse, işi ona bırakmak icab eder. Kısas vb. işler gibi... Bilcümle borçlar ve iftira çeşitleri de tevbe ile git¬mez.
Bizim burada, tevbe konusu olarak anlattığımız şey¬ler, kul hakkı olmayan ve şahsî kusurları için tevbe etmek istemediği konulardır- Hata işleyenlere dair, âyet, hadîs ve haberleri anlatıyor, böylece de kalbindeki ısrar bağını çözmek istiyoruz. Hata ve isyan içinde nasıl olsa tevbe ederim düşüncesiyle tevbe etmeden ölüp gidenleri de aynı düşünce ile anlatıyor ve ikaz edip diyoruz ki, yapılan ha¬taların acısı âhirete kalmadan dünyada da çıkar. Bundan şu gayeyi güdüyoruz: Eğer o kimse, âhirette alacağı ceza¬ya inanmıyorsa, belki bu ikaz ve ihtar sayesinde, dünyada cezaya uğramaktan çekinir... Hata işîememeye çalışır ve şayet elinden bir hata çıkarsa, tevbe eder.

OTUZİKİNCİ BÖLÜM

SABIR - ŞÜKÜR

Bil ki...
İman, ikiye bölünmüştür. Biri sabır öbürü de şükür¬dür. Hadîs-i şerifler ve dinî eserler bu yoldadır.
Sabra dair olan âyet-i kerime ve hadîs-i şerifleri zik- .
re delim:

«İsrail oğullarından da, sabrettikleri için, emrimizle doğru yolu gösterecek Önderler yetiştirdik. Onlar, (Tev¬rat'taki) âyetlerimizi kesin olarak biliyorlardı.» (Secde, 24)
«Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katındaki ise bakî¬dir. Biz elbette o sabredenlere, yaptıkları amelin daha gü¬zeli ile mükâfatlarını vereceğiz.» (Nahl, 98)
«Biz onlan imamlar eylemiştik. Sabrettikleri takdirde, , emrimizle hidayet yolunu bulabilirlerdi...» (Secde, 24).
«Rabbm kelimesi, İsrailoğullarmm sabrı kadar iyilik- ? le bitti.» (Araf, 137).
«Sabredenlere, elbette mükâfat vereceğiz.» (Nahl, 96).
Peygamber s.a. efendimize bir gün, imam sordular.
Şöyle buyurdu:
«Sabır ve hoş görülü olmaktır.»
Diğer hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
«Sabır, cennet hazinelerinden bir hazinedir.»
SABRIN GERÇEK MÂNÂSI
Bil ki,
Sabır üç şeyin bir araya gelişi sonunda meydana gelir: İlim, hal ve amel... Sabrı bir ağaca benzetirsek, ilim göv¬desi; hal, dalları; amel de meyveleri olur...
Dinle, dinî yoldan elde edilecek iyi işler, sabır halinde gizlidir. Dini iyilikler sabır içinde meydana gelir. Bir kim¬senin amelinde dinî kuvvet olursa, sabırlı olur. Çünkü bu dinî kuvvet kulun yoluna nur saçar ve sabra davet eder.
Sabır işi ya bir ibadet işi için gerekir, ya da, bir ta¬biî isteğin yerine getirilmesi için...
Tabiî isteklerden yapılacak işlerin her çeşidinde sabra ihtiyaç vardır. Ta ki, orta hal atılıp, mubahlardan Öte bir yol aranmaya... îsraf yolu tutulmaya..'.

İbadet işinde sabredebilmek için bazı şeyleri bilmek gerekir. Başta, birkaç gün için yapılacak az sabra karşılık, ebedî bir saadet vardır, bilmeli...
İbadet işinin ifsad edilmemesi için, gösterişten korun¬mak, kasdiyle sabredip, ibadet yaptıklarını söyleyip gezme¬mek ve sabırlı olmak icab eder. Sabır ibadet işinde gerekli olduğundan daha çok, behimî hislerin tatmininde lâzımdır. Sebebi ise, yukarıda anlatıldığı gibi, sabır olmayınca insan kendini salar, mubah sınırını aşar ve harama kayabilir. Dışarıdan gelen İncitici veya kırıcı söze veya işe de .? sabırla karşı koymalıdır. Lüzumsuz olan karşılık harekete] geçmemek ve tahammüllü olmak da sabra dayanır.
Ashab r.a. derdi ki: Biz, eziyete sabırla karşı koya¬mayan kimsenin İmanını, İman sayamayız.
Allahü Teâlâ. küfrün karşısında sabırla duran bir ce~ maatm halini, onların dilinden şöyle anlatır:

«Biz elbette, yaptığınız eziyetlere sabır edeceğiz. Te¬vekkül edenler, Allah'a tevekkül etsinler.» (İbrahim, 12).
Sabır, hazan yapılan bir işin özünü bulabilmk için ge¬reklidir. Basan işin ağırlığına sabır gerekir. Bazan da iş kolay olur, mükâfatını alabilmek için sabır icab eder. Her iki halde de sabır, tam imanı gösterir.
Sabredilecek işlerin ikinci kısmı da, elde olmadan meydana gelen işlere karşı olur. Bunlar arasında, çeşitli hastalıkları gözün görmemesini, dış duygulardan herhangi birinin felce uğramasını, sevilen kimselerin ölümü gibi şeyleri sayabiliriz. Bunlar, gayrı ihtiyarî gelen birer tec¬rübe yollu iptilâlardır, sabretmek gerekir.
îbn Ahbas r.a. diyor ki: Sabır, Kur'ân'da üç yönden anlatılır. Bunları sovlece sıralamak mümkündür:
1) Allahü Teâlâ'mn farz kıldığı emirleri yerine ge¬
tirmek için... Bunların yerine getirilmesinde kulun üç yüz
derece ecri vardır.
2) Allahü Teâlâ'mn haram kıldığı şeylerden kurtul¬
mak için... Bu haramlardan kaçan kul, altı yüz derece se¬
vap alır...
3) Bir musibetin ük vuruşunda sabırlı olmak... Fela¬
ketin ilk çıkışında, sabırla karşı duran kulun dokuz yüz
derece ecri vardır...
Diyorlar: Sabr-ı Cemil'i ?—güzel sabrı— o yapar ki, yüzüne bakıldığı zaman bir sıkıntıya uğradığı bilinmeye...

Böyle bir sabrı yapmak da herkesin kârı değildir. Ancak, uzun zaman, geniş bir riyazet halini yaşayan ve nefsini terbiye eden yapabilir...
Kısa da olsa, sabrı böylece anlattıktan sonra şükür
kısmına gelelim.
Şükretmenin-en büyük değeri, Allahü Teâlâ'nm kula, zatını anmayı nasip etmesidir. «Allahı anmak en büyük iştir.» (Ankebut, 45) buyurulduğuna göre, şükür edeBil-mek de en büyük iş olmalı... Çünkü diğer âyet-i kerimede, şöyle buyurulur- «Beni anınız ki, sizi anayım. Bana şük¬rediniz, küfür yolunn tutmayınız.» (Bakara, 152). «Allah, şükreden kullarına mükâfat verecektir.» (Âl-i îmran, 144).
Diğer ayet-i kerimede ise, «Kullarımdan şükreden az¬dır.» (Sebe, 13) buyurmak suretiyle, şükrün oldukça güç bir iş olduğuna işaret etmiştir.,.
Bir hadîs-i şerifte ise, şükür yolunu tutan şöyle övül-mektedir: «Yemeğini ^yeyip, şükreden kimse, oruç tutup
sabreden gibidir...»
Şükrün hakikî mânâsı odur ki, Allah'tan başka iyilik ve ihsan eden olmadığı biline...

Allahü Teâlâ'nm verdiği nimetlerin tafsilini kendinde; yani duygularında, cesedinde ve ruhunda dünyalık geçi¬mi için muhtaç olduğun şeylerde var olarak bilir, ferah duyar, Allah için sevinirsin. Bunu kendinde Allah'ın bir fazîı bilir, sonra gereğini yerine getirmek için amel et¬meye koyulursan; kalb, dil ve duygularınla Allah'a şük¬retmiş olursun.
Kalbin şükrü: Kalbin yapacağı şükür, bütün halkın iyiliğini istemek, orada, daima Allahü Teâlâ'yı anmak su¬retiyle huzur bulmak... Hiç unutmamak.
Dilin şükrü: Verilen nimetleri saymak suretiyle, Al¬lah'a hamd etmek, nimetin sahibi olarak bunu bilip hamd edip övmek...
Diğer duyguların şükrü: Onların hepsini Allahü Teâ¬lâ'nm verdiği nimet bilip, onun taatmda kullanmak... Ve o nimetleri Hakk'a isyanda yardımcı edip, âsi olmaktan
çekinmek...
Her duygunun şükrü kendine göredir. Gözün ayrı, ku¬lağın da kendine has şükrü vardır.
Gözün şükrü, Müslüman kardeşin ayıbını görünce, ör-

tesin. Sonra o gözle kötü şeylere bakmayasm...
Kulağın şükrü, Müslüman kardeşine ait bir ayıp du¬yunca, yaymayasm. Ancak, zararlı olmayan şeyleri din-
leyesin...
Peygamber s.a. efendimiz, bir sahabeye şöyle sordu:
— «Nasıl sabahladın?».
— Hayırla...
Cevabını aldı... Bu cevabı az buldu, yine sordu, aynı cevabı alınca, üçüncü defa sordu... Bunun üzerine, sahabe
şöyle dedi:
— Hayırla, Allah'a hamd ve şükür olsun.
Bu kere Peygamber s.a. efendimiz, şöyle buyurdu:
— «Ha, şimdi oldu. Benim beklediğim cevab da buydu...»
Bir şey sorulan kimse ya itaat eder, ya da âsî olur... Cevabını şükür olarak verirse, itaat, şikâyet ederse, isyan
etmiş olur...
Şükür, Allahü Teâlâ tarafından ihsan edilen ikinci bir nimettir. Bunu bilmekle beraber, şükrün daha derin mâ¬nâsını sorana deriz ki:
Bu suâl Davud ve Muşa Peygamberin de aklına geldi ve Allahü Teâlâ'ya niyaz edip ikisi de aynı şeyi sordu:
— Sana nasıl şükür edeyim... Buna gücüm yetmez.
Ancak ikinci bir verdiğin nimetle şükretmem mümkün
olur...
Allahü Teâlâ şöyle vahyetti:
— «Durumu, bu şekilde anladınsa, şükrettin, sayılır.»

Diğer bir rivayete göre şöyle vahyeder:
— «Nimetin benden olduğunu anlayıp, haline razı olur¬
san, şükretmiş sayılırsın...»
— Bu cevaptan bir şey anlamadım. Verilen nimeti bil¬
mek de üçüncü bir nimettir. Sonu n'olacak?..
Buna da cevab olarak:
— Bu dokunduğun nokta tevhid bölümüne girer...
deriz... Bu bölümde, şükreden ve edilen, seven ve sevilen O'dur... Varlık âleminde ondan gayrı yoktur. Onun varlık yüzünden gayrı her şey, yok olmaya mahkûmdur. Bu söz, ezelden ebede kadar doğrudur. Doğruluğunu kimse boza¬maz. Çünkü varlık âleminde ondan başkası yoktur. Zatı ile kaim olmak ona has bir sıfat olduğu için, varlığı zatı ile durur. Ondan gayrı bütün var görünen onunla kaimdir. Kaim ve diri olan O'dur. Bu hükme göre, ondan gayrı, var-

lıkta diri ve varlığını devam ettiren yoktur. Bu gerekçe¬den de anlaşılıyor ki, şükreden ve edilen, seve.n ve sevilen
O'dur...
îşi bu açıdan seyreden Habib b. Ebu Habib, «Biz onu sabırlı bulduk... Ne güzel kul... Çünkü tevbe eder...» (Sad, 44) âyet-i kerimesini okuyunca, şöyle demiş:
— Ne tuhaf şey... Veriyor, övüyor...
Habib b. Ebu Habib, bu sözüyle şu mânâya işaret edi¬yor: O, verdiği şeyi överse, kendim övüyor sayılır. Yani, Öven de övülen de O'dur...
Şeyh Ebu Saide'l-Mihenî ise; işe bu açıdan baktığı için, «Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever.» (Maide, 54) âyet-i kerimesi okunduğu zaman:
— Ömrüme yemin olsun ki, Allah onları sever... Al¬
lah'ın onları sevdiği hakkı için, onların sevmesi bir ema¬
net gibidir. Çünkü aslında seven Allah'tır. Ve zatını sev- .
mektedir. ?'.
Bu zat da işaret ediyor ki, seven ve sevilen O'dur... 't, Bu makam, yüce bir makamdır. Anlayışına göre bir " misâl vermedikçe, bu makama ermek kabil olmaz. Vere¬ceğimiz misal ise, anlayacağın cinstendir.
Anlarsın ki, bir İnsan, yazdığı ve çizdiği bir eseri se¬viyorsa, kendini seviyor sayılır. Bir sanatkâr, yaptığı işi ^ seviyorsa, kendini seviyor, demektir. Bir baba yavrusunu' sevdiği zaman yine kendini seviyor demektir. Çünkü o' yavru onundur. Tıpkı bir misalde arz edildiği gibi, bu kâi-f natta, AHahü Teâlâ'mn zatından gayrı her şey, onun tas¬nifi, eseri ve sanatıdır. Bunlardan birini severse, yalnız kendini sevmiş olur.
îşte bu misalde anlatılan, tevhid görüşüdür... Ehl-i tevhid, âlemi böyle seyreder... Tasavvuf ehli tarafından söylenen, varlığından sıyrıl¬dı, Allah'ın zatından gayrı şeylerden geçti. Allah'tan baş¬kasını görmüyor, gibi sözler de bu mânâya işaret

etmek¬tedir.
Hal böyle, gerçek bu iken, insanların çoğu anlamaz. O tasavvuf ehlinin halini inkâr eder ve şöyle der:
— Varlığından nasıl yok oluyor, gölgesi uzayıp gidi¬yor. Gece gündüz batman batman yemek yiyor.
Bir yönden böyle söyler bir yandan da o irfan sahip¬lerine bakıp gülerler... Eh, irfan sahibi olmanın bir şartı

da cahillere gülünç olmaktır (!). Anlatacağımız âyet-i ke¬rimeler bu hale işaret eder:
«Mücrim kişiler, o iman sahiplerine bakar gülerler.»
(Mutaffiün, 29).
«Bugün, iman sahiplerine küffar zümresinden gülenler
var.» (Mutaffıfın, 34).
Her ne ise, bu konuda yeteri kadar söz ettik... Esas mevzua dönelim... Yani, şükür bahsine...
Deriz ki: Şükrün bir mânâsı da, bir nimet, ne için ya-ratılmışsa, o yolda kullanmaktır. Buna bir misâl olaraktan
şöyle deriz:
Padişahın biri, kölelerinden birine, bütün lüzumlu maddeleriyle birlikte bir at gönderir. Bundan gayesi de kendine davettir. O köle bu ata biner, padişahın arzu et¬tiği gibi huzuruna bir an Önce varmaya çalışırsa, ne alâ... Verilen nimeti arzu edilen yerde kullanmış olur. Şayet, ona biner, padişahtan uzaklaşmaya çalışırsa, şaşkınlık et¬miş ve verilen nimete küfranla bakmıştır. En iyi bilen AUahtır.
OTUZÜÇÜNCÜ BÖLÜM KORKU VE ÜMİD
Bil ki...
Ümid için, hal tabiri kullanılması, gelip geçici oldu¬ğuna göredir. Aksi halde bu ümid, bir kimsede yerleşin¬ce o zaman makam adı verilir.
Bu kısa takdimden sonra deriz: Hal ve makam tabiri, hem korkuda, hem da ümid'de aynıdır, ayırd edilmesi için tetkik edilip bakılacak; bir şey kalbe elem ve üzüntü veri¬yorsa, onun adı korku'dur. Bir şey ferahlık veriyorsa,
onun da adı, ümid'dir.
Bu duruma göre, ümid, sevilen bir şeyin intizarı so¬nunda, kalbi rahata erdirendir. Lâkin, böyle bir ümidin de birtakım sebebi olmalıdır. Öyle ya, boş yere ümid ol¬maz.
Beklenen bir şeyin olacağına dair sebepler, çoğunluk
teşkil ediyorsa, buna ümid adı verilir. Ortada hiçbir se-

bep yokken bir şey bekleniyorsa, buna üraid değil, gurur demek daha yakışır. Sebeplerin oluşu ve olmayışı, yani beklenen bir şey, hem olabilir, hem de olmayabilir şeklin¬de bir vasat teşkil ediyorsa, o zaman bu işin adına temen¬ni demek daha yerinde olur...
Buraya kadar anlatılanlar, birçok gerçeği meydana çı¬kardı...
Kaib sahipleri bilir ki, dünya, âhiretin ekim yeridir. Kalb, yere benzer. îman orası için bir tohumdur. Taat.ve ibadet ise, su kaynaklarıdır. O akan sular, tohumun bit¬mesi için kalbin imdadına yetişir, durumunu, takviye eder.
Dünyaya dalan ve onda istiğrak halinde olan kalb, ço¬rak ve kuru bir yer gibidir. Orada tohumun yeşermesine imkân yoktur.
Kıyamet günü harman yeridir. Orada, yalnız bu âlem¬de ekim yapanlar, biçim işine girer.
Ekim yalnız iman tohumundan biter. Çorak ve kuru yerde tohum yeşernıediği gibi, iyiliğini yitirmiş kalbde. huyların kötüleştiği yerde iman ağacı yeşermez.
Bir kimse, Allah'ın fazlına güvenerek, semavî afatın defini diğer müfsit şeylerin dokunmamasını diledikten ? .. sonra, pâk-temiz, zararlı otları ayıklanmış, suyu var, yağ¬mur yağmış ve daha birçok lüzumlu şeyleri bir araya ge¬tirdikten sonra gerekeni yapar, hasad zamanını gözetmeye başlarsa, bu gözetmenin ismine ümid denir...
Şayet bir kimse sert, çorak ve susuz bir yere tohum ekip biçme beklerse, bunun hali gururdur.
Şayet bir kimse toprağı pâk, sadece susuz olan bir yere tohum eker; belki yağmur yağar, harman kaldırırım, diye beklerse; bunun haline de temenni adı verilir. Burada sana açılan ,mânâ şudur;
Bir kimse kalbine iman tohumunu eker, onu taat su¬yuyla sular ve yeri zararlı otlardan temizlediği gibi, kal¬bini kötü huylardan temizler, neticeyi hayır olarak bekler¬se, bu bekleyiş sahibinin haline ümid denir. Bunun dışın¬da hareket edenlere'gelince; ya temenni etmekte, ya da gurura kapılıp aldanmaktadırlar...
En makbul kimse ümid halinde olandır. Peygamber s.a. efendimiz de şu hadîs-i şerifiyle buna işaret etmek¬tedir:

«Akıllı o kimsedir ki, nefsinin düşük derecesini bün¬ye ölümden sonrası için amel eder... Ahmak odur ki, nef¬sini boş arzuların peşine bırakır ve birtakım boş temen¬ni İle Allah'a güvenir...»
Bu hadîs-i şerifı teyid eden bir âyet-i kerime vardır, zikredelim:
«Onların peşinden birtakımları geldi. Kitaba vâris ol¬dukları halde, bu ednâ dünyanın geçici şeylerine dalarlar. Ve bu hallerine bakmaz, bizim için bağış olacak, derler.»
(Araf, 169). Anlaşılıyor ki, bu ümid boştur, bir temele da¬yanmamaktadır. Çünkü daha önce gerekli işler yapılma¬mıştır:
Zeyde'l-Hayl ile Peygamber s.a. efendimiz arasında geçen b.ir vakayı anlatalım:

Bir gün, Zeyde'1-Hayl, Peygamber s.a. efendimize gel¬di ve şöyle dedi: -
— Ey Allah'ın Resulü; sana Allahü Teâlâ'mn kimi is¬
tediğini ve kimi.istemediğini sormaya geldim...
Peygamber s.a. efendimiz, şöyle sordu:
— «Nasıl sabahladın?»
Bu sorunun cevabı şu oldu:
— Hayrı ve hayır' ehlini düşünerek sabahladım. Ha¬
yırlı bir işin getireceği manevî kazanca inanıyorum. Bir
hayır yapmaya imkânım olsa derhal koşarım. Bununla be¬
raber, bir hayır işi kaçıracak olursam, üzülür ve sızlanı¬
rım...
Bunu dinledikten sonra Peygamber s.a. efendimiz şöy¬le buyurdu:
— «Bu söylediğin şeyler, Allah tarafından sevilen ve
istenen bir kimsenin vasfıdır. Allah, senin için bunun ak¬
sini dileseydi, Öyle bir yol hazırlardı ve o yola girdikten
sonra da, hangi vadide ölürsen öl, aldırmazdı...»
Peygamber s.a. efendimiz bu hadîs-i şerifı ile hakkın¬da hayır istenen kimsenin alâmetini anlattı. Ve bu şekil¬de bir vasfa sahib olanın da, neticenin hayırla bitmesine ümitli olması gerektiğini belirtti...

ÜMİDLİ OLMANIN FAZİLETİ VE ONA TEŞVİK

Bilmelisin ki, ümidli bir şekilde ibadet etmek, korku ile ibadet etmekten daha faziletlidir. Allahü Teâlâ'ya en

yakın kul, onun tarafından en çok sevilendir. Sevgi ise, ümid verir. Hayırlı ümid, hem Hakk'a yakın kılar, hem de sevdirir. Korku daima kaçmayı intaç eder. Ümidin değerini şu hadîs-i şerif bize anlatır: «Sizden, herkes Allah'a iyi zan besleyerek ölecektir.» Bir gün Peygamber s.a. efendimiz, son nefesini ver¬mekte olan bir hastanın yanma gitti. Ona şöyle sordu:
— «Kendini nasıl buluyorsun?»
Hasta şöyle dedi:
— Kendimi, günahlarım sebebiyle korkar ve Allah'ın
rahmetini bol bilerek ümidli buluyorum...
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Bu halde, iki şey — yani korku ve ümid — bir ku¬
lun kalbinde birleşince, ancak Allahü Teâlâ ona umdu¬
ğunu verir ve korktuğundan emin eder...»
Bil ki...
Bir kimse ye'se düşer ve tam ümidsizliğe kapılırsa, ya
da o kimseye, korku galip gelir, kendine ve' eli altında bulunanlara zarar verirse, iyi bir şey olmaz. Her iki duygu da, tedavi edilmeye muhtaçtır.

Bir kimsede bol temenni bulunursa, ona ümid ilâcı bir çare olmaz, öldürücü bir zehir olur. Bunun misali bal¬dır. Bal ancak soğukluk veren hastalığa tutulana bir ısı¬tıcı çaredir. Ateşler içinde yanan hasta yerse hemen ölür. Bol temenni peşinde koşup, boş yere ümid edip, israfa da¬lanın ilâcı elbette ümid değil, korku olmalıdır. Korkuyu getiren bir şeyle tedavi edilmelidir. Bir kimse de, korku¬ya kapılır, bu korku duygusu halini sararsa, ona da ümid ilâcı verilmelidir. Korku ve ümid iki çeşmedir. Herkes kendine has olan hali tetkik eder, durumuna uyanı içer...
Hazreti Ali r.a. diyor ki: Âlim ona denir ki, İnsan¬ları Allah'ın rahmetinden ümitsiz etmez ve tamamen mekrinden de emin olma duygusunu vermez. Âlimler, Pey¬gamberlerin vârisleridir. Kaîbîerin doktoru olmaları ve her hastanın haline uygun ilâcı kullanmasını bilmeleri ge¬rekir.
Ümid duygusunu celb için bir çare de, insanın Allah

tarafından verilen nimetleri düşünmesidir. Bu nimetler arasında can sağlığı, duyguların sağlamlığı vb. gibi... şey¬leri sayabiliriz.
Sonra, hidayeti bulmak için, peygamberlerin gelişini düşünmek de, ümitsizliği eritir.
Sonra, yenen içilen şeyleri ve tedavi için Allahü Te-âlâ'run halk ettiği tedavi nimetlerini düşünmek de Allah'a karşı ümidsizliği giderir...
Zikredeceğimiz âyet-i kerimeler de, korku duygusunu giderir ve ona karşı ümitli olma duygusunu verir...
«Ey israf edip, nefislerini boş yola sevk eden kulla¬rım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah, bütün günahları bağışlayabilir.» (Zümer, 53).
«Melekler, rablarını teşbih eder ve ona hamd ederler. Ayrıca, yeryüzündekiler için bağış talebinde bulunurlar. (Zümer, 75).
Şu âyet-i kerime de korkuya dairdir: «Onların üstlerinde tabaka tabaka ateş, altlarında yi¬ne tabaka tabaka ateş vardır. Allah kullarını böylece kor¬kutur.» (Zümer, 16).
Bu âyet anlatıyor ki, iman sahiplerini Allah ateşle korkutuyor. Şu var ki, ateş kâfirler için yaratılmıştır.
Ebu Muse'l-Eşari r.a. şöyle bir hadîs-i şerif rivayet eder:
«Ümmetim, rahmete nail olmuştur, öbür âlemde bn-lara azap yoktur.»
Bu konuda âyet, hadîs, sayılamayacak kadar çoktur. Enes r.a. tarafından anlatılan uzun bir hadîs-i şerifin konumuzu ilgilendiren bir kısmını alalım:
Peygamber s.a. efendimize bir Arabî geldi. Ve şöyle bir sual sordu:
— Kıyamet günü, halkın hesabına kim bakacak ya Resûlallah?..
— Allahü Teâlâ...

deyince şu karşılığı verdi:
— Tek başına ha?..
— «Evet, tek başına...»
Bu cevap üzerine Arabî güldü... Peygamber s.a. efen¬dimiz gülüş sebebini sordu ve aralarında aşağıdaki konuş¬ma geçti...

— «Ya Arabî niçin güHün?».
— Düşünüyorum. Allah kerimdir. Gücü yettiği kadar affeder. Hesap görünce de müsamaha gösterir. Sevindim...
Bundan sonra Peygamber s.a. efendimiz devam etti:
— «Arabî doğru söyledi... Ayık olunuz, Allah'tan daha kerim yoktur. İkram edenlerin en üstünüdür. Arabî işin inceliğine erdi...»

KORKU

Daha önce korkunun mânâsını anlattık! Burada ikinci defa ele alıyoruz.
Korku ve ümit iki bağdır. Kalbinde Hak Teâlâ'nın Ce¬mâl sıfatı tam tecelli etmeyen kimse bunlarla yola getiri¬lir. O ilâhî Cemâl tecellisini de kalbinde bulan, korku ve ümidi de geçer, yücelere gider. Vasıtî Hz. bu durumu işa¬ret ederek şöyle der: Korku kulla Allah arasında bir per¬dedir. Yine buyurur: Sırlar âleminde Hak zahir olunca; ne korkunun, ne de ümidin bir değeri kalır...
Ezcümle, deriz ki: Seven sevdiğine kavuştuktan son¬ra, korku başlar. Vuslatın biteceği ve ayrılık korkusu... Bunlar büyük makam... Biz oraya henüz gelmedik... işin ön sözünü yapıyoruz...
Halimize göre, korku gerekir. Bu sebeple, çarelerini aramak icab eder...
Başta insanın, azabın ve hesabın şiddetli olacağına dair âyet-i kerimelere dikkat etmesi gerek... Bu konu ile ilgili hadîs-i şerif ve haberleri de incelemeli... Sonra in¬san; Allahü Teâîâ Hz. nin azamet ve celâli karşısında ken¬di âciz, nâçiz durumunu da düşünmeli... «Benim için, ne şunların Cennete girişi, ne de şunların Cehenneme atılışı bir önem taşır. Ne o sevindirir, ne de bu üzer...» vb. kudsî hadîslerin mânâsını düşünmeli...
İnsan bilmeli... Yaptığı cinayet ve terkettiği ilâhî emir¬ler, işlediği suçlar sonunda azaba uğrayacaktır. Bu azaba uğrayış; Allahü Teâlâ için bir önemli iş değildir. Cümle âlem helake uğrasa, Allahü Teâlâ için çözümü güç bir şey olmaz.
însan nefsini muhatap alıp demeli: Şu zavallı bir cürüm işledi, kötülük yaptı. Böyle olunca Allah'tan en çok

korkması gerekir. Çünkü helaki kimseyi ilgilendirmez, al¬dıran olmaz... Neden hatalar işleyen çok korkmasın; Pey¬gamber s.a. efendimiz, «Aranızda Allah'ı en çok bilen be¬nim, aynı zamanda en çok korkan yine benim,» buyurur¬ken hatalarla dolu kul elbet korkmalı...
Allahü Teâlâ, Hz. Davud Peygambere şöyle vahyetti:
«Ya Davud, yırtıcı ve parçalayıcı canavarlardan kork¬tuğundan daha fazla benden kork...». Burada yırtıcılığın anlamı şu ki, o seni yıkar, helak eder, ötesini düşünmez...
Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulur:
«Bir kimse Allah'tan korkarsa, her şey ondan korkar. Allah'tan başkasından korkan ise, her şeyden korkar...»
Hz. Aişe r.a. anlatıyor:
Bir gün Peygamber s.a. efendimize, «Onlar Rablarına dönecekleri için korku içindedir, kalbleri titrer.» (Mümi-nun, 60) âyet-i kerimesini okudum, ya Resûlallah, o kor¬kan kimseler hırsızlık ve zina mı yapmıştır, diye sordum. Bunun üzerine şöyle buyurdu;
— «Hayır onlar oruç tutan, namaz kılan ve zekât ve¬rendir. Onların korkusu, bu yapılanların kabul olup olma¬yacağı endişesi sonunda olur...»
Bir başka hadîs-i şerifte ise, şöyle buyurulur:
«Bir sinek başı kadar dahi olsa, kimin gözünden bir damla yaş Allah'tan korktuğu için dökülür, bir yere de-ğerse; Allah o yerin ateşte yanmasını haram kılarf»

KORKU İŞİNDE PEYGAMBERLERİN DURUMU

Hz. Aişe r.a. anlatıyor:
Her ne zaman hava bozulsa, yahut sert bir rüzgâr es¬meye başlasa, Peygamber s.a. efendimizin rengi değişir. Ayağa kalkar, hücrede gider gelir...Bir ileri, bir geri... Dışarı çıkar, içeri girerdi... Bunları, Allah'ın azabından korktuğu için yapardı...
Çok kere Peygamber s.a. efendimiz «Hakka» sûresini okur; baygın düşerdi...
Aliahü Teâlâ, Musa Peygamberin de, azamet-i İlâhiye karşısında bayılıp düştüğünü bir âyet-i kerimede haber verir (Araf, 143).
Peygamber s.a. efendimiz bir defa, Cibril'i geyik su-

retinde görmüş ve ansızın korkup bağırmıştı...
Bir hadîs-i şerifinde, Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur:
«Cibril her gelişinde Cebbar olan Allahü Teâlâ'nm korkusundan, gök gürültüsü gibi sesler çıkararak gelirdi.»

Derler ki, şeytanın başına malûm felâket geldikten sonra, Cibril ve Mikâîl ağlamaya başladı. Allahü Teâlâ sebebini sordu:
— «Size n'oluyor, niçin ağlarsınız?».
Durumlarını şöyle arz ettiler:
— Yarabbi, senin gazabından emin olamıyoruz. Aynı
şeyin bizim de başımıza gelmesinden korkuyoruz...
Bunun üzerine Hak Teâlâ şöyle buyurdu:
— İşte böyle olun, gazabımdan emin olmayın...
Ebû Derda r.a. diyor ki: İbrahim Peygamber a.s. na¬maza kalktığı zaman, kalbinin iniltisini, ehl-i hal bir mil Öteden duyardı. Onun bu hali, Allahü Teâlâ'dan korktuğu için olurdu.
Mücahid r.a. şöyle anlatıyor:
Davud a.s. kırk gün secdeden başını kaldırmadı ve de-, vamlı ağladı. Öyle ki, göz yaşlarının akıntısından otlar bitti. O biten otlar başını örttü... Onun bu hali sonunda şöyle bir nida geldi...
?— Ya Davud, aç mısın, yemek mı istersin? Susadm da . su mu içmek dilersin? Çıplaksın da elbise mi arzularsın?
O bu sözlerle teskin olmuyordu. Ev, nefesi kokusun¬dan dolmuştu. îçi o kadar ateşliydi ki oraya bir şey değ¬dirmek kabil olsaydı da; değseydi, yanardı.
Allahü Teâlâ ona acıdı ve tevbesini kabul etti... Ve:
— Yarabbi, hatamı avucuma nakşet, dedi ve arzusu oldu... Yemek için ve içmek için, ellerini her açtıkça o hatasını okurdu... Ve o hata kendini saatlerce ağlatırdı.
Derler ki: Davud Peygambere sunulan kadehin üçte ikisi daima dolu kalırdı. Elini yemeğe uzatınca, avucu için¬de yazılı hatasını görür, lokmayı alıp dudağına götüre¬mezdi...
Davud Peygamberi anlatanlar diyor ki: O hayatı bo¬yunca bir defa bile semâya baş kaldırıp bakmadı... Böyle bir şeyi yapmaya, Allah'a karşı utanç duygusu mani olu¬yordu.

Davud Peygamber a.s. bazı münâcatmda şöyle derdi:
İlahî, hatalarımı andıkça, geniş olmasına rağmen, yer ! bana daralıyor, sıkıştırıyor. Rahmetini düşündükçe de, kor-jkum geçiyor, iyi halimi buluyorum. Sen süphansın. İlahî, 1 hatamdan ötürü, hastalığımı tedavi etmeleri için, tabib kullarına gidiyorum, hepsi senin yolunu gösteriyor... Rah¬metinden ümit kesenlerin gideceği yer, yine rahmet kapın oluyor.
Fudayl — Allah rahmet eylesin — diyordu ki, şöyle duydum: Bir gün Davud a.s. Peygamber hatasını hatırladı. Şiddetle bağırdı ve elini basma koyup dağa kaçtı... Yır¬tıcı hayvanlar başına toplandı...
Onlara döndü, şöyle hitap etti:

Geldiğiniz yere dönünüz, sizi istemiyorum. Benim is¬tediğim hatasını bilip ağlayandır. Beni ağlayıcı karşılasın.
Günahkâr olmayanları, günahkâr Davud ne yapsın?
Davud a.s. çok ağlardı. Bunu gören yakınları ona çı¬kışırdı. Fakat o bunlara aldırış etmezdi, şöyle derdi:
Asıl ağlayacak gün gelmeden, bırakın ağlayayım. Ke¬miklere ateş düşüp, içe ateş dolmadan önce, bırakın ağla¬yayım. Sadece Allah'ın emrini bilen, onun emrini, âsi ol¬madan yerine getiren, çok güçlü, şiddetli melekler; hak¬kımda sert azabın tatbiki için emir almadan bırakın beni ağlayayım...
Ömer b. Abdülâziz diyor ki: Davud a.s. Peygambere malûm hata isabet ettikten sonra, sesi kısıldı... Bu hal karşısında şöyle yalvardı:
— İlâhî sesim kısıldı. Güzel sesli doğruların, saf ve temiz sesleri arasında yerim kalmadı...
Davud Peygamberi şöyle anlatırlar:
Çok ağlama sonunda gücü eridi. Gamı arttı... Bu ağ¬lamanın bir faydasını da göremedi... Şöyle yalvarmaya başladı:
— Yarabbi, bu ağlayıp sızlamama acımayacak mısın?
Bu dilek üzerine Cenabı Hak şöyle vahyetti:
— «Ya Davud, günahlarını unuttun, ağlamanı hatır¬ladın...»
Bu cevab karşısında Davud a.s. şöyle dedi:

— îlâhî, efendim nasıl hatamı unutabilirim ki... O daima aklımda... Zebur'u okuduğum zaman akan sular du¬rur. Sert esen rüzgâr sakinleşir. Kuş gelir başıma konar, bana gölge yapar. Hal böyle iken, seninle aramızda vuku bulan bu yabancılık nedir?
Bunun üzerine şu vahyi aldı:
— «O ünsiyyet, ta attan ileri geliyor, bu yabancılık da İsyandan...»
Ya Davud, Âdem; yarattığım halkın biridir. Onu elim-îe yarattım, ruhumdan üfledim. Meleklere emrettim, ona secde ettiler. Keramet libasını ona giydirdim. Vekar ta¬cını başına vurdum. Hal böyle iken, bana yalnızlıktan dert yandı. Havva'yı ona zevce ettim ve Cennete yerleştirdim. İsyan edince de çıplak ve zelil bir halde, yakınlığımdan kovdum.
Ya Davud, beni dinle... Sözüm hakkı için, bize itaat ettin, arzunu yerine getirdik. İstedin verdik... Bize isyan edince, sana mühlet verdik. Bundan önceki temiz halinle tekrar bize dönersen, yine seni kabul ederiz.»
Yahya b. Ebu Bekir de Davud a,s. Peygamberi şöyle hikâye eder:

İşittiğimize göre Davud a.s. okumaya başlamadan ye¬di gün önce, yemek yemez ve bir şey içmezdi, kadınlara da yakın olmazdı... Minberini sahraya çıkarmaya bir gün kala, Süleyman'a emreder, susuz çöllerde, yüksek tepeler¬de ve enginlerde dellal gibi bağırtır, okuyacağı zamanı ilân ettirirdi... Bunu duyan, çöllerdeki yırtıcı hayvanlar, dağ başlarındaki vahşiler ve kuşlar yuvalarından uçar, gelirdi. Genç kızlar da hücrelerinden çıkar, koşa koşa ge¬lirdi... İnsanlar, o gün için oraya hep toplanırdı...
Davud Peygamber minbere çıkınca, etrafını Beni İs¬rail çevirirdi. Her sınıf kendi seviyesine göre oturur, din¬lerdi... Süleyman a.s. ise, Davud Peygamberin başucunda dururdu...
İlk başta Yaradana sena ve hamd ederdi... Bu arada, halk ağlar ve yalvarırdı... Bundan sonra, Cenneti ve Cehennemi anlatmaya baş¬lar ve o zaman, haşereler ve bir kısım vahşi, yırtıcı hay¬vanlar ölürdü... Daha sonra, kıyamet gününün şiddetli ha¬linden anlatır, kendisi için de sızlanırdı... Bunları anlatır-ken de her tayfadan bir kısmı yine Ölürdü...

__ KORKU VE ÜMÎD —

Bir defasında şöyle bir vaka oldu:
Süleyman a.s. ölenlerin çoğaldığını görünce, ah ba¬bacığım, dinleyicileri, parçaladın... Beni Israilden birçok¬ları öldü... Vahşî ve haşerelerden de ölen oldu... dedi...
Bu halden sonra, dua etmeye koyuldu. Bu arada Beni İsrail'in âbid kimseleri, Davud, a.s. Peygambere şöyle
hitab etmeye başladı:
— Ya Davud, Rabbmdan; cezanın gelmesi için acele¬cilik ettin...
Bu arada Davud a.s. bayıldı. Onun bu halini gören oğlu Süleyman, bir sergi serdi, üzerine yatırdı... Sonra da
bir çağırıcıya:
?— Burada ölenlerin, kalan yakını bir sergi getirsin
ve cenazesini üzerine yatırsın...
Şeklinde ilân etmesini söyledi... Bu arada bir kadın geldi, yakınını alırken şöyle dedi:
— Ey Allah korkusundan ölen...
Bir başkası da şöyle diyordu:
— Ey Öbür âlemin en elim azabı olan ateşten korktu¬
ğu için Ölen...
Bu olup biten işlerden sonra Davud a.s. ay ildi. Elini basma koydu, ibadet yerine girdi, kapıyı kapadı ve Allahü Teâlâ'ya şöyle yalvarmaya başladı:
— Ya ilâhî, sen Davud'a dargın mısın?..
O münacaatına devam ederken, oğlu Süleyman gelip kapıya oturdu, içeri girmek için izin istedi... Bir miktar arpa ekmeği getirdi ve babasına şöyle dedi:
— Babacığım, şunları ye ki, sana kuvvet gele... Arzu
ettiğin kadar ibadet edebilesin...

Sonra, Allah'ın nasib ettiği kadar ondan yedi ve Beni
İsrail'in arasına çıktı...
Yezid-i Rekkâşi diyor ki: Davud a.s. bir gün halka vaaz edip, hata işlememeleri için korkutmaya çıktı... Kırk bin cemaatı vardı... Vaaz dönüşünde otuz bini ölmüştü, ancak, onbini geri döndü...
Davud a.s. çok kere, cezbeye tutulur, düşer çırpmış di. O kadar çırpınırdı ki, bacakları yerinden çıkacak gibi olurdu... Bu halini bildiği için; daima yanında bulunan iki cariyesine şöyle tenbih etmişti:
?— Çırpınmaya başladım mı, bacaklarımın üzerine otu¬run...

Emrettiği gibi yaparlardı...
Hz. Ebu Bekir, ilâhî haşyet haline kapılır ve bir kuşa bakar şöyle derdi:
— Ah keşke ben de senin gibi olaydım... însan olarak yaratılmayaydım...
Ebu Zer r.a. ise şöyle diyor: Nasın yaslanacağı bir ağaç olmayı isterdim.
Hz. Osman r.a. şöyle diyor: İsterdirri ki, öldükten son¬ra hiç dirilmeyeyim...
. Aişe r.a. ise şöyle diyor: İsterdim kî, unutulmuş git¬miş bir şey olayım.
Hz. Ömer r.a. çok ağlardı... O kadar ki, yanaklarında, göz yaşlarının akıp gittiği belli olan iki derin çizgi görü¬nürdü...
Hz. Ömer r.a. şöyle buyururdu:
Bir kimse Allah'tan korkarsa, öfkesi şifa bulmaz... Bir kimse Allah'a karşı ittika sahibi olursa, nefsi tarafın¬dan gelen arzusunu yerine getiremez. Eğer kıyamet günü olmayacak olsaydı, gördüğünüz nizamı bir başka durum alırdı.
Bir gün Hz. Ali r.a. sabah namazını kıldırdı. Selâm¬dan sonra cemaate döndü... Bir üzüntüye kapıldığı halin¬den belliydi. Ellerini oğuşturdu, şöyle konuşmaya başladı:
— Bu gece rüyamda, Ümmet-i Muhammedden İbaret bir topluluk gördüm. Şu anda onlara benzeyeni göremiyo¬rum. Renkleri sararmıştı... Saçları dağınık, güç bîr hal İçindeydiler. Kaşları arasında, keçi kılma benzer bir tu¬tam saç vardı. Yatıp kalkmaları Allah içindi. Secde ve kıyam halinde idiler. Allah'ın kitabını da okuyorlardı. Ayak üstü ve yüzyüze çiftleşiyorlardı. Bu arada onlara bir azab yeli esti... Halbuki o gece Allah'ı anarak sabah-lamışlardı... O esen azab yelinin tesiriyle, bir ağaç gibi yere serildiler... Gözlerinden yaşlar akmaya başladı, elbi¬selerini ıslattı. Bu karışık hal içinde şaşırdım. Allah'a and olsun, kendimi gafil yatıp kalkan bir topluluk içinde san¬dım...
Bu rüyayı anlattıktan sonra, onun bir defa dahi gül¬düğünü gören olmadı... Ta, îbn Mülcem tarafından şehid edilinceye kadar...
Hz. Ömer r.a. Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet dinlediği zaman, bayılır giderdi. O halin bıraktığı iz, onda günlerce

devam ederdi.
Bir gün yerden bir saman çöpü aldı ve şöyle dedi: N'olurdu, ben şu saman çöpü olsaydım. Ah, keşke adı anı¬lan bir şey olmayaydım... Anam beni doğurmayaydı. Unu¬tulup giden bir şey olaydım...
Hz. Hüseyin b. Ali r.a. abdest aldığı zaman, rengi sa¬rarırdı. Evdekiler ona, nedir bu halin, her abdest alışında böyle oluyorsun, dediler. Onlara şu cevabı verdi:
— Biliyor musunuz, şimdi kimin huzuruna duraca¬ğım?
Hz. Fudayl'i r.a. bir arefe günü görenler şöyle anlatı¬yor:
? — Halk dua ediyordu. O evlâdını yitirmiş ana gibi, yanık yanık ağlıyordu. Güneş batmaya az kalmıştı. Saka¬lını kavradı, başını semâya kaldırdı ve vah ayıplarıma... Beni bağışlasan bile onları unutamam... Sonra halkla be¬raber oradan ayrıldı...
îbn Abbas r.a. dan, Allah'tan korkanların hali sorul¬du. Şöyle anlattı:
— Allah korkusundan kalbleri sızlar. Gözleri ağlar. Biz nasıl ferah oluruz. Ölüm peşimizde... Kabir önümüz¬de... Kıyametin olacağı kati... Cehennem geçeceğimiz yol¬da... Durağımız, Rabbımızm huzuru... derler...
Hammad Hz. bir yere otururken titrerdi ve kıvranır dururdu. Halini görenler, rahat otursan nasıl olur derler¬di. Onlara şu cevabı verirdi:
— Sizin dediğiniz şekilde oturuş, halinden emin olan¬lara has bir şey... Ben emin değilim. Çünkü Allah'a karşı isyanda bulundum...
Ömer b. Abdülâziz diyor ki: Allahü Teâlâ; gaflet ha¬lini bu kullara bir rahmet olarak verdi. Ta ki, Allah kor¬kusundan düşüp Ölmeyeler...
Ensardan bir gencin içine, Cehennem korkusu düş¬müştü. Bu halini arz etmek için Peygamber s.a. efendimi¬zin huzuruna çıktı. Başını Peygamber s.a. efendimize yas¬ladı ve öldü... Efendimiz buyurdu: «Arkadaşınızı teçhiz ediniz. Ayrılık ateşi, onun ciğerini dağladı...»
Doğruyu en iyi bilen Allah'tır. Dönüş ve gidiş onadır.

OTUZDÖRDÜNCÜ BÖLÜM FAKR VE ZÜHD
Fakr haline dair şu âyet-i kerimeyi başta zikredebili¬riz:
«Ey insanlar, Allah'a göre hepiniz fakirler sayılırsı¬nız.» (Fatır, 15).
Bil ki...
Fakir ona derler ki, muhtaç olduğu bir-şeyi kendi gay¬reti ile elde edemeye... Bu duruma göre, bütün insanlar fakirdir. Çünkü onlar, hayatları boyunca Allah'a muhtaç¬tır. İlk yaratılışları da ondandır. Bu vücudu kendileri var edemez... Hepsi yaratma, besleme vs. Allah'a aittir. O mutlak bir zengindir, varlık sahibidir.

Bu önsözden sonra, dünya malından yana fakir olan¬dan bahsedeceğiz... Bu fakir odur ki, dünyalık geçimi için muhtaç olduğu şeyi bulamaya... Bunların çeşitleri vardır. Biz, beşe ayırıp anlatacağız:

1 — Bu durumda olan kimse, malın varlığını istemez. Gördüğü yerden de kaçar. Buna Zahit! denir.

2 — Bu durumda olan kimse, maldan kaçmaz. Mutlak elde etmek için hırsa da kapılmaz. Elde ettiği zaman da, kötü -demez. Buna da haline razı denir.

3 — Bu halin sahibi için. malın varlığı, yokluğundan iyidir. Mal gelince sevinir, içi ferahlar. Bununla beraber, ille de mal sahibi olacağım diye direnmez.

4 — Bu hali taşıyan kimse, mal için isteklidir. Şu var ki, elde etmekten âciz olduğu için bırakır...

5 — Bu halin sahibi günlük ekmeğe muhtaç ve aç kimsedir. Hiçbir şey elde etmesi mümkün değildir. Ken¬disi ve çocukları için giyecek bulamaz. Bu halin sahibi böyle bir ihtiyaç halinde, dünya malı için, bîr rağbet hissi duymazsa, gerçek bir zahiddir. Ama, böylesi nadir bulu¬nur.

Bu sayılan beş halin çok üstünde bir şey var ki. o da dünya malının varlığı, yokluğu yanında eşit ola... Elinde çok olunca isteyene vere, olmayınca aklına yokluk gel¬meye... Hatta, şahsî ihtiyacını dahi düşünmeye... Daima çevresini düşüne... Tıpkı Hz. Aişe'nin hali gibi...

Bir gün ona yüzbin dirhem tutarında dünyalık getir¬mişlerdi. Hepsini dağıttı. Oruçlu olduğu halde, iftar etmek için aklına bir şey ayırmak gelmedi. Akşam olunca hiz¬metçisi:

— Hepsini dağıttın, iftar için bir şey ayırsaydın, et alsaydık olmaz mıydı?

deyince şöyle buyurdu:

— Evet, hatırlatsaydm yapardım...

FAKR HALİNİN FAZİLETİ

Önce, îbn Ömer tarafından anlatılan bir hadîs-i şe¬rifi hatırlatalım.

Diyor ki, bir gün Peygamber s.a. efendimiz ashaba şöyle sordu:

— «İnsanların hayırlısı kimdir?...»

Ashab r.a. şu cevabı verdi:

— Elinde dünyalık bol olan ve bu bolluk içinde, şah¬sını da düşünmek suretiyle malın hakkını yerine getiren¬dir.

Bu cevap üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Evet, hu. kimse de iyidir. Fakat, benim anlatmak istediğim hu değildir.» .
Ashab, o halde kimdir, ya Resûlallah buyurun, deyin¬ce Peygamber s.a. efendimiz şöyle anlattı: _ ^
— «O, öyle fakir bir kişidir ki, elindeki şey kendi ihti¬yacını giderecek kadar dahi olsa, daha muhtaç mümin kar¬deşini bulur verir...»
Söyle bir hadîs-i şerif rivayet edilmiştir: «Ümmetimin fukara zümresi, zenginlerden beşyüz yıl önce Cennete gireceklerdir.»
İsa Peygamber, gezerken birine rastladı. Toprağa yat¬mış, baş altına da yastık yerine bir kerpiç yerleştirmişti. Saçı, sakalı toprağa karışmıştı. Üzerinde ise, ince bir aba
vardı.
Adamın bu halini gören İsa Peygamberin kalbine ge¬len şu oldu:
— Yarabbi, sen- bu kulundan geçtin mi, bunun dün¬yada vazifesi kalmadı mı?

O anda Allahü Teâlâ ona şöyle vahyetti: — «Ya İsa, bilmez misin, bir kimseye varlığımla te¬celli ettim mi, dünyalık işler, ondan ayrılır, gider.» Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur: «Benim iki sevdiğim vardır. Onları seven beni sev¬miş, buğzeden de bana buğzetmiş olur. O şeyler; Fakr hali ve Cihad'dır...»
Bir gün Cibril a.s. Peygamber s.a. efendimize geldi ve şöyle dedi:
Allahü Teâlâ sana selâm etti ve şöyle buyurdu:
} «Şu dağı senin için altın yapmak istiyorum. Dilediğin gibi harcet. Gittiğin yere seninle gelsin. Bunu sen de arzu ediyor musun?».
Bu emri Peygamber s.a. efendimiz, başını göğsüne doğ¬ru eğerek dinledi. Sonra şöyle buyurdu:
«Ya Cibril, dünya, başka sığmağı olmayanlara bir sı¬ğmaktır. Malı da, başka varlık bilmeyenlere -bir varlıktır. Bu durumda, dünya ve dünya malına sahib olmaya can atanlar; ötesine akıl erdiremeyen kimselerdir.» . Bunun üzerine Cibril şöyle buyurdu:
«Allahü Teâlâ sana gerçeği söyletti ve onda sabit kıl¬dı.»
Rivayet ederler ki, İsâ Peygamber, seyahat sırasında, abasına bürünüp yatan bir zata rastlar. Ve onu uyarır, Şöyle der:
?— Ne yatarsın, kaîk Allah'ı zikret. Şu cevabı alır:
— Benden ne beklersin. Ben- dünyayı, dünya ehhne bıraktım, bu kararım kati...
Bu cevap İsa peygamberin hoşuna gider ve şöyle der:
— O halde uyu sen sevdiğim kimselerdensin.

Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifınde şöyle
buyurur:
«Cennete baktım, içindekilerin çoğu fukara zümresi idi. Cehenneme baktım, onun da çoğunu zenginler doldur¬muş eordiim.»
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur: «Ey fukara zümresi, kalben, Allah'a rıza duyguları arz ediniz. Böyle yaparsanız, sevap üzerine zafer kazanmış olursunuz. Aksi halde çektiğiniz sıkıntı" yanınıza kalır, bir sevap alamazsınız.»

. FAKR VE ZÜHD

Allahü Teâlâ İsmail Peygambere şöyle vahyetti: «Beni, gönlü kırıklar yanında ara.»
Bunların kim olduğu sorulunca da şöyle buyurulur: «Doğru, haline razı olan fukara zümresi...»
Buraya kadar anlatılan âyet-i kerime, hadîs-i şerif ve çeşitli rivayetler gösteriyor ki, fakirlik, faziletli bir iş ve hırsa kapılmadan çalışıp kazanmanın da bir zararı yok. Her iki halde de dürüstlüğü elden bırakmamak şart... Dünyalığın en iyisi orta halli ve yeterli olanıdır. Bunu, Peygamber s.a. efendimiz şa duası ile bize anlatıyor:
«Allahım, Muhammed ümmetinin rızkını yeteri kadar ihsan eyle.»
Yeterinden fazla rızık geliyorsa dikkat gerek. Bu ge¬len dünyalık yerinde harcanmıyorsa manevî derece düşer. Hele, gelen dünyalık malı, yığmak ve muhtaçlara dağıt¬mamak ise, tamamen dereceyi düşürür. Bize gelen ilahî emirler böyledir.
Dünyalık yönünden fakir düşen kimse sabırlı ve ta-hammüllü olmalıdır. O halden kurtulmak için elinden gel¬diği kadar çalışmalı. Dilenciliğe düşmemek için azamî gay¬ret sarf etmeli. Dilenciliğin dinimizde haram olduğunu bilmelisin; buna dair birçok hadîs-i şerif vardır. Bir ta¬nesi şöyledir:
«Zenginin sırtından geçinmek için, dilencilik yolunu tutan kimse, Cehennemde kendisini yakacak ateşi artır¬maya çıkana benzer.»
Dilenciliğin kötü olmasına rağmen kapıya gelen dilen¬ciyi boş çevirmek de caiz değildir. Bunu belirten bir ha¬dîs-i şerif şöyledir:
«Dilenci at üstünde dahi gelse, boş çevirmeyiniz. Yığ¬dığınız malda, onun da hakkı vardır.»
Bazı hallerde dilenciliğin caiz olduğu da vardır. Öyle olmasaydı, «Onun da hakkı vardır» buyurulmazdı. Fakat bu hal şahsa göre değişir.
Dilenmek hayatî- bir tehlike olduğu zamanlarda caiz¬dir. Ölüm tehlikesini veya sağlık durumlarının bozulacağı zamanlarda, o hali geçirmek için, varlık sahibi kimseler¬den bir şey istenebilir. Ama, daha fazlasını almak, hele

yığmak için dilenmek, hiç doğru değildir. Böyle bir şeyi âdet haline getirmek katiyen yerinde bir hareket değildir.
DİLENCİNİN DURUMU
Bu konuda Bişri Hafi'yi dinleyelim. O, fakirliği tarif ederken şöyle diyor:
Fakirlik üç çeşittir:
1) Dilencilik yapmaz. Kimseden bir şey istemez. Ve¬
ren olursa, geri çevirmez, alır. Bu halin sahibi, ilâhî ya¬
kınlığı ermiş, mukarrebun zümresiyle beraberdir. Firdevs
Cenneti'ne girecektir.
2) Bu halin sahibi muhtaç olduğu şeyi ister. Bu zat
doğrularla beraberdir. Ashab-ı Yemin'den sayılır.
3) Bu üçüncü zümre, sayılan iki zümrenin dışında
kalandır.
•
Bu bölümün başında, fakirlerin durumunu daha ge¬niş izah etmiştik. Hatırlayacağınız gibi, orada fukara züm- . resini beşe ayırmıştık. Onlardan da anlaşılacağı gibi, ne şekilde olursa olsun, dilencilik mutlaka-manevî dereceyi düşürür. İsterse dilenen kimse zarurî ihtiyacı için dilen¬sin. Bu durumu, aşağıya alacağımız hikâye güzel anlatır.
Şakik b. İbrahim, Horasan'dan kalkmış, îbrahim Ed-hem Hz. nin ziyaretine gelmişti. O, bulunduğu yerde, ma¬nevî bir önderdi. îbrahim Edhem bunu biliyordu, sordu:
— Arkadaşlarınızdan fakir olanların hali nasıl?
Şu cevabı aldı:
— Orada iken, durumları şu idi: Bir şey verilirse alı¬
yor, şükrediyorlardı, verilmeyince de sabrediyorlardı...
Onların bu halini anlatırken bir övme bekliyordu... Çünkü kendisi de övüyordu. Öyle ya, Övmemek için bir sebep yoktu. Onlar dilencilik yapmıyordu ki... Fakat ya¬nıldı. Gerçi, dış görünüşte bu yeterli idi. Ama gerçekte, iç âleme göre kâfı değildi. Bu yüzden îbrahim Edhem Hz. anlatılan halleri yeterli bulmadı ve şöyle buyurdu:
— Bunu Belh ilinin köpekleri de yapıyor. Bu anlat¬tıkların pek Önemli değil.

O halde, size göre ne olmalı deyince, şöyle devam etti:
— Bize göre fukara zümresinin hali şöyle olmalı: Bir şey verilmediği zaman şükür, verilince de daha muh¬taçlara dağıtmak...
Şakik b. îbrahim bu açıklamayı beğendi. Gerçek söy¬lediğini anladı... Ve kalkıp îbrahim Edhem'in alnından öptü.
Bazı büyük zatlara halktan bir şey istemek hali arız olur. Onlara göre, dilenci olma hali ile olmamanın bir üs¬tünlüğü yoktur. Bu hal, bazı velî zatlarda görülür. Onlar bunu bir hikmete mebni yapar. Bir rivayete göre, Ebu Ha¬san Nuri r.h. böyle yapanlardan biridir. Onu bu halde gö¬ren bir zat şöyle anlatıyor:

Dilencilik etmeyi doğrusu ona çok gördüm. Cüneyd Hz. ne gidip durumu anlattım. Şöyle buyurdu:
— Çok görme. O dilenirken halka âhiret için bir şey¬ ler kazandırır. Onun bu hali zararlı değildir. Çünkü kar¬ şılığında çok üstün şeyler verir... Peygamber s.a. efen¬ dimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur: «Veren el, alan elden üstündür.» Burada veren Nuri'dir. Açıkta bir şey alıyor ama, kazandırdığı yanında lâfı olmaz. Tefsirciler şöyle anlatır: O dünyalık mal alırken, manevî ecir ye se¬ vap veriyor.
Bundan sonra Cüneyd r.a. bir terazi istedi. Yüz dir¬hem kadar bir dünyalık tarttı. Sonra tartılmayan arasın¬dan bir avuç aldı ve tartilana kattı. Sonra bana, bunları al, Nuri'ye götür, dedi.
Kendi kendime, bu ne biçim iş dedim. Tartılan ma¬lum. Ya, öbürünü niçin kattı? Halbuki o, hakim bir zat¬tır. Bir şey sormaya utandım, doğrusu. Keseyi aldım, Nu¬ri Hz. ne ilettim. O da aynı şekilde bir terazi istedi ve yüz dirhemi tarttı, bana verdi. Kalanı alıkoydu ve şöyle dedi:
— Senden bir şey kabul etmiyor. Yüz dirhemden ar¬ tanı aldı, diye söyle...
Bu haller karşısında hayretim arttı. Nuri Hz. den du¬rumu açıklamasını taleb ettim, şöyle buyurdu:

— Cüneyd Hz. hikmet sahibi insandır. Yüz dirhemi kendisi için tarttı. Ahiret sevabını taleb ediyordu. Tartı¬ sız attığı miktar da Allah rızasına işarettir. Onu da ben aldım. Kendi hakkını da iade ediyorum.
Cüneyd Hz. ne vardığımda durumu anlattım, ağladı ve şöyle buyurdu:
— Allah ona rahmet eylesin. Kendisine ait olanı aldı, bize olanı da yolladı. Yardım talebi ile sığınılacak varlık, yalnız Allah'tır.
Şimdi bir bak. Onların kalbi ne kadar saf, halleri ne kadar temiz... Ameîlerindeki ihlâs derecesi ne kadar yü¬ce. Saf halleri o kadar ileri ki, bir konuşma olmadan da¬hi, kalblerini okuyor ve ona göre hareketlerini tanzim ediyorlar.
Biraz da zühd halinden bahsedelim.
Zühdün gerçek mânâsı, bir şeyden geçip bir başkası¬na tam meyildir. Bu mânâya göre, bir kimse, dünyanın fuzulî işlerinden, yersiz didinmelerinden geçip âhirete da¬ir gerekli ve lüzumlu işlere dönerse o, gerçekten zahid olur. Bu zatın dünyadaki adı budur.
Zühdün en yüksek derecesi, her şeyden kesilip Al-lahü Teâlâ'mn zatına yönelmektir. Bu bir haldir, yapıla¬bilmesi için, bir ilim bir de amel gerekir. İlim

odur ki, ahiretin dünyadan üstün olduğu biline... Amel odur ki, bütün rağbet âhirete bağlana... Ve bu, bir hal şeklinde insanda belli ola... Amelin bir mânâsı da şu ki, ele dün¬yalık geçince, duygular onun maddî havasına uymaya ve kalb o yüzden gaflete düşmeye... Böyle olmayınca zühd hali bozulur... Bu yoldaki ticaretin tadı kalmaz.
Zühdün değerini anlatan birçok âyet-i kerime vardır. Biz buraya yalnız ikisini alacağız:
«Bizim yeryüzünde yaptığımız şeyler ona bir süstür. Böylece onları, — yani insanları — deneriz. Bakalım, han¬gisi daha iyi iş görecek» (Kehf, 20).
«Bir kimse, âhiret işine dair bir yatırım işine giri¬şirse, onun bu işine bereket verir, artırırız. Dünyalık işini isteyene de, dünyalığını veririz, ama âhirette bir alacağı kalmaz.» (Şûra, 20).
Konumuzla ilgili olduğu için, aşağıdaki hadîs-i şerif-

leri arz etmeyi uygun buluyoruz:
«Kim dünyalık peşinde olduğu halde günlerini geçi¬rirse, Allah onun işlerini dağıtır. Eline girecek bir dün¬yalık nasibi de, kolay elde edemeyeceği kadar uzaklarda olur. Fakirlik hali, kendisini göz bebeğine kadar sarar, aç gözlü olur. Bütün didinmesine rağmen dünyalık cin¬sinden, yalnız nasibini alır. Bu kimsenin aksine olarak bir kimse sabaha erdiği zaman, arzusu öbür âlem olursa, Al¬lah onun arzularını topluca bir yerde kılar. Malım nasip¬ten çıkarmaz, esirger. Kalbine zenginlik duygusu verir. Dünya ona istemese de gelir.»
«Bir kimseyi, sessiz, hal sahibi ve dünyaya karşı hırsı olmayan zahid bulursanız, ona yakın durunuz. Çünkü o, hikmet bulmuş olup, çevresine de, bulduğunu yayar.»
«Allah katında sevilmeyi arzu ediyorsan zahid ol. Böy¬le yaparsan Allah da seni sever.»
Birgün Harise r.a., Peygamber s.a. efendimizin bir so¬rusuna cevaben, ben gerçekten müminim, dedi. Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle "buyurdu: ? «İmanın gerçek hale erdiği nereden belli?» Harise r.a. şöyle dedi:
— Nefsimi dünyadan çektim. Yanımda, dünyanın ta¬şıyla altunu bir oldu. öyle bir hale geldim ki, Cennette ol¬mamla, Cehenneme atılmam benim için farksız oldu. Her şey gözümden silindi ve kendimi, Rabbımm Arş'mda he¬saba çekilir buldum.
Bu cevabı dinledikten sonra Peygamber s.a. efendi¬miz şöyle buyurdu:
«Tamam, bulmuşsun. Sesini çıkarma. Bu hali bırak¬ma. Sen öyle bir kulsun ki, kalbin Allah'ın nuru ile ay¬dın.»
Bir defasında, Peygamber s.a. efendimize, «Sinesi Al¬lah tarafından İslâm'a açılanı mı sordunuz. O, Rabbı ta¬rafından gelen nurla yürür.» (Zümer, 22) ve: «Bîr kimseye Allah hidayet dilerse sinesini İslâm'a açar.» (En'am, 125) âyet-i kerimelerinin tefsiri soruldu.
Şöyle buyurdu:

— «Kalbe bir nur girdiği zaman, onda bir ferahlık olur ve kudsî varlığa karşı bir kapı açılır.»
F.: 20

Bu halin ne gibi işareti ve alâmeti vardır, diye so¬rulunca da şöyle devam etti:
— «Evet, bu halin zahirde bir işareti vardır. Kalbi bu gurur âleminden boşaltmak, ebedî âleme yöneltmek ve ölüm gelmeden hazırlık yapmak.»
Cabir r.a. anlatıyor:
Peygamber s.a. -efendimiz bir hutbe okudu, şöyle bu¬yurdu:
— «Bir kimse, Lâ ilahe illallah cümlesine bir şey ka¬rıştırmadan, öbür âleme göçerse, Cennete girer.»
Bu arada Hz. Ali r.a. yerinden kalktı ve:
— Anam babam sana feda ya Resûlallah, o karıştırıl¬maması gerekli şeyleri de, bize biraz açıklayınız, dedi.
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Dünya sevgisi ve onun malına talib olmak. Onun kötü işlerine uymak... Bir takımları vardır ki, Peygam¬berler gibi konuşurlar, fakat zalimlerin yaptığı işleri ya¬parlar. Bir kimse öbür âleme Lâ ilahe illallah — Allah'tan başka ilâh yok — cümlesi ile gelir ve sayılan şeylerden herhangi birine de dalmamış olursa, doğruca Cennete gi¬rer.»
Cömertlik de yukarıda zikri geçen cümlenin gereğidir. Bunu da şu hadîs-i şeriften anlıyoruz:
«Cömertlik tam İman icabıdır. Bu hali taşıyan ateşe atılmaz. Cimrilik, imanında şüphesi olana hastır. Böyle bir şüpheyi kalbinde taşıyan Cennet yüzü göremez...»

ZÜHDÜN DERECELERİ

Zühdün ne demek olduğunu az da olsa tarif edebildi¬ğimizi sanıyoruz. Şimdi ise onun derecelerini anlatacağız.
Zühd üç derecedir:

Birincisi: Zühd hali dünya işlerini bir yana atmak¬la hasıl olur. Yani, nefsin yersiz her isteğini zorla da olsa terk etmektir. Bu şekilde hareket eden kimse zorla zahid olmaya çabalıyor demektir. Adına Mütezehhid denir.
İkincisi: Bu zat, anlatılan zahidliği yapmakta bir güç¬lük çekmez. Biraz daha ileri derece aldığı için nefsini ko¬layca yola getirip zühde devam eder.-Bunu, birçok.şey-

lere inandığı için yapar. Dünyayı fani bilir. Öbür âlemde beklediği vardır. Öbür âlemde iki misli alacağına inandı¬ğı için bu âlemdeki bir misline bakmaz bile. İşin sonuna baktığı için bu âlemin işinden doğan zorluk onu sıkmaz. Hal böyle iken, gözü bıraktığında kalır ve bıraktığı şeyi kalbinden tam silemez. Bu, bir zahid sayılır ama tam de¬ğildir, biraz eksiği vardır.
Üçüncüsü: Bu yüce bir iştir. Bu dereceyi bulan kimse, yaptığı zühd işinden zevk alır. Her yaptığını severek, is¬teyerek yapar. Hatta yaptığı zühd için bile bir ayrı zahid-lik yapar. Ve tam bir zahid olur. Bıraktığı dünyalık şeye hiçbir kıymet vermez. Onun bir hiç olduğunu bildiği için bırakır. Bıraktığı şeyle elde edeceği şey arasında o kadar ayrılık bulur ki, tıpkı bir saksı parçası ile elmas gibi... Yaptığı işi için bir karşılık da beklemez. Dünyalık işinin bir değeri yoktur ki, ona ait işlere de bir karşılık beklesin. Bilir ki âhiret işi ile dünya işi arasında hiçbir eşitlik yok...
Bir gün Ebu Abdurrahman arkadaşları ile konuşuyor¬du. Öteden Bayezid-i Bestamî Hz. geldi. Neler konuştu¬ğunu sordu. Zühde dair konuşulduğunu öğrenince şöyle dedi:
— Neler için zahid olmayı anlatıyorsun?
— Dünya için...
— Ben de bir şey üzerine zühdü anlatıyorsun san¬
mıştım. Dünya bir şey mi ki, ondan zühd edilsin..,
Marifet ehli ve kalblerini keşif ve müşahede ile ma¬mur kılan kimseler yanında dünya, şahın kapısını, kimse girmesin diye bekleyen köpeğe atılan lokmaya benzer. Onu köpeğin önüne atar, o onunla oyalanırken kendisi içeri gi¬rer. Padişahın yakınlığına erer. Dünyayı âlet edip içeri girdikten ve yakınlık fermanını aldıktan sonra, emrini ül¬kelere dinletir. Bu hali bulan için dünya ne önem taşır?
Yukarıda anlatılan misaldeki Padişah Allah'tır. Kö¬pek de şeytandır. Şeytan daima huzura varmaya mani olur. Halbuki kapı açık, perdeler de kalkıktır. îş şeytanı oyalamakta...
Dünya bir lokmaya benzer. Yiyen tadına dalar. Her yutuşta bir yakınlık yitirilir. Mideye ağırlığı çöker. İçe¬ride kokmaya başlar. Onu atmak için birçok sıkıntıya kat¬lanmak .gerekir.....Bu..sıkıntıları..bilen ve şahın huzuruna

varmanın tadını az buçuk sezen onu şeytanın ağzına at¬maz mı? Attıktan sonra da, dönüp bakar mı?
Dünyadan kurtulmak isteyen için söylüyorum, sözü¬mü ona yöneltiyorum, âhirete nisbetle dünyanın tümü lâ¬fı geçen lokmadan daha azdır. Çünkü âhiret sonsuzdur. Dünya ise muayyen bir müddettir. Sonsuz ile ölçülü za¬manın kıyasını yapmak doğru olur-mu? Akıl kârı mı?...
Dünyanın durumu bellidir. Yakında da son bulacak¬tır. Dünya hali dertsiz, kedersiz olarak bir milyon yıl de¬vam etse dahi, sonu zevaldir. Bu durumu böylece anla¬dıktan sonra, bilesin ki en iyisi dünyaya karşı zahid ol¬maktır. En yüksek derece de budur. Bunu Allah rızası için yapmaya bak. Bunu yapmak da kolay olmaz. İrfan sahibi olmak ve o irfan halinin tadını almak, yüce derecesini bilmekle olur.
Dünyadan alacağın şeye dikkat et. İhtiyacından faz- ? lasını alma. Bu ihtiyacını da dinî işlerine göre ayarla. Dinini müdafaa etmek için al. Yemek, içmek, oturacak yer gibi işlerini hep böyle yap. Dünyalık zevk için, dün¬yanın fani mallarını toplama. Gerçek zühd bu anlattığı-rnızdır.
En iyi bilen Allah'tır.

OTUZBEŞİNCİ BÖLÜM

TEVHİD VE TEVEKKÜL

Başta tevekkülü anlatalım. Meâlen yazacağımız, âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler, tevekkülün faziletini anlatmak¬tadır.
Âyet-i kerimeler:
«Eğer iman sahibi iseniz, Allah'a tevekkül ediniz.» (Maide, 23).
«Bir kimse, Allah'a tevekkül ederse, Allahü Teâlâ ona yeter.» (Talak, 3).
«Allah, tevekkül sahibi kullarını sever.» (Âl-i îm-ran, 159).

Hadîs-i şerifler:
«Ümmetleri bir pazar yerinde gördüm. Onlar arasın¬da ümmetim de vardı... Dağları, dereleri doldurmuş taş¬mıştı... Ümmetimin çokluğu hayretimi artırdı... Duruşları¬na taaccüp ettim. Bana:
— Bu kadarına razı mısın? diye soruldu.
Ben de:
— Evet razıyım... dedim.
— O halde dinle... dendi:
— Bunların arasında yetmiş bin kişi hesaha durma¬dan Cennete girecektir.»
Ashab, o hesapsız Cennete gireceklerin kim olduğunu sorunca da şöyle buyurdu:

— «Onlar, kendilerine dağ — vücuda işlenen nakış — yaptırmazlar. Kuşları uçurup, hareketlerini ona göre ayar¬lamazlar. Hırsızlık da etmezler, Rablarma tevekkül eder¬ler...»
Bu arada, ashab arasından Ükkâşe r.a. kalktı, şu ta¬lepte bulundu:
— Ya Resûlallah, Allah'a dua et, ben de onlardan olayım...
Bunun üzerine, Peygamber s.a. efendimiz elini açtı; şu duayı yaptı:
— «Allahım, Ükkâşe'yi de onlardan biri eyle.,.»
Bu hale, bir başka sahabe de heves etti ve Peygamber s.a. efendimize halini arzetti, kendisinin de onlardan ol-. masını istedi. Efendimiz de, şöyle buyurdu:
— «Bu işte Ükkâşe, seni geçti.»
«Eğer Rabbınıza, tam tevekkül edebilseydiniz, kuşları nasıl doyuruyorsa, sizi de öyle doyururdu. Bir kuşu düşü¬nün, sabah aç kalkar, akşama karnı doymuş olarak yuva¬sına döner...»
Havas r.a.:
— «Hiç Ölmeyen diriye tevekkül et.» (Fürkan, 58),
âyet-i kerimesini okudu ve şöyle buyurdu:
— Artık bu emri dinledikten sonra, hiçbir kula, Al¬lahü Teâlâ'dan başkasına iltica etmek yakışmaz.

TEVEKKÜLÜN ASLI OLAN TEVHİDİN BEYANI VE DERECELERİ

Bil ki...
Tevhid'in mânâsı, Tevekkül'ün derin mânâsında giz¬lidir...
— (Allah'tan başka ilâh yoktur. O birdir, ortağı yok¬tur.) diye daima okuduğun cümle, tevhid halinin tercü¬mesidir.
— (Mülk O'nundur.) derken; onun kudretine iman et¬miş oluyorsun.
— (Hamd O'na hastır.) cümlesini okurken de onun hikmetine, cömertliğine işaret etmiş oluyorsun... Okudu¬ğun, yüce Hakkı hatırlatan her cümle, derinliğinde saklı mânânın' tercümesidir. Anlatmak istediğimiz bu tevhid mânâsı kimin kalbinde yerleşirse o, tevekkül sahibi sa¬

yılır.
Anlatmak istediğimiz tevhid hali dört mertebe taşır: öz, özün özü, kabuk, kabuğun kabuğu...
Bunlardan misal olarak bir cevizi alabiliriz. Onun bir dış kabuğu, sonra bir kabuk daha... Sonra özü gelir, daha sonra da özün özü...
Birinci mertebe: Burası, içi başka, dışı başka olan münafıklaradır... Bunlar, zevahiri kurtarmak için, malûm cümleyi söyler daha ileri gitmezler... Öteye aşamazlar. Bunlar, kabuğun kabuğu durumundadır.
İkinci mertebe: Burası umum Müslümanların maka¬mıdır. Bunlar tevhid cümlesini okur, mânâsını da tasdik ederler.
Üçüncü mertebe: Mukarrebun zümresine has bir ma¬kam sayılır. Bu zatlar, imanlarını keşif yolu ile teyid eder¬ler. Eşyanın gerçek yüzünü görür, yollarına revan olurlar. Bu mertebede birçok sebepler ve aracı görülür. Hepsi ger¬çeğe iletir ve hepsi Vahid ve Kahhar olan Allahü Teâlâ tarafından bu kullara verilmiştir.
Dördüncü mertebe: Burası, sıddîkun zümresinin ma¬kamı sayılır. Bunlar, sebep ve aracıyı hem kabul etmez, hem de görmezler. Tek varlık görürler... Bu zümreye; tevhid halinde yokluğa ermiş sofiyye, adı verilir.

Bu makamda olan, kendini göremez. Çünkü Hak Teâ-lâ'nm Vahid makamında gark olmuştur. Bayezid-i Bista-mî (rh.) şu cümlesi ile bu hali, çok güzel anlatır: «Kendimi anmayı unutturdu...»
Yukarıda Özet olarak anlattığımız dört mertebe biraz daha açıklanmak ister. Bu sebeple adı geçen mertebeleri, aşağıda kendi açılarından biraz daha tafsil edeceğiz ve bu¬rada makam adını vereceğiz.
Birinci makam: Bu makamda yalnız, dille iman edilir. Bu iman sahibinin manevî bir kârı olmaz. Maddî kârı da ancak, kılıçtan kurtulur... Malı ve canı emniyet altına alı¬nır. Peygamber s.a. efendimizin buyurduğu şu hadîs-i şerif, bu zümreye rnal ve can emniyetini ifade eder:
— «Onu — Kelime-i Tevhidi — söylediler mi, malla¬rını, canlarını benden korumuş olurlar.»
İkinci makam: "Burası, muvahhid zümresinin maka¬mıdır. Muvahhidi burada, söylediği kelâmın mânâsına vâ¬kıf olarak, seksiz ve şüphesiz kalbi ile tasdik eden, mânâ¬sına alıyoruz. Bu şekilde tasdik edip inanmasına rağmen, içinde bir manevî inşirah yoktur. Hal böyle iken, bu itikad, sahibini öbür âlemin çetin azabından korur, şayet bu iti¬kad üzere ölürse... İsyana dalıp itikadını zayıf düşürmez-
se...
Bu makamda iki zümre çarpışır. Biri bidatçılar, Öbürü de kelâmcılar. Bidatçılarm yolu, bu itikadı, zayıf düşürüp sahibini eksik kılmaktır... Kelâmcılar ise, bu eksiği gider¬meye çalışır.
Üçüncü makam: Bu makamın sahibine muvahhid adı verilir. Fakat, ikinci makamdakinden çok ileridedir... Kal¬binde manevî bir inşirah olmuş, müşahede

yolu açılmış¬tır... Ortada sebepler, aracılar dolaşsa da, tek varlık gö¬rülür. Zahirde, ne kadar sebep ve aracı olursa olsun, bilir ki, hepsinin zuhur yeri, bir adı da Vahid olan Hak...
Dördüncü makam: Bu makamın sahibi de muvahhid-dir. Fakat, Öbürlerinden çok başka... Bütün gördüğü, duy¬duğu budur... Vasıtalar gitmiş, kendinden geçmiştir. Bu hal, yücedir. Buna cevizi misal alırsak, özün ruhu diyebi¬liriz.
Bu sayılan makamların hepsini tek tek tafsil etmek her ne kadar gerekliyse de, bu dördüncü makamdan söz

açamayız. Kelâm bu makamın perdesini aralayamaz. Mut¬laka söz etmek gerekiyorsa, biraz üçüncü makamı anlata¬biliriz.

•

Üçüncü makamın sahibi, yalnız Vahid olan Hakkı gö¬rür. Bütün varlığı o olarak görür, çünkü ondan zuhura gelmektedir.
Diyorlar ki: Kalbine ilâhî nurdan bir şule girmeyen bu hali anlayamaz. Doğrudur. Şu âyet-i kerimenin mânâsı sayılır:
— «Allah tarafından, İslâm.için sinesi şerh edilen kimseyi mi sordunuz, o Rabbmdan gelen nur üzerine yü¬rür...» (Zümer, 22).
Şayet diyecek olursan:
— Bu halin sahibi nasıl her varlığı, o bir olan vardan görebilir. Halbuki, yeri, semaları görür ve birçok eşyayı da zahirde görmektedir.
Bu sual üzerine deriz:
— Dur, dinle ve öğren. Anlatalım:
Bu makam sırlar âlemidir, perdesini açmak mümkün değildir. Bundandır ki, bazı büyük zatlar bu makam için şöyle demiş:
— Rübubiyet sırrını ifşa etmek küfürdür.
Beyanımızı uzak görüyor, âdeta bu iş olmaz diyorsun.
Ama biz, merakını gidermek için biraz daha anlatacağız. Bir şey, hem çok olabilir, hem de az olabilir. Misâl olarak bir insanı ele alalım, o, parçaları itibariyle çoktur. Toplu bakınca da, tek şahıs olarak görünür. îşte varlık âleminde, halik ve mahlûkun durumu budur... Hem çok olabilir, hem de az... Her ne kadar insandan aldığımız misal; anlatmak istediğimiz gerçeğe uymasa da, bir şeyin, hem çokluğuna hem de azlığına dair bir tabirin yerinde olacağını anlatır.
Bu duruma göre gerçek varlık, hem çoktur, hem de tek.

Hüseyin b. Mansur'la (Hallaç) Havas r.h. arasında ge¬çen şu konuşma konumuzu biraz daha aydınlatıyor. An¬lat alim:
Hallaç r.h., Havas'ı manevî yolculuğu uzatır bulmuş-

tu... Duruma İşaret için şöyle bir soru sordu:
— Manevî halin nasıl, ne durumdasın?
Havas r.h, şu cevabı verdi:
— Halimin iyiye yönelmesi için, çalışmamı uzatıyo¬
rum.
Bu cevaba karşılık, Hallaç şöyle buyurdu;
— Sen içini, mamur kılayım derken ömrünü tüketi¬
yorsun... Tevhid halinde kendini yok etmek hani, bu hal¬
den ne kadar-uzaksın!..
Hallaç r.h., Havas'ı r.h. üçüncü makamda buluyordu. Son cümleleri ile onu, dördüncü makama almayı arzulu¬yor du.
Söylediklerimizi kısmen anladın sanırız. Şimdi bize şu suali soracağını tahmin ediyoruz...
— Anladık ki, dördüncü makam üzerine konuşma ya-' pamıyorsun. Orası tamamen bizim için bir yokluk âlemi¬dir. Hiç olmazsa bize üçüncü makamı biraz daha açıkla... Olur, derim... Anlatacaklarımı iyi dinle, belle... Şunu kat'î bilesin ki, Allahü Teâlâ'dan gayri yaratıcı yoktur. Allahü Teâlâ'nm izni olmadan bir zerre dahi, ye¬rinden oynayamaz. Bu kafıdir. Yerde ve göklerde aynı hüküm bakidir. Zenginlik, fakirlik, hayat, Ölüm onun izni olmadan olmaz. Her şeyi yaratıp icad âlemine getiren O'-dur. Bu halleri gerçekten müşahede eden bilir ki, ondan başka ilâh yok... Bunu bilince de, ondan başkasından ümi¬dini keser, onunla zengin olur. Başka şeye bakmaz. Bilir ki, her şeyi onun kudreti teşhir etmiştir. Bu halin sahibi bakar, sultandan af çıkıyorsa ona teşekkür eder, şükran duygusunu arzeder. Kaleme, kâğıda sarılıp öpmez... Ger¬çekten kâtibi görür... Ona göre kâtip, sultandır.
Durumu böyle göremeyen, sebeplere bakar. Bu da, af sahibini unutup, kaleme, kâğıda, mürekkebe bakıp on¬lara teşekkür edene benzer.
Anlatmak istediğimiz makamın rmıvahhidi odur ki, sultanın Cemâl sıfatı tecellisi karşısında, dehşete düşer, kalemi göremez. Hatta, %kalemin ve mürekkebin varlığını dahi aklına getiremez; ne görür, ne de anar.

Bunları dinledikten sonra, bir sual daha sorabilirsin. Ve dersin ki:
— Söylediğin şeyler ancak cemadat, bize cansız görü¬nen şeyler için doğru, anladım. Ama yaptığında oldukça hür, serbest, hayrı yapan, gerektiğinde

affeden, veren, istediği zaman mâni olabilen insan için saydığın şeyler nasıl tahakkuk eder? Bu durumda, yapılacak işleri aslına nasıl vardırabilirim?
Derim ki, ince bir noktaya dokundun. Tehlikeli bir konuyu ele aldın. Pek çok kimselerin ayağı burada kaydı... Ancak, bu kaymadan, şeytanın hükmünü geçiremediği, Allahü Teâlâ'nm seçilmiş kulları kurtuldu... Bunlar, ba¬siret nuru ile baktı ve yazı yazan kât$i, o hal için, kudret sahibinin emrini yapmaya mecbur ve çaresiz gördü... Tıp¬kı, zayıf imanlıların kalemi, kâtibin elinde yazmak zorun¬da ve çaresiz gördükleri gibi... Zayıf imanlıların buradaki kısır görüşü, tıpkı sadece yazılı kâğıdı gören bir karınca¬nın kısır görüşü gibidir. Karınca, yazan kâtibi göremediği gibi, zayıf imanlılar da kâtibin ötesindeki varlığı göreme¬diler... Karınca, kâğıdın üzerine çıktı, en çok görebildiği kalem oldu, yazı yazan onu sandı...
Zayıf imanlıların durumu anlattığımız gibidir. Ama Aîiah tarafından başarı alan ve yardım gören kimselerin . sineleri, onun nuru ile açıktır. Onlar, çok Ötedeki üstün şeyleri görür... Allahü Teâlâ bütün eşyayı, kudretiyle ko¬nuşturduğu gibi, bu zümre için, göklerde ve yerde mevcud zerreleri konuşturur. Hattâ onlar, bu zerrelerin, Hak Te-âîâ'yı teşbih ve takdis ettiğini duyarlar... Her zerrenin, kendi bünyesi içinde, aczini itiraf ederek açık bir dille, sessiz, harfsiz konuştuğuna şahid olurlar. Gerçek kulağa sahip olmayanlar bunu duyamazlar.
Bu âlemde, her zerrenin, gerçek kalbe sahip olanlarla bir türlü münacaatı vardır. Bu, Allahü Teâlâ'nm Kelâm sıfatının bir sırrıdır. Sonu yoktur. Sonsuz olduğunu, şu âyet-i kerime ne kadar güzel ifade eder...
— «Söyle, Rabbımın kelâmlarım yazmak için deniz¬ler mürekkep olsa, kelâm bitmeden tükenir. Bir misli da¬ha yardıma gelse, yine tükenir.» (Kehf, 109).
tşte böylece kalb sahipleri, melekût âleminin sırlarını dinlerler. Ne var ki, ifşa yasaktır. Bu yolda yapılacak bir

açıklama doğru olmaz. Onlar, her bakımdan varlığını yok eden ve tam bir hürriyete eren kimselerdir. Bu hürlerin I sinesi, sırların kabri olmaktadır. Hiç padişahın sırrını sak- I lamaya emin görülüp, sır verilen kimsenin, halk arasına çıkıp bağırdığını gördün mü? Sırlar,açıklanmaz. Eğer her verilen sır açıktan söylenecek olsaydı, Peygamber s.a. efen- I, dimîz:
— «Bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız...»,
I buyurmazdı...
Böyle olmasaydı durumu anlatır, az gülüp çok ağla¬malarını sağlardı... Peygamber s.a. efendimiz, bazı sır ola¬rak kalması gereken şeylerin açıktan konuşulmamasını is¬temiş ve şöyle buyurmuştur:
— «Nücûm ilmi anlatılınca kendinizi tutunuz. Kader bahsi açılınca kendinizi tutunuz.»

Eğer sırrın halk arasında söylenmesini yasak etme¬seydi, bazı sır olarak kalması gereken şeyler için, yalnız Huzeyfe r.a. hazretlerini seçmezdi. Anladın ki, bu konu çok nazik ve fazla söz götürmü¬yor. Anlatılması da güç..: Ancak, bazı misallerle anlatma yoluna gidilebilir. îşte bu sebeple anlayabilmene kolaylık olması için misal getireceğiz. Bu misalde ilâhî nur pen¬ceresinden giren, manevî yolculuk eden bir zatı anlataca¬ğız. Bu yoldaki konuşmamızı şöyle açacağız:

— O zat İlâhî nur penceresinden yazılı kâğıdı görür, yüzünün siyahlığını işaret ederek, şöyle sorar:

— Bu halin ne? Yüzündeki bu siyahlığın sebebi ne ola?

Bu soruya, kâğıt şu cevabı verir:

— Hakkımda insaflı davranmadm... Yüzümün kara¬lığını kendim yapmadım ki. Mürekkebe sor. O hokkada du¬ruyordu... Olduğu yerden geldi, yüz sahamı yersiz ve zu¬lüm olarak kapladı...

O zat, haklısın der. Bu sefer mürekkebe döner ve ni¬çin öyle yaptığını sorar. Mürekkep de suçu üzerinden at¬mak ister ve şöyle der:

•— Beni insafla karşılamadın. Bu işi ben yapmadım ki... Ben hokkanın içinde duruyordum. Niyetim hiç kıpır->r damamaktı... Kalem üzerime saldırdı, vatanımdan kopar-i' di... Toplu halimi dağıttı... Ve beni gördüğün gibi beyaz

bir saha üzerine yaydı. Sorulacak bir şey varsa ona sor, bana sorma.

Seyirci zat bunu da dinledi ve doğrusun, dedi. Kaleme döndü, mürekkebe niçin zalim davrandığım, ne sebeple yerinden oynattığını, vatanından ayırdığını sordu. Kalem cevap verdi: ' .'

— Bu soruyu ele sor, parmaklara sor... Ben ırmak kenarında biten bir kamıştım." Yeşil ağaçlar arasında tek başına duruyordum. El bana bıçakla geldi... Kabuklan benden ayırdı... Yerimden kopardı... Boşluk boğumlarımı ayırdı. Sonra yonttu ve uç kısmımı da yardı. Daha sonra, mürekkebin içine daldırdı... Beni o şekilde çalıştıran, ba¬şımdan tutup yürüten o eldir. Beni bu işten dolayı sorgu¬ya çekip, azar etmekle yarama tuz ektin. Beni bırak, asıl beni bu hale sokanla konuş. Buna da haklısın, dedi ve ele döndü... Kaleme ettiği zulmü sordu. El konuşmaya başladı:

— Acaba ben neyim biliyor musun? Ben, et, kan, da¬mar ve kemikten başka bir şey değilim. Kendi başına ha¬reket eden bir cesedi hiç gördün mü? Ben, binicisinin em¬rinde yaşayan bir bineğim. Kuvvet ve kudret adını verdik¬leri süvari bana bindi ve istediğini yaptırdı. Beni oynatan, yeryüzünü dolaştıran odur. Yağmuru, taşı, ağacı görmez misin? Bunların herhangi biri, yerinden oynayacak kud¬rete sahip mi? Üstün kuvvete sahip o süvari, bunların bi¬rine binmedikçe hiçbiri kendi başına yerinden oynayamaz. Ölülerin eline bak... Onlar da cansız ve kudretsizdir. O kuvvetli süvari gelmedikçe, zahirde görünen eşyalar da, o Ölü ellerine benzer. Görürsün ki, onlar kendi basma ha¬reket edemez. Kalemle onlar arasında farklı bir durum olmadığı gibi, benimle de yoktur. Bu durumda kalemle benim durumum da meydana çıkıyor... Biz kendi başımıza bir iş yapamayız, ithamı bırak.
Bilhassa benim durumumu kudrete sor. Çünkü ben bir binek durumundayım, binicim o işi yapmaya mecbur
kılmıştır.
Manevî seyrini devam ettiren zat, ele de haklısın, dedi ve kudrete döndü. EH bu halde kullanmasını, arzu¬suna göre hizmet ettirmesindeki sebebi sordu. Kudret şu cevabı verdi:

— Beni bırak, azarlama, kınama... Çok kınayan var ki, kendisi kınanır. Çok kınanan dâ var ki, suçsuz ve gü¬nahsızdır. Durumum senin için neden kapalı bilmiyorum. Ve ben bir tahrik görmeden nasıl binici olabiliyorum. Ve böylece ele zulmettiğimi sanıyorsun, hayret!.. Ben onu emrime âmâde kılmadım ve tahrik etmedim, hattâ böyle bir arzu da duymadım. Sakin bir şekilde yatıyordum. Hak¬kımda düşünenler beni ölü sanıyordu... Ya da yok... Çün¬kü ben, ne bir harekete sahiptim, ne de bir şeyi tahrik ediyordum. Beni tevkile memur olan geldi, uyardı, hare¬kete geçirdi. Burada gördüğün şeyleri yaptırdı. Bende bir kuvvet varsa, onun müsaadesiyle oluyor. Onun emrine aykırı hareket etmeye güçlü değilim. Bu hale getirene irade adı veriliyor. Onu, yalnız ismi ile tanıyorum. Beni uykudan uyaracağı zaman hayalî bir hücumla gelir, uya¬rır; onu bu haliyle biliyorum.
İşte sana benden olduğu görülen işler, ondan gelmek¬tedir. Beni arzuma bıraksa elbet bunlar olmaz. Kuvvete de doğrusun, dedi ve iradeye geçti. — Sakin, ,kendi halinde duran bir kudreti ne cüretle tahrik ettin ve onda hakkın olmayan bir tasarrufa kalk¬tın, dolayısıyla elinden kurtulamadı, diye çıkıştı... îrade
şöyle söze başladı:
— Birden üzerime yüklenme... Beni ayıplıyorsun. El¬bet benim de beyan edecek özrüm olmalı.
Ben bu işleri yapmak için kendiliğimden ayaklanma¬dım. Sonra kendimi bu işleri yapmak için ortaya atma¬dım ki, yaptırıldım. Kahir bir hükmün altında tesirli bir emrin icabı oldu. O gelmeden Önce, sakindim. Öyle durur¬ken, kalb canibinden akıl dilini kullanarak akıl elçisi gel¬di. Kudreti işaret etti. îşte ben o

işaret üzerine, kudrete gitmeye, malûm işi yaptırmaya mecbur kaldım. Yoksa ben ilmin ve aklın kahrı altında ezilen bir çaresizim. O gelen elçinin emrine niçin girdiğimi, neden itaat ettiğimi dahi bilmiyorum. Şunu biliyorum ki, bu âdil veya zalim ol¬duğunu kestiremediğim, o haldeki durumuma hâkim va¬ridat gelmeden önce bir yerde terkedilmiş, sakin sakin du¬ruyordum. O gelince, ayağa kalktım ve itaat etmek zo¬runda kaldım. O hükmünü icra etmeye kalkınca, karşı durmak için bende takat kalmadı. Ömrüme yemin olsun,

emrine aykırı davranmadım. O kendi başına hükmünü icra edip dururken, ben sakin bir haldeydim. Böylece yap¬tığım anlamaya çalışıyor, emrini bekliyordum. Son emri¬ni açıkladığı zaman, tabiatiyle, emri ve kahrı altına gir¬dim. Ve kudreti teşhis edişim, onun emri yerine gelsin di-yedir. Beni bırak da, durumu, o ilim elçisine sor. Halim tıpkı şu şairin dediğine benzer:

Sefer için ayrıldın o cemaatten, halbuki
onlar güçlüydü; Seni ayırmamakta aralarından, çünkü onlar
da yolcuydu.

O zat, iradeye de doğrusun, dedi. İradeyi, kudreti bu hale getirdikleri, sakin dururken kaldırdıkları, emirleri al¬tına alıp istedikleri gibi hareket ettirdikleri için akla, il¬me ve kalbe döndü. Çıkıştı. Durumu öğrenmek istedi. Önce akıl söz aldı ve şöyle dedi:

—? Bu işte ben bir lamba gibiyim. Takdir edersin ki bir lamba kendiliğinden yanmaz. Ben yaktırıldım. Kalb ise şöyle dedi:

— Ben bir dürülü levha gibiyim. Kendiliğimden açıl¬mam kabil mi? Ben açtırıldım.

İlim de dedi ki:

— Ben, bir nakıştan başka değilim. Elbette kendili¬ğimden o kalbin beyazlığı üzerine çizilemem. Hatta ak¬im ışığı çakmadan böyle bir şey yapılması kabil mi? O hatlar benden çıkmadı ki... O levha benden önce ne ka¬dar temizdi.. Halimi kaleme sor. Çünkü yazı yalnız kalem¬le olur.

Yolcu zat, şöyle konuşmaya başladı:

?— Yorgunluğum uzadı. Bu uğurda çok yoruldum ar¬tık. Durak yerlerim de hayli arttı. Her kime bir şey sor¬sam bir ötekine savıyor. Şu da hoşuma gidiyor, fazla do¬laştıkça kalbimin hoşlanacağı sözler duyuyorum. Sordu¬ğum soruları def için de makbul özür dinliyorum.

Ey ilim, sözüme diyorsun ki:

— Ben bir yazı ve çiziden ibaretim. Beni kalem yazdı.

Bu sözden bir şey anlamıyorum. Ben, kalemi bir ka¬mıştan başka bir şey olarak bilmiyorum... Üzerine yazı¬lan tahtaya gelince, o da bir saçtan olur, ya da ottan, ke¬pekten... Yazı ise mürekkepten başka bir şey değil. Ya¬nan lamba ise, atestnvBen, burada kâğıdmT lambanmr-y:a--

zının ve kalemin sözlerini dinliyorum. Ama bir değirmen sesi duyuyor, fakat, ortada elenen un göremiyorum. Tekrar sözü ilim aldı:
— Sen söylediğinde doğru olsan bile, sermayen az, azığın az. Bineğin zayıf. Girdiğin yolda tehlike çok. Se¬nin için en doğru iş, bu işi burada bırakıp önce bulun¬duğun yere dönmektir. Seni bu hale koyan ne ki? Bu hali de geç... Herkes niçin yaratılmışsa onu yapar. Yolunu ta¬mama erdirmek istiyorsan, kulağını aç, varlığını huzura kavuştur, dinle...
İlim,- konuşmasına devam etti:
— Bil ki,, gitmekte olduğun bu yolda, âlemler üçe ayrılır. İlki, mülk ve şehadet âlemidir. Yolunda, önüne gelen kâğıt, mürekkep, kalem ve el bu birinci âleme ait¬tir. Sen bu âlemi kolaylıkla geçtin. Duraklarında fazla eğlenmeden yoluna devamı kolayca sağladın.
İkinci âleme gelince, burası melekût âlemidir. Birin¬ci âlemin ötesindedir, öbür âlemi geçip bu âleme vara-bilsen bile, sonu neye varacağı belli olmaz. Bu âleme na¬sıl selâmetle gidebileceğini kestiremiyorum. Çünkü bu âlemde boğucu denizler, ayağın kayması muhtemel yüce dağlar, korkunç ıssız sahralar var.
Üçüncü âlem ise, ceberut âlemidir. Bu, mülkle me¬
lekût âlemi arasındadır. Bu âlemin, üç istasyonunu al-
dm. Çünkü kudret, irade ve ilim bu âlemden sayılır. Bu
âlem, mülkle melekût arasında bir vasıtadır.
j   Mülk âlemi, melekûta nisbetle daha kolay katedilir.
j   Melekût âlemi çok dolaşık ve girifttir.
J   Ceberut âleminin, .mülkle   melekût âlemi   arasında
| oluşuna, yerle sema arasında yüzen bir gemi misâldir. O '[? gemi, ne suda yüzüp onun sıkıntısını duyar, ne de yere ;(yapışıp, ondaki sakin hali duyar.
r'   Yeryüzünde yürüyen her kişi, mülk ve şehadet âle-
minde sayılır. Gücü yeter de, bu tarif edilen gemiye bi¬nebilir se, ceberut âlemine geçmiş olur. Bu halin tekâmülü sonunda gemiyi bırakıp yoluna devam etme gücünü bu¬lursa, artık kedersiz, sıkıntısız olarak melekût âleminde yürüdü sayılır. Suda gemisiz yürümek şartı ile... Suda yü¬rümeye gücün yetmiyorsa, dön, Ötelere geçmen kabil de¬ğil.
Şu andaki yolculuğunda, karayı geçtin... Gemiyi de

geride bıraktın. Şimdi ortada safı bir su kaldı.
Melekût âleminin önü, kalemi görmekle başlar, ki ilim, o kalemle yazılır. Ve suda yürütebilecek yakîn hali bu ilk halde görülür. Arttıkça ötelere geçilir...
Peygam¬ber s.a. efendimizin, İsa a.s. hakkında buyurduğu şu ha-dîs-i şerif, makam geçişlerine işaret eder:

— «Eğer Yakîn'i artsaych gökte de yürürdü...»
Bu hadîs-i şerifı, İsa Peygamberin, suda yürüdüğünü anlatanlara karşı buyurmuştu...
Yolcu tekrar konuşmaya başladı:
— İçim karıştı. Ürperir oldum. Bu yolda var olduğu¬nu anlattığın tehlikelerden kalbime korku gelmeye baş¬ladı. Vasfını ettiğin bu korkunç yolu alabilir miyim? Yok¬sa alamaz mıyım? Bilmiyorum. Bu yolu alacağımı göste¬ren bir teşhis âletin var mı?
Buna cevaben ilim, evet var, dedi ve devanı etti:
— Gözünü aç... Bütün gözlerin ışığım topla ve bana yönelt... Kalb levhasına yazı yazdığım kalemi görebiliyor-san bu yola girmeye ehil olabilirsin... Kim, ceberut âle¬mini geçer, melekût âleminin ilk kapısını çalarsa, ona ka¬lem gözükür. Düşün ki, Peygamber s.a. elendimize de ilk keşif, kalemdir. İşte âyet-i kerime:
— «Oku, Rabbm pek keremlidir... Öyle ki, ilmi ka¬lemle belletti, insana bilmediğini öğretti...» (Alak, 3-4).
Bundan sonra, o Hak yolcusu zat, tekrar konuşmaya başladı:
— Sen, kulağımı açtın. Senden işittiklerimle, gözle¬rim daha iyi görmeye başladı. Ve kulağım daha güzel du¬yuyor. Allah adına and olsun, artık, ne kamış gördüğüm var, ne de bir kuru ot... Ağaç... Bileceğim bir kalem var¬sa, o da, anlattığın gibi olacak... Başka olmayacak artık.
ÎHm söz aldı:
— Artık senin için kuru, ya da yaş ot yok' oldu... Sen onu uzakta bıraktın. Artık gördüklerin ne ottur, ne de kamış... Hiç işitmedin mi, evin eşyası sahibini andı¬rır. Sakın sözlerimi yanlış anlama... Bilmez misin, Allahü Teâlâ'nın zatı, başkalarına uymaz. îşte bu sebeple, onun eli başka ellere benzemez. Kalemi başka kalemlere ben¬zemez. Kelâmı başkalarına uymaz. Yazısı, başka yazılara benzemez. Bu saydıklarım ilâhî olup rnelekût âlemine ait¬tir. Alîahü Teâlâ zatında, bir cisim değildir. Başkalarının

olduğu gibi, onun bir mekânı da yoktur. Diğer eller, et¬ten, kemikten, kandan olduğu halde o, böyle bir şey de¬ğildir. Kalemi kamıştan, yazdığı levha ot, ya da yapraktan değildir. Konuşmalarında, ne ses var, ne de harf... Yaz¬dığı, ne

rakamdır, ne de resim... Onun mürekkebi ne bir kara boyadır, ne de hokkada gördüklerine benzer.
îşte hal böyle... Eğer anlattıklarımı olduğu gibi mü¬şahede gücüne sahip değilsen, seni, tenzih erliği ile, teş¬bih kadınlığı arasında göreceğim. İki hal arasında kaldın, ne kadın olabildin ve ne de erkek... İki hal arasında kal¬dın, ne o tarafa geçebiliyorsun, ne de bu tarafa...
Düşün bir kere, sen onun eli, kalemi, kâğıdı ve ya-
. zısına tutuldun. Bu halinle, onun zatını ve sıfatını nasıl
diğer cisimlerden ayırt edip tenzih edebilirsin. Ve nasıl
onun kelâmım, harflerin ve seslerin getirdiği mânâlardan
ayırt edebilirsin?
Eğer Peygamber s.a. efendimizin buyurduğu:
— «Allah Âdemi kendi sureti üzerine yarattı.»
Hadîs-i şerifini anlayabiliyorsan, mutlak bir teşbihçi
ol... Nasıl ki:
— Ya iyi bir Yahudi ol, olamıyorsan, Tevrat'la oy¬
namayı bırak... derler.
Evet bu hadîs-i şerifin mânâsını bu gözün gördüğü madde açısından ele alırsan teşbihçi olman gerek... Şayet bu gözle değil, mânâ, basiret gözünü açar, derinliğine, sak¬lı mânâyı sezer, ötelere geçersen, o zaman tam bir ten-zihçi olman icap eder... Ve böyle ol... Mukaddes bir mahal
ol...
Yolu dür artık... Çünkü sen. mukaddes, madde pla¬nından azade bir sahadasın... Kalb gözünü aç. vahyi din¬le... Belki gördüğün ateş seni hidayete iletir. Belki de arşın, perdesi ardından, Musa'ya a.s. gelen şu nida sana da gelir:
— «Muhakkak ben, evet ben senin Rabbm!» (Taha,
12).
O hak yolcusu zat, ilmin bu baha biçilmez sözlerini
duyunca, nefsî kusurunu anladı. Bildi ki, teşbih ve ten¬zih arasında yanılıyor. Nefsinden gördüğü kusura bir öf¬ke duydu... Bu Öfke ateşlendi... Kalbindeki o ateş, ışık ve-

recek oluyordu, ama tam veremiyordu... El değdirmek de
mümkün değildi. Çünkü o kalb tabakasındaki bir ateşti. Artık, tam kıvamına geldiği için, bir üfleme ile yanacak¬tı. İlim bunu sezdi, hiddetle üfledi ve kandil yanmaya baş¬ladı... Artık nur üzerine nur olmuştu ortalık...
Artık ilim son vazifesini yapıyordu... Konuştu:
— Bu bir fırsattır, şu anı bir ganimet bil... Gözünü
aç ve dikkat et, bu ışıkta hidayeti bulacaksın.

Ve... Yolcu gözünü açtı... İlâhî kalem ona belli oldu... Gördü ki, o kalem ilmin tarif ettiği gibi... Her şeyden münezzeh... Ne bir kamıştan, ne de ottan. Ne başı var, ne de kuyruğu... Cümle beşer kalbine; devamlı olarak il¬min çeşitlerini yazıyor... Ve anladı ki, her kalbde o ka¬lem başını koymuş, fakat kendi başı yok... Artık hayre¬ti kalktı ve her şeyi ayan beyan gördü... İlim ne güzel yol arkadaşıymış... Allah benden yana, ona hayırlar ver¬sin, diye de dualar yaptı... Ve devam etti:

— Şu anda, kalem hakkında verdiğin bilginin doğru¬ luğunu anladım. Artık onu, diğer kalemler gibi görmüyo¬ rum...

Artık ilmin görevi bitmişti. Hak yolcusu ona veda et¬ti teşekkür etti. Ve:

— Yanında biraz fazlaca kaldım. Haliyle burada bir¬ çok müşkülüm çözüldü. Şimdi kaleme gitmek azminde- yim. Onun şimdiki durumunu öğrenmek istiyorum, dedi ve kaleme doğru gitti... Ona şöyle dedi:

— Nedir bu yazdığın? Durmadan iradenin gösterdiği şekilde, kaderin üzerinde hüküm sürdüğü beşer kalbine bir şeyler yazmaktasın.

Kalem, bu soruyu şöyle cevaplandırdı:

?— Sen, gayb ve şehadet âleminde gördüklerini unut¬tun. Orada kalemin verdiği cevabı galiba hatırlamıyor¬sun. Hani sen ona halini sormuştun. O da seni ele gön- ? dermişti.

Yolcu, o konuşmaları unutmadım, dedi. Bunun üzeri¬ne kalem, devam etti:

— O halde benden alacağm cevap da onların verdiği cevaba benzer.

Yolcu zat, evet kabul ediyorum, fakat senin şeklin o âlemdeki kaleme benzemiyor, deyince kalem yine söz aldı:

Sen:

«Allah Âlemi, kendi sureti Üzerine yarattı.» hadîs-i şerifini duymadın mı?

Yolcu zat, evet duydum deyince, kalem devam etti:

— O halde arada yabancılık görme, el belki de tektir. Orada nasıl ele sorduysan burada, «Padişahın sağ eli» tâ¬ bir edilen ele sor. Ben onun tutuşuna mahkûmum. O is¬ tediği gibi beni sağa sola çevirir. Aslında, benzerlik ba¬ kımından ilâhî kalemle kulların kalemi arasında bir ay¬ rılık yoktur. Kalem, güçsüzlüğü tutanın elinde gösterir.

Bunu şu âyet-i kerimenin mânâsında bulursun:

— «Semavat, onun sağ elinde dürülüdür...»

Bu âyet-i kerimeyi hiç işitmedin mi?

Yolcu zat, evet işittim, deyince kalem devam stti:

— O halde kalem de onun sağ elinin hükmü altında¬

dır. O istediği gibi onlarla yazar. Git o Yemin'i gör, duru¬
mu sor.
O Hak yolcusu kalemin yanından ayrıldı, Yemin tâ¬bir edilen o kudsî sağ ele gitti... Orada, kalbin heyecanı¬nı artıran çok acaip şeyler gördü... O gördüğü şeyleri tav¬sif caiz değildir. Şerh de edilemez. Orada görülen sayısız hikmetli işlerin bir kırıntısını dahi şerh etmek mümkün olsa, ciltlere sığdırmak mümkün olmaz. Orada olagelen bir parça işin, yüzde birin onda biri yazılamaz. Ciltler bu kadarını dahi alamaz.
Hulâsa, o bir Yemin, yani sağ eldir, ama başkaları¬na benzemez. Ve o bir el ama diğer eller gibi değil... Şüphesiz parmakları da var, ama kulların parmağına ben¬zemez.
Orada kalemin, nasıl oynatıldığını gördü. Kalemin Öz¬rünü anlattı. Kalemi bu halde tutan o Yemin'e sordu... Şu cevabı aldı:
— Şehadet âleminde gördüğün ellerden benim bir farkım yok... Sana vereceğim cevab onların verdiği gibi olacak ve seni kudrete göndereceğim. Aslında elin bir gücü yoktur. Kendisi oynamaz, onu kudret hareket etti¬rir, oynatır...
Sonra, evet sonra kudret âlemine geçti... Orada öyle acaibat gördü ki, Öncekiler onun yanında çok küçük kaldı... Yemin'i tahrik ettirip, kaleme yazdırdığını ve olanları sor¬du...

Kudret cevap verdi:
— Ben bir sıfatım.: Kadir'in sıfatı... Sıfatlar kiminse onun emri olur. Sıfatlar sahipsiz değildir. Bir şey sora-caksan, kudretin sahibi, Kadir'e sor...
Artık yolculuk sona eriyordu... Az daha ağzından o yüce makama soracaktı ki, ilâhî varlık âlemi ötesinden:
— «Ona yaptığından sorulmaz... Öbürlerine sorulur...» (Enbiya, 21).
Hitabı geldi... O ilâhî heybetin heyecanı sardı. Ve bağırıp düştü. Bir müddet o halde çırpındı... Uyandığı zaman şöyle diyordu:
— Subhansm Allahım... Şanın ne kadar yüce. Sana dönüyorum ve tevekkül ediyorum. Senin Cebbar, Vahid,

Kahhar olduğuna iman ettim... Senden başkasından kork¬
muyorum. Ve bir şey ümit etmiyorum. Vereceğin cezadan
yalnız affına sığmıyorum. Rızana güvenerek darılmandan
kurtulmak istiyorum. ;
Buraya kadar anlattığımız hep tevhid üzerine oldu. Halbuki, konumuzu daha ziyade tevekkülle süsleyecektik... Arzumuz buydu... Ama istediğimiz olmadı. Şimdi konu¬muza dönelim ve tevekkülü anlatmaya çalışalım.
Tevekkül, kalbin vekil olana itimat etmesidir. Şu şart¬la ki, onun ilminden ve kudretinden hiçbir şeyin kaça¬mayacağını bilecek... Yine bilecek ki, ondan başkası, ne bir iyi iş yapmaya güçlü, ne de bir kötülük...
BÜYÜK ZATLARIN TEVEKKÜLE DAİR SÖZLERİ
Ebu Musa Deylî anlatıyor:
Bir gün Bayezid Hazretlerine tevekkülün ne demek olduğunu sordum, şöyle buyurdu:
— Sen, diyeceksin... Yani her şeyi Cenab-ı Hakk'a
havale edip yapan, eden, eyleyen Sen'sin Sen'sin Allahım,
diyeceksin...
Ben bu sözü, arkadaşlarımız daima söyler dedim ve duyduğum bir vakasını anlattım. Ve sordum:
— Diyorlar ki, sağını yırtıcı hayvanlar, solunu kız-

gın dişi yılanlar sarsa, yine içine bir titreme gelmeye-cekmiş, ne dersiniz? Dedim, şu cevabı verdi:
— Bu doğrudur ve gerçeğe yakındır, ama daha Önem¬
li bir şeyi anlatayım. Eğer, Cehennem ehlini, azap için¬
de kıvranır bilsen, Cennet ehlini de, saadetten başları dö¬
ner bir şekilde anlasan ve bu iki hal arasında tercih yap¬
maya kalkıp şu. zümreden olmayayım da, bu zümreden
olayım desen, tevekkül halinden çıkmış sayılırsın...
Bir gün Abdullah Kureyşî'ye tevekkülden sordular:
— Her halde, Allah'a alâka ve bağlılıktır.
Şeklinde cevaplandırdı.
Soran zat, biraz bu konuda bilgimi artır, deyince de
şöyle buyurdu:
— Ona vardıranı ay an, her sebebi, vasıtayı, aracıyı bı¬
rakmak. ..
TEVEKKÜL HALİNİN DERECELERİ
Burada tevekkülü üç dereceye ayıracağız:
Birinci derece: Allah'a karşı yapılan tevekkül hiç ol¬mazsa doğruluğuna emin olduğun ve yardım edeceğine, doğru yola ileteceğine, şefkatine, itimat edilen bir vekile bağlantı kadar olmalı... En azından Allah'a tevekkül böy¬le olmalıdır.
İkinci derece: Kulun tevekkül hali Öyle bir duruma gelmeli ki, tıpkı bir yavru ile anası arasında olagelen ha¬le benzemeli... Yavru, anasından başkasını bilmez.

Her işte anasına koşar. Ve ana, yavrunun ilk hatırasıdır. Her darda kaldıkta onu hatırlar. İşte bu derecede yapılan te¬vekkül böyle olmalı.
Bu makam, Allah'ın gayrına çağrıda bulunmayı ve bir şeyler talep etmeyi terki gerektirir. Ve bu makamda, yalnız onun keremine, rahmet ve şefkat tecellisine iti¬mat edilir, güvenilir.
Üçüncü derece: Burada her şey kalkar. Haline terk-edilir. Tıpkı hastanın sarılığı gibi... O kâh gelir kâh gi¬der... Onu ne getirmeye çalışmak kabil olur, ne de gi¬dermeye... Burada, bana bu makamda tedbirden soracak olursan, derim ki:

— Bu üçüncü makam tedbiri baştan keser... Bu hal
devam ettikçe, kulda tedbir diye bir şey kalmaz... Tıpkı hasta, yüzündeki sarılığı gidermeye muktedir olamadığı gibi...
Keza, ikinci derece dahi tedbiri eritir, şu var ki, ora¬da bir yavru nasıl anasını biliyorsa, bu derecenin sahibi kul da, duasında, yalvarmasında, yakarmasında Allahü Teâlâ'yı öyle bilir ve her sıkıntı halinde ona koşar. Yok¬sa bu makamda da, birinci derece halinde anlatıldığı gibi bir tedbir düşünülemez.
TEVEKKÜL SAHİPLERİNİN AMELLERİ
Bazı kimseler, tevekkül halini yanlış anlar... Ve tevek¬kül ehlini bir tepsi üzerine konan et parçasına benze- : tir. Bu görüş, yanlıştır. Burada bu görüşün hatalı oldu¬ğunu anlatmaya çalışacağız.
Yapılan ameller, çok kere iki şey arasındadır. Biri, menfaat temini ile, onun esirgenmesi... Diğeri de, zarar¬lı şeyi def etmek ve kesip atmak...
Bir faydanın temini için ilâhî geleneğe uymak ge¬reklidir ki, o geleneğe aykırı hareket etmek ahmaklık veya delilik sayılır... Meselâ, Öne gelen yemeği çiğneme¬yi, elle alıp ağza götürmeyi terk gibi... Allah, ağzı yarat¬mış. Dişleri yaratmış... Bunların hepsini yerinde kullan- ' mak gerek... Kullanmamak, ilâhî âdetlere aykırı hareket . sayılır...
Tevekkül halini bulmak için, çok kere yapılan bir âdet : vardır... Bazı zatlar, o hali ellerinde gerçeğe erdirmek . için,, şehirleri bırakır, kimsesiz yerlere giderler. Yola gi¬derken, kafileye uymaz, yalnız başlarına ve halkın nadi- .' ren geçtiği yollardan yürürler... Bu yürüyüşlerinde azık da almazlar. Aslında böyle işler tevekkül sahibi olabil¬mek için şart değildir. Ama, böyle bir hareketi, başarı ile : yapabilmek, tevekkül halinin en üst derecesi sayılır. Bu işin aksine, bir de inceden inceye düşünüp taşınmak, ya¬pılan bir işin vaktinden çok tedbirleriyle uğraşmak, ol¬mayacak ihtimallere dalmak da tevekkülü Öldürür.
Tevekkül işinde bir başka şekil daha vardır ki, o,

eve ya da mescide kapanıp kalmaktır... Böylesi bazı ka¬saba ve şehirlerde yapılır. Bu da tevekkülden sayılır. Ama yukarıda anlatılan azıksız yolcunun halinden zayıftır. Çünkü her ne kadar tevekkül etse de, işin altından in¬sanlara dayanmak çıkar... Sonra, bulunduğu yerde onun halini halk görecek ve yardım edecek... Onun kalbinde halkın yardımı olmasa da görünüş böyledir.
Üçüncü bir makam daha var, onu da anlatalım; bu da, âdet olduğu veçhile sünnet üzerinde çalışmaktır. Bu çalışma şeklini; çalışmak-kazanmak bölümünde anlatmış bulunuyoruz... Diyorlar kif bu şekilde çalışan kimse, te¬vekkül halini yitirmez... Şu şartla ki, sermayesine dayan¬maya... Güvenmeye... Bu gibi bir tevekkül halinin var¬lığına alâmet, hırsızın alıp götürdüğüne, ya da telef'olan kısma üzülmemektir.
ÇOLUK ÇOCUK SAHİBİ İÇİN TEVEKKÜL
Evli, bakmaya mecbur olduğu kimseleri bulunan için onları yalnız bırakıp gitmek suretiyle yapılan tevekkül sahih olmaz... Tevekkül daha çok şahsî bir iştir. Çoluğu çocuğu Hakk'a emanet edip, bir yere çekilmek caiz de¬ğildir... Tevekkül ancak, şahsî olabilir... Yemeyi, içmeyi terk etmek suretiyle tevekkülü elde etmeyi arzu eden kimse, hiç olmazsa bir hafta kadar aç, susuz kalmaya tahammül edebileceğine kani olmalıdır... Sonra, rızkı gelmediği, bir zuhurat olmadığı takdirde Ölümü de göze almalı. Tabia-tiyle böyle bir işe girişen kimsenin ehli ve ayali olma¬malı, olan için olmaz. O çalışmalıdır. Hazreti Sıddîk bÖy-le yapardı... O her ne kadar tevekkül halinde olsa da,1 ehli için pazara çıkar, alış veriş yapar, bir şeyler kazanır, götürürdü... Böylesi bir tevekkül, bundan Önce anlattığı¬mız tevekkül şeklinin üçüncü kısmına girer...
Çoluk çocuk için azık tedariki, sünnettir...
Ehli ve ayali olan kimse için yiyecek yığmak caiz ve sünnet olduğu gibi, çoluğu çocuğu olmayan kimse için de yığmamak doğru' olur... Herhangi bir yoldan mirasa, ya da herhangi bir sebeple bol-mala sahip olan kimse için en uygunu o andaki, ihtiyacı kadarını alıp, kalanını da da-

ğıtmaktır. Bir gün sonraya mal saklamak tevekkül sahi¬bine yakışmaz... Tevekkül sahibi için ikinci bir ruhsat yolu da şudur: Kırk gün yetecek kadar mal yığmak... Veya daha az... Böyle bir tevekkül sahibi için, çeşitli söylenti vardır... Bazı zatlar, bu kimsenin tevekkül halinden çıkacağını, ba¬zı zatlar da çıkmayacağını söylemiştir.
Üçüncü bir şekil de, yıllık zahire yığandır... Böyle yapanların tevekkülü yoktur... Bir yıllık azık tedariki ci¬hetine giden tevekkül halinden mahrum olur.
Derler ki: ^
— Canlılardan yalnız üçü azık yığını yapar, onlar sı¬
rasıyla: Fare, karınca ve âdemoğlu...

İnsanın kendi zararına olacak bir şeyi def etmesi te¬vekküle engel değildir. Tıpkı faydalı şeyleri temin, engel olmadığı gibi... Meyilli bir duvarın altından kaçmak, yır¬tıcı hayvana yakın olmamak, çökük yerin altında durma¬mak da tevekküle engel değildir.;. Mahzurlu işleri terk, tevekkülü iptal etmez... Böyle olduğunu, Peygamberimiz¬den, ashaptan ve büyük zatların halinden anlatan zatlar bildirmiştir...
Tevekkül sahibi için yukarıda zikri geçen zararlı şey¬lerin varlığı üç şekilde olabilir: VĞhim, zan ve katiyet...
Şüphesiz, bir vehimden ileri gitmeyen zararlı şeyin korkusu, tevekkül sahibine yakışmaz... Fal ve benzeri şey¬lerin işareti üzerine hareket edip, şurada tehlike var, de¬yip kaçmak, ya da yapılması gereken bir işi yapmamak te¬vekkül sahibine yaraşmaz... Peygamber s.a. efendimiz af¬sun, dağ, kuş falı gibi işleri tevekkül ehline yakıştırma-mıştır.
Keza, Peygamber, s.a. efendimiz, soğuğu def için, el¬biseyi giymeyi reddi de, tevekkül ehline yakiştırmarmş-tır... Ama halktan gelecek eziyetlere tahammül etmek ka¬bil olunca iş değişir... O zaman, bu da tevekkülün şart¬ları arasına girer. Buna işaret olarak, şu âyet-i kerimeyi zikredebiliriz:
— «Onların verdiği eziyetten geç, Allah'a tevekkül eyle...» (Ahzab, 48).
Buna kıyas olarak bazı hallerde tedavi yolunu bırak¬mak da tevekkül işine girmez... Buna dair bazı nakiller vardır. Şu var ki, tedavi yolunu terk, herkesin yapacağı

bir iş değildir... Bu, tevekkül eden kimsenin, eriştiği ma¬kamdan aldığı kuvvete göredir...
OTUZALTINCI BÖLÜM MUHABBET - ŞEVK - RIZA
Bil ki...
Muhabbet, — sevgi — Allah için olunca, en büyük ga¬ye sayılır... Ve bu hali taşıyan, yüce makama ermiş de¬mektir. Bu muhabbetin, yani sevginin dışında kalan şevk, ülfet ve rıza muhabbete tâbidir... Bu halden Allah'ın na¬sipsiz kıldığı kimseler, Allah'a karşı muhabbet tadını in¬kâr .etmiş ve böyle bir şeyin olabilmesini de kabul etme¬mişlerdir. Biz onların fikrinde değiliz. Bu sebeple anlata¬cağımız âyet ve hadîslerle Allah için muhabbetin müm-kün olduğunu açıklayacağız.
Bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur:
— «O kimseler ki, Allah'a iman etmişlerdir, onlarda Allah sevgisi, en. şiddetli dereceye gelmiştir...» (Bakara, 165).
Diğer bir âyet-i kerimede ise şöyle buyrulur:
— «Allah onları, onlar da Allah'ı sever...» (Maide, 54).
Şu hadîs-i şerif, tam mânâsiyle Allah ve Peygamber sevgisine işaret eder:

—? «İçinizden herhangi birine, Allah ve Peygamberi¬nin sevgisi malından, ehlinden ve bütün insanlardan üs¬tün gelmedikçe, tam imanı bulması kabil değildir...».
İbrahim Peygamber a.s. hakkıda anlatılan şu rivayet meşhurdur. Konumuzla ilgili olduğu için buraya alıyoruz:
Ona ölüm meleği gelmişti, ruhunu alacaktı. Ölüm me¬leğine şöyle dedi:
— «Sen hiçbir seveni gördün mü ki, sevgilisini öl¬dürsün?...»
Allahü Teâlâ, İbrahim Peygambere şöyle vahyetti:
— «Sen hiçbir seven gördün mü ki, sevgilisine kavuş¬mayı hoş görmez olsun?...»

Bu vahyi özünde duyan İbrahim a.s. ölüm meleğine döndü ve şöyle dedi: — Şimdi ruhumu al.
Peygamber s.a. efendimiz şöyle dua ederdi:
— «Allahim, sevgini bana nasip eyle... Seni seveni de sevdir. Sana yaklaştıranın sevgisine de erdir. Allahım* var¬lığın sevgisini bana, susayanın soğuk suya olan hasret ve iştiyakından daha fazla kıl...»
Bir gün Peygamber s.a. efendimize, bir Arabi geldi. Ve şöyle sordu:
— Ya Allah'ın Resulü, ne zaman kıyamet kopacak?..
Peygamber s.a. efendimiz şöyle bir sual tevcih etti:
— «Kıyamet günü için ne gibi bir hazırlığın var?...»
Arabi şu cevabı verdi;
1 — Kıyamet günü için ne çok oruç tutabildim, ne de bol bol namaz kılabildim. Şu var ki, ben Allah'ı ve Pey¬gamberini seviyorum...
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Kişi sevdiği ile beraber olacaktır...»
Hazreti Enes r.a. diyor ki: Müslümanların îslâm di¬nine girmekle aralarında beliren sevgi halini, daha önce onlarda görmemiştim. Ve o şekilde bir sevgiyi de başka şey onlara veremezdi.
Hazreti Ebu Bekir r.a. şöyle buyurur:
— Bir kimse, içten Allah ve Peygamberinin sevgisini, tadarsa, bu tadış onu dünya talebinden alır. Ve bütün be-; serden kaçırır.

MUHABBETİN MÂNÂSI

Muhabbetin mânâsı, bir şeyi hoş bilerek tabiatın ona eğilmesidir. Bunun zıddı buğuzdur; buna nefret tâbiri de kullanılır. Nefret, bir şeyi kendi mizacına uygun bulma¬yıp tiksinmek mânâsına gelir...

İnsan, hoşlandığı bir şeyden ne kadar tad alırsa, o kadar çok sever... Sevgi duyulan şeyler, duygulara göre değişir. Göz, görülen şeylerden hoşlanır. Kulak işittiği şeylerden lezzet alır. Burun duyduğu güzel kokulardan zevk duyar.
İşte böylece bütün duygular kendi yaradılışına göre, uygun bulduğu şeylerden zevk alır ve ona göre sever...
Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur:
— «Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi, güzel koku, kadın, gözümün nuru namaz.»
Bu hadîs-i şerifle, beş duygunun meydana getirdiği zevklerin ötesinde bir başka tadın ve bir başka sevimli ha¬lin varlığına işaret edilmektedir. Çünkü namaz, dıştaki duyguların tad alacağı bir hal değildir. Bu durum karşı¬sında, batın gözü ortaya çıkıyor. Batın gözü, yani basiret zahir gözden daha kuvvetlidir. Batın gözü tabiatıyla kalb-dir. Kalbin idraki, dış gözden çok keskindir. Bu böyledir. Mânâ âlemi, daima maddî âlemden ileridir... Düşününüz ki, akılla idrak edilen mânâ güzelliği, dıştaki suretlerin ifade ettiği mânâlardan daha toplu ve daha büyüktür. Şüphesiz kalbin, ilâhî ve kudsî işlerden aldığı tadı, zahirî duygularla almak mümkün değildir. Kalbin aldığı tad, çok şümullü ve tamdır. Kalbin eriştiği olgun ve ek¬siksiz zevkten sonra, ikinci bir hal meydana çıkar, o da, hatalardan salim kalbin, kudsî âleme yönelmesi sonunda alacağı lezzettir. Bu bozuk duygulara nisbetle tamamen eksiksiz ve şümullüdür.
Sevgi için verilecek mânâ, tadı sezilen bir şeye me¬yilden başka değildir. Bu mânâyı, yaptığı kusur sonunda, behaim derecesine düşenden başkası inkâr etmez. Böyle bir hale düşen, dış duyguları aşıp, öteye asla geçemez.
Şunu iyi bilesin ki, insana en sevimli gelen şey, ha¬yatını devam ettirmektir. Çünkü, insan, en çok nefsinin bir musibete uğramasına üzülür. Ve nefsinin daima iyilik içinde yüzmesini ister.
Sonra insan, kendine iyilik edeni de sever. Çünkü insan iyiliğin kuludur. İnsan bir şeyi severse kendisi için sever. Çünkü o şeyi sevmesi, "Özünde güzel bulduğu için¬dir. En güzel sevgi de böyle olanıdır. Çünkü buna dış-tan bir şüphe garazı girmez. Gerekçesine gelince, her gü-

zel cemâl sevilir, aksi düşünülemez. Ama bunu anlayan. pek az.
Hal böyle iken, hayal darlığında kısılıp kalan sanır ki, güzel cemâl, bir histen, ya da bir hayalden ibarettir...
Aşağıda anlatacağımız hususu da bilmelisin.
Her güzellik, kendi durumuna zıd olmayan şeylerde güzeldir... Bir güzel şeyin, kendi mizacına zıd olan bir şeye karşı güzel durması zor olur. Meselâ, at biniciliği, bi- ? nicisi için belki güzeldir; fakat başkaları güzel bulmaya¬bilir. Ve insanlar arasında bunu hoş görmeyen de olabi¬lir. Ve bazı kimseler güzel yazıya

bayılır, bunlara göre yazanın surette güzel olmayışı ve sesinin çirkin oluşu ya¬zının güzelliğini bozmaz.
Gerek at biniciliği, gerekse güzel yazı, sevenleri için güzeldir. Sonra herhangi bir şeye karşı duyulan sevginin kökü çok ötelere uzar... His âlemini aşar... İsterse, hayal geçidine kısılan:
— Bunlar hisse raci... desin...
Halbuki, bunlar hisle bilinen, sevilen şeyler değildir.
Şüphesiz hissi olarak bilinen güzellikler de vardır. İyi huyu, ilmi, gücü, aklı; hissen bilmen ve sevilen şeyler arasında sayabiliriz... Bunlar zahirde elle tutulamaz, ama güzelliklerine basiret nuru ile erilir. Bu çeşit sevilen şey¬ler arasında, Peygamber s.a. efendimize, ashabına, Şafiî ve diğer müçtehid imamlara karşı duyulan sevgiyi anla¬tabiliriz. Bunlara karşı sevgi duyabilmek pekâlâ müm¬kündür. Fakat, dıştaki duygumuzla bu zatların sevgisini bulmak çok zordur. Hatta olamaz, basiret nuru, basiret gözü lâzım. Bunlara karşı duyduğumuz sevginin ve hay¬ranlığın sebebi, hayrın hep birden, onlarda toplanmış ol¬duğunu işitmektir. Kim ki, böyle bir şeyi işittiği anda, hislerini bir yana atar;
— Evet güzel...
derse, o zahirî duygulardan geçmiş ve basiret gözü¬ne sahip olmuş demektir. Ve her ne ki, duyguların öte¬sinde güzelliğini gösterir, o ancak basiret nuru ile gö¬rülür...
Durum böyle olunca, dış duygulaun çok ötesinde, her bakımdan güzel, iyi ve sevilmeye değer kim olabilir? Şüp-

hesiz Allahü Teâlâ... O'nun gayrı sevilmeye lâyık değil¬dir. Çünkü yaratıcı odur... Devam, beka, selâmet hep O'nundur. Her halde iyiliği o verir. O öyle güzel bir var¬lıktır ki, bütün güzellere güzellik verir. Her iyilik, onun bir cömertlik eseridir. Bir kimsenin, Peygamberleri, sa¬habeleri, imamları sevmesi, iyi şeyler onlarda toplandığı içindir. Bu iyi işler kimden?.. Şüphesiz Allah'tan... Cüm¬le hayır ondan gelir, yine ona gider. Her cemâl onundur. Her cemâl sahibinde bulunan güzel cemâl, onun bir ese¬ridir.
Şimdi şunu anladın ki, her güzellik, onun güzelliği için seviliyor.
Bu anlatılanlar sana şunu da bildiriyor ki, adı ge¬çen sevgi halini bulmak için insanın özü, iyi sıfatların sahibi olması ve cümle yakışık almayan hallerden temiz olmasıyle mümkündür. Bunun için şöyle buyruluyor:
— «İlâhî huylarla benliğinizi bezeyiniz.»
İnsanın özünde öyle bir hakikat vardır ki, onu ancak Allah bilir.' Keza kalbde, ilâhî nur adı verilen bir nokta vardır. Şu âyet-i kerime o noktaya işaret eder:
— «Allah tarafından, sinesi, İslam için şerh edileni mi sordunuz? O, Rabbından gelen nurla yoluna devam eder.» (Zümer, 22)

İnsarnn yaratılışında bulunan o nokta iledir ki, gücü yettiği kadar, rububiyet cemâlini idrâk edebilir.
Bütün güzellerin güzelliği ondandır. Hal böyle olun¬ca, ondan daha güzeli bulunur mu? Varlık âleminde on¬dan daha güzel, yüce, şerefli, büyük ve kemal sahibi yok¬tur. Zahirde görünen her güzel, iyiliğini ondan emanet
Herkes yetiştiği kadar tad alır ve aldığı tada göre muhabbet ehli olur...
Sevgi babında erişilmesi gereken işler birkaç kısma ayrılır. Bir tanesi, hayale-s.ganlar ki, bunlar, d fn gör¬düğümüz şekillerdir. Hayal âlemine şgarlar_ Bir de ha¬vale sığmayan bir varlık var ki, o da Zat-ı ilahıdır... Ha yâle sığmayanlar arasında, bir de cismi ve şekli olmayan

şeyler var. Onlar da, ilim, kudret, kuvvet, irade vb. şey¬lerdir.
însan bir şahsr bakar, gözlerini yumduğu zaman onun şeklini hayâlinde bulur; sanki ona, açıktan bakar gibi¬dir... Gözünü açınca, bakıp gördüğü hayalindeki şahıs ol¬masına rağmen, bir ayrılık bulur, bu ayrılık tabiatiyle, şekil ve endam ayrılığı değildir. Sadece, daha açıktan gör¬mek ve daha belirli bir seçiştir. Bunun misâli şöyledir: İnsan bir şahsı tanyeri ağarırken şöyle'böyle görür. Bir de güneş ortalığı aydınlattıktan sonra görmesi var. Her iki halde de bakılan insan değişmiyor. Değişen tek şey var, o da birbirinden ayrı zamanlarda bakış ve durumun daha belirli hallere girmesidir. İşte arzettiğimiz bu mi¬sâli anîadmsa, şimdi diyeceğimizi iyi dinle, anla...
Bu âlemde her şey, İlâhî âdet üzerine yürür*, o âdet¬ler bozulmaz. Bir şeyin hatası, daha üstün hale geçmesi¬ne mani olur. Nefis, kötü halleri içinde devam edip dur¬dukça, his ve hayâl âlemi ötesindeki mânâları keşfedip anlayamaz. Bu kötü sıfatlar, nefis için âdeta bir göz ka¬pağıdır. Bir göz, ne kadar kapağını aralarsa, göreceğini o kadar iyi görebilir. Bir nefis de, hatalardan ne kadar kur-tulursa, öteleri o kadar iyi görebilir, gerçeği daha iyi keş¬feder. Dolayısıyla, alacağı manevî lezzeti artar ve mu¬habbeti çoğalır.
İLÂHİ SEVGİYE YAKLAŞTIRIGI SEBEPLER
Şunu bilmelisin ki, öbür âlemin en bahtiyar insanı, Allah sevgisinde en ileri olandır.
Âhiret, Hakk'a varış ve onun huzuruna eriş sayılır. Ne büyük nimettir ki, seven sevdiğine kavuşuyor. Uzun müddet ona iştiyak duymuş, yanmış, tutuşmuştu... Şim¬di ise, seksiz, şüphesiz gayet kolay bir halde ona kavu¬şuyor... Bundan daha büyük nimet olur mu? Ve... Bu ni¬mete erenden daha bahtiyar kimse bulunur mu?
Sevginin artması için, aşağıda iki sebep anlatacağız.
Birinci sebep: Kalbin, ondan, yani Allah'tan gayrı her şeyden temiz edilmesi... Bir kabdan ne kadar şey dı¬şarı çıkarsa, içine o kadar diğeri girer. Mümkün olduğu kadar fani şeylere kalben ilgi duymamak ve maddî şey¬lerden kesilip Hak için tek ve yalnız kalmalıdır.

^- «Allah de, öte kalanları bırak...» (En'am, 91). Âyet~i kerimesi bu duruma işaret etmektedir. İkinci sebep: Tam ve kâmil bir irfan duygusu.... Bu duygunun hasıl olması için:
a) Yetişeceği yeri, dikenden ve yabancı otlardan te¬miz tutmalı...
b) Tabiî böyle temiz bir yere ekilen tohum bakılın¬ca, biter ve marifet ağacı yetişir.
İşte bu marifet ağacı:
— «Onun kökü yerde sabit olup, dalları semaya yük¬selmiştir.» (İbrahim, 24). Âyet-i kerimesinde anlatılan Kelime-i Tayyibe'dir. O her türlü şüpheden ari ve pâk bir kelimedir.
En iyi bilen Allah'tır...
? ŞEVK ÜZERİNE
Sevilen varlığa karşı muhabbet tam yer tutunca, şevk kendiliğinden hasıl olur. Ve o muhabbetin belirtileri şek¬linde meydana çıkar.
Şevk ve muhabbet, birbirini tamamlayıcı bir şekil¬de meydana gelir. Şevke dair yap^r-1. ti"çok rivayet vo yazılı eserler vardır. Biz burada onlardan bazı parçalar alacağız,
ŞÖyle bir rivayet vardır:
Bir gün Ebu Derdâ r.a., Kâ'b'a r.a. şöyle c_ernişti:
— Bana, Tevrat'ın en seçme âyetlerinden birini oku.
Kâ'b r.a. ise şunu söylemişti:
— Allahü Teâlâ, istediğin seçme âyetlerin birinde şöyle buyurdu:
— «Ebrar zümresinin, bana karşı şevki arttıkça art¬tı... Fakat, ben onların duyduğu iştiyaktan daha fazla on¬lara kavuşma iştiyakını duyarını...»
Kâ'b r.a. devam etti:
— Bu âyetin yanı başında" ise şöyle buyrulur:
— «Beni arayan bulur. Benden başkasını arayan be¬ni bulamaz.»
Bunun üzerine Ebu Derdâ r.a. şöyle dedi:
— Evet doğrusun. Dediklerini aynen Peygamber s.a. efendimizden de işittim. Bu cümlelerin doğruluğuna şa¬hidim.

T.
_ __ 337

Bir haber, bize, Allahü Teâlâ'nın, Davud a.s. Peygam¬bere şöyle buyurduğunu ulaştırır:
— Ya Davud, yeryüzünde bulunan kullarıma şu hük¬mümü tebliğ eyîe:
«Ben, beni seveni severim. Benimle oturanla otururum. Beni anmak suretiyle ülfet edenle ünsiyet, ülfet ederim...-Arkadaşlık etmek isteyene arkadaş olurum. Beni seçeni segerim. Bana itaat edene itaat ederim.
Beni, yakînen kalbinden seven her kulu, zatım için kabul ederim, bunun aksi olmaz. Ve onu gerçekten se¬verim, ki bu sevgi işinde ondan daha fazla hak kazanan olmaz. Gerçekten beni arayan bulur. Benden başkasını arayan beni bulamaz.
Ey yer ehli, üzerinde bulunduğunuz yerin, aldatma¬calı işlerinden sıyrılınız; bana geliniz... İyiliğime, benim¬le arkadaş olmaya koşunuz. Geliniz, benimle ülfet ediniz ki, sizinle ülfet edeyim, sizi sevmek için can atayım. '
Şunu iyi biliniz; ben sevdiklerimin çamurunu, dos¬tum İbrahim'in, boğulmaktan kurtardığım Musa'nın ve her şeyden seçip yarattığım Muhammed'in s.a. çamurun¬dan yarattım.
Şunu kafi biliniz, ben, şevk ehlinin kalblerini, nu¬rumdan yarattım. Ve o kalblere, celâlimden nimet ver¬dim.»
Allahü Teâlâ, geçmişte sadık kullarından birinin kal¬bine şöyle ilham eylemiştir:
— «Kullarım arasında, birtakımları vardır. Onlar be¬ni sever, ben de onları severim. Onlar bana karşı iştiyak duyar, ben de onlara karşı duyarım. Onlar beni anar, ben de onları anarım. Onlar bana bakar, ben de onlara ba¬karım. Onların yoluna gidersen, seni de severim, onlardan ayrılırsan, darılırım.»
Kalbinde bu ilhamı duyan zat:
— Ya Rabbi, o kulların işareti ne ola?
Dedi ve şu cevabı aldı:
— «Onlar manevî halleri için, şefkatli bir çoban gi¬bidir. Bu çoban nasıl koyunlarını en iyi şekilde gütmeye

çalışırsa, onlar da manevî hallerini öyle korurlar... Gün¬düz olunca, gölgeli yeri, karanlığı ararlar. Gün batarken, kuşlar nasıl yuvasına çekilirse, onlar da gün battıktan sonra kendi âlemlerine çekilirler.
Sergiler serildiği, yataklar açıldığı, yastıklar yerine konduğu, seven sevenle başbaşa kaldığı zaman, o kulla¬rım kalkar, ayaküstü huzuruma dururlar. Yüzlerini be¬nim İçin yere serer, Kelâm tecellimle bana münacaat ederler. Onlara verdiğim nimet sayesinde bana yalvarır, yakarır, göz yaşı akıtırlar. Onlar bu halde, kâh ağlar, kâh sızlanırlar. Kâh ah çeker, kâh nefislerinden şikâyet eder¬ler. Kâh ayakta durur, kâh otururlar. Kâh rükûa varır, kâh secdede kalırlar. Sözüm hakkı için, onlar uğrumda nelere katlanmaz ki... Kulağıma onların muhabbetim için çektikleri sıkıntı dolayısıyla şikâyet sesi gelmez.

1) Kalbleririe nurumdan yerleştiririm. Ben onları na¬
sıl anlatıyorsam, onlar da beni nurum sayesinde öyle .an¬
latır.
2) «Onlara iyilik olarak, arz, —yer— semavat içinde¬
kilerin ağırlığı kadarını dahi az bulurum.
3) Tecelli yüzümü onlara dönerim. Ben tecelli yüzüm¬
le kendisine döndüğüm kimseyi gördün mü hiç?.. Ona
'?? vermek istediğimi acaba kimse bilir mi?».
•
Bir rivayete göre, Allahü Teâlâ Davud a.s. Peygam¬bere şöyle vahyeder:
— «Ya Davud, daha ne zamana kadar Cenneti ana¬
cak, zatıma iştiyak duymayı benden istemeyeceksin?...»
Davud a.s. Peygamber şöyle sordu:
— Ya Rabbi, sana müştak olanlar kimdir? Ve vasıf¬
lan nelerdir?
Bu sual üzerine Allahü Teâlâ şöyle anlattı:
— «Onları, her kötülükten temizledim. Onlara, her
kötülüğe karşı ayıklık duygusu verdim. Kalblerine bir
pencere açtım, oradan bana bakarlar. Onların kalbini kud¬
ret elimle alır, semama koyarım. Sonra seçkin melekle¬
rimi davet ederim, gelip huzurumda toplanınca bana sec¬
de ederler. Bunun üzerine onlara:
— Sizi,.bana secde edesiniz diye çağırmadım, bana
F.": 22

iştiyak duyan zatların temiz kalbini göstermek için ça¬ğırdım, derim...
Bu arada şevk ehliyle Övünürüm. Onların kalbi, se-mamdaki meleklerime aydınlık verir, tıpkı güneşin yeryü¬zünü aydınlattığı gibi...
Ya Davud, bana o iştiyak duyan zümrenin kalbini Rıdvan sıfatımdan yarattım. Yüzüm nurundan onlara ni~ -? met verdim. Onları varlığıma dair söz etmeye yetkili kıl- ? dim, Onların vücutlarını yeryüzünde nazargâhım eyle¬dim... Kalblerinden bana vardıran nurdan bir yol açtım. Oradan daima bana bakarlar, dolayısı ile, şevkleri, aşkla¬rı her an biraz daha artar.»

Tekrar Davud a.s. Peygamber, Hak Teâlâ'ya niyazda bulundu ve şöyle dedi:
— Ya Rabbi, muhabbet ehlini bana tanıt, onları gör¬
mek istiyorum...
Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:
— «Ya Davud, Lübnan Dağı'na git. Orada, on dört
kişi vardır. İçlerinde çok yaşlılar, orta yaşlılar, ak saçlı¬
lar, ihtiyarlar var. Yanlarına gidince, selâmımı söyle...
Onlara şöyle de:
?— Rabbınızın size selâmı var, şöyle buyuruyor:
— «Siz benim sevdiklerimsiniz, bana bir dileğiniz var
mı?.. Sizi kullarım arasından seçtim, evliyam kıldım. Se¬
vincinizle sevinirim. Sizin sevginize can atarım...»
Davud a.s. onların yanma vardı. Onları bir su gözesi başında, Allahü Teâlâ'nm azametini tefekkür eder buldu. Davud a.s. Peygamberi görünce hemen kalkıp kaçmak is¬tediler. Davud a.s. onlara:
— Ben Allah tarafından size elçi olarak gönderildim.
Rabbınızın fermanını size tebliğe geldim...
Deyince durdular. Kulaklarını söyleyeceğime verip gözlerini yere diktiler. Davud a.s. o ilâhî emri şöyle an¬latmaya başladı:
— Ben Allah tarafından size gönderilen bir elçiyim...
Allahü Teâlâ'nm size selâmı var. Ve size şöyle buyuruyor: ?
— «Siz benim sevdiklerimsiniz, bana bir dileğiniz var ;
mı?.. Sizi kullarım arasından seçtim, evliyam kıldım...
Sevincinizle sevinirim. Sizin sevginize can atarım.
Sesinizi ve sözünüzü duyuyorum. Her an size bakmak¬tayım. Merhametli ve şefkatli bir ananın bakışı gibi...»

Bu ilâhî emri dinledikten sonraki hallerini Davud a.s. Peygamberden dinleyelim:
Gözlerinden, yanaklarından yaşlar akmaya başladı. İç¬lerinden en yaşlısı şöyle yalvarmaya koyuldu:
— Allahım, sübhansın, sübhansm.,. Biz senin kulun
ve kulların oğullarıyız. Ömrümüzün geçen kısımlarında,
seni anmadan giden zamanlar için senden bağış dileriz.
Bundan sonra, teker teker aşağıdaki münacaatı yap¬tılar:
— AUahım, sübhansm, sübhansm... Biz senin kulla¬
rın ve kulların oğullarıyız. Sana nasıl dua etmeye cesa¬
ret edebiliriz. Sen de bilirsin ki, kendi işimize ait bir şe¬
ye ihtiyaç beyan edemeyiz. Hepsi sana malûm... Sana
yol almanın lüzumu duygusunu bizde devam ettir, İyilik¬
lerini bizlere yağdır,
— Allahım, bizi malûm sudan yarattın. Azametini te¬
fekkür edebilmeyi ihsan eyledin. Azametini düşünen kim¬
se, bir şey istemeye cüret edebilir mi?.. Tek arzumuz nu¬

runa daha yakın olmaktır...
- — Evliya kullarına olan yakınlığın ve yüce şanın kar¬şısında diller sana yalvaramaz oldu... Muhabbet ehline bol vergine karşı diller sana dua edemez oldu.
— Allahım, kalblerimize zikir yolunu gösterdin. Za-tmla iştigal için bize zaman ihsan ettin. Sana şükürde ku¬surumuzu bağışla.
— Allahım, arzumuz sana-malûm... Ancak o, vech-i kerimine nazar ofabilir.
— Allahım, bize verdiğin nimetin tamama ermesini istiyoruz. Yaptığın ihsanın sonsuz olmasını diliyoruz...
— AUahım, yarattığın şeylerin hiç birine ihtiyacımız yok. Kerem yüzüne bakmaya muhtacız...
— Ben de şunu istiyorum, Allahım, dünyaya ve eh¬line bakmaktansa, gözümü görmez eyle... Kalbimi âhi¬re tie meşgul olmaktan al...
— Allahım senin bereketin bol. Yücesin, evliya kul¬larını seversin. Kalbimizin, senden gayrı her şeyden te¬miz olmasını ve seninle meşgul olmasını ihsan eyle...»
Davud a.s. onları böylece dinledikten sonra, şu vahyi aldı:

— «Benim namıma onlara şöyle de:
— Sözlerinizi işittim. İstediğiniz şeyler için yalvar¬manızı kabul ettim. Dileklerinizi yerine getireceğim. Si¬zin her biriniz manen arkadaşından ayrılsın. Nefsini yola getirmeye koyulsun. Sizinle aramdaki perdeyi mutlaka ben açarım. Öylece nuruma ve cemâlime nazar edersiniz. Bunun için de, dediğimi yapmalısınız.»
-Ikı.,Davud a.s. muhabbet ehlini kastederek:
? — Ya Rabbi, bu-nlar senin bu kadar güzel nimetine nasıl nail oldular?.. ^
Diye sordu... Allahü Teâlâ da şöyle buyurdu:
— «İyi zanla... Dünya ve dünya ehlini bir yana ata¬rak benimle halvet edip, münacaat etmekle... Bu makam herkesin erebileceği cinsten değildir. Ancak dünyayı ve dünya ehlini arkaya atıp, ona ait hiçbir şeyi anmayan ve kalbini benim için fani şeylerden temiz eden ve bütün yarattıklarımı bir yana atıp beni tutan bu makama erer... Bu hali bulan kimseyi, sevgiyle kucaklarım. Nefsini on¬dan ayırırım. Onunla aramda olan perdeyi açarım. Bu kez, o, baş gözüyle bir şeye nasıl bakıyorsa, bana da öyle bakar. Her an ona iyilik kerametimi

gösteririm. Varlık yüzümün nuruna, onu yakın kılarım. Bir şefkatli ana, yavrusuna nasıl tutulur, adetâ hasta olursa, ben de öyle "olurum. Su içmek ihtiyacını duyarsa, su içiririm. Beni anma taamını ona tattırırım.
Ya Davud, ben bir kimseyi öyle yapınca onun nefsi¬ni dünyaya karşı kör ederim, dünya ehlini de göremez kılarım. Dünyayı ona sevdirmem. Bundan sonra artık o, benden gayrı ile meşgul olmaz. Bana gelmek için acele etmeye başlar, bununla beraber, onu öldürmeyi istemem. Çünkü yarattıklarım arasında o benim nazargâhımdır. Ne o, benden başkasını görür, ne de ben, ondan başkasını görmek isterim...
Ya Davud, sen onu bir görsen... O, nefsi erimiş, cis¬mi zayıflamış, azaları birbirinden ayrılmış gibidir. Beni andıkça sanırsın ki, kalbi yerinden kopacak... Meleklerime ve semada bulunan diğer yarattıklarıma onu överim... O kul, daima, ibadet eder ve benden kor¬kar...

Ya Davud, izzetime, celâlime yemin ederim ki, onu Firdevs Cennetime oturtacağım. Bana bakmayı nasib et¬mek suretiyle onun sinesine şifa vereceğim. Bu bakmayı, arzu ettiği kadar hatta daha fazla devam ettireceğim...» ;:
Aşağıdaki cümleler de Davud a.s. Peygambere gelen bir vahiy olarak rivayet edilir. Allahü Teâlâ şöyle buyurur:
— «Sevgi yoluyla bana yönelen kullarıma söyle: Ba¬na yöneldikleri için, diğer kullarıma karşı müşahede gö¬zünüz kapalı olursa, bundan size zarar gelmez. Sizinle aramdaki perde kalkar, kalb gözlerinizle bana bakarsınız. Kudret elim size uzandıktan sonra, dünya sizden çekilip gitse ne zararı var. Benim rızamı bulduktan sonra, hal¬kın size dargın olmasından ne çıkar ki?».
Davud a.s. Peygambere gelen bir başka vahiy de şöy¬ledir: : "?'?'
— «Sen beni sevdiğini sanıyorsun. Eğer berîi; sevmek¬te gerçeksen, kalbinden dünyayı çıkar. Çünkü, benim sev¬gim, dünya sevgisi ile bir kalbde birleşemez.
Ya Davud, muhabbet ehlinin işine iyilik ve. güzellik karıştı. Dünya ehlinin işine ise, bozuk düzen haller ka¬rıştı.
Din işlerinde bana özen. Bu yolda Öyle bir hale sahip ol ki, ne kimse seni taklid edebilsin, ne de sen kimseyi' taklide ihtiyaç duy asm...
Bir kimsede muhabbetime uygun iş görürsen ona ya*; piş, şüpheye kapıldığın takdirde onu bırak, beni taklid et..; Bunu gerçekten yap. Öyle ki, gittiğin yönü ve vakitleri¬ni ben tayin edeyim... Seni yola süren ve yol gösteren delilin olmalıyım... Bu hali bulduktan sonra, istemeden veririm... Güç işler karşısında sana yardım ederim.

Ben, varlığıma yemin ettim, hiçbir kula sevap yaz¬mayacağım. Ancak, kimi arzuluyor ve makamıma karşı korkusu ne kadardır, bunu bileceğim, ondan sonra 3'ap-tıklarma sevap yazacağım... Bir kul için, benden daha varlıklı, zengin yoktur.
Sen istediğim gibi ol... İstediğim gibi olursan, senden zillet ve vahşet halini alırım. Kalbine zenginlik yerleşti-, ririm. Nefsine itirnad etmeyen, kendi hatalarını daima

gözeten kulun vekili olacağım, buna da yeminliyim.
Bütün eşyayı bana bağla... Böyle yaparsan, yaptığın işlerin zararını görmezsin. Her işinden emin olursun. Bu durumda artık başkalarına da -faydalı olman kabil olur. Aksi halde, seninle sohbet eden fayda alamaz.
Bana karşı irfan duyguna bir had çizme... O bir ummandır. Ucu bucağı yoktur... Her istedikçe daha faz¬lasını veririm. Verdiğim ziyadelik için bir son yoktur.
Sonra, İsrail oğullarına şunu bildir: Yarattığım kul¬ların hiç biriyle bir benzerliğim yoktur. Onların rağbe¬tini benim katımda olan şeylere yönelt. Arzuları, benim katımda olan şeylere olsun. Böyle olursa, onlara hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir be¬şer kalbine gelmeyen İyilikler veririm.
Beni iki gözün tam göreceği bir yere al. Bana kalb gözünle bak... Kalbleri perdelenmiş ve karışmış kimselere bu gözlerini bakıtma. Sevabım kesildiği için, kuruyan kalblere de bakma...
İzzetime, celâlime yemin ediyorum; bugün yaparım, yarm yaparım, diyene ve deneme yollu ibadet eden kula sevab namına bir şey yazmam...
Ya Davud, bir şeyler Öğrettiğin kimseye karşı engin gönüllü ol... Hakkı arayan yolculara karşı kendini yük¬sek tutma... Eğer beni seven muhabbet ehli Hak yolcu¬larım, katımdaki derecelerini bilseler, yer olurlar da, halk onların üzerine basıp da geçer...
Ya Davud, beni isteyen bir müridi, bulunduğu sekir halinden alıp ayıktırman, benim için üzerine güneş doğan cümle eşyadan üstündür... Böyle yaparsan, seni tam bir cihad ile yazarım. Ben bir kuluma bu şekilde yazdım mı, onun için kullara karşı ihtiyaç arz etmek ve onlardan kor¬ku yoktur.
Ya Davud, sözümü tut, nefsinde kendin için bir şey ara, bul... Ona, fani arzusuna dair bir şey verme... Son¬ra, muhabbet halini perdelerim.
Kullarımı rahmetimden ümitsiz kılma. Benim için şehvet duygularından geç. Şehveti, zayıf kullarım için mu-? bah kıldım. Şehvet duygusu ile manen güçlü kullarımın r bir ilgisi yoktur... Çünkü şehvet duygusu bana karşı ya¬pılan münacaatı keser...
Manevî güce sahip kullarıma verdiğim ceza, yemek

işidir. Bu yemek anında onlara en az ceza: Akılları ben¬den perdelenir. Ben sevdiklerimin dünyalık işlere girme¬lerine razı değilim. Sevdiğimi dünyadan temiz kılarım...
Ya Davud, dünya sevgisinin sarhoş ettiği âlimi, senin¬le benim arama sokma... O, dünya sarhoşluğu ile seni sev¬gimden perdeler... Bu gibileri beni arzulayan kullarımın yol kesenidir.
Şehveti terke, kendini oruçla alıştır... Sakın iftar za¬manı mideni çok doldurma... Çünkü-oruç, sevgimi kazan¬mak için ayrı bir ibadet şeklidir... Mideni iftarda çok dol-durursan, bu yoldaki çalışman semeresiz kalır...
Ya Davud, nefsine düşman ol, kendini bana sevdir. Onun kötü arzularına mani ol, bana bak... Bu şekilde yaptıktan sonra, göreceksin ki, seninle aramdaki perde aralanmış...
Senin, takva yoluna girip, onda kuvvet bulman, benim vereceğim iyiliğe ve ihsana bağlıdır. Sen benim taatım-da bulundukça o iyiliği almam.»
Buraya kadar anlattığımız, âyet, hadîs ve çeşıtn riva¬yet yollu haberler, Şevk ehli olmanın mümkün olacağını bize bildiriyor... Çalışalım, olalım...
En iyi bilen Allah'tır.
KULA ALLAH'IN SEVGİSİ
Allah kulunu sever. Buna birçok âyet-i kerimeyi de¬lil getirebiliriz. Bu hususu teyid eden, hadîs-i şerif ve büyük zatların rivayetini de anlatabiliriz.
Şu âyet-i kerimeler önemlidir:
— «Allah, yolunda saf halinde cenk edenleri sever...»
(Saf, 4).
— «Allah, bol bol tevbe edenleri sever...» (Bakara,
222).
Hz. Enes r.a. şöyle bir hadîs-i şerif rivayet eder:
— «Allah bir kulu severse, işlediği hata ona zarar
vermez... Tevbe eden, günah işlememiş gibidir. Allahü
Teâlâ, bol bol tevbe edenleri ve temiz olanları sever.»
Bu hadîs-i şerifın mânâsı şudur:

Allahü Teâlâ, bir kulunu severse, ölmeden önce ona tevbeyi nasib eder. Tevbeyi nasib ettikten sonra; geçen günahları çok da olsa, artık zarar vermez. îslânı dinini kabul edene, Önceki küfür hali zarar veremeyeceği gibi...
Şu âyet-i kerime de, Allahü Teâlâ'mn sevgisine ba¬ğış vadini ekler:
— «Allah sizi sever ve günahlarınızı bağışlar.» (Âl-i
îmran, 31).
Peygamber s.a. efendimiz, bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurur:
— «Allahü Teâlâ dünyayı, hem sevdiğine, hem de sev¬
mediğine verir. Ama, imanı yalnız sevdiğine nasib eder.»

Yine buyurur:
— «Bir kimse, Allah için tevazu sahibi olursa, yük¬
seltir. Kibirli kişiyi de düşürür. Allah zatını çok zikrede¬
ni sever... Sevince de, işiten kulağı, gören gözü, tutan eli
olur...»
Zeyd b. Eşlem Hz. şöyle diyor:
Allahü Teâlâ, kulunu çok sever. Bu sevgi, Öyle bir hale gelir ki, şu ilâhî hitabı almasına vesile olur:
— «Ne dilersen yap, seni bağışladım.»
Çok dinlediğimiz bir kudsî hadîsi tekrar etmeden ge¬çemeyeceğiz:
— «Kul, devamlı nafile ibadetlerle bana yaklaşır. Öy¬
le ki onu severim. Sevince de, eli olu.rcım, benimle tutar,
kulağı olurum, benimle işitir...»
• Allahü Teâlâ'mn sevgi alâmeti çoktur. O bir kimseyi severse, onu zatından gayrına yabancı kılar. Sevdiği kul ve sebepler arasında varlığını tecelli ettirir. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulur:
— «Allah bir kulunu severse tecrübe eder. Sonunda
fazla severse, zatına has kılar...»
«Zatına has» kılmanın, mânâsı sorulunca da şöyle buy-ruldu:
— «Bağlanabileceği ehlini, malını elinde bırakmaz,»
İsa'ya a.s. neden seyahati için bir merkep ?tedarik et¬mediği sorulduğunda şöyle demiş:
— Ben, Allahü Teâlâ'mn bana zatını unutturup, mer¬keple meşgul etmesini istemem.

Bir haberde şöyle buyrulur:
— «Allah bir kulunu severse, tecrübe eder. Sabırlı
bulursa, halktan ayırır... Razı olursa, zatı için seçer...»
Diyorlar ki, kulda Allah sevgisi şöyle tezahür eder:
— Allah'ın sevdiğini, nefsanî isteklerine tercih et¬
mek... Daima Hakkı anmak ve hiç gafıl olmamak... Ona
münacaat etmeyi daha fazla sevip, gayrı ile uğraşmayı
bırakmak...
RIZA HALİNİN FAZİLETİ
Rıza makamının yüceliğini şu âyet-i kerime çok gü¬zel anlatır:
?— «Allah onlardan, onlar da Allah'tan razı...» (Mai-de, 119).
Bir hadîs-i şerifte ise, rıza halinin yüceliği başka yön¬den açıklanır:
— «Allah müminlere tecelli eder ve şöyle buyurur:
— «Arzunuzu bana bildiriniz.»
Müminler şu talepte bulunur:
— «Rızanı.»

Onların' rıza halini istemelerinin sebebi vardır. İşin neticesini görmüş ve fazilet bakımından üstünlüğünü an¬lamışlardır.
Şöyle bir rivayet var:
Bir gün Peygamber s.a. efendimiz bazı ashabı ile otu¬rurken şöyle sorar:
— «Siz nesiniz?»
Ashab buna karşılık:
— Biz mü'min kişileriz.
Deyince, Peygamber, s.a. efendimiz tekrar sorar:
— «Mümin olduğunuza dair alâmet nedir?..»
Bunun üzerine ashab şöyle der:
— Belâ gelince sabırlı oluruz. Bolluğa şükürle muka¬
bele ederiz... İlâhî hükümlere razı oluruz.
Bu cevap Peygamber s.a. efendimizi sevindirir ve şÖy-le buyurur:
— «Kabe'nin Rabbına yemin olsun, bunlar mü'min-
dir.»

Bir başka rivayette şöyle buyurulduğu anlatılır: — «Hakim ve âlimler hallerine yarayanı o kadar ye¬rinde yaptılar ki, nerede ise peygamber olacaklardı.»
Bir gün Musa Peygamber a.s. münacaatı sırasında Ce-nab-ı Hakk'a şu niyazda bulunur:
— Ya Rabbi, razı olduğun bir işi bildir ki, yapıp rı¬
zana e.reyim. İlâhî vahy şöyle oldu:
— «Rızam, hoş görmediğin işte... O işe, sabredip, de¬
vam etmiyorsun, halbuki rızam ondadır...»
Bunun üzerine tekrar:
— Ya Rabbi o şeyi bana göster... \
Deyince şöyle buyrulur: I
— «Rızam, kazama razı olmanda...» ':
Şunu iyi bil, rıza hali, Hakk'a açılan kapıların en yü¬
cesidir... Kim ona bir yol bulabilirse, en yüksek rütbe ve
dereceyi bulmuş sayılır...
Burada söze, sevgi ehline dair anlatılan hikâyelerden birini anlatmakla başlayacağız.
Ebu Türab Nahşebî bir müridini severdi. Müridi onun yanında kalır, hizmetini yapardı. Mürid onun hizmetini görmekle beraber, ibadetinden de geri kalmazdı.
Bir gün Ebu Türab, o müridine şöyle dedi:
— Bayezid Hz. ni görmek istemez misin?
Mürid buna şu cevabı verdi:
— Ona ayıracak vaktim yok. Meşgulüm.

Fakat Ebu Türab onu haline terk etmedi. Bayezid-i Bistamî'yi ziyaret etmesinde ısrar etti. Bu ısrarlar sonun¬da müridin iç âlemi galeyana geldi. Ve şöyle dedi:
— Ben Allahü Teâlâ'yı buldum... Bayezid'e ihtiyacım kalmadı...
Ebu Türab Hz. diyor ki, bu cevab beni tahrik etti. Kendimi tutamadım ve şöyle dedim:
1— Yazık sana, sen kendi buluşunla aldandın. Allah'ı buldum sandın, yanıldın. Bayezid'i bir defa görüp sohbe¬tinde bulunman, buldum sandığın halden yetmiş defa da¬ha hayırlıdır.

O genç sözüm üzerine sustu... Kendi sözünden dön¬dü... Ve sordu:
— Bu nasıl olur. Neden bu kadar fark?..
Anlatayım dedim;
— Sen Allahü Teâlâ'yı kendi zannma ve kabiliyetine göre bilmekte ve bulmaktasın. Halbuki Bayezid varlığı¬nı Allah'a teslim etmiş, onun varlığına ve azametine gö¬re bilmiş ve bulmuştur... İşte aranızdaki fark...
Anlatmak istediğim mânâyı anladı ve:
— Beni ona götür.
Dedi... Beraber gittik. Durum çok heyecanlı oldu...
Bayezid Hz. çevresi yırtıcı hayvanlarla sarılı'bir or¬man sığmağında kalıyordu. Biz açıkça bir yerde durduk, yanımıza gelmesini bekledik. Kaldığı yerden çıktı. Bize doğru gelmeye başladı. Sırtında bir koyun postundan kürk vardı. Yanımdaki gence:
— İşte Bayezid budur...
Dedim. Genç, bir bağırış bağırdı ve baygın düştü. Dokunduğumuz zaman ölmüş gördük... Bayezid Hz. ile birlikte defnettik.
Genci kastederek, kendisine şöyle dedim:
— Bu genç bir Hak yolcusu talebe idi. Sana bir de¬fa baktı, öldürdün...
Bayezid Hz., bu sözüme şu cevabı verdi:
— Hayır, getirdiğin bu genç arkadaşın durumu an¬ladığın gibi değil... O sadık bir Hak yolcusu idi. Kalbi¬ne ilâhî bir sır yerleşmişti. Ama, o sırrı örten perde hiç açılmamıştı. Bu yüzden içinde saklı varlıktan habersizdi. Bizi görünce, o perde aralandı... Bu hal sonunda, taşan sırrı taşımak, ona güç geldi. Dayanamadı ve can verdi. Çünkü o zayıf müridler sırasında idi... Onu, asıl bu.hal öldürdü.
Ulaşan rivayetlere göre Allahü Teâlâ bazı peygam¬berlerine şöyle vahyetmiştir:

— «Dostluğuma seçtiğim kimse odur ki, beni anmak¬tan bir an bile geri kalmaz. Onun için benden gayrı var¬lık olamaz... O, bana karşı kimseyi tercih etmez. Bu kim¬seyi, ateşte yakacak olsam, ateşin yakışmdaki sızıyı duy-

maz. Ve o kimse, demir testere ile biçilse, ondan hasıl olacak elemi duymaz.»
Sevginin, yani ilâhî muhabbetin bu hadde getirmedi¬ği kimse, ondan sonra gelecek keşif, keramet hallerini na¬sıl anlasın?.. Bu haller sevgiden sonra başlar. Sevgi ise, imandan sonra...
Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulur:
— «Allahii Teâlâ'nın benimsediği üç yüz huy var¬dır... Onlardan birini hal edinme şerefine eren kimse, tev-hid haline de ermiş ise, Cennete girer.»
Hz. Ebu Bekir r.a. bu hadîs-i şerifı dinleyince, Pey¬gamber s.a. efendimize şöyle sordu:
— Bende onlardan bir tane var mı ya Resûlallah?..
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Ya Eba Bekir, sende onların hepsi var. Onlar ara¬sında Allah'm en çok sevdiği ise, cömertliktir.»
•
Peygamber s.a. efendimiz bir başka hadîs-i şerifınde ise şöyle buyurur:
— «Semadan sarkan bir terazi gördüm. Bir kefesine beni, öbürüne de ümmetimi koydular, hepsinden ağır gel¬dim... Sonra bir kefesine Ebu Bekir, öbürüne de ümme¬tim kondu, Ebu Bekir onlardan ağır geldi...»
Hazreti Peygamber s.a. efendimiz, Hazreti Ebu Be-kır'İ r.a. çok severdi. Ama onun özüne yabancı sevgisi, girmesine Hak sevgisi mani idi... O, ilâhî sevgide İstiğrak halinde idi. Bu sebepledir ki, Peygamber s.a. efendimiz bir hadîs-i şerifınde şöyle buyurdu:
— «Eğer bir dost edinecek olsaydım, mutlaka bu Ebu Bekir olurdu. Ne var ki, şu arkadaşınız, Allah'ın dostu¬dur...»
îmam Şiblî Hz. diyor ki:
— Sevgi, lezzet için bir dehşettir ve tazim içinde bir hayret...

Devam ediyor:
— Şevk bir ateştir... Allah onu, evliya kullarının kal¬binde yaktı... Ta ki, kalblerinde mevcut yabancı hatıra, irade, ihtiyaç ve arız olan çeşitli yersiz şeyleri yaksın...

Anla, ganimet bulursun... Doğruyu en iyi bilen Al¬lah'tır:

OTUZYEDİNCİ BÖLÜM NİYET, İHLÂS VE SADAKAT

Konuyu bir âyet-i kerime ile açalım. Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

— «Akşam sabah Rab'larına dua edenleri ve yalnız
onun rızasını dileyenleri çevrenden uzağa atmak isteme...»
(En'am, 52).

Burada niyet kastedilmektedir. Yani, vasfı anlatıldığı gibi olanları tard etmeyi niyetine alma. . Bir hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:

— «Ameller ancak, niyetle değerim bulur...»

Bir başka hadîs-i şerifte ise, niyetin değeri şöyle an¬latılır:

— «Bir kimseye, Allah ilim ve mal nasip eylemiştir.
İlminin ve malının hakkını gözetir, gereği gibi kullanır.
Bunu görüp imrenen bir başka şahıs şöyle der:

— Allah bana da onun gibi mal ve ilim verseydi, ay¬
nı şekilde yapar, ecir alırdım.

Bu durumda her ikisi de, aynı miktarda ecir alır...» Şu hadîs-i şerif de niyeti anlatır:

— «Elleri kılıçlı iki Müslüman kavgaya dalınca Ölen
de, kalan da Cehennemliktir.»

Bir sahabe:

— Öldüren malûm, Ölenin ne kabahati var?

Deyince, şöyle buyurdu:

— «Çünkü o da arkadaşını öldürmek niyetinde idi...»

Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:

— «Bir kimse Allah için değil de, desinler için beze-
nip düzenirse, kıyamet günü cifeden daha kokulu olarak
meydana çıkar... Ama Allah için süslenir, kokulanırsa, kı¬
yamet günü miskten daha güzel kokulu olarak huzura
gelir...»

NİYETİN GERÇEK MÂNÂSI

Bil ki...

Niyet, irade, kasd aynı hizada gider ve tek mânâ ifade eder. Bu tek mânâ da, kalbin bir hali ve ona verilen bir ad sayılır. Eşliğinde ilmi ve ameli taşır. Önce ilim -gelir,_ amel ve şart da onu takip eder.

Niyet, Önce gelen ilmin ve ona katılacak amelin ara¬sında kalan bir iradeden ibarettir. Bir şey bilinir, bilinen :' şeyin yapılması için bir arzu ortaya çıkar, bunun içinde ise, niyet kendini gösterir. İşin sonunda amel niyetle Öl¬çülür ve ona göre değerini bulur.

Peygamber s.a. efendimiz, bir hadîs-i şerifinde şöyle ;
buyurur: ' ^

— «Mü'min kulun niyeti, amelînden hayırlıdır. MÜ- ; nafıkm niyeti, amelinden şerlidir.»
Şayet, amel niyet olmadan, niyet dahi amelle ölçül- \
meden kabul edilecek olursa... mânâsına gelir... Şüphe- -
siz böyle olduğu takdirde mü'min kulun niyeti, yaptığı -
işten hayırlıdır.
Yapılan bir iş, hatalı sonuç verebilir... Buna niyete .
göre değer vermek gerektiği takdirde, mutlaka o iş için ?
yapılan ilk niyete bakılmalı... Bakınca hayır görülürse ?
tamdır... Çünkü ilmin aslından gelen irade ile o işe baş- ,
lanmıştır... Böyle bir iş ise, herhalde kalb âlemine daha ?
yakındır! Kalbe yakın olan bir iş ise, elbette iyidir. Do- ;
layısı ile iman sahibinin niyeti amelinden hayırlı olur.
Tıpkı hadîs-i şerifte belirtildiği gibi...
Yapılan amelleri şöylece üçe ayırabiliriz: -? ?
1 — Maasiyetler, hatalar. ;
2 — Taat ve ibadetler.
3* — Ve sayılan iki halin ortası olup, niyete göre şekil alan mubah hareketler...
Özet olarak sayılan üç hali niyet açısından biraz ince¬leyelim...
Bir şey aslında &akk'a isyan çeşidinden olunca, ni¬yetle ibadete çevrilemez. Bu gibi işlerde, niyet ne olur¬sa olsun, masiyetin, yani' Hakk'a isyanın şekli değişmez.
îbadet, taat işine gelince onda niyet şarttır. Yapılan bir iş aslında taat olabilmesi için niyet gerekir... Yapılan

işin başında, ne yaptığını bilerek yapmak ve iyi niyeti sonuna kadar devam ettirmek, yapılan ibadet, taat dere¬cesini kat kat arttırır.
Bazan yapılan bir şey, zahirde tek başına bir iş gi¬bi gözükür... Ama, iyi niyet sebebi ile o, dallanacak bir¬çok ibadetin kökü gibi olabilir. Meselâ, bir kimse mes¬cide gider, oturur. Buna dıştan bakılınca bir iş gibi gelir ve öyledir. Ama yapacağı niyete göre bu halini çok dal-landırabilir. Bir defa mescidler yeryüzünde Cenab-ı Hakk'-ın binalarıdır. Bu sebepten oraya giren, Hak Teâlâ'yı zi¬yarete niyet edebilir. Hali ile ecir de alır. Bu hususu be¬lirten şu hadîs-i şerifı zikredelim:
— «Gerçekten hir kimse mescidde oturursa, AHahü Teâlâ'nm ziyaretine gitmiş olur. Bu halde, ziyaretçi ziya¬ret edilenden iyilik görmeyi hak eder...»
Sonra mescidde oturanın niyetinde namaz vaktini bek¬lemek de vardır. Bunun için de ecir alır. Çünkü namaz vaktini gözeten namazda sayılır.
Mescide giren itikâf (*) niyeti de edebilir.
Sonra mescide girmekle duygularını, hata, isyan gibi yaramaz işlerden çekmeyi, manen insanı yıkacak maddî hallerden kaçmış olmayı da, niyetine alabilir.

Allah adının anılmasını ve Kur'ân-ı Kerim dinlemeyi de niyete almak suretiyle yapılan amelin sevab getiren dallarını çoğaltmak pekâlâ mümkündür... Saydıklarımızın hepsi hayırlı işlerdir. Bunlar niyetle elde edilir...
Mubah olan işler, niyetle şekle girer... Yapıldığında niyet ne ise sonuç odur... İyi niyet edildiği takdirde, bu duruş ve hareket halleri ibadete çevrilir. Bu haller devam ettirildiği takdirde, insan Ömründen bir anını bile boşa harcamamış olur. Ve bununla, yani yapılan hareketleri iyi niyetle idare etmekle, İnsan hayvanat zümresinden ayırd edilir. Hayvanat zümresinin hali, kontrolsuz, başıboş ras¬geledir.
Niyetin önemini, şu hadîs-i şerif gayet açık belirtir:
— «Kıyamet günü kul, her şeyden sorumlu olacaktır, rfattâ, gözüne çektiği sürmeden, parmaklarına yapışan ça-
(*) İTİKÂF: Nefsi hizaya getirebilmek için belli bir müddet, maddî şeylerden uzp,k durmak, mânâsına alınabilir.

mur kırıntılarından, kardeşinin elbisesini giydiğinden bi¬le sorumlu tutulacaktır. Bir kimse amelinden sahib ola¬cağı iyilik miktarı, niyeti ile ölçülür. Hayırlı niyete sahib olduğu takdirde, mukarrebun zümresine dahil olur.»
Yukarıda zikri geçen hadis-i şerifı, şu âyet-i kerime¬deki mânâ teyid eder;
— «O yeter ki bir sözü sarf etmemiş olsun... Yoksa, peşinden, zaptını tutan hemen yetişir...» (Kaf, 18).
Böylece hiçbir hareketin boşa gitmeyeceğini, öbür âlemde mutlaka karşılığı görüleceğini, niyete göre ceza veya mükâfat getireceğini de anlatmış bulunuyoruz...
Geçmiş zatlardan biri şöyle anlatıyor:
— Bir kitap yazıyordum. Mürekkebin kurutulması ge¬rekiyordu. Komşuma ait yerden -biraz toprak kazıp aldım. Ve eserimi kuruttum. Neticede, bu bir parça topraktır, ne Önemi var, dedim. Bunun üzerine gizliden bana şöyle bir nida geldi:
— «Şimdi o toprağı hafife alan, yarın onun getire¬ceği kötü sorumlu durumla karşılaşınca, işi olduğu gibi bilecek».
İmam Sevrî Hz. ne ait bir hikâye şöyle anlatılır:
Bir kişi onunla namaz kılıyordu. Namaz dışında bir aralık îmam Sevrî Hz. ne baktı, elbisesini ters giymiş gördü. Düzeltmek için elini atınca, Sevrî Hz. tuttu, düzel¬tilmesini istemedi. Sebebini de şöyle anlattı:
?— Ben, elbisemi Allah için giydim. Böyle olmasında ise bir kasdım yok. Allah için giydiğimi, halk için düzelt¬mek istemem.
Hz. Hasan r.a. şöyle buyurur:

— Kıyamet günü bir komşu öbürünü tutar:
— Aramızda Allah var. O, yaptığına şahit. Bana ne¬ler ettiğini biliyor musun?
Deyince, öbürü:
— Sana önemli bir zarar yaptığımı hatırlamıyorum."
Der... Öbürü tekrar şöyle söyler:
— Yaptın... Sen duvarımdan bir kerpiç aldın. İzinsiz elbisemden iplik kopardın.

353

NİYET, İHLÂS VE SADAKAT

NİYETİN İHTİYARÎ BİR ŞEY OLMADIĞI

Niyet üzerine fıkrimizi açıklayabilmek için, bir mu¬kaddime yapacağız...
Deriz ki:
Çok kere, niyet hakkındaki görüşümüzün aslını seçe-meyen, şöyle demek ister:
— Ben, dersimi Allah için yapmaya niyet ediyorum.
Yahut şöyle demek ister:
— Ben, ticaretimi Allah için yapmaya niyet ediyorum.
Şöyle demek de isteyebilir:
— Yemek işimi Allah için yapmaya niyet ediyorum.
Heyhat... Heyhat... Bunlar ancak indî bir söz olur.
Ve akla gelen bir şeyi öbürüne aktarmaktır.
Anlatmak istediğimiz niyet, bundan çok uzaktır...
Niyet; nefsin, kendisi için zuhur edecek bir şeye'-iç¬ten yönelmesidir. Ve meylidir ki, bu' şey, ona göre mat¬luptur ve önemlidir. Sonra bu şeyin, şimdiye ait oluşu ile sonraya kalışı arasında bir fark yoktur.
Niyetin asıl mânâsı, böyle içten gelen bir meyil oldu¬ğuna göre, içte yoksa, onu çalışmak suretiyle elde etmek kabil değildir.
Onu icad etmek için zorlamanın da bir faydası olmaz.
Anlattığımız gibi olmayan bir hal niyet sayılmaz. O ancak, mevcut olan bir şeyi, diğer bir şeye nakil olur... Tıpkı bir açın:
— Ben aç kalmaya niyet ettim.
Demesi gibi... Ya da, âşık olan birinin:
— Ben âşık olmaya niyet ettim. Sevmeye niyet et¬tim. Saymaya niyet ettim.
Sözleri gibi.
Bu gibi şeyleri yapmak, o kimsenin içinde önceden kaynamadı ise, niyet olabilmesi muhaldir...
Şunu da unutmamalı ki, bir şeye niyet meyli evvel¬den yoksa sonradan tasavvur edilemez.
Esas niyet meyli bir davete icabettir. Ya da bir ga¬yeye yönelmek...
Şu misalle bu durumu daha kolay izah mümkündür.

Meselâ biri vardır... Her yanını şehvet sarmış. Bunun için önce evlenmeyi istiyor... Sonra kendisini Resûlullah'a
F.: 23

iktidaya niyet için zorluyor. İyi çocuk sahibi olmayı niye¬tine alıyor.
Böyle bir şey elbette niyet olmaz... Çünkü onun için¬de niyet için bir meyil yoktu. O şehvet hisleriyle doluydu, o kadar.
Niyet işi hayli zordur. Anlatıldığına göre, geçmiş bir¬çok zatlar, niyeti elde edemedikleri için Hakk'a yaklaştı-rıcı birçok halleri tehir etmişlerdir.
Bundandır ki, İbn Şirin, Hasan Basrî'nin cenaze na¬mazından geri kalmıştır. Sebebini sorana da şöyle de¬miştir:
— Niyet, beni bu vazifeye hazırlayamadı...
Kûfe'nin gözde âlimlerinden Hammad b. Süleyman vefat etti. îmam Sevrî'ye, cenazede bulunup bulunma¬yacağı sorulunca şöyle dedi:
— Bu hususta bir niyetim olursa elbet yaparım.
Tavus Hz. niyetsiz konuşmazdı. Ona bir şey sorulduğu zaman, ses etmezdi. Sebebi sorulunca da:
— Niyetsiz konuşmamı ister misiniz?.. Niyetim olursa yaparım.
Derdi... Bir defa ona:
— Bize dua et...
Dendi, şu karşılığı verdi:
— Eh, niyet bulunca dua ederim.
îşte niyet...

İHLÂS FASLI

Önce, İhlasın Önemini belirten iki âyet-i kerimeyi alalım:
— «Onlara verilen emir; pâk, temiz, ihlâs sahibi ola¬rak Allah'a kullukta bulunup ibadet etmeleridir. Yol ona çıkar... DÎn onundur...» (Beyyine, 5).
— «Ayık olunuz, Allah'ın zatına ulaştıracak yol —din — pâk, temiz içinde ihlâs olandır...» (Zümer, 3).
Peygamber s.a. efendimiz bir kudsî hadîsi şöyle an¬latır:
— Allahü Teâlâ şöyle buyurur:
— İhlâs, sırrımın bir bölümüdür... Onu kullarım ara¬sında, sevdiğimin kalbine emanet bıraktım...»
Konu ile ilgili bir hikâye anlatalım:

îsrailoğullarmdan bir âbid vardı... Uzun yıllarını Al¬lah'a kulluk ederek tüketmişti. Bir gün bir heyet geldi... Kendisine:
— Şurada birtakım kimseler var, Allah'ı bırakıp ağa¬ca tapıyorlar.
Dedi... Âbid bu habere kızdı... Baltasını sırtladı. O tapılan ağacı kesmek için yola koyuldu.
Yolda, bir ihtiyar şeklinde onu şeytan karşıladı ve aralarında şöyle bir konuşma geçti...
Sözü şeytan açtı:
— Nereye böyle?.. Bu halinle ne yapmak kasdındasın?..
— Şurada bir ağaç var. OnU kesmeye gidiyorum...
— Senin o ağaçla ne ilgin var? Nefsinle uğraşmayı, ibadetini bıraktın, kalkıp başka şeylerle meşgul oluyorsun.
— Bu da benim için bir ibadet sayılır.
— Ben de elimden geleni yapacağım ve o ağacı sana kestirmeyeceğim.
Bundan sonra kavgaya başladılar. Âbid şeytanı tuttu, yere vurdu. Göğsüne oturdu... Şeytan yalvarmaya baş¬ladı:
— Beni bırak, sana bir iki kelâm etmek isterim.
Âbid kalktı ve şeytan konuşmaya başladı:
— Allahü Teâlâ sana böyle bir vazife vermedi. Sana farz kılmadı. Sen o ağaca ibadet etmiyorsun ya... Ona bak... Sen kendini düşün. Başkası seni alâkadar etmez. Allahü Teâlâ'nm yeryüzünde peygamberleri var. İsteseydi, onlardan birini gönderir ve ağacı kesme emrini de verirdi.
Âbid, şeytanın bu sözüne kanmadı... Tekrar kapıştı¬lar. Şeytanı tekrar yere vurdu... Üstüne de oturdu... Şey¬tan çaresiz kalınca şöyle dedi:
— Aramızı bulan bir iş var. istersen diyeyim. Bu yapacağın işten daha hayırlı ve faydalı.
Âbid o şeyin ne olduğunu sorunca:
— Beni serbest bırak, söyleyeyim.
Dedi... Âbid bıraktı. Şeytanın tekrar dili çözüldü:
— Sen fakir bir kimsesin... Elinde dünyalık namına bir şeyin yok. İnsanlara yüksün... Onlar sana yardım edi¬yor. Halbuki sen bundan hoşlanmıyorsun...- Arkadaşlarına iyilik yapmayı istiyor, komşularına yardımda bulunmayı arzuluyorsun... Kendi varlığınla doymak, insanlara muh-

taç olmamak istiyorsun değil mi?
Âbid, bu sözleri doğrulaymca, şeytan devam etti:
— O halde yapmak istediğin bu işten dön... Sana söz... Her gece sen uyurken baş ucuna iki altın koyaca¬ğım... Sabah olunca, onları alacaksın... Kendin ve çocukla-, rm ihtiyacı için sarfedecek, arkadaşlarına da dağıtacak¬sın... Gidip o ağacı kesmektense bu faydalı... Hem senin, hem de Müslümanlar için daha yararlı... O ağaç yerinde duruyor. Kesilmesi, onlara bir zarar vermeyeceği gibi, bir faydası da olmaz.
Âbid bu sözleri düşündü. Kendi kendine, bu ihtiyar doğru söylüyor, dedi. Sonra içinden şu konuşma geçti:
.— Ben peygamber değilim ki, dolayısı ile onu kesmek bana düşmez... Allahü Teâlâ bana o ağacı kes, emrini vermedi ki, kesmeyince asi olayım... Bunun dediği daha faydalı...
Anlaştılar... Şeytan dediğini yapacağına yemin etti...
Âbid, ibadet yerine döndü. Akşam yattı... Sabah kalkınca, başucunda iki altını buldu, aldı... İkinci gün yine böyle oldu, sevindi... Fakat üçüncü gün bulamadı, kızdı... BaU tasını omuzladı, ağacı kesmek için yola koyuldu... "
Bu defa şeytan, yine bir ihtiyar şeklinde karşısına çık¬tı. Fakat, bu defa sözü şeytan açtı:
— Nereye yine böyle?..
Âbid, hiç anlaşmayı hatırlamadan cevap verdi: \
— Şu ağacı kesmeye gidiyorum.
— Yanıldm... Artık onu kesmeye gücün yetmez...! Artık yolun oraya çıkmaz.
Âbid, önce olduğu gibi, o ihtiyar şeklinde karşısına çıkan şeytana saldırdı... Fakat, bu defa gücü yetmedi. Şeytan mukabele etti ve:
— O geçti!..
Dedi... Tuttu, Âbid'i yere vurdu... Âbid şeytanın elin¬de bir serçe kuşu kadar hafifti...
Âbid'i yere serdikten sonra, göğsüne oturdu ve şöyle dedi: '
•— Bu ağacı kesme işinden mutlaka vaz geçeceksin... Aksi halde seni öldürürüm.
Âbid, perişan haline baktı... Şeytana karşı koymak gücünü kendinde bulamadı... Çaresiz bir halde konuştu:
— Sana mağlûp oldum, serbest bırak... Hüküm se-

nin; yalnız, önce seni nasıl yendim... Şimdi nasıl mağlûp oldum?.. Öğrenmek istiyorum... Şu işin sırrını anlatır mısın?..
Şeytan şu cevabı verdi:
— Öbür sefer bu ağaca tapanlara karşı duyduğun
öfke Allah içindi... Niyetin ise âhirete aitti... Dünyalık
yoktu... Bu yüzden Allah beni sana musahhar kıldı... Şimdi
iş değişti... Kendin için öfkelendin... Dünya için gazaba
geliyorsun... Bu yüzden seni alt ettim...
Anlattığımız bu hikâye niyetin ve İhlasın önemini an¬latır... Ve şu âyet-i kerimenin bir nevi tefsirini yapar ve mânâsını anlatır:
— «Ancak ihlâs sahibi kulların hariç...» (Sad, 83).
Bu âyet-i kerime şeytan koğulunca buyurulmüştu...
Bütün kulları azdıracağını, fakat ihlâs sahiplerine dokun¬mayacağını bildirmişti...
İhlâs çok önemlidir. Derler ki:
— Maruf-u Kerhî Hz. kendini döver ve şöyle derdi:
— Ey nefsim, ihlâs sahibi ol ki, kurtulasm...
İHLASIN HAKİKÎ MÂNÂSI
o
Şunu bilesin ki...
Herhangi bir.şeye, kendi cinsinden olmayan yabancı bir şeyin karışması sonunda, ortaya şüpheli bir durum çı¬kar... İşte, yapılan işe böyle bir şüphe karışmadığı tak¬dirde, temiz olur ve halis adını alır. Ve bu temiz işin sa¬hibine muhlis, işine de ihlâs denir.
îhlâs, kötüden uzak olup, iyinin de derecesini göste¬ren bir haldir... Ihlasın esas mânâsını şu âyet-i kerime bi¬ze daha iyi anlatır:
— «Hayvanın tersi ile kanı arasından gelen halis süt,
içenlerin boğazına hoşça"akar...» (Nahl, 66).
Bir iş, gösterişten azade ve .Allah için olursa, adına halis denir.
BÜYÜK ZADLARIN" İHLÂS ÜZERİNE DÜŞÜNDÜKLERİ
Susî Hz. şöyle buyurur:
— ihlâs, yapılan ihlâsı görmemektir. Bir kimse ame-

ündeki ihlâsı görmeye başlarsa, o ihlâsı, ikinci bir ihlâsa muhtaçtır.
Bir gün Sehl Hz. ne şöyle sordular:
— Nefse en çok ajır gelen nedir?
— İhlâs... Çünkü onda nefsin hiçbir nasibi yoktur.
Dedi ve devam etti:
— Kulun bütün sükûn ve hareket hali, tamamen Al¬

lah için olacak... îşte ihlâs...
Cüneyd Hz. anlatıyor:
— İhlâs, yapılan işleri, en ufak şüphe veren şeyler¬den temizlemektir...
Fudyal Hz. anlatıyor:
— Riya olur, halk görür korkusu ile terk edilen iş, riyanın —yani gösterişin— tâ kendisidir. Halbuki halk için yapılan iş şirktir. Tam ihlâs, Allahü Teâlâ'mn bu iki halden de beri kıldığı haldir.
Bazı zatlar da ihlâsı şöyle tarif eder;
— Devamlı murakabe. Maddî hazları tümden unut¬mak... Dünya ve âhiretin tadı akla gelmeden, Allahü Te-âlâ'ya karşı huzur sahibi olmak...
SADAKATİN HAKİKÎ MANÂSI
. Sadakat mü'nün .kulların vasfıdır... Bunu şu âyet-i kerime bize anlatır:
— «Mü'mitıler arasında öyle erler vardır ki, Allah'a karşı yaptıkları ahde sadakatle sarıldılar.» (Ahzab, 23).
Bir de hadîs-i şerif zikredelim:
— «Sadakat, yani dürüstlük, doğruluk iyiliğe götü¬rür... İyilik sahibinin yolu da Cennete çıkar... Yolu bu olacak kimse, sadakat haline o kadar sarılır ki, Hak diva¬nında SIDDÎK yazılıncaya kadar o sadakat halinden ay¬rılmaz.
Keza sadakatin zıddı olan yalan, insanı kötülüğe gö¬türür... Bu yolun sonu da Cehenneme çıkar... Bu hale dü¬şen kimse de tevbe edip aynlmazsa Allah katında yalancı defterine geçer.»
Allahü Teâlâ, ibrahim peygamberdeki sadakat vasfı¬nı şöyle anlatır:
— «Kitapta İbrahim'i an... O sadakati Özüne sindiren bir Sıddik peygamberdi...» (Meryem, 41).

Sadakat kelimesi daha ziyade, sayacağımız şu altı yer¬de geçer:
a) Sözde sadakat,
b) Niyet ve iradede sadakat,
c) Herhangi bir işe girişirken sadakat,
d) Girişilen bir işi, iyi sona erdirmekte sadakat,
e) İlimde sadakat,
f) Dinî makamların hakikatini bulmakta sadakat.
Bir kimse, sayılan bu altı işte tam bir sadakata sa¬hip olursa, adı Sıddîk olur... İşte Sıddîk'm asıl mânâsı budur... Ona bu adın verilmesindeki hikmet, sadakat

de¬recesinde çok ilerlemiş olduğu içindir... Herkes sayılan makamlardaki sadakat durumuna göre bu yolda derece alır...
Her işte en uygun hali, en iyi bilen Allah'tır... Dönüş ona olacaktır... Gidiş O'nadır...

OTUZSEKÎZİNCÎ BÖLÜM MURAKABE VE MUHASEBE HAKKINDA

Şu bir gerçektir, bilmen gerekir... O en büyük hesap gününe iman etmek suretiyle, o gün gelmeden, insanın kendini bir hizaya getirip nefsini hesaba çekmek işinde acele etmesi gerekir... Bunu Peygamber s.a. efendimiz şu hadîs-i şerifi ile bize anlatmaktadır:
— «O hesap günü gelip de, hesaba çekilmeden önce
nefsinizi hesaba çekiniz...»
O gün, mizan kurulacak ve insanlar hesaba duracak... Bunu da şu âyet-i kerime bize anlatıyor:
— «O kıjîamet günü için, ayarlı teraziler kuracağız.
Hiçbir nefse, zülüm yollu yapılan bîr iş olmayacak. İster¬
se, bir hardal tanesi olsun, hesab için getireceğiz... Hesap¬
çılar olarak biz bize yeteriz...» (Enbiya, 47).
Kıyamet günü hesaba çekilecek kimseler bütün işle¬rinin yazıldığı defteri görünce hayrete düşüp şöyle diye¬ceklerdir:
— «Şu kitaba bakın, nasıl da yazılmış... Ne küçük

kalmış ne büyük... Hepsi onda yazılı...» (Kehf, 49)
Allahü Teâlâ, her halimize vâkıftır. Bunu da şu âyet-i kerime bize gayet açık haber verir:
— «Biliniz, muhakkak Allahü Teâlâ içinizde saklı tut¬tuğunuzu bilir. Ondan çekininiz...» (Bakara, 235).
Bil ki:
Bir kimse, bu âlemde, halini, hattâ aklına geleni in¬ceden inceye izler ve nefsini hesaba çekerse Öbür âlemde hasreti ve pişmanlığı azalır... Bunu yapmaz da, nefsini başıboş bırakırsa, Öbür âlemde çok pişman olur ve hesap meydanında çok bekler.
Bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurulur:
— «Ey iman edenler, sabredin; bu hususta yarışın, yapışın...» (Âl-i İmran, 200).
Bu âyet-i kerimede «yapışın» lafzı İle, nefsinizi tu-* tun, onu başıboş bırakmayın, dizgini daima elinizde kal¬sın, mânâları anlaşılır.
Az sonra, daha geniş tafsil edeceğimiz, şu altı ma¬kamda nefsi hizaya getirmeli... Sırasiyle onlar, muşarete^ murakabe, muhasebe, muakabe, mücahede, muayene... ,
Muşarete: Akıl, âhiret yolunda bir tacirdir, ortağı da nefıs... Bu yolda akıl, nefsin yardımcılığı ile arzusuna ere-bilir... Bu nefıs, öyle bîr ortakdır ki, kendisine bir ema¬net tevdi edilip başıboş salmdığı zaman, o emaneti yerine getirmez... Reyine baş vurulsa, doğruyu, yarım yamalak, ya da riyakâr bir halde beyan

eder... Onun bu durum¬ları nazara alınarak, akıl, nefsi bazı şartlara tâbi tutma¬lıdır... Başta bu şarttır. Sonra onu, murakabesi altına al¬malı ve yaptığı kusurları saklamadan yüzüne vurmalıdır... Daha sonra, ona vereceği emirlerle vazifelendirmen... Ba¬zı şartlar altında ortak olduğunu da bildirmeli... Onu an¬cak, bu şekilde felaha çıkarabilir... Üzerinde tam bir di¬siplin kurunca da arzularını yaptırabilir... İşte, bu şe¬kilde anlaşıp çalışmanın adı muşarete oluyor...

361

MURAKABE VE MUHASEBE

Murakabe: Nefsi, hain bir ortak kabul ettiğimiz tak¬dirde, onu, bir an dahi yalnız bırakmamız imkânsızdır. Ta ki, böylece hainliği önlene... O, ihmal edilip başıboş bırakılınca, kâr şöyle dursun sermayeyi bile yer... Bu yüz¬den onu daima göz altında bulundurmalı. Duruşunu, ha¬reketini, en ufak göz açıp kapamasını dahi kontrol etme¬li. Bu işi yapabilmek için, Cenab-ı Hakk'ı daima anmak... Onu, bütün haline vâkıf bilmek gerekir... Bunun gerekli olduğunu şu hadîs-i şerif bize anlatır:

— «Allah'ı görür gibi ibadet et... Sen onu görmesen de, o seni görür...»

Bu hadîs-i şerifi şu âyet-i kerime tasdik eder:

— «Allahü Teâlâ sizi daima gözetmektedir...» (Nisa,
D-

îşte murakabe...

Murtaaş Hz. şöyle anlatıyor:

— Murakabe: Her lahza ve her anda, her söz ve her işte, kalbin bu maddî âlemi bir yana atıp, özünü Gayb Alemine verebilmesidir.

Muhasebe: Haliyle muhasebe, yapılan işten sonra ge¬lir... Herkes yaptığı işe bakacak... Yararlı olanı, âhiret için gerekli olanı seçecek... Bir âyet-i kerimede şöyle bu¬yurulur:

— «Herkes baksın, yarın göçeceği âlem için faydalı ne hazırladı...» (Haşr, 18).

Bir haberde şöyle buyurulur:

— Akıllıya gereken odur ki, geçen zamanının her dört saatten bir saatini, nefsini muhasebe için harcaya...

Hz. Ömer r.a. şöyle anlatılır:

— Gece karanlığı basınca bir köşeye çekilir, ayakla¬rına sopa ile vurmaya başlardı. Ve nefsini hesaba çeker, o gün neler ettiğini sorardı.

tşte bu durum sana şunu anlatıyor: Her gününün sonunda nefsini hesaba çekeceksin... O gün yaptığın işle¬ri, bir bir gözden geçirip, nefsini hizaya getireceksin... îş¬te muhasebe budur.

Muâkabe: Bu, nefsin, ibadet ve taatta kusuruna kar¬şı olacaktır. Hesap verip iyi amele geçtikten sonra, hataya dalmaması için dikkat edilecek... Bir defa iyi not aldı, diye başıboş bırakılmaz... İhmal edilirse, önce yaptığı ha¬talara tekrar dalabilir... Nefis yaptığı hatalardan daima sert karşılık görmeli... Şüpheli bir lokma yerse, aç koy¬malı... Harama bakarsa, hiçbir şeye baktırmamalı ve uy¬kusuzluk cezası kesmeli... Böylece nefsin yaptığı her ha¬ta için zıddı bir şeyle onu eritecek hatalardan beri alma¬ya gayret etmeli...
Âhiret salikleri böyle yapmış... Onların hali hep böy¬le anlatılıyor.
Mücahede: Nefsin hainliğini ortaya çıkarıp yaptığı ha¬talarını başına kakmak için çok ibâdet, cihad sayılır. Ama, bununla uslanmayabilir. İtaat etmeyebilir ve vazife yükü¬nü almayabilir. Böyle olunca onunla sert mücahedeye gir¬mek gerekir.
Meselâ, namazını cemaatle kılmaktan imtina ettiği, ya da nafile namaz kılmak istemediği, tenbelliğe kalktığı zaman, gecenin tümünü ibadetle geçirme cezası vermeli. Mücahede yapabilmek için bu konudaki, âyet ve hadîsle¬ri, mücahedenin faziletini anlatan rivayetleri okumalı... Böylece nefsi uyarmalı...
Muatebe: Şunu kafı bilesin ki, en büyük düşmanın, iki kaburgan arasındaki nefsindir. Onun yaratılışında da¬ima kötüye götürmek vardır. Daima şerre eğilir... Hayır¬dan kaçar... Onun bu hali karşısında sen, onunla cihad etmeye memursun... Zorla Rabbm ibadetine çekmeye me¬mursun... İbadetle onu kirli huylardan temizleme emrini almışsın... Uygunsuz, yersiz şehvet hislerini kıracaksın... Bu sayılan işleri ihmal edip bıraktığın anı düşün, derhal sana saldırır ve yıkar. Bir defa seni alt edince, artık sana itaat etmesi çok zor olur... Şayet, nefsin üzerine titizlikle eğilir, yaptığı hatala¬ra ceza keser, ayıplar ve azarlarsan, yavaş yavaş kusuru¬nu anlar... Kendi kendini tenkide başlar... Bu onun lev-

vame halidir. Bu durumda derece almış ve izan sahibi olmuştur. Mücahede ve dikkatini devam ettirirsen, daha da yükselir... Yaptığı ibadet ve taatı isteyerek yapar... Âdeta hal edinir ve ibadetsiz duramaz... Bu da onun mut-mainne halidir. Bu halinin sonu, Allah'ın sevdiği kulları arasına katılması olur... O kulların vasfı, çok üstündür... Allah onlardan, onlar da Allah'tan razıdır...
Nefsini bir an bile başıboş bırakma... Bu vazifeyi bi¬tirmeden başkalarına öğüt verip yol göstermeye kalkma. Allahü Teâlâ, İsa Peygambere bir vahyinde şöyle buyurdu:
— «Ey Meryem oğlu, nefsine öğüt ver... Vaaz et... Bu¬nu başarı ile yaptınsa, insanlara va'za kalk. Aksi halde benden utan...»
Va'zm çok önemi vardır. Bunu şu âyet-i kerimeden anlıyoruz:
— «Vaaz, nasihatta bulun... Vaazlar, mü'minlere fay¬

da sağlar...»   (Zariyat, 55).
Elbette böyle bir vazifenin yapılması için, insan Ön¬ce nefsini hizaya getirmelidir... Aksi halde faydası çok az olur.
Bu uğurda sana düşen vazife, yaptığın nasihati önce nefsine kabul ettirmendir. Ona anlattıklarına yan çizme arzusu gösterdiği zaman, akılsızlığını, bilgisizliğini yüzü¬ne vurman, hatta şöyle çıkışmandır:
— Sen halka, cehalet ve akılsızlık isnadını yapmakr tasın. Halbuki sen, insanların en akılsızısın... Böyle oldu¬ğun halde nasıl onlara cahilliği ve akıl kıtlığını, yakıştı¬rıyorsun... Sen bir yolcusun... yerin ya Cennet, ya da Ce¬hennem olacak... Bu senin gidişatına bağlı. Oyuncak ve güldürücü şeylerle vakit geçirmek ne işine yarar... Hal¬buki sen, büyük vaad için arzu edilmektesin... Nedir bu halin. Ölümü çok uzakta görmektesin... Halbuki o, yakın¬dır... O ölüm, belki bu gün, bu gece veya yarın gelecek... Hangi şey ki gelecektir, ona uzak adı verilmez, yakındır. Bilmiyor musun ölüm, aniden gelir... Gelişini önceden ha¬ber veren, takdim eden olmaz,
Mansur b. Ammar tarafından anlatılan bir hikâye var... Şöyle diyor:
— Kûfe'de, bir âbidi işittim... Bazı geceler ibadet edermiş... Ve Yaradana şöyle münacaatda bulunurmuş:
— Ya Rabbi, izzetine yemin ederim ki, sana muhalefet

etmek aklıma gelmedi... Sana asi olurken, baş kaldırmayı düşünmedim... Yüce varlığına karşı cahilim... Vereceğin cezalara kendimi atamam, gözünden düşmek istemiyo¬rum. Nefsim, beni kandırdı. Şekavet durumum, bu hale düşmeme yardım etti... Bende olan iyiliklerle halimi per¬delemene aldandım. Cehaletim yüzünden asi oldum... Yap¬tığımla, sana karşı asi durumuna düştüm... Şu anda aza¬bın inse, beni ondan kim kurtarabilir?.. Sana olan bağım kopunca kime yapışabilirim ki? Vay halime hatalarım önünde... Hatası az olanlara:
— Geçiniz:
Yüklülere de:
— Düşünüz... :
Dendiği zaman, acaba hangi zümre ile olacağım...
Acaba, hatası az olanlarla uçacak mıyım?..
Yoksa hata yüklü kimselerle düşecek miyim?.. Ha¬lime acınır... Yaşlandıkça günahım artıyor. Yazık bana, Ömrüm ilerledikçe, isyanım çoğalıyor. Ne zaman tevbe edebileceğim. Bu yersiz işlerden ne zaman kurtulacağım... Şu anda benim için en uygunu Rabbımdan utanmamdır.
•

Nefsin şerrinden kurtulmak kolay değildir. Çalışman gerek... Bu çalışmada takib edeceğin iki yol var:
Birincisi: Nefsini daima azarlayıp, .her hatasında çı¬kışmak ve elden geldiği kadar bir daha hata yapmasına mani olmak.
İkincisi: Cenab-ı Hakk'a münacaatta bulunmak... Nef¬sin ıslahı için ondan yardım taleb etmek... Bu arada şah¬sına bağladığın güç ve kuvvetten soyunmak sureti ile ona yalvarıp, kuvveti önünde sızîamalı ve varlığına sığın-malısın. Böyle yaptığın takdirde, nefsin azgınlığı karşısın¬da sana yardımcı olacağı umulur. Fazlı, ihsanı beklene¬bilir...
En iyi bilen Allah'dır.
OTUZDOKUZUNCU BÖLÜM TEFEKKÜR
Bir hadîs-i şerifte:
— «Bir saatlik tefekkür, bir yıllık ibadetten hayırlı¬dır» buyurulmuştur.

365
TEFEKKÜR
Tefekküre teşvik eden, düşünmeye, ibretle bakmaya dair birçok âyet, hadîs ve rivayet vardır... Dinimizde te¬fekkürün Önemi büyüktür... Çünkü o, ilâhî nurlara ka¬vuşmanın anahtarı, basiret sahibi olmak için bir ilktir. Ay¬nı zamanda ilmin de tuzağıdır.
Tefekkürün hayli fazileti vardır. Bunu belirten ve te¬fekküre dalan kulları Öven birçok âyet-i kerimeden biri¬ni alalım:
— «Semaların ve yerin yar ad ılışın d aki hikmeti dü¬şünürler...» (Âl-i tmran, 191). tbn Abbas r.a. diyor ki:
?— Bir defa ashab, Zat-ı İlâhî üzerine tefekküre dal¬mıştı... Peygamber s.a. efendimiz, onların bu halini gö¬rünce şöyle buyurdu:
— «Allah'ın yarattıklarında tefekküre geçin... Zat-ı İlâhî üzerine değil. Çünkü siz, onun hakkını takdir ede¬mezsiniz.»
Peygamber s.a. efendimiz, tefekküre dalan bir cemaa¬te rastladı, konuşmuyorlardı... Neden konuşmadıklarını sorunca:
— Allahü Teâlâ'nm yarattığı üzerinde tefekküre dal¬dık...
Dediler... Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu:
— «İşte böyle yapınız. Allah'ın yarattıkları üzerinde tefekküre dalınız. Zat-ı İlâhî üzerinde fazla dalmayınız... Şu mağrip canibinde beyaz bir yer vardır. Kendi beyaz¬lığı ile nurunun verdiği aydınlık birbirine karışmıştır. Gü¬neş oraya kırk günlük kadar,uzaktır... Orada Allah'ın ya¬rattığı birtakım halk vardır... Bir göz açıp kapayıncaya kadar dahi asi olmamışlardır...»

Bu arada ashab:
— Onların içinde şeytan yok mu?..
Deyince şöyle buyurdu:
— «Onlar, şeytanın yaratılıp yaratılmadığını dahi bil¬
mezler.»
Tekrar sordular:
— Onlar âdemoğlu değil mi?..
Şöyle buyurdu:
— «Onların, Âdem'in yaratılıp yaratılmadığından ha¬
beri bile yoktur...»

•
Ata I$z. anlatıyor:
Ubeyd b. Umeyr ve ben birlikte Hz. Aişe'yi r.a. ziya¬rete gittik. Bizimle perde arkasından konuştu... Ubeyd b. Umeyr'e şöyle sordu:
— Neden bizi ziyarete gelmez oldun?..
Ubeyd b. Umeyr şu cevabı verdi:
— «Ara sıra gel ki, sevgin arta...» hadîs-i şerifı icabı.
Bundan sonra Ubeyd b. Umeyr, Hz. Aişe'ye r.a. Pey-
• gamber s.a. efendimizden duyduğu bir hadîs-i şerifı an¬latmasını istedi.
Hz. Aişe r.a. ağlamaya başladı... Sonra şöyle buyur¬du:
— Onun her işi insana hayret verirdi... Bir gece ya¬
nıma geldi. Vücudu bana değdi veya değmedi, şöyle bu¬
yurdu:
— «Beni bırak Rabbıma ibadet edeyim...»
Sonra kalktı... Su kabına gitti. Abdest aldı. Namaza durdu. Ağlamaya başladı... Bu ağlamakla sakalı ıslandı. Secdeye vardı, secde yeri ıslandı. Sonra yan üstü yattı... Bilâl sabah ezanını okumaya gelinceye kadar öyle kaldı... Bu hali gören Bilâl şöyle dedi:
— Ya Resûlallah, seni ağlatan- ne? Allah, gelmiş ve ?
gelecek günahlarını bağışlamış...
Bilâl'in bu sözü üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöy¬le buyurdu:
— «Sen bilemezsin ya Bilâl... Beni ağlamaktan ne ala¬
bilir ki... Bu gece Allahü Teâlâ bana şu âyet-i kerimeyi
inzal eyledi:
— «Yerin ve semaların yaratılışında, gece ve gündü¬

zün değişiminde akıl sahiplerine ibret vardır...» (Âl-i İm-
ran, 190).
Daha sonra şöyle buyurdu:
— «Yazıklar olsun bu âyeti okuyup tefekkür etme¬
yenlere...»
Evzaî Hz. ne zikri geçen âyet-i kerimedeki ibretli1 iş¬lere ait tefekkürün şekli sorulunca, şöyle buyurdu:
— Zikri geçen âyeti okuyup, aklı, anlatılan işlerdeki
hikmeti düşünmeye çekmektir...
Cüneyd-i Bağdadî Hz. ise şöyle buyurdu:

— Meclislerin en güzeli, değerlisi ve yücesi, tevhid meydanında fıkre dalmak, _ marifet nesimini koklamak, sevgi denizinden muhabbet kâsesi İle içmek. Allahü Teâlâ7 ya hüsn-ü zan yolu ile nazar eylemek.
Daha sonra şöyle buyurdu:
— Ey o meclislerin yüceliğinden gelen armağanlar... ' ? ?Ve oradan gelen sevab armağanı... ne kadar tatlı... On¬lar kime nasibse mübarek olsun...
FİKRİN HAKİKATİ VE MEYVELERİ
Fikir, kalbde iki marifet duygusunun hazır olmasıdır. Bunlar olduktan sonra, üçüncü bir marifet meyvesi çıkar... Meselâ, bir kimse âhiretin dünyadan daha hayırlı ve de¬vamlı olduğunu bilirse, elbette hayırlı ve baki tarafı se¬çer. Tefekkürden gaye bu ilmi kalbe yerleştirmektir... Bu olduktan sonra insanda hal ve ona göre işler olmaya başlar. îşte kalbde "hazır olması gereken iki şey, hal ve fiildir. İlmin meyvesi de bu iki iştir... îlim ise, tefekkü¬rün meyvesidir.
FİKİR YOLLARI
Tefekkürün çeşitli yolları vardır. Biri şu ki, insan, — daha Önce de anlatıldığı gibi — kendi nefsine bakması ve varlığını düşünmesidir.
Bazan Kitab-ı İlâhî'yi okur ve Allahü Teâlâ'mn sıfat¬ları üzerinde tefekküre dalar. Zat-ı İlâhî üzierinde ise, te¬fekkür yolu yoktur. O, mücerred bir zikirle anılır.
AHahü Teâlâ'mn sıfatına ve ef aline, mülk ve melekût âlemine ait tefekkür işine gelince, bunlar üzerinde ne kadar te¬fekküre dalınırsa d kadar sevgi ve muhabbet artar. Çün¬kü Cemal-i İlâhî, yavaş yavaş o düşünce sahibine perde¬sini açar...
Bunun hâsıl olması için, ilâhi esma ve sıfatın mânâ¬larını düşünmeli... Yer ve semalar üzerinde tefekküre dal¬madı... Yıldızlara bakmalı... Bu yönden de tefekkür sa¬hasını genişletmeli...
Allahü Teâlâ'mn zatından başka, her şey üzerinde de¬rin derin düşünmeli. Kâinattaki her şey Allahü Teâlâ'mn

bir sanatı ve yarattığıdır.

Bu konuda hayli önem taşıyan iki âyet-i kerime zik¬redeceğiz:
— «Biz onlara, kendilerinde ve afakta âyetlerimizi göstereceğiz... Ta ki, gerçek onlara olduğu gibi görün¬sün...» (Fussilet, 53).
— «Bütün hikmetli işler, kendinizde... Görmüyor mu¬sunuz?..» (Zariyat, 21).
Tefekkür yollarının çoğu sende. Daha sonra Allah'ın bütün yarattıklarında... Anla, ganimet bul... En iyi bilen Allah'tır.

KIRKINCI BÖLÜM ??

ÖLÜM VE SONRASI

Söze bir âyet-i kerime ile başlayalım:
— «Söyle onlara^ kaçtığınız ölüm var ya, o mutlaka karşınıza çıkacak...» (Cuma, 8).
İnsanların çoğu ölümü hatırlamaz, hatırlayan pek az¬dır. Onlar ölümü kötü görür... Çünkü dünyaya dalmışlar¬dır. Böyle bir hatırlamanın ne faydası var? Ancak Allah'¬tan uzaklaşmayı artırır.
İnsanlar arasında, bütün varlığı ile Cenab-ı Hakk'a yönelen vardır. Böyle bir kimse, kendine gerekli olma¬yan şeylere veda eder. Hakk'a döner, tevbe eder... Ölümü hatırlar. Bu hatırlayışı ona korku ve dehşet verir, öbür âleme hazırlık yapar. Tevbe edeceği şeyleri tamamlar..^ Gerçi bu da ölümü sevmez, ama bu, dünyaya dalışından değildir. Bunun korkusu, azığın az oluşu ve ona karşı bir hazırlığı olmayışıdır... Bu sevmemezlik ve korku, kusurlu bir şekilde Allah katma çıkacağı endişesidir. Ölümü bu şekilde sevmemek kötü sayılmaz. Çünkü bu zat, hazırlık yapmak ve daha fazla manevî bir şeyler elde etmek için yaşamayı arzular. Eğer bulunduğu halin yeterli olduğunu bilse, derhal ölüme koşacak... Cenab-ı Hakk'ın huzuruna varmaya ve onun tatlı yakınlığına can atacak.
îrfan sahibinin haline gelince, o ölümü daima anar. Çünkü ona göre ölüm, sevgiliye kavuşma haberini geti¬riyor... Acaba onun sevdiğinden gelecek haberi bekleme¬diği ve böyle bir mutlu günün geleceğini unuttuğu olur

mu? Hiç unutmaz ve daima bekler. Böyle bir kul, her an ölümün gelişini bekler. Bunun canlı misalini Huzeyfe r.a. da görüyoruz... O vefat edeceği zaman şöyle demişti:
— Sevgili tam zamanında kavuştu,.. Böyle bir kavuş¬maya can atmayan, gelişine üzülen nadim olur. Allahım, sana malûm benim için fakirlik zenginlikten daha sevim¬li... Huzur veren hastalık, huzursuz sağlıktan daha hoş... Sonunda sana kavuşmak olduktan sonra; Ölüm, yaşamak¬tan daha tatlı... Sana bir an Önce kavuşmam için Ölümü¬mü kolay eyle...
İrfan sahibi için en yüce rütbe bütün işlerini Allah'a ısmarlamasıdır... Kendi için ölmeyi, ya da kalmayı arzu etmeyişidir. Teslim makamına vardıktan sonra, sevgi de kalkar. Teslim makamı sevgi makamının çok üstündedir. Bu hale erene

gerekir ki, Özü için bir seçimde bulunma¬ya... Mevlâsı kendisi için neyi dilemişse onunla yetine...
ÖLÜMÜ HATIRLAMANIN FAZİLETİ
- Peygamber s.a. efendimiz, şöyle buyurur:
— «Bu fani dünyanın t adlarını kesen ölümü çok çok hatırlayınız.»
Yine buyurur:
— «Şu hayvanat; ölüm hakkında bildiğiniz kadar bir şey bilmiş olsaydı, onlarda yiyecek yağ bulamazdınız.»
Aİşe r.a. bir gün Peygamber s.a. efendimize: ?— Ya Resûlallah; kıyamet günü şehitlerle beraber haşrolacak kimse olacak mı?.. Diye sordu, şu cevabı aidi:
— «Evet, olacak... Bir gün ve gecede ölümü hiç ol¬mazsa yirmi defa hatırlayan...»
Yine buyurur:
— «Ölüm mü'mine bir hediyedir...»
— «Vaiz olarak ölüm yeter...»
Bir gün Peygamber s.a. efendimiz (mescide) gider¬ken, birtakım kimseleri konuşup güler buldu, onlara şöy¬le buyurdu:
— «Ölümü düşünün... Varlığımı elinde tutana yemin olsun, bu konuda benim bildiğim kadarını bilseydiniz, az güler çok ağlardınız...»

•
Ölümün korkunç, büyük bir şey olduğunu bilmelisin. Onun bu durumunu tefekkür eylemekle, bu aldatıcı gurur evinden sıyrılmak kabil olur. Bundan sonra, maddî şeyle¬re karşı bir şadlık duyulmaz ve ölüm için hazırlık yapıl¬maya başlanır.
O ne güzel insandır ki, kalbi çeşitli şeylerle uğraş¬makta iken ölümü hatırlar ve meşgul olduğu şeyler onun bu haline mani olmaz, ölümü düşünmekte takip edilecek yol, onu düşünmeye başlayınca, diğerlerini bir yana at¬maktır. Bu konuda sarf edilecek tefekkür gayreti, bir in¬sanın herhangi bir sefere hazırlanırken, o hazırlıktan baş¬ka bir şey düşünemeyişi gibi olmalı. Böyle yapıldığı tak-; dirde, ölüme ait düşünce, kalbinde bulunan diğer düşün-; çelerine galip gelir. Ve onun için hazırlığa bakar, diğer lüzumsuz işleri bırakır.
ARZUYU AZALTMANIN FAZİLETİ VE ÇOĞALTMANIN KÖTÜLÜĞÜ
Bu mevzuda, bize en iyi ışığı tutacak olan bir hadîs-i şerifi zikredelim.
Peygamber s.a. efendimiz Abdullah b. Ömer'e şöyle buyurdu:
— «Ey Abdullah, sabaha erdiğin zaman, akşama ere¬ceğine dair nefsine söz açma... Akşamı bulduğun zaman da, sabaha çıkacağına dair nefsine bir söz etme... Sağlı¬ğında, ölümün için hazırlık yap. Sıhhatli zamanlarında hastalığını düşün. Ey Abdullah, yarın hangi adla anıla¬cağını kestiremezsin...»

Hz. Ali r.a. şöyle bir hadîs-i şerif rivayet ediyor:
— «Sizin için en çok korku duyduğum iki şeydir. Hevâî şeylere uymak ve çok arzu... Hevaya uymak, Hak yola girmekten alır. Çok arzu işine gelince, o da, dünya sevgisi doğurur.»
Sonra devam etti:
— «Ancak şu kadar var ki, Allahü Teâlâ dünyayı sevdiğine de verir, sevmediğine de... Ama, bir kulu sevince oha iman nasib eder. Ayık olunuz, işte dünya arkası dö-

nük olarak göçüp gitmekte... Ayık olunuz, işte âhiret yü¬zü bu tarafa gelmekte... Ayık olunuz, bir kısım kimseler, dünya çocukları, bir kısımları da, din çocuklarıdır... Siz, din çocuklarından olmaya bakınız. Dünya çocuğu olma¬yınız... Ayık olunuz, bir gün öyle bir iş yaparsmız ki, onun hesabı olmaz... Ayık olunuz; korkulur ki, günün bi¬rinde, hesaba çekilirsiniz... Elinizde de hiçbir sevaplı iş olmadan.»
Bir gün Peygamber s.a. efendimiz ashaba şöyle hitab etti:
— «Ey insanlar, Allahü Teâlâ'dan utanmıyor musunuz?..»
Ashab:
— Neden böyle buyurdunuz, ya Resûlallah?
Deyince şöyle devam etti:
— «Yeyip bitiremeyeceğiniz kadar mal topluyorsunuz. Ömrünüzün kâfi gelmeyeceği arzular peşindesiniz. İçinde ot ur am ayacağınız binalar yapmaktasınız.»
Üsame b. Zeyd r.a. uzak bir yere gidip yüz altına bir cariye satın almıştı. Bunu Peygamber s.a. efendimiz duyunca şöyle buyurdu:
— «Şu uzak yere gidip cariye satın alan Üsame'nin haline şaşmıyor musunuz? Bu Üsame, çok uzun emelli. Nefsimi elinde tutana yemin olsun; gözlerimi açıp bir yere baktığım zaman, kirpiklerimi kavuşturmadan öleceğimi sanıyorum... Bir tarafımı yerden kaldırınca, tekrar aynı yere değmeden ruhumun alınacağını sanıyorum. Koparıp aldığım bir lokmayı yutmadan, ölümün yetişeceği kederi içime çöküyor.»
Az ara verdi, devam etti:
— «Ey âdemoğulları, eğer aklınız varsa kendinizi Ölülerden sayınız. Varlığıma kudretiyle hakim olana yemin olsun, size vaad olan gelecektir. Siz onun gelişim geri bırakmaya güçlü değilsiniz.»

İbn Abbas Hz. anlatıyor:
?— Peygamber s.a. efendimiz su dökmeye çıkardı. Su biraz ötede olunca teyemmüm ederdi... Suyun yakında ol¬duğu anlatılınca da şöyle buyururdu:
— «Benim oraya yetişeceğim nereden belli?».
Şöyle bir rivayet var:
— Peygamber s.a. efendimiz üç tane ağaç aldı. Birini önüne dikti. Birini de yanma... Bir tanesini de taa öteye...
Sonra yanında bulunanlara şöyle buyurdu:
— «Bunların ne mânâ ifade ettiğini bilir misiniz?».
Orada bulunan ashab:
— Ancak AUah ve Resulü bilir...
Deyince de şöyle buyurdu:
— «İşte şu insandır, yanındaki de ecel... Şu ötede duran da emelleri... Ümitleri... Âdemoğlu ona erişmek ister ama, eceli onu yolda yakalar...»
CAN ÇEKİŞME HALLERİ
HASTALIĞI AĞIRLAŞAN KİMSENİN YANINDA YAPILMASI MÜSTEHAB OLAN İŞLER
Şunu bilmen gerekir ki, insanoğlunun Önünde sadece can çekişme anındaki sıkıntı olsaydı» bunun başka gere¬kenleri olmasaydı, bu âlemde sıkıntısız bir yaşama onun hakkı olurdu... Ne yapalım ki öyle değil...
Gerçekte ölümü düşünmek, o konuda uzun uzun te¬fekküre dalmak gerekir... Bu yolda önüne çıkacak darlık¬lara sabırla karşı durmak icab eder. Önceden çok iyi ha¬zırlanmak lâzım gelir.
Ölüm anındaki sıkıntıyı bir zat şu cümle ile dile ge¬tiriyor:
— Öyle bir sıkıntı ki, gelişini senden başkası sağlar
ve bilemezsin, o hal seni ne zaman kaplar?
Lokman a.s. oğluna, o an için hazırlık yapmasını şöy¬le anlatıyor:

— Yavrucuğum; bir işi düşün ki o, ne zaman kar¬şına çıkar kestiremezsin. İşte ona aniden yakalanmamak için önceden hazırlık yap.
Hayret!.. İnsana bir askerin aniden saldıracağı ve sa¬dece beş değnek vuracağı haberi verilse, tadı, dirliği kal¬maz. Halbuki, aynı şekilde ve daha açık bilinen bir

gerçek olan, her nefeste ölüm meleğinin yaklaştığı haberi onu üzmez ve hiçbir sıkıntı vermez... Bu nasıl olur?

•

Can çekişme anında insanın duyduğu acı o kadar şid¬detlidir ki, onu ancak çeken bilir. O hali tadmayan, ancak diğer acıları kıyas ederek bilir... Ya da şahid olduğu, ölüm anında gördüğü hallerde o sıkıntının derecesini çıkarır.

Kıyasla pek fazla bilgi elde edilemez. Bu yoldan ruha ulaşan elem de az bir.şeydir.

Ölüm ruhun Özünde bir elemdir... Bu elemin şidde¬tini bütün duygular çeker. O elemden gelen acı ah, ne ka¬dar büyüktür... Ateşi bilmez misin, cesedi yakmaya baş¬ladığı zaman değil de, acısını daha ziyade yaralarda du¬yurur... Çünkü o, yaralarda insan benliğini daha çok sarar.

O- anda hastanın ses etmemesi, bağıramaması duyduğu acının fazlalığı icabıdır. Bir sıkıntı kalbe geçtiği, duygu-guları kapladığı zaman bütün duygular sonsuz bir kor¬kuya kapılır. Ve yardım talebinde bulunacak hali kendi¬sinde bulamaz.

O hal, aklı bayıltır ve bir şeyi seçemez hale getirir. Dili lâl eder. Çevresinde bulunanlar, ona yardım ede¬mez olur. O anda, bir inilti ile yetinir. Bir defa bağırıp yardım taleb edemez olur. O anda; bir inilti ile, bir defa bağırıp yardım istemekle kendine rahat temin edeceğini umar. Ne yazık ki, çoğu zaman bunu da bulamaz. Kalan az gücü, bunu yapmaya yetmez.

Can çekişme anında birtakım düzensiz ses çıkar, göğ¬sü kalkar iner. Rengi değişir, soğumaya başlar. Sanki on¬dan, yaradılışında asıl olan toprak çıkıyor sanılır. Damar¬ların her birinden ruh ayrılmaya başlar. Ve duyguların her biri yavaş yavaş Ölmeye başlar.

Önce ayakları soğur... Sonra diz kapakları, daha son¬ra da oylukları...

Can boğaza gelinceye kadar, her duygunun kendine göre sarhoşluğu ve çevresine hasreti vardır. Can boğaza geldikten sonra dünya ehline bakması kesilir. Bu anda tevbe kapısı da kapanır. Bu ana kadar yapılan tevbenin kabulünü şu hadîs-i şeriften anlıyoruz:

— «Can boğaza gelip ses fıkırdaymcaya kadar kulım

tevbesi kabul olur.»
Hz. Hasan r.a., Peygamber s.a. efendimizin anlattığı Ölüm acısını ve sıkıntısını anlatırken şöyle buyurduğunu söylüyor:
— «Yüz kılıç darbesi kadar acısı vardır...»
Zeyd b. Eşlem, babasından naklen şöyle anlatıyor:
— Mümin kulun ameli ile erişemediği bir derecesi kalsa, o dereceyi bulması için, Ölümü şiddetlenir ve can ^çekişme anındaki o sıkıntı sebebi ile Cennetteki derecesi¬ne erer... Kâfirin dünyada alamadığı bir iyiliği kalsa, ölü¬mü kolaylaşır... Dolayısı ile dünyadaki o iyiliğini de almış olur ve doğruca ateşe gider.
Bazı zatlar hastaların ölümü nasıl bulduklarını sor¬muşlar ve çeşitli cevab almışlardır. Bir defa bu husus sorulan bir hasta şöyle demiş:
— Sanki gök yere inmiş. Sanki kendimi iğne deli¬ğinden geçirmeye çabalıyorum.
Bazan da ölüm aniden gelir. Pek acı çektirmeden gö¬türür. Bunun da iyi ve kötü tarafı vardır... Bu hususta Peygamber s.a. efendimizin bir hadîs-i şerifi şöyledir:
— «Ani ölüm, iman sahibi için rahatlık, günahkâr için üzüntü ve esef verici bir haldir.»
Ölüm anında insana dehşet veren hallerden biri de, ölüm meleğinin görünmesidir.
İbrahim Peygamber s.a bir gün Ölüm meleğini görür ve:
— Fasık - facir kişilerin ruhlarını aldığın şekilde ba¬na görünür müsün?..
Der. Ölüm meleği buna karşılık:
— Dayanamazsın.
Cevabını verir. Sonra:
-— Yüzünü öte dön...

Der... İbrahim Peygamber a.s. Öte yandan döndüğü zaman, onu şöyle görür: Siyah bir adam, kılları dikelmiş. Pis kokulu. Karalar giyinmiş. Ağzından, burnundan ateş ve duman çıkıyor.
Bu hali görünce bayıldı. Ayıldığı zaman melek, ilk şeklini bulmuştu. Ona şöyle dedi:
— Ya Melekü'1-Mevt, facir kimse, Ölüm anında hiç¬bir acı duymasa dahi, senin o şeklini görmesi yeter.
Ebu Hüreyre r.a. bir hadîs-i şerifi şöyle rivayet eder:
— «Davud Peygamber gayyur bir kimse idi. Evden çıktığı zaman kapıları iyice kilitlerdi. Bir gün yine âdeti üzere kapıyı kilitledi ve çıktı. Evde hanımı yalnızdı. Ani¬den eve bir adam peydah oldu. Hanım kendi kendine, bu da nereden geldi. Davud gelir, bununla karşılaşırsa eziyet eder. Bu arada Davud çıkageldi ve adamı görünce kim ol¬

duğunu sordu; şu cevabı aldı:
— Ben, oyum ki, padişahlardan korkmam... Perdeler, kapılar benim giriş ve çıkışıma engel olamaz.
Bunun üzerine Davud a.s. şöyle dedi:
— O halde sen Melekü'l-Mevt'sin —ölüm meleğisin—.
Ve olduğu yerde korkup kaldı.»
Şöyle bir rivayet var. Bir defasında Hz. îsa, bir ölü kafasına rastlar. Ayak ucuyla dokunur ve şöyle der:
— Allah'ın izniyle bana anlat; kimsin, nesin?
O kuru kafa şöyle dile gelir:
— Ya Ruhullah, falan zamanın padişahı idim. Bir zaman geldi... O zamanda mülkümde oturuyordum. Tacım başımda idi. Etrafımda askerim duruyordu. Muhafızlarım mülkümü bekliyordu. Aniden ölüm meleği karşıma gel¬di... Ruhum çıktı, azam darmadağın oldu. Ah, nerede kal¬dı o topluluk, dağılıp gitti. Nerede kaldı o hoşluk, korku oldu...
İbni Abbas r.a. şöyle anlatıyor:
— ibrahim Peygamber a.s. gayyurdu. İçinde ibadet ettiği bir evi vardı. Dışarı çıkınca kapıyı kilitlerdi. Bir gün yine aynı şekilde kilitleyip gitti. Dönüşte evin içinde bir adam gördü:

— Seni evime kim soktu?
Diye sorunca: :
nan.
Bu eve, senden ve benden daha çok sahip bulu--
Cevabını aldı. ?
İbrahim a.s. onun halinden bir melek olduğunu an¬ladı ve:
— Meleklerin hangisisin?
Diye sorunca:
— Melekü'l-Mevt.
Cevabını aldı. Bunun üzerine şu talepte bulundu:
— Mü'minlerin ruhunu kabzettiğin şekilde bana gö¬rünebilir misin?..
— Evet görünürüm. Şu tarafa yüzünü çevir, yine dö¬nersin.
Dedi... İbrahim Peygamber a.s. döndüğü taraftan yü¬zünü çevirince, meleği şöyle buldu:
Güzel bir genç... Tazeliğine ve elbisesinin güzelliğine hayran kaldı. Güzel de kokuyordu. ..
Bu hale hayran oldu ve şöyle dedi:

— Ey Melekü'1-Mevt, Ölüm zamanı, iman sahibi se¬
nin yalnız bu güzelliğini görse yeter.
Ölüm anında herkes hafaza meleklerini de görür.
Bunu Vehb Hz. şöyle anlatıyor:
Duyduğumuza göre, her ölen, ölüm anında, hayrını, şerrini yazan iki meleğini görür. Eğer Allah'ın emrine muti olup, kötülük etmemişse, şöyle derler:
— Bizden yana, Allah sana hayır versin. Birçok iyi
meclislere bizi götürdün. Birçok iyi işlere şahid olduk...
Şayet, facir ise, Allah'a asi kul ise, şöyle derler:
— Allah bizden yana, sana hayır vermesin. Bizi bir¬
çok kötü meclislere oturttun. Birçok kötü sözü bize din¬
lettin.
Bu melekler, baş ucunda dururken, ölünün gözleri on¬lara dikilir, kalır... Ve artık dünyaya dönemez.
•
Bir başka acıklı hal de, asilerin Cehennem'deki yer¬lerini görüp korkmalarıdır.

377
— ÖLÜM VE SONRASI
Ölüm anını yaşayan herkes, melekten şu iki cümleden birini işitmeden ölmeyecektir:
— Ey Allah'ın düşmanı sana ateşi müjdelerim.
— Ey Allah'ın sevgili kulu müjde, sana Cennet ve¬
rildi...
işte bundandır ki, Öz sahipleri hayatlarında daima korku duyar.
Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur:
— «Sizin her biriniz, gideceği yeri bilmeden; Cen¬
netteki, ya da Cehennemdeki yerini görmeden dünyadan
çıkmaz...»
SON DEMLERİNİ YAŞAYAN KİMSE İÇİN -SEVİLEN HALLER
Böyle bir duruma geldiğini sezen kimse, sakin ve telâşsız olmalı... Bu sakin ve telâşsız hal içinde, Kelime-i Şehadet okumalıdır. Sevilen hallerden biri budur.
Yine sevilen hallerden biri de, Allahü Teâlâ için iyi düşünceye sahib olmaktır. Allahü Teâlâ'nm bağışına dair ümidi kesmemelidir.
Peygamber s.a. efendimiz, ölüm anında hastada ol¬ması sevilen bir hali şöyle anlatır:
— «Öbür âleme geçmek üzere olan bir hastada şu üç
şeyi arayınız:
a) Alnından ter akması,
b) Gözlerinin yaşarması,
c) Dudaklarının kuruması.

Son demlerini yaşayan bir hastada, sayılan bu üç hal varsa, ona Allah'ın rahmeti inmiştir.»
Ebu Said Hudrî r.a. şöyle bir hadîs-i şerif rivayet ediyor:
— «Vefat etmek üzere olan hastalarınıza Lâ ilahe illallah — Allah'tan başka ilâh yoktur — cümlesini telkin ediniz.»
Bu telkini yapmanın değerini de, Huzeyfe r.a. tara¬fından anlatılan şu cümleden anlıyoruz:
— «Çünkü bu telkin, söylenmeden önce işlenen hata¬ları yıkar.»
Ebu Hüreyre r.a. tarafından anlatılan ve bizzat:

— Peygamber s.a. efendimizden dinledim.
Dediği bir hadîs-i şerif ise şöyledir:
— «Ölmek üzere olan bir kimseye, Melekü'1-Mevt — ölüm meleği — geldi. Kalbine baktı, fakat orada bir şey bulamadı. Sakalını ? araladı. Dili damağına yapışık ve Lâ ilahe illallah cümlesini söyler buldu. İhlâsla söylediği bu cümle onun bağışlanmasını sağladı...»
Telkin yapıldığı zaman, yumuşak davranmalı... Has¬tanın durumunu nazara almalı... O anda güçsüzdür, zor söyleyebilir. Fazla üzerine düşülünce, sevimsiz bir hal zu¬hur edebilir...
Yukarıda da anlatıldığı gibi Allahü Teâlâ'ya karşı iyi düşünceye sahip olmalı...
Bunun böyle olması gerektiğini şu kudsî hadîs-i şerif bize anlatıyor:
— «Ben, kulumun hakkımdaki zannına bağlıyım. Be¬nim için bayır zan beslesin.»

MELEKÜL-MEVT ÇIKAGELİNCE DUYULAN HASRET

Bu konuda Vehb b. Münebbih tarafından anlatılan bir hikâye şöyledir:
— Padişahlardan biri vardı. Bir yere gidecekti. Giy¬mek için elbise taleb etti. Beğenmedi, başkasını istedi. Hayli elbiseyi geri çevirdikten sonra, bir tanesini beğendi; giydi. Binek işinde de aynı tereddüdü gösterdi. Birçok hayvan içinde en güzelini seçti, beğenip bindi. Sonra şey¬

tan geldi, burnuna üfledi. Kibirle şişirdi... Büyüklenerek, atlıları ile yürümeye başladı. Kimseye bakmıyordu. Beri¬ den, dağmık vaziyette biri geldi. Selâm verdi, ama kibirli padişah selâmını almadı. Atının gemini tuttu. Bur.un üze¬ rine kibirli padişah şöyle dedi:

— Atımın gemini bırak. Büyük bir işe kanştm.

Şu cevabı aldı:

— Seninle görülecek bir işim var...

Şöyle dedi:

— Dur da ineyim.

İzin verilmedi:

—. Hayır şu anda... .

Yabancı adamın atının gemini tutup bırakmadığını görünce şöyle dedi:

— Benimle görülecek bir işin olacağını hatırlamıyo¬ rum.

Adam şöyle dedi:

— O bir sırdır.

Sonra, başını yaklaştırdı:

— Ben Melekü'l-Mevt'im.

Dedi... Padişahın rengi değişti. Dili ağırlaşmaya baş¬ladı ve yalvardı:

— Beni bırak, evime gideyim. İşlerimi bitirip ehlime veda edeyim.

Ölüm meleği izin vermedi:

— Hayır, artık ehlini ve dünyalık ağırlığını göreme¬ yeceksin.

Ruhunu aldı. Kuru cisim gibi yere yığıldı. . Bundan sonra ölüm meleği, saîih bir kulun yoluna çık¬tı. Selâm verdi. Salih kul selâmı aldı. Sonra şöyle dedi:

— Seninle bir işim var.

Salih kul şu cevabı verdi:

— Anlat bana.

Kulağına eğildi ve:

?— Ben ölüm meleğiyim... Deyince:

— Hoş geldin, sefalar getirdin. Selâm olsun, uzun za¬ man kaybolan dosta... Allah'a yemin olsun benim sana kavuşmakla sevindiğim kadar yitiğini bulup sevinen ol¬ maz.

Melek ona şöyle der:

— Hangi iş için çıktıysan o işini bitir.

Şu cevabı alır:

— Benim için Allah'a kavuşmaktan daha sevimli ve daha büyük bir iş yoktur.

Melek şöyle der:

— Kendin seç, hangi hal üzere ruhunu almamı isti¬
yorsan öyle yapayım.
Şu cevabı alır:
— Takdir senin.
Melek aldığı emri tebliğ eder:
— Evet doğru ama, senin arzuna göre yapmak için
emir aldım.
Salih kişi şu dilekte bulunur:
— O halde müsaade et; abdest alayım. Namaza dura-

yım, secdede iken ruhumu alırsın.
İşte böylece, o salih kişi secdede iken, ruhu kabzolur...
Bekir b. Abdullah Müzeni şöyle anlatır:
— Benî İsrail soyundan biri vardı. Hayli mal topla¬
mıştı. Öleceğini sezince, çocuklarına şöyle dedi:
— Mallarımı, sınıf sınıf getirin, görmek isterim.
Bunun üzerine çocukları; at, deve ve köle cinsinden
hayli şeyler getirdi. Bunlara baktı, ayrılacağı için hasret çekip ağladı. Azrail onun bu halini görünce, şöyle dedi:
— Seni şimdiye kadar serbest ve rahat bırakan Al¬
lah'a yemin ederim ki, ruhunu alacağım şu ana kadar, se¬
nin yanından hiç ayrılmadım. Niçin bu ağlamak? Neden
şimdi başladı? Daha Önce tedbir alsaydm, şimdi böyle ağ¬
lamayacaktın.
Adam, bu malları dağıtmak için mühlet talebinde bulununca şu karşılığı aldı:
— Senin için mühlet kalmadı. Ecelin gelmeden önce
bu talepte bulunsaydm, olmaz mıydı?
Ve o anda ruhunu aldı.
PEYGAMBER s.a. EFENDİMİZ VE DÖRT HALİFENİN EBEDÎ ÂLEME GÖÇLERİ
Peygamber s.a. efendimizin hayatında ve vefatında bizim için alınacak ibretli çok şeyler vardır. O, bu âlem¬den göç edip gittikten sonra, başkası için burada devamlı kalma ümidi hiç olmaz.
— «Sen öleceksin, onlar ebedî burada kalacak öyle
mi?..» (Enbiya, 34).
Âyet-i kerimesi de anlatmak istediğimiz mânâyı ifa¬de eder.
Sonra, şu âyet-i kerime ölmemenin imkânsız olduğunu da ifade eder:
— «Her nefis, ölüm acısını tadacaktır...» (Al-i îm-
ran, 185).

İbn Mesud r.a. anlatıyor:
— Ayrılık yaklaştığı zaman, Resûlullah s.a., Aişe r.a. anamızın evinde idi. Yanma gittik. Bize baktı, gözlerin¬den yaş aktı. Sonra da şöyle buyurdu:
— «Merhaba, Allah size sağlık versin. Esirgesin... Yardım etsin... Size takva yolunu tavsiye ederim. Allahü Teâlâ'mn varlığına yönelmenizi tavsiye ederim. Ben onun tarafından size gÖderilen, açıkta bir çekindiriciyİm. Ülke-side; kullarına büyüklük yaparak, Allah'a karşı yücelik taslamaya kalkmayınız. Ecel yaklaştı. Gidiş Allah'adır. Sid-re-i Münteha'yadır. Me'va Cenneti'nedir. Bol, yeterli ka¬dehedir. Kendinize ve benden sonra dininize girenlere ta¬rafımdan selâm okuyunuz.»
*
Şöyle bir rivayet var. Peygamber s.a. efendimiz vefat edeceği zaman, Cebrail'e sorar:
— «Benden sonra ümmetim için ne var?..»
Bunun üzerine Aîlahü Teâlâ Cebrail'e şöyle emreder:
— «Habibime müjde ver. Ümmeti arasında onu mah¬cup etmeyeceğim. Yine müjdele, kabirden kalkılacağı za¬man, ilk önce o kalkacak. Ve ümmet toplanınca efendi¬leri olacak... Ve onlar cennete girmeden başka ümmetlere giriş yasak olacak, haram olacak...»
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «İşte şimdi gönlüm sürurla doldu...»
Hz. Aişe r.a. anlatıyor:
— Peygamber s.a. efendimiz, benim evimde ve benim nöbetimde vefat etti. Göğsümde ve kucağımda... O da bir şey yemedi, ben de... Açlığımız, susuzluğumuz da birbiri¬ne karıştı. Bir aralık, kardeşim Abdurrahman içeriye gir¬di. Elinde bir misvak vardı... Hazreti Peygamber s.a. mis-vake bakıyordu. İstediğini anladım, alayım mı, deyince başı ile evet der gibi işaret etti. Aldım, dişlerine sürmeye başladım... Biraz sert olduğunu anladım... Yavaşlatayım mı, dedim, yine başı ile evet, der gibi işaret etti... Yanın¬da bir su kabı vardı. Ateş geldikçe elini içine daldırıyor¬du. Ve şöyle buyuruyordu:

— «Lâ ilahe illallah —Allah'tan başka ilâh yok— ölü¬ mün atlatılması gereken, ayıttan bayıltan sıkıcı halleri var.»
Sonra ellerini kaldırdı ve şu duayı yaptı:
— «Refık-i A'lâ'ya... Refık-i A'lâ'ya...»
Bunun üzerine:
— Ya Resûlallah, bu makam sana verilmezse bize hiç verilmez... dedim.
îbn Mesud r.a. anlatıyor:
— Hz. Ebu Bekir r.a. geldi. Peygamber s.a. efendimiz ona, şöyle buyurdu:
— «Sor ya Eba Bekir...»
— Ya Resûlallah, galiba ecel yaklaştı.
— «Evet yaklaştı, hem de çok.,.»
— Ya Resûlallah, Allah katından bize güç gelecek iş¬ ler inecek galiba. Keşke sonumuzun ne olacağını bir kes-tirebilseydim...
— «Gidiş, Sidre-i Münteha'yâ... Me'va Cenneti'ne... Firdevs Cenneti'nin en yüce makamına... Bol bol kandı¬ rıcı kadehlere. Veda. Hoş, rahat hayata...»
Bundan sonra aralarında şu konuşma geçti.
— Ya Resûlallah, seni kim yıkasın?
— «Ehl-i beytimden bir kimse... Veya ona yakın bir kimse...»
— Ne ile kefenleyelim ya Resûlallah?
— «Şu elbisem... Yemen işi bir hülle... Mısır'da işle¬ nen keten bezle...»
— Ya Resûlallah, bizim sana namazımız nasıl 'olsun?
Bunu söyleyince ağlamaya başladık... Sonra şöyle bu¬ yurdu:
— «Namaz için acele etmeyin. Allah sizi bağışlasın... Peygamberinizden yana size hayır versin... Yıkama ve ke¬ fenleme işini ikmal ettikten sonra, bu hücremde, evimde, kabrimin kenarına koyunuz... Önce Allahii Teâlâ bana sa-lât edecek... Onuri salâtı —namazı—:
— O, —Allah— ve melekleri, size salât eder...» (Ah-zab, 43).
Âyet-i kerimesinin ince mânâsında saklıdır. Sonra meleklere, namazım için izin çıkar...

Allahü Teâlâ'nm yarattıkları arasında namazıma Uk gelen Cibril olacaktır. Onu takiben, Mikâil gelir, peşinden İsrafıl, onun peşinden de Melekü'1-Mevt, birçok tayfası ile gelir... Sonra bütün melekler toptan gelir... Bundan son¬ra sıra sizde... Fevc fevc yanıma geliniz... Ayrı ayrı cemaatler halin¬de namazımı kılınız. Yanıma girerken, medhiye okumak, bağırıp çağırmak ve inlemek sureti Üe bana eziyet etme¬yiniz. Önce içinizden imam içeri girsin... Sonra ehl-i bey¬tim. Sonra yakınlar sırası ile... Bundan sonra kadınlar, on¬ları takiben de çocuklar girsin...»
Bundan sonra Hz. Ebu Bekir r.a. şöyle sordu:
— Ya Resûlallah, kabre kim koyacak?..
— «Ehl-i beytimden bir cemaat... Veya onlara yakın kimseler... Birçok meleklerle beraber... O melekleri gö¬remezsiniz; ama onlar sizi görür... Gidiniz, benden sonra¬kilere selâmımı söyleyiniz...»
Hz. Aişe r.a. anlatıyor:
— Peygamber s.a. efendimizin vefatı günü, günün ük saatlerinde ayıktı. Hastalığı geçer gibi oldu. Toplanan er¬kekler sevinerek evlerine ve işlerine gittiler. Yalnız ka¬dınlar kaldı. Biz de onlar arasında idik. O günkü ümitli ve ferah halimizi bir daha bulamadık. Bir ara Peygamber s.a. efendimiz:
— «Kadınlar çıksın, bir erkek geldi. İçeri girmeye izin istiyor...»
Buyurdu ve çıktılar... Yalnız ben kaldım... Başı kuca¬ğımda idi... oturdu. Evin bir köşesine geçti. Gelen melek¬le konuştu. Sonra döndü, başını yine göğsüme dayadı. Ka¬dınların içeri girmelerine izin verdi... Bu Cibril'in geli¬şine benzemiyor, deyince şöyle buyurdu:
— «Evet ya Aişe, Cibril değil... Melekü'1-Mevt geldi. Bana şöyle dedi:
— Ey Allah'ın Resulü, beni Allahü Teâlâ gönderdi. İzinsiz içeri girmememi emretti. İzin edilmezse don, bu¬yurdu... İznin olursa geleyim. Aldığım emre göre, ruhu¬nu senin iznin oimadaH kabzetmeyeceğim... Bu hususta¬ki enirinizi bekliyorum.»

Peygamber s.a. efendimizin emri şu olmuştu: .
— «Şimdi çık... Cibril gelinceye kadar bekle... Şimdi onun geliş saatidir.»
Öyle bir işle karşılaştık ki, vereceğimiz cevap yoktu... Hiçbir görüş belirtemedik. Sanki kuvvetli biri bizi çarp¬mış... Onun gürültüsü bizi şaşırtmıştı. Bu işin

azameti ve heybeti karşısında bütün orada bulunanlar şaşırmıştı. Kimse konuşamadı...
Cibril o saatte geldi. Selâm verdi. Peygamberin tav¬rından bunu anladım. Evde olanlar dışarı çıktı... Cibril içeri girdi. Şöyle dedi:
— Allahü Teâlâ sana selâm eder. Kendini nasıl bulu¬yorsun? Sorar... Halbuki O, kendini nasıl bulduğunu biz¬den daha iyi bilir. Ama onun arzusu, sana iyilik ve şeref artırmaktır... Halka nazaran, şerefini ve üstünlüğünü ta¬mamlamak diler. Ve bu halinle ümmetine bir örnek ol- ?? manı arzular...
Bunun üzerine Peygamber s.a. efendimiz Cibril'e şÖy-le buyurdu;
— «Ağrı duyuyorum, ya Cibril...»
Cibril devam etti:
— Müjdelerim. Cenab-ı Hak, senin için hazırladığı iyiliklerin tebliğini diler.
Bunun üzerine Peygamber s.a-, efendimiz şöyle bu¬yurdu:
— «Melekii'l-Mevt geldi. Benim içim izin istedi. Ve bu haberi verdi...»
Cibril devam etti:
— Ya Muhammed, Rabbm sana müştak... O senin için arzu ettiğin şeyi bilmiyor mu, biliyor... Allah'a yemin ol¬sun Melekü'1-Mevt şimdiye kadar kimseden izin istemedi. Ona gitmek için de, izin isteyen hiç olmadı. Ancak, durum şu ki, Rabbm sana nimetini tamamlamak diler... O sana müştaktır.
Bundan sonra kadınların içeri girmelerine izin veril¬en, *atjmayi r.a. yanma çağırdı: — «Ya Fatıma, bana yaklaş...»
Buyurdu. Bunun üzerine Fatıma r.a. yaklaştı. Yüzüstü Peygamber s.a. efendimizin önünde düştü... Peygamber

s.a. efendimiz kulağına bir şeyler söylüyordu. Başını kal¬dırdı. Gözlerinden yaş akıyordu ve konuşmaya takati kal¬mamıştı.
Peygamber s.a. efendimiz tekrar:
— «Başını bana yaklaştır...»
Deyince, yaklaştırdı. Efendimiz kulağına yine bir şey¬ler söyledi... Bu sefer başını kaldırdığı zaman gülüyordu. Fakat yine konuşmaya takati yoktu. Biz bu halin ne ol¬duğunu anlayamadık. Efendimiz onun kulağına neler söy¬lediğini, ilk önce ağlamasını, sonradan gülmesini sorduk.
Şöyle anlattı:
?— Önce, «Ben bugün vefat edeceğim.»
Deyince ağladım. Sonra:

— «Cenab-ı Hakk'a yalvardım, öbür âlemde ehlim ara¬
sında bana ilk kavuşan sen olasın, diye... Ve arada benim¬
le beraber olmanı istedim...»
Deyince de sevindim, güldüm.
Bundan sonra ölüm meleği geldi. Selâm verdi. İçeri girmek için izin istedi, verdi... Melek, Efendimizin emrini sorunca şöyle buyurdu:
— «Beni Rabbıma kavuştur... Şu anda...»
Melek, şu cevabı verdi:
— Evet, bugün olacak. Rabbm sana müştak. Bu şe¬
kilde gidip gelmemi, o hiç kimse için yapmadı. Senden
başkasına, izinsiz girmemem emrini vermedi... Ama, şu
andaki arzun biraz geç olacak... Önümüzdeki saatlerde
olacak...
Dedi ve dışarı çıktı... Peşinden Cibril geldi... Ve şöy¬le dedi:
?— Ey Allah'ın Resulü, selâm sana... Bu benim yere son inişimdir. Vahiy defteri dürüldü... Dünyanın hesabı da böylece kapandı... Yeryüzünde senden gayrı ile yapa¬cak işim yok. Burada senin yüzünü görmekten gayrı is¬tediğim yok. Şimdi, durağıma varıp kalacağım.
Hz. Aişe r.a. anlatmaya devam ediyor:
— Durduğum yerden ilerledim. Peygamberin s.a. ba¬
şını göğsümün ortasına yasladım. Göğsünden de kavra¬
dım. Kendini kaybeder derecede baygınlık geliyordu. Al¬
nından ter damlıyordu. O ter o kadar paktı ki, öylesini
kimsede görmüş değilim. Akarken ortalığa koku yayıyor-

du. Öyle güzel kokulu teri ömrümde görmedim. Bir ara ayıklığa kavuştu... Şöyle sordum:
— Anam, babam, kendim, ehlim ve malım uğrunda
feda olsun. Niçin terliyorsun?
ŞÖyle buyurdu:
— «Ya Aîşe, mü'min kulun nefesi terle çıkar. Kâfi-
rinki ise, ağzından çıkar, tıpkı merkep gibi...»
Durumu biraz daha ağırlaşmaya başlayınca akraba¬larımıza gelmeleri için haber saldık.
. İlk gelen kardeşim oldu... Onu da babam bana gön¬dermişti. Yetişemedi. Çağırdıklarımızdan kimse kavuşa-madan ebedî âlemine göç eyledi... Bunun da bir hikmeti var, çünkü ona Cebrail ve Mikâil sahib oluyordu.
Her ayıklık sonunda baygınlığa geçtiği zaman şöyle buyuruyordu:
— «Evet, Refik-i A'lâ...»
Hz. Aişe r.a., Peygamber s.a. efendimizin irtihal etti¬ği günü şöyle anlatıyor:
— Resûlullah s.a. efendimiz pazartesi günü ebedî âle¬

mine göç etti. Duha vakti olmuştu... Vakit öğlene yakındı...
Allahü Teâlâ'nm salât ve selâmı ona, âline ashabı¬na, ona tâbi olanların tümüne olsun.
HAZRETİ EBU BEKİR'İN VEFATI
(Allah ondan razı olsun)
Hz. Kbu Bekir r.a. intizar halinde iken, Aişe r.a. ya¬nına şu beyti söyleyerek geldi.
Ömrüne yemin olsun, ne sağlar gence servet ü saman, Ecel gelip sine daralmaya başladığı zaman...
Hz. Sıddîk yüzündeki Örtüyü açtı:
— Hayır Öyle değil... Şu âyet-i kerimeyi oku, dedi...
— «Günün birinde ölüm sarhoşluğu çıkagelir. Ve ona
şöyle denir: İşte bu, senin kaçıp durduğun şeydir...» (Kaf,
19).
Daha sonra şöyle buyurdu:
— Şu iki elbisemi götürünüz. Onları   yıkayınız. Ve
beni onlarla kefenleyiniz. Yeniye, ölüden çok diri lâyık¬
tır...
Ölüm anı gelince Hz. Aişe r.a. şu beyti okudu:

Pek nurlandı, bulutlar suyu onun yüzünden alıyordu, Kocasızlara muhafız, yetimlere bahar oluyordu.
O anda Hz. Ebu Bekir r.a. şöyle dedi:
— İşte Resûlullah geldi...
Bu hastalığında yanma gelenler, ona doktor çağırma¬yı teklif ettiler. Cevabı şu oldu:
— Tabibim, bana baktı. Ve şöyle buyurdu:
— «Ben dilediğimi tam olarak yaparım.»
Bir ara Selman-ı Farisî r.a. yanma ziyaret için geldi şöyle dedi:
— Bize tavsiyede bulun ya Eba Bekir.
Şöyle buyurdu:
— Allahü Teâlâ muhakkak size dünyayı açacak. On¬
dan bir şey alırken, ancak, yeteri kadarını alın;z.
Şunu bil ki, sabah namazını kılan kimse, Cenab-ı Hakk'ın muhafazası altındadır. Onun muhafazası altına girene kötü gözle bakma. Sonra seni tepetaklak ateşe atar...
Hz. Ebu Bekir r.a. ağırlaşmaya başlayınca, etrafına toplanan kimseler, bir halife tayinini istediler. Hz. Ömer'i r.a. tayin etti. Bunun üzerine itiraz edildi ve şöyle diyen oldu:
— Bize sert, kalbi katı bir kimseyi halife tayin et¬
tin. Rabbına ne cevap vereceksin?
— Şu cevabı vereceğim: Kullarına, kulların hayırlı¬
sını halife tayin ettim...

Her ikisinden de Allah razı olsun...
İKİNCİ HALİFE HAZRETİ ÖMER'İN VEFATI
(Allah ondan razı olsun)
Anır b. Meymun r.a. anlatıyor:
— Hz. Ömer r.a. şehadetine sebep olan o vurma işi¬nin olduğu sabah orada bulunuyordum ve ayakta idim. Hz. Ömer'le aramızda Abdullah b. Abbas bulunuyordu.
Hz. Ömer öne doğru ilerlerken saf aralarında duru¬yor ve açık görürse, doldurun, diyordu. Saf aralarında boşluk kalmayınca, imamete geçti ve tekbir aldı.

Birinci rekâtı biraz uzattı... Cemaatın yetişmesi için biraz uzun sûrelerden okudu... Pek hatırımda değil, ya sûre-i Yusuf, ya Nahl veya bu büyüklükte diğer bir sûre idi okuduğu... Rükû tekbirini ya aldı veya alacağı şurada, şöyle dediğini İşittim:
— Beni ya biri hançerledi, ya da bir köpek ısırdı.
Bu cümleyi Ebu Lü'lü, ona vurunca söyledi. O iki ta¬rafına da hançerle vurmuştu. Sonra kaçmaya başladı. Sa¬ğı solu hançerleyerek kaçıyordu. On üç kişiyi o anda han¬çerledi. Onlardan yedi veya dokuzu öldü. Müslümanlar arasında onun bu halini gören biri akıl edip, üzerine bir battaniye veya aba gibi bir şey attı, yakaladı. Yakalandı¬ğını anlayan o cani intihar etti.
Bu acıklı .halden sonra Hz. Ömer r.a. oğlu Abdullah'ı Hz. Aişe'nin yanına yolladı. Şöyle buyurdu:
— Aişe'ye git... Hattab oğlu Ömer, can arkadaşı, Hz. Peygamber s.a. ile, Hz. Ebu Bekir'in yanına defin için izin istiyor. Emirü'l-Müminin izin istiyor deme... Çünkü bu¬gün ben, artık Emirü'l-Mününtn —Mü'minlerin emiri^- değilim...
Abdullah r.a. gitti. Selâm verdi. îçeri girmek için izin istedi. îçeri girince Hz. Aişe'yi r.a. ayakta ve ağlar bul¬du... Şöyle dedi:
— Hattab oğlu Ömer sana selâm eder. îki arkadaşı¬nın yanma defin için izin ister.
Hz. Aişe r.a. şu cevabı verdi:
— Orayı kendim için istiyordum. Ama bugün onu, kendime tercih ederim.
Abdullah r.a. dönünce, ona:
— Abdullah geldi...
Dediler... Yatıyordu, şöyle buyurdu:
— Beni kaldırın.
Biri kaldırdı. Sonra Abdullah'a döndü ve şöyle bu¬yurdu:

— Ne haber getirdin?
— Ya Emire'l-Müminin arzu ettiğin izni.
— Allah'a hamd olsun. Benim için bundan daha mü¬him bir şey yoktur.
Dedi, devam etti:

ÖLÜM VE SONRASI

— Ruhum kabzolunca beni alın, oraya götürün. Se¬lâm verin. Ve şöyle deyin: Ömer izin istiyor... îzin olur¬sa, içeri alın, izin olmazsa, Müslümanların mezarlığına götürün...
Bir aralık Hz. Hafsa r.a., Hz. Ömer'in yanma geldi. Kadınlar onu örtüyordu. Sarıldı ve ağladı... Biz onun ge¬lişini görünce, kalktık... Sonra çıktı, erkekler girdi... O dışarıdaydı, ama ağlayışını içeriden de duyuyorduk...
Bİr aralık şöyle bir taleb oldu:
— Ya Emireî-Müminin, bize tavsiyede bulun. Ve ha¬life tayin et...
Şöyle buyurdu:
— Bu iş için şu zevattan daha lâyığını göremiyorum.
Bunlar Resûlullah'ın hoşnud olarak vefat ettiği kimseler¬dendir. Sonra isimlerini saydı. Ali, Osman, Zübeyr, Tal-ha, Sa'd ve Abdurrahman...
Sonra oğlu Abdullah için şöyle buyurdu:
— Onun bu işte bir şeyi yoktur. Yaptığınız işlerde hazır bulunur, o kadar.
Bir hadîs-i şerifinde Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur:
— «Cibril bana şöyle dedi: İslâm, Ömer'in ölümü üze¬rine ağlayacak...»

ÜÇÜNCÜ HALİFE HAZRETİ OSMAN'IN VEFATI

(Allah ondan razı olsun)
Hazreti Osman'ın r.a. katli hâdisesine ait hikâye meş¬hurdur...
Abdullah b. Selâm r.a. anlatıyor:
— Kardeşim Osman'ın yanma vardım. O mahsurdu.
Korumak istiyordum. Bir yolunu bulup içeri girdim. Beni görünce:
— Merhaba kardeşim...
Dedi. Ve devam etti:
— Resûlullah'ı bu evin penceresinde gördüm... Ara¬mızda şu konuşma geçti:
— «Ya Osman seni sardılar...»
— Evet... dedim.

— «Seni susuz da bıraktılar...»
>— Evet... dedim...
Sonra bana içi su dolu bir kova uzattı. Doyuncaya kadar içtim. O içtiğim suyun soğukluğunu, göğsümde ve sırtımda dahi hissettim. Sonra şöyle buyurdu:
— «Eğer İstersen, yardım edeyim, onlar perişan ol¬sun... İstersen iftarını yanımızda aç... Tercih senin...»
İkinci şıkkı tercih ettim.
O gün şehid edildi. Allah'ın rahmeti ve rızası ona ol¬sun...
Abdullah b. Selâm r.a. diyor ki: Osman r.a. Hz. nin kana bulandığına şahid olanlardan birine sordum, o an¬da ne dediğini öğrenmek istedim, şu duayı yaptığını söy¬lediler:
— Allahım, ümmet-i Muhammedi üç gün içinde bir araya getir...
Allah'a yemin olsun... Eğer o anda bir araya gelme¬leri için dua etmeseydi, kıyamete.kadar toplanamazlardı.
DÖRDÜNCÜ HALİFE HAZRETİ ALİ'NİN VEFATI
(Allah ondan razı olsun)
Hanzalî r.a. anlatıyor:
— Hz. Ali r.a. için malûm isabetin olacağı gece, tan¬yeri ağarınca İbn Tiyah, ezan okumaya geldi. Hz. Ali r.a. yatağında idi. Üzerinde bir ağırlık olduğu seziliyordu. Na¬maza^ çağırdı. Kalkamadı... îkinci defa çağırdı, yine aynı idi. Üçüncü defa gittiğinde, kalktı... Yürümeye başladı, şu beyti okuyordu:
Ölüm için hazırlığını ikmal et, Çünkü ölüm mutlaka karşına çıkar... Ölüm için ah u zar etmeyi terk et, Vadine inince, sızlasan ne çıkar...
Küçük kapıya gelince, îbn Mülcem saldırdı ve vur¬du... Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm r.a. çıktı. Şöyle di¬yordu:
— Bilmiyorum sabah namazında benim için ne var...

Zevcim, Emirü'l-Müminin sabah namazında şehid edildi... Babam yine öyle...
Kureyş'in yaşlılarından biri şöyle rivayet ediyor:
— Hz. Ali r.a. vurulunca şöyle buyurdu:
— Kabe'nin Rabbma yemin olsun ki kurtuldum...
ÖLÜM DÖŞEĞİNDE OLANLARIN SÖZLERİ
Muaviye b. Ebu Süfyan r.a. vefat edeceği zaman şöy¬le olmuştu, yatıyordu:
— Beni oturtun...
Dedi... Oturttular. Allah'ı, teşbih ve zikre başladı. Sonra ağladı ve kendi kendine şöyle dedi:
— Rabbını an, ya Muaviye... İhtiyarladıktan sonra...

Her şey kırılıp döküldükten sonra... Şu olmamış mıydı?
Gençlik ağacının yaprakları yeşillenmişti...
Sonra ağladı. Sesini yükseltti. Ve şu duayı yaptı:
— Ya Rabbi, bu asî ihtiyara ve kalbi karaya merha¬
met et... Allahım, hatalarımı sil... Kusurlarımı bağışla...
Senden başkasına güveni olmayana, senden gayrını dile¬
meyene hilmini vaad et...
•
Muaz r.a. vefat edeceği zaman şöyle dua ediyordu: ?— Allahım, şimdiye kadar sana karşı korku duyuyor¬dum. Ama bugün ümitliyim... Allahım, sana malûm, dün¬yanın akan ırmakları ve yeşil ağaçları için uzun zaman kalmayı sever olmadım. Orada duyduğum şey, ayrılık su¬suzluğu... ve her geçen saatin sıkıntısı oldu... Sevdiğim şey, uzun yolculuk sonunda dahi olsa ilim sahipleri arası¬na katılmak idi...
Zünnûn'a son demlerinde arzusunu sordular, şöyle
dedi:
— Ölmeden evvel ona karşı bir lâhza dahi olsa, irfan
duygusuna sahib olabilsem...
KABİR VE ONA DAİR SÖZLER
Dahhâk r.a. bir hadîs-i şerifi şöyle anlatıyor:
— Bir gün Peygamber s.a. efendimize:

— İnsanların en zahidi kim?
Diye sordular, o da şöyle buyurdu:
— «Kabri ve orada göreceği imtihanı unutmayan...
Dünyanın fuzulî zinetini terk eden... Bakiyi, faniye tercih
eden... Yarını, yaşayacağı günler arasında saymayan...
Kendini kabir ehlinden sayan...»
Hasan b. Salih, birgün kabristana girdi, şöyle dedi:
— Dışın ne kadar hoş... Asıl, güçlükler içinde saklı.
•
Davud a.s. birgün kabristana uğradı. Orada bir kadı¬na rastladı. Bir kabrin başında oturmuş şu beyti okuyordu: Hayat sona erdi, artık kavuşamam, Sen kabirdesin ve artık yatırdılar... Alacağın tadına nasıl ulaşam, Umulmaktasın ve yasladılar... Daha sonra şöyle dedi:
— Yavrum, keşke bilseydim, hangi yanağına kurt ya¬
pıştı.
Bu sözleri duyan Davud a.s. olduğu yerde bayılıp düştü.
EVLÂDIN ÖLÜMÜNDE EDEP

Çocuğun veya bir yakının ölünce, onu şöyle bil: Mut¬laka senin de gideceğin bir yolculuğa daha önce çıkmıştır. Ya da, bir gün senin de dönüp gideceğin aslî vatana dön¬müştür. Bunu böyle bilir, yakında o zümreye katılacağına kani olursan, evlâdın ve akrabanın ölümü sana ağır gel¬mez.

açıktan ders vardır...» Yine buyurur:
— «Cenaze namazını kıl. Belki biraz mahzun olursun.
Çünkü mahzun kimse Allahü Teâlâ'nın göîgesindedir...»
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
— «Ölülerinizi ziyaret ediniz. Onlara selâm veriniz.
Onlar İçin namaz kılınız. Yapacağınız bu işlerde almanız
gereken ibret dersi vardır.»

ÖLÜMÜN GERÇEK MÂNÂSI

ölümün gerçek mânâsına âyet ve hadîsler delâlet et¬mektedir. İbret verici yollardan ne demek olduğu anlatıl¬maktadır.
Bu itibarla ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır, yok olup gitmesi değildir.
ölümü ve ölenlerin durumunu şu âyet bize anlatmak¬tadır:
— «Allah yolunda öldürülenleri ölüler saymayınız.
Onlar Rablarının yanında diridir. Rızıklanır ve ferah du¬
rurlar...» (Âl-i İmran, 169).
İ3u âyet-i kerime şehitleri anlatır.
Şakiler için de şöyle bir rivayet vardır: Kureyş'İn cenkçileri öldükleri zaman, Peygamber s.a. efendimiz, on¬lara şöyle buyurdu:
— «Ey falan, falan ben Rabbımın vaadini gerçekten
buldum. Siz de hakkınızda vaad edileni buldunuz mu?...»
Bunu işiten ashaptan biri şöyle sordu:
— Ya Resûlalîah, siz onlara sesleniyorsunuz ama, on¬
lar ölü...
Şu cevabı aldı:
— «Varlığımı kudretiyle elinde tutana yemin olsun,
söylenen kelâms onlar sizden daha iyi duyar ve anlar...
Şu var ki, karşılık vermeye güçleri yetmez...»

Ara sıra kabristanı ziyaret etmek İyi olur. Peygamber s.a. efendimiz daha Önce kabir ziyaretini yasak etmişti, ama sonraları, ziyaret için emir verdi. Bununla ilgili şu hadîs-i şerifı Ebu Zer r.a. rivayet eder:
— «Kabirleri ziyaret ediniz, âhireti hatırlarsınız. Ölü¬leri yıkayınız... Çünkü ruhsuz kalan boş cesette alana

Ebu Eyyub-u Ensarî r.a. şöyle bir hadîs-i şerif riva¬yet ediyor:

— «Mümin kul öldükten sonra, Allah tarafından ge¬len rahmet ehli onu karşılar. Tıpkı, dünyada bir haberci¬nin karşılandığı gibi... Kendi aralarında şöyle derler:

— Kardeşinize bakm da rahatlasın. O şiddetli bir sı¬
kıntı içindedir.
Sonra ona:
— Falan kimse nasıl, falan kadın ne âlemde?
Diye sorarlar... Ve:
— Falan kadın veya kız evlendi mi?..
Derler.
Şayet kendisinden önce ölen birini sorarlarsa:
— O benden evvel öldü...
Der... Onlar da hep bir ağızdan:
— Biz Allah İçiniz ve ona döneceğiz...
Derler,., öyleyse o Cehenneme yollandı...

MEYYİT YERİNE KONURKEN KABRİN SÖZÜ

Bir hadîs-i şerif anlatalım. Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurdu:
— «Meyyit toprağa verilince, kabir şöyle der:
— Yazık sana ey âdemoğlu, beni iyi anlamaktan se¬
ni ne aldı?.. Fitne evi olduğumu hiç bilmek istemedin
mî?.. Ben yalnızlık ve kurt doluyum... Daha ilk adımını
atmadan bunu anlamalıydın... Acaba daha önce buna an¬
lamaktan seni ne alakoydu?..
Şayet iyi amelle gitmiş ise, gizli bir ses onun namına kabre cevap verir, şöyle der:
— Görmedin mi halini?.. Bu, iyiliği emreder, kötülü¬
ğü de yaptırmazdı.
Bunun üzerine kabir şöyle der:
— O halde onun için yeşilliğe çevrileceğim.
Bundan sonra o meyyitin cismi nur olur. Ruhu Cenab-ı
Hakk'm zatına yükselir...»

KABİR AZABI MÜNKİR VE NEKİR'İN SUALİ

Bera b. Azib tarafından rivayet edilen şu hadîs-i şe¬rif önemlidir. Şöyle anlatıyor:

— Peygamber s.a. efendimizle birlikte, ensardan ölen birinin namazını kılmaya gittik. Namazı müteakip, Pey¬gamber s.a. efendimiz kabrin başında oturdu. Başı eğik¬ti. Bu arada üç defa şu duayı okudu;

— «Allahım kabir azabından sana sığınırım.»
Sonra şöyle buyurdu:
— «Mü'min kul, âhirete yönelince, Allalıü Teâlâ ona birtakım melekleri gönderir. Onların yüzü güneş gibi parlar... Üzerleri kokulu olup, beyazlara bürünmüşlerdir.
Gelip karşısına otururlar...
Ruhunu (eslim ettikten sonra yerle gök arasında ve semada bulunan bütün melekler, o mü'min kul için ba¬ğış talebinde bulunurlar. Sonra sema kapıları açılır. Bu kapılar arasında, hiçbir kapı yoktur ki, o mü'min kulun bütün ruhu ile girmek istemediği olsun... O kadar ki, ho¬şuna gider. Ruhu ile o kapıların birinden içeri alınınca, Ceıab-J Hakk'a, kimliği meçhul bir ses şöyle niyaz eder:
— Ya Rabbi falan kulun geldi.
Cenab-ı Kibriya şöyle hitab eder:
— «Onu yerine götürünüz... Onun için hazırladığım iyilikleri gösteriniz... Çünkü ona şöyle bîr vaadde bulun¬muştum: Sizi ondan —topraktan— yarattık. Ona iade ede¬ceğiz. İkinci defa yine ondan çıkaracağız...» (Taha, 55).
Bundan sonra kabrine döner. Kendisi için emir alıp yüce katlan dönen meleklerin ayak seslerini duyar, ya¬nına gelir ve şöyle sorarlar:
— Rabbm kim, dinin ne? Ve Peygamberin kim?..
O da şu cevabı verir:
— Rabbım Allah... Dinim İslâm.... Peygamberim Mu-hammed... s.a.
Bundan sonra o mü'min meyyiti şiddetli bir şekilde yere vururlar... Bu, meyyitin basma gelen en son fıtnedir...
Meyyitin bu doğru cevabı üzerine gizli bir ses şöyle der:
— Doğru söyledin.
Bu kulun hali, şu âyet-i kerimenin derin mânâsında saklıdır:
— «Allah o iman edenleri, dünya hayatında ve âhi-rette tam söz üzerine sabit kıldı...» (İbrahim, 27).
Sonra o mü'minin yanına, güzel yüzlü, hoş kokulu bî¬ri gelir. Hoş giyimi vardır...
Şöyle der:
— Rabbımdan sana rahmet müjdesi getirdim. İçinde ebedî nimetlerin bulunduğu Cennet müjdesi sana...
Bu müjdeli habere hayran olur ve şöyle der:

— Sen kimsin, bana böyle güzel bir haber getirdin, hayırlı müjde verdin?
Müjdeci şöyle der:
— Ben senin dünyada yaptığın iyi amelinim... Se¬nin için yalnız iyilik biliyorum. Allah'ın taatına koşar gi¬derdin. İsyan işine tembel davranırdm... Allah sana hayır ihsan eylesin.
Bundan sonra meleklere şöyle bir emir gelir:
— Onun için Cennet yataklarından bir yatak serin. Yattığı yerden Cennete bir pencere açın.
Haliyle ona bir Cennet yatağı serilir ve Cennete ba¬kan bir pencere açılır.
O mü'min, bu nimetler içinde şu duayı yapar:
— AHahım, kıyametin olmasını çabuklaştır. Ehlime, benim için olanlara kavuşayım.
Yukarıda geçen hal, bir mü'minin hali... Kâfirin ha¬li de şöyledir:
Kâfir dünyadan kopup âhirete yönelince, sert, şiddet¬li melekler başına iner... Giydikleri elbise ateştendir. Kat¬ran karası cübbeleri vardır. Onu böylece korkuturlar.
öldükten sonra, semadaki meleklerin hepsi ona lanet okur. Sema kapıları kapanır... Onlardan hiçbir kapı yok¬tur ki, ruhunun kendisinden geçmesini istesin. Hiçbir yer kabul etmek istemez... Netice, ruhu çıkıp gidince bir ya¬na bırakılır.
Durum Cenab-ı Hakk'a şöyle arzedilir:
— Ya Rabbi, falan kulunu ne yer kabul etmek isti¬yor, ne de gök...
Şu hitab gelir:
— «Onu toprağa koyunuz... Biz sizi topraktan yarat¬tık.» (Taha, 55).
Durum Cenab-ı Hakk'a arzedildikten sonra, sorgu su¬ali yapmak üzere gelen meleklerin gelişinden ayak ses¬lerini duyar.
Sorarlar:
— Rabbın kim, hangi dindensin... Peygamberin kim?..
Cevabı şu olur:
— Bilemiyorum...
— Şimdi Öğrenirsin...

ÖLÜM VE SONRASI

Denir... Bundan sonra ona kötü yüzlü ve pis kokulu biri gelir; giydiği de çok fenadır... Şöyle der:
— Allah'ın dargınlığını haber veriyorum... Devamlı ve sızlatıcı azabını bildiriyorum.
O kâfir şöyle der:

— Allah bu haberi seninle gönderdi. Sen kimsin?..
Şu cevabı alır:
— Ben senin kötü amelinim. Senin için bildiğim, ma~
siyet işine koşman,'ibadet taat işine de tenbel davranman-
dır. İşin böyle olunca, Allah, sana bu cezayı verdi.
Bundan sonra basma, sağır, dilsiz, kör koca bir zeba¬ni dikilir. Elinde demir bir balyoz vardır. İnsan ve cin tayfası bir araya gelse o balyozu yerinden oynatamaz... Koca bir dağa vurulacak olsa, derhal kül eder.
O, kâfire bir defa vurur, ezer... Cesedi tekrar yerine gelir. İki gözünün arasına bir daha indirir. Bu vuruşun sesini, insan ve cin tayfası hariç, kürre-i arzda olanların hemen hepsi işitir.
Sonra şu emir verilir:
— Ona ateşten İki tabaka yatak serin... Cehennemden
bir pencere açın...
Haliyle ateşten iki tabaka yatak serilir ve Cehennem¬den bir pencere açılır.
Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
— «Mü'min, kabrinde bir yeşillik sahadaki gibidir-
Kabri yedi kol boyu açılır. Ayın on dördü gibi bir aydın¬
lıkla kabri aydınlatılır.
— «Onun için dar geçit vardır...»

— Âyeti kimin için inmiştir bilir misiniz?..
— Allah ve Peygamberi bilir.
Denince şöyle buyurdu:
— «Kâfirin kabirdeki azabıdır. Ona doksan dokuz te¬
nin sataşır. Tenin'i bilir misiniz, nedir? O yılandır... O
doksan dokuz yılanın her birinin yedi başı vardır... Bun¬
lar o kâfirin vücudunu tırmalar, ısırır ve şişirirler... Ta
kıyamete kadar bu azap devam eder...»
Hz. Aişe r.a. rivayet ediyor:
— «Kabrin bir sıkıntısı ve darlığı vardır. Ondan kur-

tulup selâmete çıkacak kimse, olsa olsa Saad b. Muaz olur...»
Peygamber s.a. efendimiz, Hz. Ömer'e r.a. Münkir ve Nekir'i anlattığı zaman, şöyle sordu:
— Ya Resûlallah o zaman aklım başımda mıdır?
— «Evet, başındadır.»
Buyurunca, Hz. Ömer şöyle dedi:
— O halde onlara yeterim.
Bu son hadîs-i şeriften de anlaşıldığı gibi, ölümle akıl zail olmuyor... Bu durum, daha önce de anlatılmıştı.
SÛRA ÜFLENDİKTEN İTİBAREN ÖLENİN BAŞINA GELECEKLER

Buraya kadar anlattıklarımızdan, Ölümün güç halle¬rini, onun verdiği sarhoşluğu anlamış olmalısın. Son ne¬festeki tehlikeli halleri de bildiğini sanıyoruz. Sonra çe¬şitli böcekleri de anlatmıştık... Daha birçok şeyleri an¬lattık.
Münkir, Nekir ve onların soracağı sorular.
Bu sayılanlardan daha büyüğü, sûra üfleniş, kabir¬den kalkış, cebbar olan Allah'a arz... Artık eksik bütün işlerin hesabını vermek... Yapılan işlerin tartısını bilmek için, terazinin kurulması...
Daha sonra ince ve keskin köprüden geçiş... Sonra hüküm verileceği zaman ya şakavet, ya da saadetle ça-ğırümak...
Bu sayılanların hepsi güç ve sıkıcı hallerdir... Az da olsa hepsini bilmek gerekir^..
Sonra bunların hepsine can ü gönülden iman gerekir... Sonra kalbden bu işlere karşı hazırlığı temin yolunda bir halin doğması için, te¬fekkür gerekir.
İnsanların pek çoğu, âhiret gününe imanı samimî bir şekilde kalbine yerleştirmez. Bu hallere imanı, kalbinin özüne sığdırmayı arzu etmez; neden hazırlık yapmazlar? Belli ki imansızlıktan... Bunu anlamak için, kışın soğu¬ğuna, yazın sıcağına yaptıkları hazırlığa bakmak kâfi... Neden Cehennem'in sıcağına ve müthiş soğuğuna karşı hiç¬bir tedbir düşünmezler?

Sûra üflenince neler olacağını bir âyet-i kerime bize şöyle anlatır:
— «Sûra üflenince, yerde ve gökte kim varsa hepsi ölür... Yalnız Allah'ın kalmasını istedikleri kalır. İkinci üfleıiiste onlar birden kalkar ve bakarlar...» (Zümer, 68). Allah'ın emri ile o anda ölmeyenler şunlardır: Ceb¬rail, Mikâil, İsrafıl ve Azrail...
Sonra Cenab-ı Hak, ölüm meleğine emir verir, sıra ile, Cebrail, İsrafıl ve Mikâil'in ruhunu alır, ölürler. Son¬ra —Azrail'e— ölüm meleğine emreder o da ölür...
Bundan sonra üflenen sûrla cümle ölüler dirilir. Doğ¬ru mahşer yerine gidilir. Hepsi yalınayak, başı açık... Ve tere boğulmuştur... Herkes günahı kadar o meydana diki¬lir... Herkes .haline göre iğneden ipliğe sorguya çekilir... Daha sonra terazi ile, iyilik ve kötülükleri tartılır.
Bu arada hasımlar hakkını almaya çağırılır... Daha sonra sırata gidilir.
Sırat önünde yine sorgu olacağına inanmak gerek... Bunu da şu âyet-i kerime bize haber veriyor:
— «Onları Cehennem köprüsüne gÖtürünüz... Ve ora¬da durdurtunuz,.. Çünkü orada sorguya çekileceklerdir...» (Saffat, 23-24).
ŞEFAAT
Şefaat bilindiği gibi mü'minlerden azaba hak kaza¬nan bir kısımları içindir. Cenab-ı Hak bunlar için yapı¬lacak şefaati kabul eder.
Şefaat edecekler başta peygamberlerdir... Sonra ev¬liya... Daha sonra da âlimler... Bunlardan başka Allah katında itibar sahibi mü'minler de şefaatçi olur.
H A V Z

Havz'ı, Enes r.a. tarafından anlatılan şu hadîs-i şerif¬ten dinleyelim:
Şöyle anlatıyor:
— Bir ara Peygamber'e uyku gibi bir hal geldi. Ba¬
şını eğdi, daldı... Sonra gülerek başını kaldırdı... Ashap
şöyle sordu:
— Ya ResûlaUah niçin güldünüz?

Şu cevabı verdi:
— «Bana az Önce âyet nazil oldu.»
Sonra besmele çekti ve Kevser sûresini okuyup bi¬tirdi. Sonra şöyle sordu:
— «Kevser'i bilir misiniz, nedir?»
Bunun üzerine biz:
— Allah ve Resulü en iyi bilir.
Deyince şöyle buyurdu:
— «O bir ırmaktır. Rabbim bana onu vaad etti... Cen¬
nette bana hazırladı. O ırmağın üst kısmında Havz vardır.
Kıyamet günü ümmetim ondan içecektir. Onun çevresin¬
deki su bardakları, yıldızların sayısı kadardır.»
Allahım bize de oraya varmayı nasib eylesin.
CEHENNEMİ TARİF ŞİDDETİ VE ÇEŞİTLİ CEZALARI
Bilmelisin ki, Cehenneme herkesin yolu uğrayacaktır. Bunu şu âyet-i kerime bize haber veriyor:
— «Sizden herkes oraya uğrayacaktır... Bu, Rabbm
verdiği kat'î bir hükümdür...» (Meryem, 71).
Cehennemden yalnız takva.ile kurtulmak kabil olur. Bunu da şu âyet-i kerime bize bildiriyor:
— «Sonradan oradan takva sahiplerini kurtarırız...»
(Meryem, 72).
Dikkat etmelidir. Oraya mutlaka uğranacak. Fakat ondan kurtaran takvayı kazanmak da pek zor...
Şuurunu topla, zavallı... O günkü geçişin güçlüğünü kalbinde duy... İnsanlar; o günün şiddeti için bir şey dü¬şünmezler.
Kat kat karanlık o mücrimleri sardığı zamanı düşün... Cehennemden çıkan alevlerin gölgesi onları sardığı zamanı bir hayaline getir...
Öfke, şiddet o kadar artmıştır ki, o anda sadece ale¬vin gürültüsü işitilir. Bu hali gören mücrimler, helak ol¬duklarını hemen anlarlar...
Ümmetler oradan binek üstünde geçer. Alta yuvarla¬nanlar gider... Öbürleri helake yaklaşmışken kurtulur. Bir yandan zebani çıkar ve şöyle der:

— Nerede falan oğlu falan...
— Bugün yaparım, yarın yaparım.
Diyen ve kendini oyalayan... Ve ömrünü kötü işlerle bitiren.
Sonra gördükleri mücrimin başına demir topuzla vu¬rurlar. Daha sonra alıp şiddetli azaba götürürler.
Allah'a sığınırız...
Bundan sonra, o mücrimi Cehennemin durak yerine götürür ve şöyle derler:
— Tad bu azabı... Kendini üstün tutar, azizliğine ina¬nırdın...

CENNET VE NİMETLERİ

Bil ki... Cehenneme karşılık, ebedî bir istirahat yeri ve karargâh olması gerekir... Bu vardır ve adı Cennet¬tir... Birinden uzak durulduğu kadar, diğerine yaklaşılır. Kalbine o Cehennem için bir korku ve çekinme yoksa, Öy!e bir korkuyu kalbinde bulmak için ateşi düşün.
- Hatalar dolayısı ile ümitsizliğe kapıldığın ve içini kor¬ku sardığı zaman da Cenneti düşün... Tevbe et. Mümkün olduğu kadar hatalarını azalt. Böylece için ümitle dolar...
Ferahlarsın...
Birçok âyet-i kerime ve hadîs-i şerif Cennet ehlini ve ondaki çeşitli nimetleri anlatır... Orada yenen taamı, içilen tatlı, hoş şarabı ayrıca oranın meyvelerini ve ora¬daki rahatı haber verir... Buradaki Cennet ehlini ve ni¬metlerini anlatırken pek uzatmayacağız. Birkaç hadîs-i şe¬rif ve âyet-i kerime zikretmekle kapatacağız. Zaten ese¬rin de sonuna gelmiş bulunuyoruz.
Cennetteki nimetlerin en büyüğü, Cenab-ı Hakk'ı gör¬mektir. Bu, oranın en üstün nimetidir. Cerir b. Abdullah Becelı şöyle anlatıyor:
— Peygamber s.a. efendimizin yanında oturuyorduk...
Ay, bedir halinde idi, baktı ve şöyle buyurdu:
— «Şu bedir halindeki ayı görüyorsunuz ya... İşte onu nasıl açık ve parlak bir şekilde görüyorsanız, Rabbi-
F.: 26

nızı da öyle göreceksiniz... Şayet gün doğmadan ve bat¬madan evvel, ? namaz kılmaya gücünüz yeterse, mümkün olduğu kadar kılınız.»
Sonra şu âyet-i kerimeyi okudu:
— «Gün doğmadan ve batmadan evvel, Rabbım teş¬bih et...» (Taha, 130).
Daha sonra Suheyb'in r.a. bir rivayetine göre şu âyet-i kerimeyi okudu:
— «İman sahibi kimselere, iyilikler ve daha ziyade ihsan vardır...» (Yunus, 26).

Buradaki ziyade Cenab-ı Hakk'ı görmektir. Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:
— «Cennet ehli, Cennete girdikten sonra şöyle bir haberle karşılaşırlar:
— Rabbmızın size bir vaadi var. Onunla da sizi mü¬kâfata erdirmek diler.
Bunun üzerine Cennet ehli sorar:
— Nedir o vaad... Daha kaldı mı ki... Mizanımızın iyilik kefesini ağır kılmadı mı, yüzümüzü ağartmadı mı? Bizi Cennete komadi mı?.. Ateşten kurtarmadı mı?.. Bun¬lardan başka ne olabilir?
Bundan sonra perdeler kalkar... Vech-i ilâhiye doya doya nazar ederler... Anlarlar ki, kendilerine bundan da¬ha büyük bir nimet verilmemiştir.»
Ashaptan bir cemaatin anlattığına göre, bu rü'yet işi, iyiliklerin son haddi, nimetlerin en üstünüdür...
Bütün anlattığımız nimetler, bunun yanında hiç ka¬lır... Cennet ehli için, Cenab-ı Hakk'ı müşahedede duy¬dukları sürürün bir haddi yoktur. Cenab-ı Hakk'ı görüş tadına karşılık, Cennetin diğer nimetleri arasında verile¬cek hiçbir misal de yoktur... Bu durumu, daha önce mu¬habbet bölümünde bir parça anlatmıştık.
Son olarak şunu diyelim:
— Kulun Cennete girmekteki gayesi, yalnız Cenab-ı Hakk'a kavuşmak olmalıdır. Cennetin diğer nimetlerine gelince, kısaca şöyle di¬yebiliriz: Merada, hayvanat arasında, bir paylaşma...
Anla, ganimet bul...

KÎTAP BİTERKEN

FAL-I HAYIR KAS0I İLE RAHMET-İ İLÂHÎNİN BOLLUĞU ÜZERİNE

Peygamber s.a. efendimiz fal-ı hayrı severdi. Yani neticenin hayırla bitmesini istemek... Bir mânâya göre, tefeül'ün kısa mânâsı budur.
Biz Allah'ın fazl-ı keremi icabı, bol rahmeti ve mağ¬firetini diliyoruz... Son nefesimizi saadetle kapamasını temenni ediyoruz. Bundandır ki, bu kitabı, rahmet ve mağfiret-i ilâhî'nin bolluğuna işaret eden âyet, hadîs ve haberlerle bitiriyoruz.
İki âyet-i kerime zikredelim:
— «Allah kendine şirk koşanı bağışlamaz. Bunun dı¬şında kalanları, dilediği kimse için bağışlar...» (Nisa, 116).
— «Bir kimse kötü bir iş yapıp, veya nefsine zulüm ettikten sonra, pişman olur, bağış talebinde bulunursa, Allah'ı bağışlayan ve merhametli bulur...» (Nisa, 110).
Biz de kalemimiz yanlış kaydığı her şey için Allahü Teâlâ'dan bağış dileriz.
Peygamber s.a. efendimiz şöyle buyurur:
— «Allahü Teâlâ'nm rahmeti yüzdür... Onun yalnız

birini dünyaya indirdi... Dünyaya inen o bir rahmet ica¬
bıdır ki, cin ve insanlar, ehlî ve vahşî bilcümle mahlûkat;
birbirine acır, şefkat ve merhamet eder... Kalan doksan
dokuzu ile kıyamet günü kullarına merhamet edecektir...»

Şöyle bir rivayet var:

— «Kıyamet günü oldukta, Cenab-ı Hak Arş altından
bir kitap çıkaracak... Onda şu cümle yazılıdır:

— Rahmetim gazabımı geçti... Ve merhamet edenle¬
rin en merhametlisiyim.

Bundan sonra Cennet ehli miktarınca ateşten azadlı Çıkar...»

Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulur:

— «Cenab-ı Hak, kıyamet günü bize gülerek tecelli
eder ve şöyle buyurur:

— Ey Müslümanlar, müjdeler olsun... Sizden olan
herkesin Cehennemde yeri vardı... Ama sizi aldım, o yer¬
lere Yahudi ve Nasranî koydum.»

Bir başka hadis-i şerifte ise şöyle tmyurulur:

— «Allahü Teâlâ, kıyamet günü, Âdem'e a.s. ümmeti
içinden on milyar yüz milyon için şefaat yetkisi verir.»

Yine buyurur:

— «Allahü Teâlâ kıyamet günü şöyle hitab eder:

— Beni ananı ve bir makamda dahi olsa, benden kor¬
kanı ateşten çıkarınız.»

Yine buyurur:

— «Kıyamet günü oldukta, Cehennem ehli Cehenne¬
me girer. Onlarla birlikte Allah'ın dilediği kadar da ehl-i
kıble girer. Bunlara bakan kâfirler:

— Siz Müsüman değil miydiniz?..

Der... Onlar:

— Evet...

Deyince... Kâfirler şöyle konuşur:

— O halde Müslümanlığınız size ne kazandırdı? Artık
bizimle berabersiniz.

Bunun üzerine Müslümanlar şöyle der:

— Biz günah işlemiştik. Onun için tutulduk.

Bunların konuşmasını Allahü Teâlâ duyar ve ehl-i kıb¬le olanın Cehennemden
çıkarılması emrini verir... Bu hali gören kâfir grubu şöyle der:

— Keşke biz de Müslüman olsaydık... Onlarla bera¬
ber çıkardık...»

Peygamber s.a. efendimiz bir defasında şu âyet-i ke¬rimeyi okudu:

— «Çok kere kâfirler, Müslüman olmalarını arzu ederler...» (Hicir, 2).

Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyrulur:
— «Allahü Teâlâ'nın kuluna olan şefkati, bir şefkat sahibi ananın yavrusuna olan şefkatinden daha ileridir...»
Cabir r.a. şöyle buyurur:
— Kıyamet günü, iyiliği kötülüğünden fazla olan he¬ sap vermeden Cennete girer. İyiliği kötülüğü müsavi ge¬ len az hesaba çekilir, sonra Cennete girer... Peygamber s.a. efendimizin şefaati bunların dışında kalan ve günahı fazla olduğu için ağırlığını çekemeyen kimselere ola¬ caktır.

Allahü Teâlâ'nın Musa Peygambere bir vahyini şöyle rivayet ederler:
— «Ya Musa, Karun senden yardım etmeni istedi, et¬ medin... İzzetim celâlim hakkı için benden yardım iste¬ seydi, elbette yardımımı esirgemez, onu affederdim...»
. Sanabicî r.a. anlatıyor:
— Ubade b. Samit ölüm döşeğinde idi. Yanma var¬ dım, ağlamaya başladım. Bana şöyle dedi:
— Dur hele, niçin ağlıyorsun?.. Allah'a yemin olsun, duyduğum bütün hadîs-i şerifleri size bildirdim. Yalnız bir tanesi hariç... Onu da şimdi anlatacağım... Şimdiye kadar saklıyordum... Peygamber s.a. efendimizden şöyle işittim:
— «Bir kimse:
— Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed onun resulü olduğuna şehadet ederse Allahü Teâlâ, ateşi ona haram kılar.»
Abdullah b. Amr b. As, bir hadîs-i şerifi şöyle anla¬tıyor:
— «Allahü Teâlâ halkın önünde ümmetimden bir ki¬ şiyi ortaya çıkarır... Onun durumu şöyledir:
— Hakkında doksan dokuz defter tutulmuştur... O defterlerden herbiri bir göz alımı kadar uzun ve geniştir... Bunları o kula gösterir ve şöyle sorar:
— Bunlardan inkâr edeceğin bir şey var mı?.. Kâ¬ tiplerim sana zulüm etmiş mi?.. Beyan edecek bir tîzrim var mı?..
Bunlar soruldukça o kimse şöyle der:
— Yok ya Rabbi...
Sonra Cenab-i Hak şoyje buyurur:
— Evet, doğru söyledin... Kâtiplerin sana zulmü yok...

Fakat burada olmayan, bizim katımızda saklı bir iyiliğin var. Önu çıkarmak gerek. Çünkü bugün zulüm günü de¬ğildir.
Sonra bir bitaka —bir nevi etiket— çıkarılır... Üze¬rinde şu ibare yazılıdır:

— Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muham-meden Resûlullah —Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de onun resulü olduğuna şehadet ederim—.
Kul, hu hal karşısında şöyle der:
— Ya Rabbi, bu tutulan koca siciller karşısında bu küçücük şeyin ne Önemi olur?..
Şu hitabı alır:
— Bugün sana zulüm olmayacaktır.
Sonra sıra tartıya gelir. Terazinin bir gözüne o âcil¬ler, bir gözüne de o bitaka konur, ağır gelir...
Siciller aşağı iner; o ufak kâğıt parçası yukarı çıkar...
Ağırlık itibariyle üstün bir şey var... Onu hiçbir şey geçemez: ALLAH...
Allah'ın birliğine hamd olsun... Salât ve selâm onun Peygamberine olsun.
Tercümenin bittiği tarih 2 Mayıs 1965 -*- Bostancı

İÇİNDEKİLER

\

Temmeti'l-Kitab
bi avnillahil Meüki'I-Vehhab
Sonsöz: Elhamdülillah:

\/

Hicri 6'ncı asrın müceddidi olan İmam Gazâlî haklı olarak Hüccetülislâm ve Zeynüddîn lakablanyla anılan Rabbani bir Şeriat âlimi ve kâmîl bir mürşiddir. Ölümünden bu yana dokuz asır geçmiş olmasına rağmen eserleri milyonlarca insana doğru yolu göstermekte, ebedî saadet istikametini aydınlatmaktadır. Bu büyük

zat, hizmet, irşad ve terbiye faaliyetine kabir ötesinden de devam etmekte; Resûlullah'ıh (s.a.) tevhid ve tezhib meş'alesinin taşıyıcıları arasında bulunmaktadır. Onun, Ei-Mürşidü'l- Emin adlı bu eseri inançta, amelde, ahlâkta dosdoğru olmak isteyenler için bir el kitabı mahiyetindedir.